

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

PLATON'UN YASALAR ADLI ESERİNDE EĞİTİM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MURAT İNCİ

DANIŞMAN

PROF. DR. NESRİN KALE

MAYIS-2005

MUĞLA

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

PLATON'UN YASALAR ADLI ESERİNDE EĞİTİM

MURAT İNCİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce
“Yüksek Lisans”

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüsü'ye Verildiği Tarih:

Tezin Sözlü Savunma Tarihi :

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Nesrin Kale

Jüri Üyesi :

Jüri Üyesi :

Enstitü Müdürü:

MAYIS-2005

MUĞLA

TUTANAK

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün/...../..... tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin maddesine göre, Felsefe Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Murat İnci'nin "Platon'un *Yasalar* Adlı Eserinde Eğitim" adlı tezini incelemiş ve aday/...../..... tarihinde saat'te jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin..... olduğuna..... ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Nesrin KALE

Üye

Üye

Üye

Üye

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Platon’un *Yasalar* Adlı Eserinde Eğitim” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../.....

Murat İNCİ

TEZİN YAZILDIĞI DİL:Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI:

TEZİN KONUSU (KONULARI):

1. Eğitim Felsefesi
2. İlkçağ Felsefe Tarihi
3. Politika Felsefesi

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER:

1. Platon
2. *Yasalar*
3. Eğitim
4. Politika Felsefesi

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

1. Plato
2. *The Laws*
3. Education
4. Political Philosophy

1. Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum.
2. Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümün fotokopisi alınabilir.
3. Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir.

Yazarın İmzası:

Tarih:/...../.....

**YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ
GİRİŞ FORMU**

YAZARIN

Soyadı :

Adı :

Kayıt No:

TEZİN ADI:

Türkçe :

Y. Dil :

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlik

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite :

Fakülte :

Enstitü :

Diğer Kuruluşlar :

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı:

Ünvanı :

ÖZET

Platon, *Yasalar* adlı eserinde iyi yaşamın hangi araçla ve hangi gelenekle sağlanabileceğini araştırır. Sosyal yaşam, toplum tarafından peşine düşülen hedeflere ulaşmak için, bu hedefe uygun bir tarzda örgütlenmek, düzenlenmek, inşa edilmek, şekillendirilmek zorundadır. İşte devlet, hem bu hedefe uygun örgütlenme hem de yasaların tecessümü anlamına gelir. Yasalar, Platon için sadece devletin kurumlarının işleyiş ve yapılarını ya da ceza yasalarını içeren kurallar olmaktan öte yurttaşların kamusal ve özel alandaki ilişkilerini ve etkinliklerini düzenleyici olarak da işlev görür. O halde yasa koyucu sadece yasa çıkarmakta değil aynı zamanda yurttaşları da eğitmektedir. *Yasalar*'da ayrıntılı bir biçimde ortaya konan eğitim sistemi; devletin asli görevlerinin başında kabul edilmiş, doğumdan ölüme dek süren ve tüm yurttaşları kapsayan bir süreç olarak tasarlanmıştır. Ancak bu eğitim, sadece entelektüel bakımdan bilgilendirme ve gündelik yaşamda kullanılacak pratik yetiler kazandırma amacından ziyade ideal yurttaş yetiştirme ve erdem eğitimi olacaktır. Çünkü, Platon için ancak erdemli bir yaşam insana mutluluk sağlayabilir ve mutluluk ancak belirli tarzda örgütlenmiş bir toplumsal yapının barış ve huzur ortamında; yani İdeal Devlet'te yaşamakla mümkün olabilir. İdeal Devlet ise yurttaşlarının doğuştan sahip olduğu kimi yetilerin en uygun biçimde geliştirilmesine olanak sağlayacaktır. Fakat aynı zamanda İdeal Devlet, her bir yurttaşın erdemler birliğine aşına olduğu ve daha iyisi bu erdemleri yaşamına içkin kılarak bunları yaşama imkanı bulduğu bir ortam sağlayacak biçimde örgütlenmiştir. Bu yapının yurttaşlar tarafından ortak olarak sahiplenilmesi ve korunması, ancak bir araya gelmesi ön koşuluna dayanır. Platon için etrafında toplanılacak ortak değerler ve inançlar sistemi erdemler birliği olarak kabul edilir. İşte bu nedenle Platon'un *Yasalar*'ında vazgeçilmez ve kaçınılmaz çözüm olarak kitlesel ve kurumsal erdem eğitimi sunulur.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ.....	III
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

I. <i>Polis</i> ve Yasa	13
II. Homerik Ethos ve Mitos	30
III. Atina ile Sparta'da Politik-Toplumsal Yaşam	38

İKİNCİ BÖLÜM

PLATON'UN FELSEFESİ

I. Platon'un Yaşamı ve Eserleri	42
II. Platon'un Bilgi Teorisi.....	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YASALAR' IN BÖLÜMLERİNİN İÇERİĞİ VE KOMPOZİSYONU

A. <i>Yasalar'</i> ın Bölümlerinin İçeriği.....	67
B. <i>Yasalar'</i> ın Kompozisyonu	69
C. <i>Yasalar'</i> ın İncelenmesi	72
I. KİTAP	72
II. KİTAP	89
III. KİTAP	111

IV. KİTAP	124
V. KİTAP	130
VI. KİTAP	135
VII. KİTAP	144
VIII. KİTAP	157
IX. KİTAP	161
X. KİTAP	167
XI. KİTAP	171
XII. KİTAP	172

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ	174
KAYNAKÇA.....	184
KİŞİSEL BİLGİLER	

ÖNSÖZ

Platon, pek çok filozofa göre felsefeyi kendisine borçlu olduğumuz kişidir. Platon'un fikirleri öylesine merkeze konumlanmışlardır ki, adeta her bu yola çıkanın kendisine uğramak, kendisinden geçmek zorunda kaldığı bir kavşak gibidir. Bu nedenle hemen her filozof felsefelerini temellendirirken şu ya da bu şekilde, doğrudan ya da dolaylı olarak Platon ile hesaplaşmak durumundadır. Örneğin Karl Popper, aslen liberal düşüncenin temellendirilmesi amacıyla yazdığı eserinin ilk cildini Platon'un tüm felsefesinin reddiyesine ayırır; fakat eserinin bu cildine verdiği alt başlık oldukça ilginçtir: "Platon'un Büyüsü"¹

Platon bir sistem filozofudur ve Platon'un bilgi teorisi, ontolojisi, antropolojisi, etiği, politika felsefesi ve nihayet araştırma konumuz olan eğitim felsefesinin birbirleri ile olan ilişkisi ve iç içe geçmişlikleri söz konusudur. Fakat çalışmanın sınırlandırılması problemi karşısında Platon'un *Yasalar*'ında özellikle konu edindiği politika felsefesine ait meseleler kendilerinden vazgeçilemeyecek denli temel ve bağıntılıdır. Bu nedenlerden dolayı aslen *Yasalar*'ın eğitim felsefesi bakımından incelemesi olarak belirlenmiş bu çalışmanın içeriği en az eğitim felsefesi kadar vurgulu ve göz ardı edilemez olan politika felsefesi, antropolojisi ve etiğini de içerecek, yeri geldikçe ontolojisi ve epistemolojisine değinilecektir.

Konumuzun temel kavramlarının tarihsel kökenleri ve evriminin ortaya konmasının Platon'un felsefesini açıklamakta ve bu kavramları hangi anlamlarda kullanmış olabileceğini çıkarsamakta faydalı olacağını düşünmekteyiz. Bu kavramlar arasında *Polis*, yasa, Esin Tanrıçaları, *daimon*lar, *logos*, şölenler, esriklik, *Dionysosçuluk* ve *Orpheusçuluk*, *theoria*, erdemler ve mutluluk, adalet, ozanlar, eğitim, eğitmen ile eğitim bağlamında karşılaşılan diğer kavramlar açıklanmaya çalışılacaktır. Fakat öncelikle yasaların kendisine dair olduğu *polis* kavramı; ardından bizzat 'yasa' kavramının kendisi ile yasaların esin aldığı ya da yasaları açıklamakta ve temellendirmekte kullanılan mitoslar ortaya konacaktır.

¹ Popper, Raimund Karl, *Açık Toplum Düşmanları: Cilt 1 Platon*, Çeviren: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989, İkinci Baskı.

Ayrıca, tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Nesrin KALE'ye başta olmak üzere; sunmuş olduğum çalışmayı değerli eleştiri ve fikirleriyle son şeklini vermeme sağlayan jüri üyelerim Hocam, Sayın Prof. Dr. Doğan ÖZLEM ve Sayın Doç. Dr. Hasan ÜNDER'e, katkılarını esirgemedikleri için teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

Bu çalışmada Platon'un *Yasalar*² adlı 12 Kitap'tan oluşan eseri eğitim felsefesi bağlamında incelenecektir. Eserin Candan Şentuna ve Saffet Babür tarafından Antik Yunanca aslından çevrilmiş baskısı asıl kaynak olarak alınmıştır.

Günümüzde mevcut olan “birlikte yaşama problemi” modernitenin olduğu kadar antikitenin de temel problemlerindedir. Her katılımcı politik teori belli bir biçimde yurttaş modeline ihtiyaç duyar ya da insanın belli bir yönüne vurgu yapar. Politik teorinin gerçekleştirilmesi kadar korunması ve devamlılığı için de ihtiyaç duyulan bu yurttaş modeline uygun insanlar gereklidir. Bunun içinse *belirli tarzda ilkelerle donanmış* bir eğitim sistemine ihtiyaç vardır. Bu nedenlerden dolayı zorunlu olarak her politika felsefesi ya da teorisi doğrudan ya da dolaylı olarak bir eğitim felsefesi içermek zorundadır.

Bir başka deyişle, ideal bir devlet için ideal yasalar kadar bu yasaların faydalarının da bilincinde olan, bu yasaları gelecekteki muhtemel tehditlere karşı sahiplenecek ve savunacak yurttaşlara ihtiyaç vardır. Hiç kuşkusuz bu, yeni bir nesil yaratma yoluyla olacaktır. Bu ise ancak mevcut pratiklere uyumlu ve bunlarla bir arada yürüyen yenilerinin dahil edilmesiyle mümkündür. Bu demektir ki, ideal yurttaşlar, yasalara uygun yaşama alışkanlığını henüz aile yaşamındayken ve siyasî yaşama dahil olmadan kazanmış olmalıdır. Bu kazanımın ise kontrollü ve çok yönlü olması gerekir ve bu da onun zorunlu olarak sistemli olması demektir. İşte eğitim, toplumsal, siyasî işlevi üstlenecek elzem ihtiyaç olarak bu noktada yerini alır.

Platon'u okumak ya da Platon'u anlamak başlı başına bir güçlüktür. Eserlerindeki *esoteri* * Platon'u anlamak yolundaki girişimin önündeki en büyük engelse bile tek engel değildir. Platon'un fikirlerinin kendi içerisinde geçirmiş olduğu dönüşümler, bu dönüşümler esnasında ortaya çıkan kimi zaman derin kimi

² Platon, *Yasalar: cilt I-II*, Çevirenler: Candan Şentuna, Saffet Babür, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 1998, 2. Baskı.

* Esoteri: Kamuya açık olmayan, herkesin anlaması için sarf edilmemiş, derin, gizli anlam ve yorumlar içeren söz ya da yazı.

zaman ince farklılıklar da onu anlamayı güçleştirmektedir.

Platon'un felsefesi üzerine uzun yıllar çalışmış olan otoritelerin ileri sürdükleri, sarsılmaz gibi görünen yorumları da içerisine nüfuz edilemez kılmaya yetmiştir. Üstelik bir de bu yorumların kimi zaman birbirlerine karşıt veya tamamen çelişik olması, yorumlardan hangisinin doğru olduğu sorusunu yanıtlamamızı daha da güçleştirir. İşte bu nedenlerden dolayı Platon'un fikirlerini ve fikirlerinin oluşturduğu *sfer** nüfuz etmek için 'kılavuzlar' dahi yazılmıştır.³ Bunlardan birisi olan R. M. Hare'in *Platon* isimli eserinde "Platon'u Anlamak" isimli bölümünde geçen şu ifadeler çalışmamıza yol gösterici olmuştur:

"Birçok çağdaş yorumcu tarafından Platon üzerinde uygulanan bir yaklaşım biçimi vardır. Öncelikle diyaloglarda anlamları çok net olmayan bazı bölümleri belirlerler. Daha sonra da Platon'un ne demek istediği üzerine çağdaş İngilizce'yi kullanarak çeşitli ifadeler önerirler ve bu ifadelerin her birinden sonuçlar çıkararak bu sonuçlardan hangisini onun gerçekten kastettiğini, ona mal edebileceklerini düşünürler. Eğer bu sonuçlar saçma ya da tutarsızsa, keyiflerine göre ya onun kötü bir filozof olduğuna karar kılarlar ya da kötü bir filozof olamayacağından bunu kastedemeyeceği sonucuna ulaşırlar.

Bu metot her ne kadar Sokrates'in karşıtlarına gösterdiği tavra benzese de, buradaki durum, Platon'a cevap hakkı tanımayacağından haksızlıktır. Ve her durumda kulağa Platon'un ne demek istediğini anlamak için uygulanan bir metot gibi gelmemektedir. Bu yüzden onun düşünme edimini gerçekleştirdiği dil olan (Antik) Yunanca'ya çevrilemeyen hiçbir önermeyi Platon'a atfetmemek en iyisidir. Eğer bir önerme Yunanca'ya çevrilemiyorsa, o da bu önermeyi düşünmüş olamaz."⁴

Böylece Platon'u anlamının önünde duran bir başka engel daha ortaya çıkmış

³ Örneğin: Szlezák, Thomas A. , *Reading Plato*, Translated by Graham Zanker, Routledge History of Philosophy, London and New York, First Published in English, 1999 ve Hare, R. M. , *Platon*, Çevirenler: Işık Şimşek, Bediz Yılmaz, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, Ekim 2002, İkinci Basım.

* *Sfer*: Yunanca aslı σφαῖρα (*Sphaira*) olan kelimedden İngilizce'ye '*sphere*' olarak geçmiş bu terim çoklukla 'küre' anlamında kullanılmaktadır. Fakat Antik Yunanca'daki kökeni; 'tüm var olanları içine alan ortam, alan' anlamındaki evren için kullanılırdı ve evren küre biçiminde tasvir edildiğinden İngilizce'ye bu biçimde geçse de 'ortam, alan' anlamlarına da gelmektedir.

⁴ Hare, R. M. , *Platon*, s. 41.

olur: Bu, Platon'un kullandığı dil olan Antik Yunanca'dır. Antik Yunanca'dan Batı dillerine ve bu dillerden de Türkçe'ye yapılacak çevirilerde, pekala herhangi bir çeviri esnasında ortaya çıkan bir yanlışlığı doğru olarak kabul ediyor olabiliriz. Bu durumda çeşitli Batı dillerinden yapılmış çevirilerden ziyade Antik Yunanca'dan Türkçe'ye yapılan çevirilerin Platon'un aktarmak istediği anlamı daha az hata ile aktarabileceği daha mümkün görünmektedir. Söz konusu herhangi bir filozof değil de Platon olduğunda güçlükler katlanarak artacaktır. Çünkü o, bir edebiyatçı ya da şair olarak başladığı yaşamını hakikati arayışında kavramların yeniden anlam ve içerik kazandırılmasıyla, yani felsefeyle sürdürmüştür. Ayrıca onun felsefesinde kavramlar üst düzeyde bir kavrayışın ürünleri olmalıdırlar ki, *esoteriyi*, anlam derinliğini sağlamakla kalmayıp *theoria*'yı* mümkün kılabilsin. Platon, felsefeye ilk başladığında hocası Sokrates gibi *agorada*** konuşulan dili kullanmaktaydı. Fakat zamanla kavramları ve bağıntılarından doğan anlamları işlemeye başladıktan sonra Platon'un kendine özgü *esoterik* felsefesi ortaya çıkmıştır.

Guthrie'nin de işaret ettiği gibi Antik Yunan dilinin kendi içerisinde barındırdığı çeviri ve anlama güçlükleri de mevcuttur.⁵ Sadece bir terimin karşılığını bulmaktan ibaret olan çeviri güçlüğünden değil, anlamın da kaçırılmasını ve kimilerinin tümünden yitmesine neden olan kayıpları önlemek için çeviride kimi terimlerin aynen orijinalinin korunmasını da önerir. McIntyre ve Heidegger'in de kullandığı bu yöntem dil ve düşünce arasındaki bağın korunmasına yardımcı

* *Theoria*: Yunanca asıllı bu terim, 'yüksekçe bir yerden temaşa etmek' anlamındaki *theorein* fiilinden türetilmiştir. Genel olarak 'felsefenin asli etkinliklerinden biri olarak şeylerin neliğine, özüne ilişkin açıklama yapmayı, onları bütünsel olarak kavramayı amaçlayan düşünce etkinliği' anlamında kullanılır.

** *Agora*: Şehrin merkezinde bulunan, pazaryerinin kurulduğu, ister dostlar arasında sohbet etmek ister devlet meselelerini konuşmak isterse birilerini yargılamak amaçlı olsun, her türlü sosyal etkinliğin gerçekleştirildiği mekanlardır. Her *poliste* mutlaka bulunurdu; mahkeme burada kurulur ve meclis genellikle burada toplanırdı; bu haliyle de kamusal alanın yerleşmiş olduğu mekanlardır.

⁵ Guthrie, W.K.C. , *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Çev: Ahmet Cevizci, Gündoğan Yayınları, 1988, s. 6.

olacaktır. Bununla birlikte yeri geldikçe bu terim veya kavramların kullanılış anlamları ile diğer terim ve kavramlarla etimolojik kökteşliği de hatırlatılmak suretiyle aktarılmak istenen anlam örüntüsü kurularak, *sferi* derinleştirilebilecektir.

Guthrie'nin *İlkçağ Felsefesi Tarihi* adlı eserinde Platon ve Aristoteles'i ardıllarından çok kendilerini önceleyenler ışığında, Antik Yunanlının düşünme biçimi ve dünyaya bakışının kimi temel, vazgeçilmez özelliklerine ilişkin olarak açıklamaya ve çözümleme işine girişeceğini eserinin kendisinden hareket edeceği ön kabulü olarak ortaya koyar.⁶

Konuyla ilgili olarak Ahmet Arslan'ın konu ile ilgili yorumu ise şöyledir:

“Bize göre düşünce tarihi alanında, diğer tarihsel alanlarda olduğu gibi eski ve yeni, önce gelenle sonra gelen sürekli olarak iç içedir ve birbirleriyle ilişki halindedir. Yine bize göre felsefe tarihinde bir filozoftan diğerine geçerken gerçekten yeni olan şey, zannedildiğinden daha azdır. Bununla birlikte o bir gerçektir. Ve bir filozofta eski ve yeni olanı, eskiden beri devam edenle ilk defa ortaya çıkanı birbirinden ayırmak gerçekten çok zor olsa da zorunludur. Şüphesiz ki Platon'u anlamak istiyorsak onda ruhun ölümsüzlüğü ve şu anda içinde bulunduğu bedeninin hayatından önce bir başka bedende yaşadığı yönündeki Pythagorasçı unsurları, varlığın ezeli, ebedi, bölünmez, hareketsiz, Bir ve bunun gibi olması gerektiği yönündeki Parmenidesçi unsurları, insanda bir takım genel kavramlar olduğu ve ancak bunların biliminin yapılabileceği yönündeki Sokratesçi unsuru ve benzeri diğer unsurları özenle birbirinden ayırt etmek ve Platon'un bu unsurlara nasıl dayandığını göstermek gerekir. O halde Platon büyük bir eklektiktir ve onda gerçekten yeni olan şey, belki tahmin ettiğimizden daha azdır. Ancak öte yandan bütün bu unsurların Platoncu sentezde mükemmel bir uyum içinde birbirleriyle birleştirilmeleri Platon'un dehasına ait olan bir şey olduğu gibi onda bunların yanında özel olarak kendisine has olan, kendisinin eseri olan eşsiz bir takım sezgiler ve düşünceler de mevcuttur.”⁷

Bir açıdan Platon'un baştan sona eklektik olarak okunması mümkündür. Fakat bu yanlış değilse bile eksik bir belirleme olacaktır. Onun dehası, bilgi teorisi ve ontolojisini oluştururken, birbirleriyle uzlaşmayacak konumdaki çelişik ya da zıt fikirlerin başarıyla uzlaştırılmasında görünüşe çıkar. Çünkü, “Platonik İdealar Kuramı, iki ontolojik teorinin (Herakleitosçu öğretisi ile Parmenidesçi öğretinin) karşı

⁶ Guthrie, W.K.C. , *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, s. 6.

⁷ Arslan, Ahmet, Prof. Dr. , *İlkçağ Felsefe Tarihi I: (Başlangıcından Atomculara Kadar)*, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova-İzmir, 1995, Basım sayısı belirtilmemiş, “Önsöz” s. X.

karşıya gelmesidir.”⁸ Guthrie’ye göre de, “Platon felsefesi, Herakleitosçu ve/veya Protagorasçı fikirlerin Parmenidesçi (ve Pythagorasçı) fikirlerin harmoni ile uzlaştırılmasıdır.”⁹ Diğer bir deyişle Herakleitosçu akış ve değişme öğretisi ile Parmenidesçi varlık ve değişmezlik öğretisinin uzlaştırılması yolundaki girişim, Platon felsefesinin temelinde yatar. İhsan Turgut, *Platon’un Son Dönem Felsefesinde Bilgi Sorunu*¹⁰ adlı eserinde konu ile ilgili şu yorumu yapar:

“Platon, özellikle son dönem felsefesinde (yaşlılığında) İdealar Kuramı’nı ciddi biçimde eleştirerek yadsımıştır; çünkü bu döneminde etkisi altında kaldığı Pythagorasçılığın derin etkisi hissedilmektedir.”¹¹

O halde Herakleitosçu ve Parmenidesçi unsurlar yanında Platon’un kendisinden esinlendiği bir başka öğretisi olarak Pythagorasçılık da mevcuttur.

Ancak hatırlanmalıdır ki; Platon’u Platon yapan şey, yalnızca ontolojisi ve epistemolojisi değildir. Aslen bin yıllar sonra dahi güncel kalan ve değerini yitirmeyen görüşleri arasında bugün dahi tartışılan başka alanlar daha vardır ki, bunlar; politika felsefesi, etiği, eğitim felsefesi ve antropolojisidir.

Platon, Yeni Platonculuğun yorumuyla özellikle Hıristiyanlığın erken dönemlerinde Hıristiyan teologların, fakat özellikle Gnostiklerin, Hıristiyanlık öğretilerini açıklamak için kendilerine başvurdukları temel kaynaklardan biri olmuştur.¹² *Parmenides, Phaidon, Timaios* Yeni Platoncu Plotinos’un *Enneades*’iyle birlikte yüzyıllarca tartışmalar esin kaynağı olmuşlardır. Kimileri onun Museviliği ve Tevrat’ı bildiğini gösterir pek çok kanıt göstermektedir. Öyle ki Yeni Platoncu

⁸ Ackrill, J. L. , *Essays on Plato and Aristotle*, Clarendon Press, Oxford, 1997, First Published, s.16.

⁹ Guthrie, W.K.C. , *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, s. 27.

¹⁰ Turgut, İhsan, Prof. Dr. , *Platon’un Son Dönem Felsefesinde Bilgi Sorunu: (Theaitetos’un Yeni Bir Yorumu)*, Bilgehan Matbaası, İzmir, 1992, Birinci Baskı.

¹¹ A.g.e. , s.124.

¹² Çotuksöken, Betül & Babür, Saffet, *Ortaçağda Felsefe*, Kabalcı Yayınları, İstanbul, Eylül 2000, Üçüncü baskı, s. 26, 31, 32, 39, 43, 46, 47, 56, 60, 61, 69, 71, 73, 105, 108, 109 ve 110.

Numenius, “Platon’un Yunanca konuşan Musa olup olmadığını”¹³ sormaya, Musevi Filozof Philon “Platon’un Musa’nın bir öğrencisi olduğu ve İdeaların Tanrı ile özdeş olduğunu” söylemeye dek vardirmiştir.¹⁴ Elbette Platon’un eserlerinde bu savlara kaynaklık edecek pek çok kanıt göstermek mümkündür. Bunlardan; Platon’un ‘*theoi*’* yerine çoğu zaman ‘*theos*’** terimini kullanmış olması, yani ‘Tanrılardan çok ‘Tanrı’dan bahsetmesi¹⁵; bunun yanında Tanrı’nın nitelikleri üzerine tartışarak ona “Bir, İyi, Adil vb.” sıfatlar yüklemesi; yaşadığı çağın ve toplumun inanç ve pratiklerine ters düşebilecek kimi Tanrısal yasaklardan¹⁶ bahsetmesi; Musa’nın Tanrısı gibi İyi’den ışık olarak bahsetmesi; kurtuluş temasını işlemesi; yaşamdan ölümden sonraki yaşama hazırlık olarak bahsetmesi; sayılabilir.

Platon’un felsefesiyle neredeyse yaşamın tüm alanlarına ilişkin problemlere verdiği yanıtlar, ister yermek isterse onamak niyetinde olsun görmezden gelinemeyecek denli önemli ve derinliklidir. Politika felsefecileri tarafından *Devlet* adlı eseri klasik politika felsefesinin başyapıtlarından kabul edilmiş ve üzerine pek çok inceleme yapılmıştır. Fakat genel olarak yaşamının son eseri olarak kabul edilen ve felsefesinin nihaî haline eriştiği *Yasalar* isimli eseri üzerine gösterilmiş olan ilgi

¹³ Arslan, Ahmet, Prof. Dr. , *İlkçağ Felsefe Tarihi I: Başlangıcından Atomculara Kadar*, s. 1.

¹⁴ Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, 10.Baskı, s. 113–114.

* Antik Yunanca’da çoğul vurgulu ‘Tanrılar’ anlamındaki kelime.

** Antik Yunanca’da tekil vurgulu, özellikle bir soya, klana, siteye veya bir topluluğa ait ‘Tanrı’ anlamındaki kelime.

¹⁵ Platon *13. Mektup*’unda Tanrı ve Tanrılar deyişini özel anlamlarda kullandığını belirtir ve bu kullanılış yerlerini şu şekilde ifşa eder: “Ciddi olan mektuplarımı ciddi olmayanlardan ayıran işarete gelince, bunu unutmamışsındır sanırım. Ama sen gene bir anımsa ve iyice dikkat et. Birçok kimse, kendilerine mektup yazmamı istiyorlar; yazamayacağımı açıktan açığa söylemek de pek kolay olmuyor. Ciddi mektuplarıma ‘Tanrı’; o denli ciddi olmayanlara da ‘Tanrılar’ sözcüğüyle başlıyorum.” (Platon, *Mektuplar*, “On üçüncü Mektup”, Çev: İrfan Şahinbaş, Cumhuriyet Dünya Klasikleri Dizisi, Çağdaş Matbaacılık Basımevi, İstanbul, 1999, Basım sayısı belirtilmemiş, s. 92–93.)

¹⁶ Sözelimi, cinayet, zina, vb. On Emir’de geçen kimi yasaklar.

Devlet ya da diğer eserleriyle karşılaştırıldığında oldukça yetersiz gözükmektedir. Bu nedenlerden dolayı Platon'un felsefesi araştırma alanı olarak seçilmiş; fakat onun felsefesi içerisinde özel bir aşamayı temsil eden ve klasik politika felsefesi eseri olarak örnek gösterilebilecek *Yasalar* adlı eseri ile bu eserin içeriğinde oldukça önemli bir yer tutan ve büyük ölçüde ihmal edilmiş gözüken "eğitim" konusu işlenecektir.

Eğitim, en genel anlamda, insanı değerler yetenekler ve bilgi bakımından kültürel hayata hazırlayan tüm sosyal süreçleri içerir.¹⁷ İster demokratik ister sosyalist ve hatta isterse nasyonal sosyalist olsun hepsinin birbirlerinden tamamen farklı olsalar da her bir ideoloji, katılımcı yurttaşlara ihtiyaç duymaları temelinde belirli tarzda örgütlenmiş bir eğitim modeline sahip olmaları zorunludur. Çünkü, en geniş anlamıyla ideolojiler sahip olunan politik görüşlere hizmet edecek biçimde hangi yolun nasıl tutulacağını gösterirler. O halde, Platon'un özellikle politika felsefesinde, etiğinde, bilgi teorisinde ve felsefesinin diğer kısımlarında içerilen argümanlar ışığında Platon'un son dönem eseri olan *Yasalar* adlı eserindeki eğitim konusu merkeze alınarak işlendiğinde felsefesinin tüm alanlarında kimi yeni anlam ve yorumlara ulaşmak olasılığı doğabilecektir.

Eğer bir eğitim modeli ortaya koymak isteniyorsa, sahip olunan ön kabulleri, ilkeleri ve hareket edilen noktalarla varılmak istenen amaçları açıkça ortaya koymak gereklidir. Bu demektir ki, sahip olunan eğitim modelini temellendirirken metafiziksel, biyolojik, fiziksel, teolojik, antropolojik veya psikolojik argümanlara ve ilkelere başvurulmalıdır.

Platon felsefesinde en açık örneğini gördüğümüz gibi eğitim felsefesi, ancak tüm bu farklı felsefe alanlarındaki bilgilerimizin bir arada ve birbirleriyle uyum içerisindeki sisteminin nihaî ürünlerinden biri olarak ortaya çıkar. Bu çalışma ile amaçlanan, *Yasalar* adlı eser merkez alınarak, Platon'un eğitim felsefesini açıklamak; kendi içerisinde farklı kısımlarda ele alınmış olan meseleleri derlemek, argümantatif hale getirmektir. Tüm bunları gerçekleştirmeye çalışırken, eserde

¹⁷ Gutek, Gerald L. , *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*, Çev: Nesrin Kale, Ütopya Yayınları: 52, Ankara, Ekim 2001, Ütopya Yayınlarında Birinci Basım, s. 5.

açıklama gereği duyulmamış veya biliniyor farz edilen argümanları ise gerektiğinde Platon'un diğer eserlerine başvurmak yoluyla açıklamaya gidilecektir.

Platon eğitim meselesine “eğitimin ne olduğu, nasıl bir gücü olduğunu tanımlayarak”¹⁸ giriş yapar. Ancak bu tanımlar “eğitimin hali hazırda ne olduğundan ziyade ne olması gerektiği ile ilgilidir. “Dolayısıyla yeri gelmişken belirtilmelidir ki, bu çalışmada; çalışma konusu olarak seçilen Platon'un *Yasalar* adlı eserinin, gerçekleştirilmiş kurgu, bir insanın nedeni, nasılına yada bu dünyada olup bitenlerden bağımsız bir kendi başına bir yapı olarak tasarlanmış hayallerine dayanan bir ütopya olmasından ziyade, “olması gerekenle” ilgili olarak neden ve nasıllarıyla temellendirilmiş bütünlüklü bir sistem olması nedeniyle *par excellence* felsefe, fakat özellikle politika ve eğitim felsefesi eseri olarak ele alındığı da hatırlatılmalıdır.

Eserin yazılış amacı eğitim ile ilgili tartışmanın geçtiği bir esnada aktarılıverir. Dikkatimizden kolayca kaçabilecek biçimde gizlenmiş bu satırlar şöyledir:

“Nasıl ki, bir gemi ustası işe koyulduğunda omurgayı çatarken geminin biçimini tasarlar, ben de insan karakterine göre yaşam biçimlerini ayırmaya, aslında bunların omurgasını çatmaya çalışırken, aynı şeyi yapar gibiyim; hangi araçla ve hangi gelenekle varlığımızı bu yaşam yolculuğunda en iyi sürdürürüz, işte bunu ciddi biçimde araştırıyorum. Aslında insan işlerini pek ciddiye almaya gelmez, ama biz ciddiye almak zorundayız; bizim talihsizliğimiz de burada.”¹⁹

¹⁸ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 643b.

¹⁹ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 803a-c.

I. POLİS VE YASA

Πόλις (*Polis*), πόλις (*poleos*) ya da πόλις (*politeia*) ‘Antik Yunan’da görülen toplumsal, siyasî örgütleniş biçimidir.’ Bu yapılanmaya karşılık olarak ‘devlet’, ‘şehir’, ‘şehir devleti’ ya da ‘kent devleti’ terimleri kullanılır ve bu örgütlenme biçimine çeşitli formlarda, değişik dönemlerde, değişik toplumlarda rastlanabilir. Aristoteles, *polis* sözcüğünü ‘klanların (*gene*) ve köylerin (*komai*) birliği’ olarak tanımlar. Thukydides ise *polis* sözcüğünü hem ‘surlarla çevrili’ hem de ‘surlarla çevrili olmayan kent’ anlamında kullanır.²⁰ Leo Strauss ise *politeia* terimine en iyi karşılık olarak ‘rejim’in kullanılmasını önerir.²¹ Çünkü Strauss’a göre rejim, ‘topluma karakterini veren düzen veya formdur.’

Antik Yunan’da görülen *polis*’lerin ortak kimi niteliklere sahip olmakla birlikte asla bir araya gelerek merkezi bir otorite etrafında birleşmemişlerdir. Bunda, kimi *polis*’lerin buldukları coğrafi konum itibarıyla ticaret veya tarımla zenginleşmiş olmaları ve bu sahip olduklarını başkalarıyla paylaşmak istememeleri kadar, her bir *polis*’in kendisine ait Tanrıları ve yaşayış biçimleri olması da gösterilebilir. Sparta ile Atina buna belki de en iyi örnektir. *Polis*’lerin pek çoğunda, tapınaklar, devlet binaları, amfi tiyatrolar, spor alanları, içme suyu ve kanalizasyon sistemleri ve agora gibi yapılar mevcuttu; ancak Sparta gibi bunlara sahip olmayı tercih etmeyen ve hâlâ kabileci yaşam tarzını sürdürenler de vardı. Yunanlılar için örgütleniş biçimleri, şehirlerindeki yapılar ve surları onlar için bir övünç kaynağıdır ve onlar, uygarlığı barbarlıktan ayıran sınırlar olduğu kadar, uygarlığın en önemli ölçütlerinden biri olarak da kabul edilmişlerdi. *Polis*, Hellenler için Tanrıların kendilerine bağışladığı en değerli armağanlardan biriydi. Bu bakımdan *polis*’in düzenini bozmak, Tanrılara karşı gelmekle eş anlamlıydı.²² Ayrıca onlara yaşamın tüm nimetlerine sahip

²⁰ Ağaoğulları, Mehmet Ali, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, İmge Kitabevi, Ankara, Mart 2000, 2. Basım, s. 13.

²¹ Strauss, Leo, *Politika Felsefesi Nedir?*, Giriş-Çeviri-Notlar: Solmaz Zelyüt Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul, Haziran 2000, Birinci Baskı, s. 66.

²² Nitekim *Yasalar*’ın ilerleyen kısımlarında görüleceği üzere Platon da Tanrılara karşı işlenen suçlarla

olabildikleri şehrin dışında bir yaşam imkansız gibi görünmekteydi. Öyle ki, şehir surlarının dışında yaşayan ya bir hayvan ya konuşan bir hayvan, yani bir köle veya barbar (Hellen olmayan), ya özgür bir yurttaşın hiçbir hakkından yararlanamayan yabancı (*metoikos*) ya da Tanrılardır.²³ Nitekim, Atina’da özgür bir yurttaş için ölüm cezasından da önce gelen en ağır ceza “sürgün”dü.

Platon, erdemin öğretilerle, adaletin akıl yoluyla tesis edilebilir olduğuna kuşku duymadığından, mitostan *logos* ’a* geçişi temsil etmekle birlikte, toplumun yeni yasalar ve ilkelerle yeniden tesisine çalışır. *Yasalar*’da; “Her şeyin Tanrılarla dolu olduğu” düşüncesini de Tanrıların ya da ruhların tüm her şeyin olduğu gibi kişilerin davranışlarının, düşüncelerinin veya erdemlilik ya da erdemsizliklerinin faileri olarak gösterilmesini de sorgular.²⁴ Platon, sorgulamasının sonucunda Tanrıların var olduklarını, insanî işlerle ilgilendiklerini ve kesinlikle adil olduklarını kanıtlar.²⁵ Bizler bunları *logos* uğrunda ve İdealar Alemi’ne ulaşmak için tek aracımız olan ruhun ve onun bir yetisi olan aklın bağımsızlığını, otonomisini ilan edeceğini beklerken Platon, tüm bunların Tanrısal inayete bağlı olduğunu belirtmekte bir beis görmez. Çünkü, Platon çoğu zaman ‘Akıl’ ve ‘Tanrı’yı eş anlamlı olarak kullanır. Nitekim, içimizde, evrenin ve Tanrılarının kendisine tâbi olduğu düzenliliğin tecessümü olan ve dolayısıyla Tanrısal, ölümsüz yanımıza, yani ruhumuza ait olan akla sahibiz; bu nedenle de en üstün yetimizin buyruklarına uyarak toplumsal yaşantımızı ve kişisel yaşantımızı yönetmeliyiz. Platon, işte “aklın bu ölümsüz yanımızla paylaşımından doğacak ve evlerimizi ya da kentlerimizi aynı benzer

devlete yani polis’e karşı işlenen suçları bir arada ele alır.

²³ Ağaoğulları, Mehmet Ali, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, s. 16.

* *Logos*(λόγος): Antik Yunanca’da elliye yakın anlamı bulunan hayli geniş anlamlı bir kavramdır. Genel olarak ‘akıl, tanrısal Söz, evrenin işleyiş yasası’ gibi anlamlara sahiptir. Bu kavramın anlamına ilişkin tartışmaya ilerleyen kısımlarda yeniden dönülecektir.

²⁴ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 899b.

²⁵ A.g.e. , 907b.

ilkelerle yönetmemizi sağlayacak kurallara yasa adını verir.”²⁶ Platon, *Phaidon* adlı diyalogunda “günün birinde Anaksagoras’a ait olduğunu işittiği ‘Her şeye düzen verenin ve her şeyin sebebinin akıl olduğu’ fikrine vurulduğunu” söyler.²⁷ Bu sözler, aslen düzensiz olan evrenin ve doğanın insan aklının işleyiş biçimine ve kavrayış formlarına uygun biçimde algılanması anlamında değil; tam tersine insan ve evrenin bir ruha sahip olmakla, Tanrı ile ve Tanrısal olanla özdeş bir yanı olduğu²⁸ ve dolayısıyla benzer olanın benzer olanı kavrayacağı fikrinin bir açılımıdır.

Atina’da ise henüz ‘insanların koydukları yazılı yasalardan (*nomoi*) önce, yazılı olmayan yasalar’, Adalet Tanrıçası *Themis*’ten türetilmiş bir sözcük olan ‘*thesmoi*’ olarak adlandırılmaktaydı. Yine yaygın inanişe göre, en eski yasalar en iyi yasalar olup Tanrılar, yarı Tanrılar ve insanların bir arada yaşadıkları Altın Çağa ya da Kahramanlar Çağı’na ait kökenlere sahiptirler. *Thesmoi* Tanrısal kaynaklı yasalar olduğundan aynı zamanda kutsaldı ve tüm bu niteliklere sahip olmalarıyla meşru sayılırdı. Fakat zaman içerisinde değişen koşulların gerektirdiği durumlara uygun sözlü yasaların ortaya çıkmasıyla karmaşık ve içinden çıkılmaz bir hal aldılar²⁹.

Yasalar böylesi karmaşık bir hale geldikten sonra soylu sınıflarca yorumlanıp uygulanmaya başlaması halk arasında olduğu gibi bu soylu sınıfın kendi içinde de huzursuzluklara yol açmıştı.³⁰ Bu nedenlerden dolayı ilk kez Atinalı soyluların isteği üzerine MÖ 621’de Drakon ilk kez *thesmoi*’nin yerini alan ‘insanların koydukları yazılı yasalar’ anlamına gelen *nomoi*’yi hazırladı.³¹

²⁶ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 714a.

²⁷ Eflatun, *Batı Klasikleri: Phaidon*, Çevirenler: Ord. Prof. Suud K. Yetkin, Prof. Hamdi Ragıp Atademir, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1997, 5. Baskı, 97c, s. 88.

²⁸ Eflatun, *Batı Klasikleri: Timaios*, Çevirenler: Erol Güney, Lütfi Ay, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1997, Üçüncü Baskı, , 30b.

²⁹ Ağaoğulları, Mehmet Ali, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, s. 27.

³⁰ A.g.e. , s. 27.

³¹ Tanilli, Server, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası - Cilt 1*, Adam Yayınları, İstanbul, Aralık 1999, Dördüncü Basım, s.246.

Guthrie, yasanın dayanağı ve kutsanmasının kökünün, yasanın Tanrısal kökenine duyulan geleneksel inançta bulunduğunu hatırlatır ve şöyle devam eder:

“Nasıl ki Yahudi inancında On Emir Musa peygambere verilmişse, tıpkı bunun gibi, Yunan yasaları da ilk yasa koyuculara, insanların Tanrısı ya da özel olarak, tüm tanrıların Babası Zeus’un sözcüsü ya da peygamberi olan Apollon tarafından verilmişti.”³²

Thomson’a göre; yasaların karşılığı olarak kullanılan νόμος (*nomos*) sözcüğü başlangıçta bir bölümü hisseyi ya da payı işaret ediyordu. Bu terimin kökü ise kabile ya da klan yaşamına ait ve ortak mülk olan ‘çayır ya da otlak’ anlamlarına sahip νόμη (*nome*)’dir. Nitekim bu anlama sahip olmakla birlikte ‘kullanım hakkı’, ‘kullanıma açık pay’ ve bunlara bağlı olarak ‘onaylanan töre’ anlamlarında da kullanılmıştır.³³ Sonraları bu anlamlar dönüşüme uğrayarak “yasayla kurulan töre” haline gelmiştir.

Nomos’un sesteşi ve yalnızca *accentus acutus* (´) ile ayrılan νόμος (*nomos*)’un ‘dağıtan, bölen’ ve ‘çoban’ anlamları mevcuttur.³⁴ Dağıtma ya da bölme söz konusu olduğundaysa, kura ve kuranın sonucunu belirleyecek ‘doğa yasaları Tanrıçası’, ‘*Themis*’in kızları’ olan üç ‘Kader Tanrıçası’ndan (*Klotho*, *Lakhsis*, *Atropos*), yani μοῖραι³⁵ (*Moirai*)’den bahsedilmektedir. Μοῖρα (*Moirai*) öncelikle ‘hisse, pay’ anlamlarına gelir, daha sonra ‘kader, ölüm’ ve son olarak ‘Kader Tanrıçaları’ anlamlarında da kullanılırdı. Kader Tanrıçaları, ölümlüler gibi ölümsüz Tanrıların dahi tâbi oldukları yaşamın örüntüsünü oluşturacak kaderin ipliğini eğirirler.³⁶ *Moirai*, kabile yaşamında kişiye verilen payı doğumdan başlayarak

³² Guthrie, W.K.C. , *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, s. 105.

³³ Thomson, George, *Aiskhylos ve Atina*, Çeviren: Mehmet H. Doğan, Payel Yayınları, İstanbul, Mart 1990, Birinci Basım, s. 76.

³⁴ “νόμος”, *Yunanca-Türkçe Sözlük*, Sinanoğlu, Suat, Dr. , Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No:78, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1953, Basım sayısı belirtilmemiş, s.188.

³⁵ “μοῖραι”, *Yunanca-Türkçe Sözlük*, Sinanoğlu, Suat, Dr. , s.176.

³⁶ Hesiodos, *Hesiodos Eseri ve Kaynakları, Tanrıların Doğuşu (Theogonia)*, Çevirenler: Sabahattin

saptamak gibi atasal törenin yetkesini temsil ediyordu.³⁷ Onlar insanların yaşama paylarını dağıtır, paylarına düşen mutluluk ya da mutsuzlukları yaşadktan sonra yine kaçınılmaz sonunu, ölümü, pay biçerler. Aslında kelimenin tam anlamıyla ölümü biçerler; çünkü, iki *Moir*a insanın yaşamına düşen ömür ipliğini bükerken ya da dokurken, bir başka *Moir*a günün birinde bu eğrilen ipliği ya da ömür dokumasını kestiği ya da biçtiği anda o insanın hayatını sona erdirir. Tanrısal, ezeli ve ebedi, değişmez yasanın, *Themis*'in kızlarının biçtikleri ya da dokudukları pay da kutsal, zorunlu olarak boyun eğilmesi gereken bir “kader” halini alır. *Moir*alardan biri pay Tanrıçası *Lakhsis*'in adını taşırdı Bu anlamda *lakhos*, günlük dilde ‘bir toprak parçası’ ya da ‘kiralık arazi’ için kullanılan, fakat daha eski kullanımındaysa ‘kura çekmekte kullanılan bir odun parçası’ ile, yani *kler*os ile eş anlamlıdır. *Kler*os, Platon tarafından; ‘rahiplerin seçiminde³⁸ ve toprak dağıtımında kendisine başvurulacak³⁹ Tanrısal talih’le eş anlamlı olarak ‘kura’ biçiminde kullanılır. Kura, Antik Yunanda yaşamın önemli bir parçasıdır; çünkü kura, kadim bir gelenek olarak, klana, kabileye ait, ya da fethedilmiş toprakların ve otlakların kullanım hakkının belirlenmesinde kullanılırdı.⁴⁰ Platon’la da bu gelenek sürdürülür ve İdeal Devlet’in göçmen yerleşimcilerine toprak dağıtımı ile toprağın miras yoluyla çocuklardan birisine işletim hakkının devredilmesinde kuraya başvurulur. Böylece herkes, tarafsızlığın, eşitliğin ve hakkına düşen payı alma garantisi olan *Moir*alara ve onların kaderlerine biçtikleri paya razı olması Tanrısal ve kutsal garanti altına alınırdı.

Dolayısıyla, Platon’un; yasaları, “adaletin hakça ve adilce dağıtılmasının teminatı” olarak anlaması ve anlatması anlaşılırdır. Ancak bu kavrayışının, yasaların, insanî yetilere konduğu modern anlamda “pozitif yasalar” kavrayışına henüz çok

Eyüboğlu, Azra Erhat, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1977, Birinci Basım, 905, s. 135

³⁷ Thomson, George, *Aiskhylos ve Atina*, s. 71.

³⁸ Platon, *Yasalar Cilt I*, 759b ve c.

³⁹ A.g.e. , 741b.

⁴⁰ Thomson, George, *Aiskhylos ve Atina*, s. 59. ve Thomson, George, *Tarih Öncesi Ege II*, Çeviren: Celal Üster, Payel Yayınevi, İstanbul, Kasım 1985, Birinci Basım, s. 42.

uzak olduğu da belirtilmelidir. Birincisi, yasa koyucu kişilerin Tanrısal bir kişiliğe sahip bilgiler arasından seçilmiş olması, bir bakıma onların Tanrılar tarafından görevlendirildiği ve böylelikle de yazdığı yasaların kutsal bir nitelik taşımasını da sağlamaktadır.⁴¹ Nitekim Herodotos da Lykourgos'un Delphoi'ye gittiğinde kahinin ona "bir Tanrı olduğunu" söylediğini aktarır.⁴² İkincisi Platon'un da *nomos*'un 'paylaşma' anlamı korunduğundan ve diğer tüm Yunanlılar gibi onun da bu kavramı Tanrıça *Themis* ile kurulmuş ve korunmakta olan anlamının dışında kavramadığı ve bu nedenlerle henüz kutsiyetinden, Tanrısal olanla bağından ayrı düşünmediği söylenebilir. Nitekim, Platon'a göre; 'Tanrısal ve mükemmel yasanın'* adının 'akıl'** sözcüğüyle yakınlık içermesi de manidardır.⁴³ Çünkü ona göre evreni düzenleyen yasaların Herakleitos'un kullandığı anlamda *logos*'un akli düzenleyen yasalarla aklın işleyiş ilkeleri ve aklın düzenlediği şeylerle yakından ilgisi vardır. Böylece Platon'da Herakleitos'ta olduğu gibi akıl ve *logos*, 'Tanrısalan pay aldığı ölçüde ve varolanlara bir düzen ve anlam verdiği oranda aynı zamanda bir Tanrı'dır.

Platon, *nomos*'un diğer anlamları olan "âdet, müzikte makam⁴⁴ ve ölçü⁴⁵'yü de çeşitli vesilelerle kullanmıştır. Çünkü, ona göre evreni düzenleyen yasaların Herakleitos'un kullandığı anlamda *logos*'un 'akli düzenleyen yasalar'la, 'aklın işleyiş ilkeleri ve aklın düzenlediği şeyler'le yakından ilgisi vardır. Platon, *Devlet* adlı eserinde yasaların ortaya çıkış öyküsünü şöyle anlatır:

⁴¹ Ağaoğulları, Mehmet Ali, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, s. 29, 33 no'lu dipnot.

⁴² Herodotos, *Herodot Tarihi*, Türkçesi: Müntekim Ökmen, Remzi Kitabevi, İstanbul, Aralık 1973, Birinci Basım, I. Kitap 65, s.43.

* λόγος, (*Logos*) ya da νομός (*Nomos*)

** λόγος, (*Logos*) ya da νοῦς (*Nous*)

⁴³ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 957c.

⁴⁴ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 713e ve 722e ile Platon, *Kratylos*, Çev: Cenap Karakaya, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2000, Birinci Basım, 418a, s. 79.

⁴⁵ Eflatun, *Şölen: Sevgi Üstüne*, Çevirenler: Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1961, 2. Baskı, 209a, s. 72.

“...Derler ki, tabiatda haksızlık etmek iyi, haksızlığa uğramak kötü bir şeydir. Haksızlığa uğrayanlar ise haksızlık edenlerden çok daha fazladır. İnsanlar birbirlerine haksızlık ede ede, haksızlığa uğraya uğraya, birinin tadını, ötekisinin acısını duymuşlar. Haksızlığa uğramaktan sakınamayacaklarını haksızlık etmemeyi de her zaman beceremeyeceklerini anlayınca, bir anlaşmaya varmayı düşünmüşler, kanun koymuşlar, kimse haksızlık etmeyecek, haksızlığa uğramayacak diye. Kanun buyurduğunda, kanuna uygun olana da adalet demişler. İşte adaletin kaynağı, özü budur.”⁴⁶

O halde Platon, tıpkı *kosmos*'un* *khaos*'tan** önce gelmesi ve *kosmos*'un *khaos*'tan doğması gibi adaletin adaletsizlikten doğduğunu, insanların adaletten yoksun bir yaşamın yaşanamaz olduğunu deneyimledikten sonra adalete ve adaletin görece mutlulukunu tesis edecek yasalara ihtiyaç duyulduğunu savunur. Ayrıca bu iddia, Thrasymakhos'un “adaletin güçlü olan tarafından belirlendiği ve dolayısıyla adaletin güçlüünün işine gelen olduğu”⁴⁷ ve “adil olmayanın adil olandan daha iyi yaşama sahip olduğu”⁴⁸ fikirlerini çürüttüğü kısımdan hemen sonradır. Platon, *kosmos*'un düzenliliğinin bir yansıması olarak toplumsal, siyasî ya da ahlakî yaşama bir projeksiyonundan ya da Tanrısal kuralların var olan her şeyi istisnasız kapsamamasından dolayı, Tanrısal düzenin tezahüründen başka bir şey olmadığını düşünür. *Gorgias* diyalogunda bu fikirlerini şöyle temellendirir.

“Bilginler, gök ile yer, Tanrılarla insanlar, dostluk, kurulmuş düzene uygunluk, akli başındalık ve doğruluk birbirine bağlıdır derler. Bunun için de bu dünyaya düzensizlik ve karışıklık değil (*khaos*), düzen (*kosmos*) adını verirler.”⁴⁹

⁴⁶ Platon, *Devlet*, Çevirenler: Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cımcöz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Haziran 2000, İkinci Basım, 358e–358b, s. 48

* ‘Düzenlilik ve evren’

** Bu kavram; evrenin Tanrılar tarafından düzenlenmeden önceki iç içe geçmiş, formdan yoksun ilk hali için kullanılan ‘düzensizlik, karışıklık ve kargaşa halinde olan’ anlamındadır.

⁴⁷ A.g.e. , 338c–348a.

⁴⁸ A.g.e. , 348a–354a.

⁴⁹ Eflatun, *Gorgias*, Çeviren: Nuri Şazi Kösemihal, M.E.B. Yayınları, İstanbul, Haziran 1966, İkinci Baskı, 500a, s.106.

Platon'un yasa ve adalet gibi fikirleri ele almasının nedenlerinden birisi de kimi insanların, yasaların yalnızca askerî, malî ve siyasî erklerden birine -veya birkaçına- sahip olanlarca konulduğu ve bu yüzden onların kendi işlerine gelenleri adil ve yasal kılmakla, statükolarını daim kıldıkları ya da meşrulaştırdıkları yolundaki yanlış ve yerleşik fikirlere sahip olmalarıdır. Bu nedenle sıradan insanların da yasanın erişemediği ya da hakkında hükmünün olmadığı durum ve zamanlarda kendi çıkarlarının peşinde koşmaları, bu yolda ilerlerken diğer insanların varlık, ihtiyaç ve çıkarlarını görmezden gelerek yaşamlarını yönetmeleri beklenmeyen bir şey olmayacaktır ve olmamıştır da. Çünkü, Atina tarihinde çıkarları gereği ticaret ve zanaatla zenginleşmiş kimselerin iktidar olmak ve kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için mevcut iktidarı ortadan kaldırma girişiminde bulunan her millet ya da her toplulukla işbirliği yapmaktan ve tiranlık ya da oligarşiye yol açacak girişimlerde bulunmaktan çekinmedikleri defalarca görülmüştü.⁵⁰

Platon yasaların ortaya çıkışından bahsederken yasanın varolmadığı *anarkhe* durumunu ön varsayar. Bu; karışıklık, düzensizlik ve herkesin birbirinin kuyusunu kazdığı bir durum yani anarşi durumudur. Platon bununla ilgili şöyle bir benzetme yapar:

“Beden için hastalık, mevsimlerde ve yıllarda afet neyse devlet ve devlet düzenlerinde adaletsizlik odur”⁵¹

Beden örneğini pek çok yerde ve pek çok kereler organize olmuş, *kosmos*'un mikro modeli olarak ve canlı en mükemmel bütünlük olarak örnek alır. Buna göre hastalık bu bütünlüğü ve düzeni tehdit eden bir düzensizliktir.

Mevsimler ve yıllar ise gelişmiş güzel verilmiş bir örnek değildir. Tam aksine son derece *esoterik* ve çok anlamlıdır. Mevsimler ve yıllar, Tanrıça Themis tarafından düzenlenmektedir.⁵² Ezelî ve ebedî, her yerde ve her zaman geçerli ve değişmez kutsal doğa yasalarını düzenleyen ve *Olympos*'taki Tanrılar düzenini koruyan

⁵⁰ Ağaoğulları, Mehmet Ali, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, s. 47–49.

⁵¹ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 906c.

⁵² Hesiodos, *Hesiodos Eseri ve Kaynakları, Tanrıların Doğuşu (Theogonia)*, s. 905, s. 135.

Themis'tir.⁵³ Themis'in bilinen bir mitos'u yoktur, çünkü o *khaos*'un *kosmos*'a dönüştüren ve *kosmos*'u ezeli ve ebedi olarak *harmonia* ile devindirendir. Themis, yılların ve mevsimlerin düzenli döngüsünden sorumludur fakat Themis, kimi zaman Tanrıların kimi zaman ölümlülerin ona saygısızlıkları ya da yasakladıklarına karşı gelmeleriyle ortaya afetler çıkarır. Nasıl ki mevsimlerdeki düzensizlik afetlerle sonuçlanıyorsa bunun gibi yasa koyucunun yasalarına karşı gelindiğinde de *anarkhe* ve *khaos*'a yeniden dönülmesi kaçınılmaz gözüktür. Böylece, düzensizliğin yeryüzündeki karşılığı felaket, bedende hastalık, devlet içinse ayaklanma ya da iç savaştır.⁵⁴

Tıpkı Themis'in *khaos*'u düzenleyip *harmonia* ile devindirmesi gibi yasa koyucu da insanların adil ve huzurlu biçimde *harmonia* ile bir arada yaşamalarına imkan verecek yasalar koyar. Geleneksel inanışa göre *makro kosmos* ile *mikro kosmos* olan insan arasında işleyiş düzeni bakımından tam bir mütakabiliyet vardır. O halde, Themis nasıl *makro kosmos*'un düzenini sağlarsa yasa koyucu da mikro kosmos olan insanın yaşamında-ruh ve bedeni ile insanların birbirleri arasında-*harmonia* sağlar; yani onları var oluş amaçlarına uygun yaşamaya sevk etmek gibi Tanrısal bir görev üstlenmiştir.

Bu özdeşlikten hareketle aslında Tanrısal yasaların dışında herhangi bir şeyin var olması ya da akledilebilir olmasının da olanaksız olduğu söylenebilir. Bu nedenle akıl ve onun düzenlemeleri olan yasalar aslında hiçbir zaman Tanrısal yasalara aykırı olamazlar. Platon, Lykourgos, Homeros, Hesiodos ya da Solon'un ortak yanlarından birinin de varoluş amaçlarına en uygun şekilde, yani erdemli biçimde davranarak ve aynı zamanda Tanrısal bir esinle "yarattıkları" yasaların Tanrısallığın izlerini

⁵³ "Themis", *Mitoloji Sözlüğü*, Erhat, Azra, Remzi Kitabevi, İstanbul, Aralık 1972, Birinci Basım, s. 363.

⁵⁴ *Harmonia*, Pythagorasçı terminolojiye ait ve evrenin düzenliliğinden hareketle elde edilmiş olan bir kavramdır ve Platon için de *Harmonia*, 'evrenin düzenliliği' anlamı yanı sıra Pythagorasçılarda olduğu gibi 'iç barış' ve 'uygunluk' anlamlarına da gelir. (Thomson, George, *Aiskhylos ve Atina*, s. 251.)

taşıdığını da ima etmiş olur.⁵⁵ Bu nedenle Platon, Tanrısal esine sahip Homeros ve Hesiodos ile birlikte Solon ve Lykourgos'un adlarını da anar.⁵⁶

Platon'a göre, yasa koymak, sadece 'kural koymak'tan daha öte bir anlama sahiptir.

"her insan, iyi bir ad bırakmak, ölümsüz bir yiğitlik kazanmak için elinden her geleni yapar. Hem ne kadar değerli bir kimse ise bunun üstüne o kadar fazla düşer ve bunların asıl nedeni ise ölümsüzlüğe olan tutkusudur... Çoğu insan, bedenlerindeki bereketli tohumlarıyla çocuk sahibi olarak bu arzularını gerçekleştirmeye çalışırlar. Fakat bedeninin sahip olduğu en bereketli ürün aslında yaratıcı düşüncedir ve bu düşünceler arasında en soylu ve en üstünü insan topluluklarını düzene sokan ölçü, doğruluk ya da erdemlilik vazeden yasalar"dır."⁵⁷

Kendi yaşamıyla da gösterdiği gibi Platon, çocuk sahibi olmak yerine yasa koyucu olmayı seçer. Yaşamının son günlerine dek *Yasalar*'da bahsi geçen İdeal Devlet'in yasalarını yaratmayı⁵⁸ sürdürdüğü sanılmaktadır. Yaşamından sonra geriye bir soy ve soyunu sürdürerek onu daim kılacak çocuklar yerine '*Yasalar*'ı bırakır gibidir. Hem Spartalı hem de Atinalı yasa koyuculardan bir arada bahsetmesi ve onları yüceltmesi aslında hem geçmişten kan bağı olan Solon⁵⁹ ile hem de bilinen yasaların en eskisi olan Sparta ve Girit yasalarından bahsetmesi ilgi çekicidir.

Platon, yasalar ile çocuk benzetmesini Şölen'de şöyle sunar:

"Kim olsa böyle varlıklar yaratmayı çocuk yetiştirmekten üstün görür, bir baksalar Homeros'a, Hesiodos'a, bütün büyük şairlere. Onların bıraktığı ölmez çocukları kim kıskanmaz? Lykourgos'un Lakedaimon'da bıraktığı çocukları düşün! O çocuklar kurtardı

⁵⁵ Nitekim Herodotos, Lykourgos'un yasalarının Dephoi kahini Pythia tarafından verilmiş olduğu rivayetini de aktarır. (Herodotos, *Herodot Tarihi*, I. Kitap 65, s.43.)

⁵⁶ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 630d, 632d, 691e, 696b ve *Cilt II*, 858e.

⁵⁷ Eflatun, *Şölen: Sevgi Üstüne*, 209a–e, s. 72–73.

⁵⁸ Yasa hükümleri koyan, yasa hükmü terimleri tıpkı şair ve şiir terimleri gibi aynı fiille karşılanırdı: Poietes

⁵⁹ Taylor, A. E. , *Plato: The Man and His Work*, Methuen & Co. Ltd. , London, 1937, Fourth Edition, Revised, s.2.

Lakedaimon'u ve hatta bütün Yunanistan'ı. Sizin aranızda da Solon'u yüceleştiren, yarattığı kanunlardır.”⁶⁰

Strauss, çocuğunun üzerine titreyen bir annenin, çocuğunu iyi ya da kötü olmasından önce öncelikle kendisinin olduğu için sevdiğini, fakat aynı zamanda çocuğunun iyi olması halinde duyduğu mutluluğun çocuğu kötü olduğu zaman duyduğu mutluluktan daha mutlu olmasının onun insanın iyiye olan sevgisi ve temayülü ile açıklanabileceğini söyler.⁶¹ Strauss'un bambaşka bir bağlamı açıklamak için kullandığı bu örnek Platon'un “çocuk ve yasalar” alegorisini açıklamakta kullanıldığında ortaya ilginç bir sonuç daha çıkar: Platon, insanların kendilerine ait olan çocuklarını sevmelerine benzer biçimde koşulsuz olarak ve çocuklarının iyi ya da kötü olması yargısından bağımsız olarak sevmelerini bekler. Çünkü Sevgi ya da Eros, Tanrıların en kadimi ve aynı zamanda Tanrılar arasında olduğu gibi insanlar arasında da karışıklık veya huzursuzluk çıkmasını engelleyenidir.⁶² Aslında burada Platon'un gizil olarak İyi'nin insanî değer ve yargıların ötesinde olan Tanrısal olana içkin olmasından da bahsettiği ileri sürülebilir. Çünkü Antik Yunan'da Eros, ilke ve gücü yalnız Tanrı olarak değil ama her şeye bilgi veren Tanrı olarak tanımlanıyordu.⁶³ Şayet yasaları kendilerine ait olan bir şey gibi sevecek olsalar bu durumda annenin çocuğunu sevmesi gibi koşulsuz bir sevgiyle yasalara bağlanacaklardır. Hem o zaman, hangi anne çocuğunu sevmeyip çocuğunun varlığının ve sevgisinin kendisini kısıtladığını ve başka dışsal iyilerden daha iyi olduğunu düşünsün ki, yurttaşlar da yasalarını sevmeyip, varlığının ve sevgisinin kendisini kısıtladığını ve başka dışsal iyilerden daha iyi olduğunu düşünüp ona karşı gelsin? Nitekim Platon, Thebaili Pindaros'un “Yasa, dünyanın, ölümlülerle ölümsüzlerin kraliçesi; yeryüzünü, insanları ve Tanrıları yönetir.” sözlerini anırtırarak doğa yasasına uygun olan yasanın zorla değil gönülden boyun eğenleri

⁶⁰ Eflatun, *Şölen: Sevgi Üstüne*, 209a–e, s. 72–73.

⁶¹ Strauss, Leo, *Politika Felsefesi Nedir?*, s. 68.

⁶² Eflatun, *Şölen: Sevgi Üstüne*, 178b, s. 26.

⁶³ Campbell, Joseph, *Batı Mitolojisi: Tanrının Maskeleri*, Çeviren: Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi, Ankara, Şubat 1992, Birinci Basım, s. 192.

yönetmesinin gereği olduğunu *Yasalar*, *Gorgias* ve *Şölen*'de tekrar eder.⁶⁴

Platon, böylelikle yasaların diğer insanlar tarafından kendilerine dayatılmış, üzerlerine onların özgürlüklerini kısıtlamak için konmuş kurallar olmadıklarını ısrarla belirtir ve yasaların “uzlaşım” sonucu yürürlüğe girdiğini ya da insanların kendi deneyimleri sonunda iyi, doğru, adil; yani erdemli olanları kendi iradeleriyle seçerek üzerinde anlaştıklarını müteakip defalar vurgular.⁶⁵

Drakon yasalarının, hazırlanmasını gerekli kılan hoşnutsuzluk ve iç çekişmelere herhangi bir etkisi olmaması nedeniyle büyük toprak sahibi soylular diğer sınıflara daha fazla haklar tanıyan bir yasanın hazırlanması için MÖ 594 yılında Yunanistan'ın yedi bilgesinden biri olan Solon'a yeni yasalar hazırlaması için başvurudular. Solon yasaları Drakon'a göre daha çok siyasî devrim ya da reform niteliğindedir.⁶⁶

Atina ve Sparta tarihleri boyunca pek çok kereler savaşmış ve hatta bir kere Atina, kısa süreliğine de olsa Sparta egemenliği altına girmiştir. Atina'nın sakındığı ve dahası nefret ettiği pek çok şeyi Sparta temsil ederdi. Sadece Atina halkının değil tüm Hellenlerin üzerinde uzlaştıkları temel tehdit tiranlıktı; fakat Sparta Oligarşisi, her ne kadar tam anlamıyla tiranlık olmasa da buna benzer biçimde tüm özgürlüklerin ortadan kaldırıldığı, baskı ve zorlamaya dayanan rejim olarak algılanıyordu. İşte tüm bunların üzerine alışılmadık bir biçimde Platon, Peloponnesos savaşında Atinalılarla birlikte Perslere karşı savaşan Spartalı komutan Brasdias'ı kahramanlık ve cesaretiyle efsanevi kahraman Akhilleus'un benzeri olarak gösterir ve açık açık över.⁶⁷ Böylece Platon'un Atina'nın açıkça kabul görmüş değerlerine karşın Sparta'ya ve yönetimine yakınlık duyduğu bir kez daha ortaya çıkmış olur. Russell'a göre Platon'u İdeal Devlet'ini kurgularken Sparta yönetimini örnek almasına en önemli etkenlerden birisi, hocası Sokrates'i ölüme mahkum eden halk

⁶⁴ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 690c ve Eflatun, *Gorgias*, 484b, s.66 ile Eflatun, *Şölen: Sevgi Üstüne*, 196c.

⁶⁵ Platon, *Devlet*, 358e–358b, s. 48 ve Platon, *Yasalar: Cilt I*, 644d 5, 681c veya Eflatun, *Şölen: Sevgi Üstüne*, 196a, s. 52.

⁶⁶ Tanilli, Server, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası - Cilt 1*, s.246.

⁶⁷ Eflatun, *Şölen: Sevgi Üstüne*, 221d, s. 91.

yönetimine duyduğu kızgınlık ya da nefrettir.⁶⁸

Spartalı yasa koyucu Lykourgos'un yasalarındaki hükümler Platon'un İdeal Devlet'inin yasalarına bir hayli esin vermiş gözükür. Lykourgos, kral, soylular ve halktan oluşan yarı demokratik modelinin ilk örneklerini Homerik toplumdan almış görünür. Çünkü, Homerik çağlarda da serfler, soylulardan oluşan yaşlılar kurulu ve askerler mevcuttu⁶⁹. Fakat, Devlet'te sunulan Bilge Kral, Filozof Kral İdeali Platon'un mucidi olduğu bir yeniliktir. Herodotos, Lykourgos'un bu yasaları yeğeni Sparta Kralı Leobotes'in Valisi olarak bulunduğu Girit'ten getirtmiş olduğunu belirtir.⁷⁰ Sparta'da yasalar bir kitapta toplanmamıştı, sadece yönetici sınıf tarafından soydan soya aktarılırdı.⁷¹ Platon'a göre Girit yasalarının kökeni herkesçe bilinen mitlere göre, Zeus'un oğlu Minos ve kardeşi Rhadamantys tarafından konmuştu.⁷² Minos, Rhadamantys ve kardeşleri Aiakos, Girit'in bölgesel törelerini kaleme alıp bir yasa hazırlamış olduklarına ve bu yararlılıkları ile yeryüzündeki, adaletli yaşayışlarından ötürü öteki dünyadaki ölüleri yargıladıklarına inanılırdı.⁷³

Russell'a göre Lykourgos, Sparta için yasa yapmaya karar verdiğinde asker sınıfını halktan ayırma modelini Mısır'dan almıştır.⁷⁴ Lykourgos, yasaları

⁶⁸ Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi: İlkçağ*, s. 216.

⁶⁹ Tanilli, Server, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası - Cilt 1*, s. 223.

⁷⁰ Herodotos, *Herodot Tarihi*, I. Kitap 65,s.43.

⁷¹ Thomson, George, *Aiskhylos ve Atina*, s. 237.

⁷² Platon, *Yasalar: Cilt I*, 624 b.

⁷³ "Rhadamantys", *Mitoloji Sözlüğü*, Erhat, Azra, s. 334. Rhadamantys, Sokrates'in savunmasında da adı geçen Zeus'un ölümlü oğullarındandır. Strauss, *Sokrates'in Savunması* diyalogunu 'Tanrı' sözüyle bitmesi nedeniyle *Yasalar'a* bağlar, onun bu yorumunu destekler biçimde benzer bir organik bağın varlığını işaret edebilecek şekilde Minos ve Rhadamantys'ten (ve aynı zamanda kardeşleri Aiakos'ten) bahsettiği tek bir diyalog vardır ve bu *Sokrates'in Savunması'dır*. (Eflatun, *Büyük Klasikler: Eflatun I: Sokrates'in Savunması*, , Hürriyet Yayınları, İstanbul, Nisan 1973, Birinci Baskı, 41a, ve 27 numaralı Dipnot s. 203–208.)

⁷⁴ Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi: İlkçağ*, Çeviren: Muammer Sencer, Say Yayınları, İstanbul,

hazırladıktan sonra Apollon Tapınağında bulunan Delphoi kahinine çıkartacağı yasaların uygulamaya geçirilmesinin uygun olup olmadığını danışmış, kahinin onaylaması üzerine herkese şöyle duyurmuştur: “Hazırlanan bu yasalara uymamak yalnızca insan yapıtı yasaları çiğnemek değil aynı zamanda Tanrıların uygun bulduğu yasaları da çiğnemek olacaktır.”⁷⁵ Lykourgos, böylece konulan yasaların Tanrısal olduklarını kahine tescil ettirmiştir. Herodotos’a göre ise Lykourgos, kahin tarafından bir Tanrı olarak kabul edilmiştir; fakat ayrıca Sparta yasaları kahin tarafından da Lykourgos’a verilmiş olabilir.⁷⁶

Yasalar’ın, konularının işleniş bakımından oldukça dağınık olduğu ve pek çok kereler aynı meseleye dönüldüğü görülür. İlk bakışta düzensiz ve gelişigüzel gibi görülen bu konu işleniş tarzı Platon’un diyalektik’inden yoksun gibidir. Ayrıca kimi önemli konuların üstün körü işlenirken kimi gereksiz gibi görülen ayrıntılara gereğinden fazla yer verilmiş olması da dikkat çekicidir. Sözelimi eser, şölen konusu ile açılır ve eserde pek çok kereler şölen; yani toplu yemekler ve içkili toplantılar konusuna dönülür. Fakat daha sonra, bu yaklaşımın belli bir amacı olduğu, önceleri anlamsız gözüken konulara verilen bu önemin, eserin ilerleyen kısımlarında toplumsal pratiklerle, politika ve eğitimle yakından ilgili oldukları ortaya çıkacaktır.

Eserde kimi konuların gereksiz denebilecek kadar çok tekrar edilmesi yanı sıra dilin kimi zaman ağdalı ve cümlelerin apaçık anlaşılır olmadıkları göze çarpar. Sanki konuşanlar şölen ve şaraptan bahisle başlayarak, tıpkı şarap içerken olduğu gibi esriklığe kapılmış görünürler. Daha sonraları açıkça ifade edileceği gibi yasalar üzerine konuşma yetki ve hakkı, sadece yasalara uzun yıllar itaat etmiş ve yasalara sadakati sorgulanmayacak hale gelmiş yaşlılara aittir. Ancak uzun yıllar aynı yasalara itaatkar biçimde yaşamak ve yaşın ilerlemesi ile kazanılan itidal, yaşlıların zamanla değişen koşullara uyum sağlamalarını da güçleştirecektir. Fakat bu güçlüğü, şarap hakkında konuşmakla, tıpkı içtikleri “içkiyle ruhları ateşe sürülmüş demir gibi

Mart 2000, Yedinci Basım, s. 212.

⁷⁵ Xenophon, *Şölen- Spartalıların Anayasası*, Çev: Bilge Umar, Sergi Yayınevi, İzmir, 1984, 1. Baskı, s.108.

⁷⁶ Herodotos, *Herodot Tarihi*, I. Kitap 65, s.43.

yumuşayacak ve gençliklerinde oldukları gibi biçim alacak hale erişecektir.”⁷⁷ Böylece ömrünün sonbaharındakilerin koydukları yasalar hem geçmişten getirilen yasalarla çatışmazken hem de mevcut durumlara uyarlanmasını ve revizyonunu sağlamış olur.

Platon, şaraptan açılan bahisle gençliğin fazlasıyla sahip olduğu cesareti kazanıp, ruhlarının eskiye bağlılıkları ve itidallerini aşmakta kullanır. Taylor’a göre, şarabın kendisini heyecana sevk etmesiyle, kişi normalde kendini gizlediği örtüden kurtularak apaçık ortaya koyduğu fikri gerçeğe yakındır. Çünkü normalde gizlediği mizacını bu yolla ortaya koyar ve kendine sakladığı fikirlerini düşünmeden söyler.⁷⁸ Azra Erhat’a göre; “insan, ancak şarabı elde ettikten sonradır ki yaratıcılığın kökeninde bulunan değişim yapma gücüne kavuşmuştur.”⁷⁹ Çünkü, zihinsel bu esriklik halindeki insan, Tanrısal güçle, Tanrı’nın gözüyle ve Tanrı’yla yek vücut olarak doğayı ve yarattıklarını bambaşka gözle görüp değerlendirebilir. Hatta bu kendinden geçme ile yaratıcılığını en üst düzeyde tezahür ettirebilir ve gündelik yaşamdaki alışkanlıkları, bu alışkanlıklardan doğmuş sınırları aşarak ihtiyaçlarından biri olan “arınmayı” ve “kurtuluşu” gerçekleştirebilir. Azra Erhat konuyla ilgili olarak şunları ekler:

“Euripides’in Bakkhalar adlı eserinde kaba aklı simgeleyen Pentheus, Bakkhalar’ın çılgınlığını ayıp, törelere ve ahlaka işlenmiş bir suç sayar. Oysa tam tersine bu coşku, insanı doğayla birleştiren, ona yeryüzünde cenneti yaratan bir mutluluktur.”⁸⁰

Platon, Dionysos dininde oldukça önemli bir yer tutan şarabın vereceği coşkunlukla, Tanrısal esinle; tıpkı Tanrıların hissettikleri gibi ve hiçbir şeyi ayıp, günah, ahlaka ya da yasalara aykırı saymadan tüm sınırlamalardan kurtularak yaratıcılıklarını özgür bırakarak düşünmek ve konuşmak ister. Dionysos dinindeki ‘şarap içmek yoluyla girilen sarhoşluk’ ya da ‘vecd hali’ne verilen ad olan

⁷⁷ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 666c ve 671b.

⁷⁸ Taylor, A. E. , *Plato: The Man and His Work*, s. 467.

⁷⁹ “Dionysos ”, *Mitoloji Sözlüğü*, Erhat, Azra, s. 119.

⁸⁰ “Dionysos ”, *Mitoloji Sözlüğü*, Erhat, Azra, s. 120.

ἐνθουσιασμός (*enthousiasmos*) aynı zamanda ‘şevk’ ve ‘şiddetli ilham’⁸¹ anlamlarına gelir. *Enthousiasmos*’un tanımlarının aşk ve aşkın hissettirdiği coşkun duygulara benzerliği de dikkat çekicidir. Ve aşk tam da Platon’un İdealar Alemi’ne gidişte ruhu yönlendiren Eros’un esinlediği duyguların kendisidir. Tüm bu açıklamaların bizi yönelttiği noktada şöyle bir soru akla gelir: Acaba Platon, şarap hakkında konuşmakla ve eserinde bu konuya müteakip defalar yer vermekle ruhun bilgelik aşkı⁸² ile İdeal Yasalar’ın da bulunduğu İdealar Alemi’ne ve hakikat arayışına mı esin sağlamaktadır?

Bu soruya Taylor’un da bize hatırlattığı o ünlü Latince özdeyişle şöyle bir yanıt verilebilir: “*In vino veritas.*”⁸³ Leo Strauss içinse, “Şarap hakkında konuşma, politika felsefesine yegane giriştir.”⁸⁴ Strauss’a göre Girit ve Sparta’da şarap içmek yasaktır; ancak pekala şarap içmek hakkında konuşulabilir. Çünkü böylelikle bir ömür boyu bağlı kalınmış yasalar hakkında konuşmanın gerilimini ve mesafeli duruşunu ortadan kaldıracaktır. O halde Strauss’un yorumuyla diyalogda görülen anlamsız tekrarlar, dil sürçmeleri ve devrik cümlelere bakarak Platon’un eserinin düzeltilmesini yapmadan öldüğü biçiminde yorumlamak ve onları düzeltmeye çalışmak düpedüz hatalıdır. Çünkü anlamsız gibi görünen tekrarlar, dil sürçmeleri ve devrik cümlelere bakarak düpedüz şu söylenmelidir: Konuşanlar düpedüz sarhoştur. Ayrıca, erdemler birliği gereğince erdemli bir kimsede bulunması zorunlu olan itidal, bir düşünce erdemi değil karakter erdemidir. O halde felsefe de entelektüel bir erdem olduğundan orada itidal olmadığı gibi itidali gerektiren normlar da yoktur. Yasalar, aslında sadece nasıl konuşacağımızı nasıl davranacağımızın sınırlarını belirleyebilir; bu ise düşüncelerimizin sınırlardan muaf olduğu anlamına gelir ki, felsefe Platon’a göre

⁸¹ “ἐνθουσιασμός”, *Yunanca-Türkçe Sözlük*, Sinanoğlu, Suat, s. 113.

⁸² Platon, *Devlet*, Çevirenler: Neval Akbıyık, Serdar Taşçı, Metropol Yayınları, İstanbul, Aralık 2002, Birinci Baskı, 611e, s.380.

⁸³ Taylor, A. E. , *Plato: The Man and His Work*, s. 467. ‘Şarapta hakikat vardır’ ya da ‘hakikat şaraptadır’ olarak çevrilebilir.

⁸⁴ Strauss, Leo, *Politika Felsefesi Nedir?*, s. 62.

aslında tam da böyle bir etkinliktir.⁸⁵

⁸⁵ Strauss, Leo, Politika Felsefesi Nedir?, s. 63.

II. HOMERİK *ETHOS** VE MİTOS

Mitos, insanların yaşadıkları çevreyi, olup bitenleri ve birbirlerini anlamak için giriştikleri doğal gayretin sonucu olarak doğmuştur. Fakat onun en önemli işlevi, Claude Lévi Strauss'un ifadesiyle "evreni anlayabileceği yanılısamını"⁸⁶ sağlamasıdır ki, böylece bilimsel denebilecek bilgiye bir yönelme gerçekleşmiştir. Yani mitoslar, bilimle henüz ayrılmamış haliyle felsefeye bir basamak oluşturmuşlardır. Ernst Cassirer de mitolojinin bilimsel bilgiyle aynı ereğin; yani gerçekliğin peşinde olduğunu ancak mitolojinin daha çok inançla ilişkilendirilmesi gereğini savunur.⁸⁷ Yine Cassirer'e göre mitolojinin kökeni hakkında genellikle gözden kaçan fakat dikkat edilmesi gereken birkaç ayırım daha mevcuttur. Bunlardan birisi; "mitolojinin gerçek örneğinin doğa değil toplum olduğudur."⁸⁸ Bir diğer ayırım ise "mitolojinin gerçek dayanağının düşünce olmayıp duygu olduğudur."⁸⁹ Ayrıca, mitoloji ve ilkel din hiçbir şekilde tümüyle tutarsız, anlam veya nedenden yoksun şeyler değildirler. Ancak onların tutarlılığı mantıksal kurallardan çok, duygu birliğine dayanır⁹⁰ ve mitolojinin dünyası, eylemlerin, güçlerin, çatışan kuvvetlerin dramatik dünyasıdır.⁹¹ Kürşat Güzey de Cassirer'den kimi alıntıları yaptıktan sonra bu konuda şunları ekler:

"İlkçağ Yunanistan'ında dinsel çerçeveyi oluşturan ve felsefe ile

* *ethos*: 'örf-âdet, gelenek-görenek, karakteristik olarak belirgin ve karakteristik haline gelmiş davranış, düşünce kalıpları.'

⁸⁶ Strauss, Claude Lévi, *Mit ve Anlam*, Türkçesi: Şen Suer, Selahattin, Erkanlı, Alan Yayıncılık, Basım yeri????, Baskı tarihi???, Basım sayısı????, s.29.

⁸⁷ Cassirer, Ernst, *İnsan Üstüne Bir Deneme*, Çeviren: Necla Arat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Ocak 1997, İkinci Basım, s. 98.

⁸⁸ A.g.e. , s. 98.

⁸⁹ A.g.e. , s.103.

⁹⁰ A.g.e. , s. 103.

⁹¹ A.g.e. , s. 99.

aynı sorunları işleyen mitoloji, felsefeye karşıt biçimde deneylenemez, tartışılmaz temellere dayandığı belirli bir dünya anını mutlaklaştırarak buradan somut bireysel ve toplumsal yaşam için buyurgan-hukuksal, ahlaksal vb. yasalar çıkarıp tüm yaşamı yönlendirmek ister. Mitolojide görünüşü açıklamak için insanca bilgiyi Tanrısal kayrayla birleştirmek gibi bir yol tutulmasıyla verili olanı açıklamak için aşkın bir düzleme dayandırılması olanaklı kılınır.”⁹²

Mitoslar, beslendikleri âdet ve gelenek gibi toplumsal pratiklerin yanı sıra toplumların geçmişlerinde yaşanmış oldukları ya da yaşandıkları varsayılan deneyimleri aktarırlar ve bunu yaparken Tanrılar, yarı Tanrılar, kahramanlar ve insanların yanı sıra bitki veya hayvanları öne çıkarırlar. İster didaktik ister kahramanlık mitosunu olsun anlatılar daima bir olaylar ve soyut ya da somut varlıkların örüntüsünü içerir ve bu örüntü çoğu kereler zaman bakımından akılla anlaşılabilir olmasa da daima bir neden–sonuç veya teleoloji içerirler.⁹³ Mitoslarda kimi varlıklar (doğa, toprak, su gibi) somut şeylerin kimi de (zafer, adalet, aşk gibi) soyut kavramların kişileştirilmesiyle oluşmuştur.⁹⁴ Denilebilir ki mitoslar, insan için bir ya da birkaç bilinmezi bir arada açıklamak için kutsal, mistik ya da akılla anlaşılabilir olmayan başka şeylere dayanarak açıklama girişimidir. Kimi mitoslar ise iyi bir insanda veya iyi bir toplumda bulunması gereken nitelikleri olaylar örgüsüyle aktararak yüceltir ve bu değerleri yaratmayı veya korumayı amaçlar.

Homeros ve Hesiodos, eserleri günümüze kadar ulaşmış en önemli mütograflardandır.* Hellen Edebiyatında Aiskhylos, Sophokles ve Euripides ise yazdıkları tragedyalarda bazı mitosları işlemişlerdir. Peisistratos döneminde Dionysos ve Orpheusçu tapınma törenleri resmi bayram kutlamalarına dönüştürülmüştür. Bu bayramlardan ‘*Kent Dionysia*’ yaklaşık bir hafta sürüyordu ve

⁹² Güzey, Kürşat, “Felsefede Soruların Yeri Konusunu –İlkçağ Felsefesi (Sokrates Öncesi) Temelinde– Yeniden Ele Alma Denemesi”, *Felsefe Dergisi: Felsefe ve Dil*, Kent Basımevi, İstanbul, Yıl: 1990/2-3, Sayı: 32-33. , s. 41.

⁹³ Kale, Nesrin, “Antik Felsefe ve Edebiyatta Mitosun İşlevi”, *Vehbi Hacıkadıroğlu Armağanı: Felsefe Tartışmaları*, Everest Yayınları, Mayıs 2002, İstanbul, 1. Basım. s. 274.

⁹⁴ A.g.e. , s. 273.

* Mitos yazarı

pek çok kişi bu gösterişli törenleri izlemek ya da katılmak amacıyla Atina'ya geliyorlardı.⁹⁵ Sunaklar ve tapınaklara yapılan tören yürüyüşleri, kurban törenleri, spor karşılaşmaları, koroların Dionysos onuruna okudukları ilahiler okumalarını şairlerin şarap içtikten sonra şarabın verdiği esrlikle şiirler okumaları, tragedyaların sahnelenmesi ve Homeros'un eserlerinin ezberden okunması gibi etkinlikler gerçekleştirilirdi. Tragedyalar sadece edebi yapıtlar olup sergilenmeleri de salt sanatsal bir etkinlik anlamına gelmiyordu. Burada koro eşliğinde lirik pasajların oyuncular tarafından okunması ve canlandırılması; seyircilerin de hazır bulunduğu bir mekanda dinsel bir ayin ya da bir tapınmaya eşdeğerdir. Peisistratos, Dionysos ve Orpheusçuluğun etkisiyle halk arasında yaygın olan söylenece ve pratikleri devlet kontrolünde gerçekleştirmek suretiyle bu inanışların Atina halkının üzerindeki etkileri de kontrol altına almak ve böylelikle de Atina sanatıyla kültür düzeyini yükseltmeyi amaçlamaktaydı.⁹⁶

Hesiodos, *Theogonia*'da halk arasında öteden beri söylene gelen Orphik öğeleri doğuya ait kimi mitosları⁹⁷ eklemiş görünür. *Theogonia** adını verdiği eseri aynı zamanda bir *kosmogonia*'dır** çünkü, Tanrıların yaratılışından önce kosmos'un oluşumunu anlatır ve böylece en baştan, her şeyi belli bir zemine oturarak anlatma kaygısı güder. Platon'un da kosmogoni ve theogonisini oluştururken, Hesiodos'un – Homeros'ta mevcut olmayan– kosmogoni ve theogonisinin pek çok ögesini alır.⁹⁸

⁹⁵ Thomson, George, *Aiskhylos ve Atina*, s.196.

⁹⁶ A.g.e. , s. 228.

* *Theogonia*: 'Tanrıların doğuşu.'

** *Kosmogonia*: 'Evrenin doğuşu.' Yalnız, maddenin ezeli ve ebedî olduğu ve yaratılmamış olarak Tanrılardan önce düzensiz karışık halde var olmayı sürdürdüğü unutulmamalıdır.

⁹⁷ Sözgelimi, kader Tanrıçalarının Tanrıların dahi kendisine tâbi oldukları yazgıyı yün eğirir ya da dokur biçimde tasviri gibi. (Kranz, Walther, *Antik Felsefe: Metinler ve Açıklamalar*, Türkçesi: Suad Y. Baydur, Sosyal Yayınları, İstanbul, Mayıs 1984, Birinci Basım, s. 12.)

⁹⁸ Platon'un *Timaios* adlı eserinde sayılamayacak kadar çok yerde Hesiodos'un *Theogonia*'sından alıntılar ve benzerlikler görülebilir.

Örneğin, Kader Tanrıçaları aynen alınır.⁹⁹ Platon, Hesiodos'un aktardıklarına başvurdukça dolayısıyla Hesiodos'un sahip olduğu Orphik–Dionysosçu öğeleri de tercih ederek almış olur. Onun bu tercihi bir başka açıdan dolaylı olarak Homeros'un savunduğu Olympos Tanrıları inanışının da yadsınması olarak da yorumlanabilir.

Fakat bu belirlemeyi yaptığımızda paradoksal birkaç sorunla karşı karşıya geliriz. Bu sorunlardan birisi Platon'un Homeros yerine Hesiodos'u tercih ettiği iddia edildiğinde buna karşılık gerçekte Platon'un eserlerinde nispeten Homeros'un adının Hesiodos'tan daha fazla zikredilmesidir. Bu apaçık bir çelişkidir ve çelişkinin olduğu yerde, başlangıçta öne sürülen önermenin doğruluğu yeniden gözden geçirilmelidir. Fakat öte yandan Platon, *Devlet*'te apaçık bir dille, özellikle Homeros'un ileri sürdüğü *Olympos* Tanrıları ile ilgili anlatıların, çocukların ve gençlerin ahlaklarına zarar vereceği, dolayısıyla da Tanrının iyi ve erdemli olduğuna dair kadim inancı ciddi biçimde sarsacağını ileri sürmektedir.¹⁰⁰ Bu nedenlerden dolayı şairlerin gençlerin eğitiminden el çektirilerek faaliyetlerinin sınırlandırılmasını ve hatta gerekirse site dışına sürgün edilmelerini savunur. Böylece Platon'un şairler ya da ozanlarla ilgili görüşleri büsbütün çetrefil bir hal alır.

Antik Yunan'da sahip olunan dinsel görüşlerin mitoslar ile yakından ilgisi vardır. Tanrılar, Antik Yunanlılara göre *kosmosun* dışında veya üstünde olmayan bir konuma ve anlama sahipti. Onlar yaratıcı değil düzenleyici ve düzen koruyucudurlar. Neredeyse her yurttaşın bilmeyi bir yurttaşlık görevi olarak gördüğü mitolojiler, eğitimin olmazsa olmazlarından ve her dinsel ya da ulusal bayramda kendisinin ezberden okunduğu, coşkunun bir sel olup aktığı anlarda olduğu kadar müstesna, sıradan her yurttaşın konuşurken kendisine gönderimde bulunduğu ve karşısındakilerin biliyor farz edildiği kadar tanıdık bir değere sahipti. Mitik söz, her şeyden önce yazılı değil, sözlü kültüre aittir. Ozanın sözlü olarak naklettiği destanlar, yalnızca ozanın bireysel yaratmaları ve hayal gücü ürünleri değil, esasen bütün topluluğun ortak ürünü olarak üzerinde uzlaştığı belli inanışların belli bir kültürün ve nihayet ortak yaşanmışlıkların eseridir. Ozanın işlevi bu anlatılanları kendi geleneği

⁹⁹ Platon, *Yasalar: Cilt II*, .960c-e ile a ve Platon, *Devlet*, 317a ve 621b.

¹⁰⁰ Platon, *Devlet*, 377b–383b.

içerisinde bir önceki kuşaktan devralmak, kendi zihni içinde korumak ve kendinden sonraki kuşaklara devretmektir. Bu yüzden, Hesiodos ve Homeros'ta karşılaştığımız Tanrılar olsun, kahramanlar olsun, tüm karakterler, dinleyici topluluğunun yabancıları değildirler. Ozan, topluluğa tam da bizzat o topluluğun bildiği, inandığı, tanıdığı şeyleri; yani bizzat o topluluğun kendisinin ne olduğunu hatırlatmak ve nakletmek görevini üstlenmiştir.

Böyle düşünüldüğünde “ozanın naklettiği söz”, onun ölümlü ve sonlu, gelip geçici ve olumsal, unutkan ve yanılabilir bireysel varlığına ait değildir. Ozanın sözü; ezeli, ebedi, kalıcı, Tanrısal ve kutsal Söz'dür. Topluluğun kendi ortak hafıza Tanrıçası *Mnemosyne*'nin kızları *Mousalar*, mitik anlatımda toplumsal olarak kabul edilen bu ilahi aracılık rolünü oynarlar. *Mousalar*, ozanın söylediği sözün esinleyicisi; yani ilk ve asıl kaynağı olduğu gibi, aynı zamanda garantörleridirler. Çünkü onların bu toplulukça paylaşılan garantörlükleri olmasaydı, ozanın sözü, bir meczubun, bir çılgının ya da bir yalancının sözünden ayırt etmemizin imkanı olmazdı. Bu nedenlerden dolayı nakledilen söz, Tanrısal ve imzasızdır. İmza atmak, topluma ait olanı bireyselliğine mal etmektir ki bu, hem bir suç hem bir gasp hem kendini bilmemek hem bir günah hem de kendini gülünç duruma düşürmektir.¹⁰¹ Bu noktada anlatanın, anlatılanların bir vesilesi olduğu ortaya çıkar. Ancak bir vesile olarak kendilerinin ağızdan aktarılmasına izin verecek esin perilerine eserlerinin giriş kısmında yalvarıp onlara övgüler düzerler. Nitekim bunlar ozanın sözünün hakikat ve nesnellik değeri taşımasının temel kaynağıdır. İşte eserlerindeki bu kısımların varlığı, Platon'un da bu geleneğin son ve en önemli temsilcisi olduğunu gösterir.

Yaşayan bir varlığın gözündeki Tanrı, kendi hayatı üzerinde yönetme hakkına sahip bir başka ilahi kudreti temsil eder. Yaşayan bir varlığın başına geleni, Tanrılar ve Kader Tanrıçaları (*Moiralar*) ile açıklamak mümkündür. Bir kahraman, sıra dışı yazgısını yaşamak sayesinde sahip olduğu diğer yetenek ve güçlerini seferber etmeye boyun eğmekle ve Tanrıların esinledikleri duygu ve yapıp etmelerinin bedellerine katlanmakla kahraman olabilirdi. Pindaros'un söylediği gibi: “Bütün büyük kahramanlıklar Tanrılardan gelir; insanlar, Tanrılar sayesinde akıllı, cesur ve belagat sahibi olurlar.” Sıradan bir insanın bir kahramandan neredeyse tek farkı, yazgısının

¹⁰¹ Acaba Platon bu nedenle mi kendi ismiyle, kişiliğiyle konuşmaz, eserlerine imza atmaz?

sıra dışı olmayışıydı ve bir kahramanla paylaştığı payda olan düşünce, duygu ve eylemlerinin Tanrılar ve Kader Tanrıçaları tarafından belirlenmiş ve belirlenmekte olduğuna inanmaktı. Dindar bir Hellen bu nedenlerden dolayı kendi hayatını güçlü ve çoğu kere birbirleriyle çatışan ilahi güçler için bir savaş alanı olarak hissetmekteydi. “Her şeyin Tanrılarla dolu olduğu” sözleri, Thales’e ait gibi gözükse de aslında tüm İlkçağ filozofları gibi Homeros, Hesiodos gibi ozanların ve dindar tüm Yunanlıların ortak inancını yansıtmaktadır. Ancak bir Yunanlı Tanrı kelimesini kullandığında edilgin, kutsal ve maddi bir şeyden çok aktif bir nedenden bahsetmektedir.

Düşünce, her ne kadar sorgulama özgürlüğü ortamı ve eleştiri imkanı bulsa da kutsal olanla karşı karşıya geldiğinde önünde eğilerek karşısında boyun eğmelidir. Eylem, her ne kadar özgürce ve iradi bir ortamda gerçekleşirse gerçekleşsin, Tanrısal tümel irade karşısında teslimiyetle ve boyun eğmek zorunda kalacaktır. Bu durumda toplumsal yaşamda ahlakı, adaleti ve birlik ruhunu tesis etmek imkansızlaşacaktır. Çünkü hiç kimsenin fail olmadığı bir yerde ne erdemden ne ahlaktan ne de adaletten bahsedilemez.

Nitekim Platon’a göre erdem, “öğretilbilir ya da akledilebilirdir”¹⁰² ve insan, ancak ve ancak aklın yarattığı bir düzende, fakat Tanrısal olanlarla uyum içinde mutlu ve huzurlu bir yaşam sürebilir. Bunun kendisine zorunlu olarak dayanması gereken neden olarak ya da bu fikrin doğal bir sonucu olarak Platon’a göre Antik Yunanda mevcut ve yerleşik olan Tanrı anlayışı kökten değişmelidir. Platon, Sokrates’in başına gelenlerden sonra bunu açıktan açığa söylemeye yanaşmaz fakat *Olympos* inanışına ya da Homeros’un Tanrılar sistemine Antik Yunan’a çok uzaklardan gelen yeni inanışları eklemekle ya da bu inanışları diğerlerinin karşısına yerleştirip örtük biçimde desteklemekle bunu açığa vurur. Fakat bir başka yönden de, felsefesini kurguladığında Tanrıları öyle bir yere yerleştirir ki, Tanrı ya da Tanrılar mevcut olan mükemmele bakarak *khaos*’u *kosmos*’a dönüştüren birer işçi

¹⁰² Erdemin öğretilbilir olduğu savı Platon’un Sokratik eserlerinin temel ilkesiyken erdemın akledilebilir olduğuna ilişkin görüşü daha ziyade son dönemine ait gözükür fakat bu ikisi birbirlerinin devamı olarak kabul edilebilirdir.

haline (*Demiurgoi*) dönüşürler.

Platon, Tanrıları yadsıyan, yasaları güçlünün ya da güçlülerin işine gelenler olarak sunan veya toplumsal uzlaşmanın imkansız olduğu savını ileri sürüp dahası relativizmi* özgürlüklerin gelişimi için değil de toplumsal değerlerin yıkımı için kullanan Sofistleri felsefesiyle çürüteceği asıl hedef yapar. İşte Platon'un felsefesinin Arkhimedes dayanaklarından** birisi de tam da bu itirazında ortaya çıkar.

Platon, bozulmakta olan erdemler geleneğini korumak ve canlı tutmakla, bu geleneğin ayakta tuttuğu toplumsal düzenin kaosa dönüşmesini engellemek için, toplumun düzenini sağlayacak yasalar ve moral değerlerin tesisine girişmiştir. Çünkü ancak moral değerleri içselleştirmiş ve düşünce ya da davranışlarının faili olma sorumluluğunu edinmiş yurttaşlardan kurulu bir devlet yaşanabilir. Aslında, Platon'un, mitostan *logos* 'a geçişi temsil ediyor olsa da, içerisinde bulunduğu verili değerler sisteminin gerçeklerine de bütünüyle ters düşmemek için felsefesini sunarken mutedil oranda mitosa başvurmuş olması da anlaşılır gözükür. Platon tarafından temel alınan 'Erdemler Geleneği' ya da 'Erdemlerin Birliği', herkes tarafından özlemle ve gıptayla anılan 'Altın Çağ'a ve 'Homerik Kültür'e ait ideallerdi.

Platon, kimi zaman söylediklerini daha anlaşılabilir kılmak ve temellendirmek ya da herkesçe kabul görmüş moral değerleri kullanmak suretiyle kabullendirmek ve ikna etmek için mitoslara yer verir. Bir diğer açıdan ise Platon'un bu girişimi ileride öğrencisi Aristoteles tarafından, *Retorik* adlı eserinde verilmiş olan yöntem olabilir. Bu yöntem; uzun ve sıkıcı argümantasyonu takip etmekte zorlanacaklar için örtük tasım ya da örneğe başvurma¹⁰³ biçimindedir. Bu fikri destekler tarzda Platon,

* *Relativizm*: görecelik anlamına da gelen; farklı değer, ölçü ve inançlardan yola çıkılması gerektiği ve bu anlamda mutlak bir uzlaşmanın imkansız olduğunu savunan görüş.

**Arkhimedes dayanağı: Bana bir destek noktası verin size dünyayı yerinden oynatayım diyen fizikçi Arkhimedes'in bu sözleri felsefe alanında bu anlama yakın biçimde kendisinden hareketle tüm diğer şeylerin açıklanacağı düşünsel dayanak noktası anlamına gelir.

¹⁰³ Aristoteles, *Retorik*, Çeviren: Mehmet H. Doğan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Eylül 2000, Dördüncü Baskı, s. 40, 1357a 5–20.

Gorgias diyalogunda retorik'in *polis*'te istediğini elde etmek ve yurttaşları etkileyebilmek veya ikna etmesi için başvurabileceği yollardan birisi olduğunu ileri sürer.¹⁰⁴ *Devlet* adlı eserinde ise yurttaşları etkileyebilmek ve ikna etmek için halkın anlayabileceği seviyede konuşmanın gereğinden, onların sahip oldukları imgelem gücüne uygun tarzda ve kendisini halktan birisi olarak kabullendirmesinde kullanılabilirliğinden bahseder.¹⁰⁵ O halde Platon için kendisinin de felsefe yapma tarzı olarak benimsediği gibi, mitoslar kimi açmazların aktarılmasında ve çözümlenmesinde olduğu gibi belli bir duygu yaratmakta da kullanılır. Çünkü bir şey ne kadar toplumun alışık olduğu simgelerle anlatılırsa ve ne kadar gerçekçi olursa inandırıcı olma şansı o kadar yüksek olacaktır.¹⁰⁶ Zaten bir bakıma mitoslar insanlarda birtakım ideal davranış ve duyguları yaratmakta kullanılan ilkel sosyal öğretilerdir. Platon'un İdeal Devlet'inde mitoslar, vatandaşlık eğitiminin asli unsurlarından kabul edilmiştir. Çünkü toplumun yabancı olmadığı simgeler yoluyla belli duyguların oluşturulması, ardından bu duyguların davranışa dönüştürülerek maniple edilmesi onların erdem eğitiminde en önemli ikna araçlarından biri olarak kabul edilmesi anlamına gelmektedir.

¹⁰⁴ MacIntyre, Alasdair, *Etik'in Kısa Tarihi: Homerik Çağdan Yirminci Yüzyıla*, Çeviri&Sunuş: Hakkı Hünler & Solmaz Zelyüt Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul, Şubat 2001, Birinci Basım, s.33.

¹⁰⁵ A.g.e. , s. 53.

¹⁰⁶ Batuhan, Hüseyin, "Sosyal Öğretilerde Mythos ve Utopia", *Felsefe Arkhivi*, Yıl: 1962, Sayı:13, s. 88.

III. ATİNA İLE SPARTA' DA POLİTİK-TOPLUMSAL YAŞAM :

Atina'nın Politik yaşamının ve bu yaşama temel olan kurum ve sınıflarının belirtilmesi Platon'un İdeal Devlet tasvirindeki yeniliklerin ve revizyon isteklerinin nedenlerini de ortaya koyacaktır.

Sabine, özgür devletlerde hükümdarın değil, hukukun egemen olduğunu belirtmektedir. Ona göre Atinalıların ideali, özgür devlette özgür yurttaşlık olarak özetlenebilir. Yurttaşın özgürlüğü, bu yasaları anlamak, tartışmak ve onlara servetine göre değil de yetilerine göre katkıda bulunmak özgürlüğüdür. Bütün bunların amacı ortak bir hayat yaratmak, yurttaşa doğal yeteneklerini geliştirme imkanı vermek, topluma uygar bir hayat sağlamaktır.¹⁰⁷ Perikles döneminde çıkarılan yasa ile politik hayata katılmayanları yarasız değil de zararlı addetmek politik hayata katılımı artırmayı amaçlamaktaydı. Perikles'in de cenaze töreni söylevinde belirttiği gibi bu Atinalı yurttaşların coşku ile katıldıkları bir dönemdi ve Sabine'e göre tarihte hiçbir dönemde bu denli coşkulu katılım gerçekleşmemiştir.¹⁰⁸

A. E. Taylor, "Platon'un öğretisini oluşturan fikirlerin büyük ölçüde Solon'un gelenekleriyle büyüdüğü aile yaşantısında ve ailesinde birkaç kuşağın devletin kamusal yaşamında önemli roller almış olmalarının getirdiği alışkanlıklarında geliştiğinin önemle hatırlanması gerektiğini"¹⁰⁹ söyler. Gerçekten de daima Solon'dan hayranlık ve saygıyla bahseden Platon için Solon, "felsefeyi fakat özellikle etik ve yasa koyucu felsefeyi (*legislatory philosophy*) bütünüyle temsil ediyordu."¹¹⁰ Bu nedenle yaşamını biçimlendirirken ideal olarak aldığı kimseleri saygıyla anar.¹¹¹

¹⁰⁷ Sabine, George, *Siyasal Düşünceler Tarihi: Cilt I*, Çeviren: Harun Rızatepe, Türk Siyasî İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1969, s. 15, Birinci Basım, s. 16 .

¹⁰⁸ A.g.e. , s. 14.

¹⁰⁹ Taylor, A. E. , *Plato: The Man and His Work*, s. 2.

¹¹⁰ Szlezák, Thomas A. , *Reading Plato*, s. 47.

¹¹¹ Eflatun, *Şölen: Sevgi Üstüne*, 209e, s. 73.

Solon, aynı zamanda Greklerin ünlü yedi bilgesinden biri olarak kabul edilmekteydi. Onun; “hiçbir şeyde aşırıya kaçma”, “yurttaşlara, en hoş gideni değil en iyiyi salık ver” “görünmeyenleri görünenden çıkar” gibi düsturları herkes tarafından biline gelmekteydi.¹¹² Fakat Solon soyundan gelen ve ona ait geleneklerle büyütülmüş Platon’un Solon’un kişiliği ve düşüncelerinden ne denli etkilendiğini kestirmek hiç de güç değildir.¹¹³ Biraz araştırmakla felsefesinin pek çok kısmında kendisine dayanılan ilk ilkelerden birkaçının Solon’un vazettikleriyle ne derece uyumlu olduğu görülebilir. Sözgelimi; Platon’un İdealar Kuramı’nı temellendirirken görünen–görünenin ardındaki gerçek ayrımını ilk yapan filozof olduğu genel olarak kabul edilmektedir.¹¹⁴ Görünen–gerçek ayrımı genellikle Herakleitosçu hocası Kratylos’a atfedilirse de pekala Solon’un “görünmeyenleri görünenden çıkar” ilkesine de uygundur. Bir başka örnek ise Platon’un etik ve politika felsefesinin de kendisine dayandığı aşırılıktan sakınma ve ölçülülük üzerine kurulu erdemler birliği öğretisidir. Çünkü “bir insanın içindeki öteki erdemlerin işe yaraması için de ölçülülük ve akli başındalığa da sahip olmalıdır.”¹¹⁵ Ayrıca insanların hazlara ya da acılara duyarlı doğasının ancak ölçülülük sayesinde gerçek huzuru ve mutluluğu bulabileceğini de savunur.¹¹⁶ Bununla birlikte ileriki bölümlerde ayrıntılarıyla incelenecek olan *harmonia* öğretisinin kendisine dayandığı gizil ilkelerden birisi de “hiçbir şeyde aşırıya kaçma” düsturu olabilir.

O halde denebilir ki, ölçülülük, nasıl insanlarda erdemın tesisi için gerekliyse adaletin tesisi için de, iyinin tesisi için de gereklidir. Çünkü ancak böylece yurttaşların iyiliğini gözeten ve onları kötü şeylerden men eden ya da yasakladığı şeyleri yapmayı sürdürürse gerektiğinde iyiye ulaşmak için cezalandıran yasalar

¹¹² Kranz, Walther, *Antik Felsefe: Metinler ve Açıklamalar*, s. 23.

¹¹³ Taylor, A. E. , *Plato: The Man and His Work*, s.2.

¹¹⁴ “Platon”, *Felsefe Sözlüğü*, Cevizci, Ahmet, Ekin Yayınları, Ankara, Ekim 1997, Genişletilmiş İkinci Basım, s.551.

¹¹⁵ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 710a.

¹¹⁶ A.g.e. , 653c.

vücuda getirmek mümkün olacaktır.¹¹⁷ Böylece, Platon'un İdeal Devlet'inin kuruluş ilke ve ereklerini açıklarken kendisine dayandığı ön kabulleri, Solon'un “hiçbir şeyde aşırıya kaçma”, “yurttaşlara, en hoşşa gideni değil en iyiyi salık ver”¹¹⁸ düsturlarının ahenk içinde bir araya getirilmiş hali olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Platon, pek çok farklı coğrafyaya ve kültüre yolculuklarından; fakat özellikle de Syrakusa yolculuklarından ve buralardaki deneyimlerinden sonra şu sonuca varır:

“Hiçbir insan yapısı (yönetim), kendini bilmezliğe ve adaletsizliğe sürüklenmeden insan işlerini kendi başına yönetmeye yeterli değildir.”¹¹⁹

Dolayısıyla pek çok zaafına ve değişmesi gereken yönlerine karşılık çoğunluğun onay vermediği bir yönetimin huzur ve adaleti tesis edemeyeceği sonucuna varır. Aslında *Devlet* adlı eserinde ileri sürdüğü filozof kral idealinden vazgeçmesinin nedeni de yaşantısında deneyimledikleridir. Çünkü, felsefe konusunda son derece yetenekli ve istekli Dion, iktidara geldiğinde bir anda kural tanımaz, acımasız bir tirana dönüşmüştür. O halde iktidara her kim gelirse gelsin devletin ve yurttaşların iyiliğini gözetmesinin garantisi olarak, kendi üstünde bir konumdaki yasaların kontrolüne tâbi olmalıdır.

Bertrand Russell, Platon'u ve sonraki filozofların çoğunu anlamak için Sparta'nın Grek düşüncesine tarihsel ve efsanevi bakımdan etkilerini bilmek gerektiğini¹²⁰ ve ayrıca, Platon'un *Devlet* adlı eserinde ortaya koyduğu modelin, Sparta'nın felsefi açıdan idealize edilmiş hali olduğunu ileri sürer.¹²¹

Antik Yunan'da Homerik geleneklerden birisi de “aşırıya kaçmaktan sakınmak”tı.¹²² Bu geleneğin uzantısı olarak ve sınırlı olan kaynakların müsriflikle ziyan edilmesini önlemek için, Lykourgos tarafından toplu yemek yeme ve

¹¹⁷ A.g.e. , 631d.

¹¹⁸ Bu düsturun tecessüm ettiği noktalardan biri olarak Platon, *Yasalar: Cilt I*, 659b gösterilebilir.

¹¹⁹ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 713c.

¹²⁰ Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi: İlkçağ*, s. 205.

¹²¹ A.g.e. , s. 211.

¹²² Thomson, George, *Aiskhylos ve Atina*, s. 103.

yiyeceklerin devlet eliyle dağıtılması yasası konmuştur. Bununla birlikte kutsal bayramlar ve zafer kutlamalarında düzenlenen şölenler haricinde içki içilmesini de yasaklanmıştır. Lykourgos, devlet tarafından düzenlenen şölenlerde de sarhoş olunmayacak kadar içki içilmesi ve tüm bunların bir devlet görevlisi denetiminde olması gerektiğini yasalara eklemiş böylelikle sarhoşluk ve kötü sözlerin önüne geçileceğini düşünmüştür.¹²³

Sparta yasalarına göre; sağlıklı ve güçlü çocuk doğurmak ancak sağlıklı ve güçlü kadınların harcıdır. O halde kadınların asli görevinin evde oturup yün eğirmek olduğunu düşünen diğer Hellenler'in aksine beden eğitimlerine katılacak ve böylelikle sağlıklı ve güçlü bedenler sağlıklı ve güçlü çocuklar doğuracağına olan inançları tamdır.¹²⁴

Platon da kadınların yaşamın hemen her alanında katılımını öngörerek Helenler arasında yerleşik bir tabuyu yıkmış oluyordu. İleriki bölümlerde daha ayrıntılı biçimde üzerinde durulacak bu meselenin Platon için önemi, sağlıklı ve erdemli yurttaşların yetiştirilmesinin ancak ve ancak sağlıklı ve erdemli annelere bağlı olduğu fikridir. Çünkü Platon'un İdeal Devlet'inde de Sparta'da olduğu gibi bebekler doğumundan itibaren bir kölenin¹²⁵ yetiştirilmesine bırakılmak yerine *Phaidagogos* denilen 'devletin yüksek yöneticilerince seçilen görevliler'in gözetimine bırakılırdı.¹²⁶

¹²³ Xenophon, Şölen- Spartalıların Anayasası, s.101.

¹²⁴ Xenophon, Şölen- Spartalıların Anayasası, s.90.

¹²⁵ Eğitimcilik işini üstlenmiş köleler için bugün de kullanılan "pedagog" terimi kullanılırdı. (Platon, *Yasalar: Cilt II*, 808d ve Eflatun, *Batı Klasikleri: Lysis*, Çeviren: Sabahattin Eyüboğlu, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1997, Üçüncü Baskı, 208c.)

¹²⁶ Xenophon, Şölen- Spartalıların Anayasası, s.91.

İKİNCİ BÖLÜM

PLATON'UN FELSEFESİ

I. PLATON'UN YAŞAMI VE ESERLERİ

Platon'un yaşamı hakkında bilgi edindiğimiz kaynaklar arasında Yedinci Mektup kimi otobiyografik bilgiler içeriyorsa dahi çok da fazla ayrıntı içermemektedir. Guthrie Platon'un hayatı hakkında bilgi veren kaynakları şöyle sıralar: Öğrenci ya da arkadaşları, Aristoteles, Speusippus, Ksenokrates, Oposlu Philippos, Hermodorus ve Erastus birinci el kaynaklardır. Daha sonra kurucusu olduğu *Akademia*'nın öğrencilerinden Klearkhos, Dicaerkhos, Aristoksenus eserlerinde Platon'un yaşamı hakkında duydukları kimi bilgileri aktarmışlardır.¹²⁷ Fakat, bu erken dönem yazılarının çoğu kayıptır. MS. 2. yüzyılda Apuleius'dan ziyade Diogenes Laertius ve en son olarak 6. yüzyılda Yeni Platoncu Olympiodorus'un eserlerinde Platon'un yaşamına ait ayrıntılara rastlarız.¹²⁸

İslam dünyasında 'Eflâton' ya da 'İlahi Eflâton' olarak anılan Platon, özellikle İskenderiye Okulu ve Plotinos'un eserleri aracılığıyla köklü bir etki göstermiştir.¹²⁹ Bu lakabın onun geniş omuzlu oluşu nedeniyle verildiği ve bunun ise 'geniş' ya da 'genişlik' anlamına gelen *πλατύς* (*Platus*) ya da *πλάτος* (*Platos*) terimlerinden türetilmiş olduğu söylenir.¹³⁰

Platon'un yaşantısında ve eserleri konusunda pek çok Platon yorumcusu tarafından muhtelif tartışmalar mevcuttur. Bunlardan birisi de doğum ve ölüm tarihleridir. Öğrencilerinden Apollodorus'un tanıklığına dayanarak Platon, Olympia

¹²⁷ Guthrie, W.K.C. , *A History of Greek Philosophy Volume: IV: Plato*, Cambridge University Press, Cambridge, 1989, 4th Published, s.8.

¹²⁸ A.g.e. , s. 8–9.

¹²⁹ Eflatun, *Büyük Klasikler: Eflatun 1*, Hürriyet Yayınları, İstanbul, Nisan 1973, Birinci Baskı, Selahattin Hilav, "Genel giriş", s. 19.

¹³⁰ "πλατύς", *Yunanca-Türkçe Sözlük*, Sinanoğlu, Suat, Dr. , s. 219.

Era'sına¹³¹ göre 88. Olympia'nın ilk yılının *Thargelion* ayında (Mayıs–Haziran) Atina ya da Aegina'da doğmuştur.¹³² Makedonyalı Philippos ya da İskenderiye (Alexandros) Era'sına göre¹³³ ve kesinliği açık biçimde kabul edilebilir olan İskenderiyeli büyük tarihçi Eratosthenes'in otoritesine dayanılarak Platon'un doğum tarihinin MÖ 428 ya da 427 yılına tekabül ettiği söylenebilir. Platon seksen ya da seksen bir yaşında öldüğüne göre, ölüm tarihi ise 108. Olympiad'ın ilk yılına denk gelen MÖ 348 ya da 347 olmalıdır.¹³⁴ Platon'un doğum ve ölüm tarihlerinin yakınlarında gerçekleşen önemli tarihsel olaylar şunlardır: Perikles'in ölümünün üzerinden henüz bir yıl geçmiştir ve iktidar çatışmaları tüm hızıyla sürmektedir. Spartalı elçinin Atina'dan ayrılırken söylediği gibi “Yunanlılar için büyük felaketin kaynağı olan” *Arkhidamos* Savaşı¹³⁵'nin başlatıldığı günden dört yıl sonra doğmuş olan Platon, Atina ve Sparta ile geri kalan tüm Grek *polis* yapısının sonu olacak *Khaironeia* savaşından on yıl önce ölmüştür.¹³⁶

Platon, Atina'da yaşayan Atina tarihinde etkin olmuş güçlü, zengin ve aristokrat bir ailenin çocuğu olarak doğmuştur. Platon'un, diyaloglarından tanıdığımız Glaukon ve Adeimantos adlı iki ağabeyi ve çok da tanınmamakla birlikte

¹³¹ Antik Yunan'da sıkça kullanılan Era'lardan biri olan Olympia Era'sı MÖ. 776 da başlar ve bu Era ilk kez Sicilyalı tarihçi Timaios tarafından kullanılmıştır. Daha sonraları Polybios, Halikarnassoslu Dionysos, Pausanias, Diodoros, Diogenes Laertius, Arrianos, Thukydides, Ksenepphones gibi pek çok ünlü isim tarafından da kabul görmüş ve kullanılmıştır. (Malay, Hasan, *Epigrafi (Yazıbilim)*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1987, Basım sayısı belirtilmemiş, s. 30.)

¹³² Taylor, A. E. , *Plato: The Man and His Work*, s.1.

¹³³ İskenderiye Okulu'nun kullandığı MÖ 323 yılını başlangıç kabul eden tarihlendirmeye göre. Malay, Hasan, *Epigrafi (Yazıbilim)*, s. 30.

¹³⁴ Taylor, A. E. , *Plato: The Man and His Work*, s.1.

¹³⁵ Atina ve bağlaşıkları ile Sparta arasındaki Arkhidamos Savaşı MÖ 431 yılında başlamış ve on yıl sürmüştü. Tanilli, Server, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası - Cilt 1*, s. 275.

¹³⁶ Taylor, A. E. , *Plato: The Man and His Work*, s. 1.

Potone isimli bir kız kardeşi vardır.¹³⁷ Babası Ariston eski Atina Kralı Kodros'un soyundandır. Annesi Periktione ise Solon'un¹³⁸ ve MÖ. 644'de *Arkhonluk* yapan Dropides'in¹³⁹ soyundan gelmişlerdir. Platon'un annesinin kuzini Kritias ve ağabeyi Kharmides Atina tarihinde önemli kişiliklerdir. Peloponnesos savaşı ardından Atina yönetimine gelen Otuzlar Tiranlığı'nda yer alan, Kritias ve Kharmides, Sokrates'in de eski dostlarıydılar.¹⁴⁰ Platon henüz çocukken babası öldüğünde annesi Platon'un amcası Pyrilampes ile evlenmiştir. Pyrilampes de tarihsel bir kimliktir ve Perikles'in ünlü destekçilerinden biri olarak anılır.¹⁴¹ Platon'un Parmenides diyalogunda at yetiştiriciliği için felsefeyi bırakmış bir kişi olarak tasvir edilen Platon'un üvey kardeşi Antiphon, işte bu evlilikten doğmuştur.¹⁴²

Grek dünyasında şairler eğitim alanında oldukça önemli bir pozisyona sahiptiler ve edebiyat, etik, teoloji, tarih eğitimi vermekteydiler. Fakat Platon'un zamanına dek şiir sanatı, eğitimde kullanılan tek araç ve şairler de tek eğitmen değildi.¹⁴³ O dönemlerde Sofistler özellikle varlıklı ailelerin çocuklarına metafizik, dil bilim, retorik, politika, belagat ve çeşitli pratik sanatların bilgilerini verme ve özel olarak eğitime işini üstlenmişlerdi. Platon, varlıklı bir ailenin çocuğu olarak oldukça iyi bir eğitim almış, zamanının en ünlü hocalarından eğitim almıştır. Aldığı eğitim esnasında özellikle edebiyat ve şiire ilgi duymuş, resim sanatını incelemiş, çeşitli tragedyalar, lirik şiirler ve ilahiler yazmıştır.

¹³⁷ A.g.e. , s.2.

¹³⁸ A.g.e. , s.2.

¹³⁹ *The Great Boks of Western World: The Dialogues of Plato*, Translated by J. Harvard, Encyclopedia Britannica Inc. , Chicago-London-Toronto 1952, s. v.

¹⁴⁰ A.g.e. , s. v.

¹⁴¹ A.g.e. , s. v.

¹⁴² Taylor, A. E. , *Plato: The Man and His Work*,s.2 ve Platon, *Parmenides*, Çev: Saffet Babür, İmge Yayınları, Ankara, Ocak 1996, 2. Baskı, s. 29.

¹⁴³ Gilbert, Allan H. , *Literary Criticism: Plato to Dryden*, "Plato", Wayne State Un. Press, ?, s. 6.

Platon'u felsefe ile tanıştıran Herakleitosçu hocası Kratylos olmuştur.¹⁴⁴ Aristoteles'e göre Kratylos'un oluş ve görecelik ağırlıklı yorumları özellikle görünür dünya–gerçek dünya ayrımını oluşturmada Platon'un düşünceleri üzerinde hayli etkili olmuştur.¹⁴⁵ Kratylos, Herakleitosçu gelenek içinde Platon'a, duyuşsal algı dünyasının bir akış olduğunu ve bu yüzden hakiki ve kesin bilginin nesnesi olmadığını öğretmiştir.¹⁴⁶ Fakat anlaşılmaktadır ki Platon onun öğrettikleriyle yetinmemiş ve hakikat'in duyuşsal dünyada ifade edilebilir olmadığından, belki de ancak işaret edilebilir olduğuna inandığından, parmağını yukarıya doğru kaldırıp susmak gerektiği yolundaki Kratylos'un tutumunu benimsememiştir. Diğer bir deyişle Herakleitosçu akış ve değişme öğretisi ile Parmenidesçi varlık ve değişmezlik öğretisinin uzlaştırılması yolundaki girişim, Platon felsefesinin temelinde yatan düşüncelerdendir.

Fakat gerçek anlamda onu felsefeye yönelten, çağında çoğunlukla bir sofist olarak bilinen, onların kullandıkları tartışma, kanıt ve çürütme yöntemlerini kullanan Sokrates'tir. Fakat 'bir hakikat idealine sahip olmak bakımından' ve 'bir erdem idealine sahip olmak bakımından' onlardan kesin olarak ayrılan Sokrates, Platon'un yaşantısında derin izler bırakmış görünür.

Platon'un içine doğduğu dönem Atina'nın altın çağının geride kaldığı ve dağılma sürecine girdiği yıllardır. Platon, içinde yaşadığı toplumun anomi durumuna bakarak bunun nedeni olarak değişimi ve göreceliği görmüş ve bu fikirlerin savunucusu Sofistler'e olan husumeti böylece oluşmuştur. 18–20 yaşlarında Sokrates ile tanışması onun hayatının dönüm noktalarından biridir. Platon, Sokrates'i hocası olarak büyük bir sevgi ve hayranlıkla kabullenmiştir. Sokrates'in yargılanmasında yanında bulunmuştur¹⁴⁷ ve hatta Sokrates'e önerilen cezayı bir Mina'dan otuz

¹⁴⁴ Copleston, F. , *Felsefe Tarihi: Platon Cilt 1 Bölüm 1b*, Çev: Aziz Yardımlı, İdea Yay, İstanbul, 1999, 2. Basım, s. 8. Kratylos'un aynı zamanda döneminin ünlü Sofistler'inden biri olduğu da hatırlatılmalıdır.

¹⁴⁵ *The Great Boks of Western World: The Dialogues of Plato*, s. v.

¹⁴⁶ Copleston, F. , *Felsefe Tarihi: Platon Cilt 1 Bölüm 1b*, s. 8.

¹⁴⁷ Eflatun, *Büyük Klasikler: Eflatun 1: Sokrates ' in Savunması*, 33e.

Mina'ya yükseltmeyi teklif eden dostlarından birisidir.¹⁴⁸ Platon, 399 yılında Sokrates'in idamından hemen sonra Atina'dan ayrılarak Megara'daki Euklides'in yanına gitmiştir.¹⁴⁹ Ardından Atina'ya dönmüş ve tekrar 10–12 yıl sürecek bir seyahate çıkmıştır. Atina'dan uzak kaldığı 10-12 yıl boyunca kendisi her ne kadar söylemese de eserlerinden anlaşıldığı üzere Mısır, Kyrene gibi döneminin merkezlerine gittiği anlaşılır¹⁵⁰. Buralarda Mısırlı rahiplerden matematik, astronomi, *musike*¹⁵¹, gibi bilgi formları yanı sıra 'çocuk oyunlarını' da öğrendiği anlaşılmaktadır. Seyahatleri esnasında, kaba bir biçimde tinsel zevklere verdiği önem nedeniyle eleştirdiği İtalya ve Sicilya'ya da gitmiştir.¹⁵² Burada Pythagorasçı Arkhytas ile tanışmış ve felsefesini oluştururken de derinden etkileneceği Pythagoras mistizmini öğrenmiştir. Platon'un İdeal Devlet'ine yönetici olarak matematik, astronomi, doğa bilimi, akustik gibi çeşitli alanlardaki görüşleri yanı sıra devlet adamlığı ve askerlik vasıflarına sahip olan Arkytas'ı düşündüğü sanılmaktadır.¹⁵³

Bu seyahati esnasında Syrakusa Kralı Dionysos'un sarayına çağrıldı ve burada Platon'un sözleriyle "keskin zekasıyla her şeyi çok iyi kavrayan ve diğer rastladığı gençlerin hiçbirinde görmediği bir anlayış ve coşkuyla, zevk ve şehvet yerine erdeme ve bilgiye yönelen Dion"¹⁵⁴ ile tanıştı. Platon'a hayran olan Dion, Syrakusa Kralı Dionysos'un soyundan geliyordu ve tahtın varisiydi. Dion, Platon'u siyasî reformlar için iki ya da üç kez Sicilya'ya davet etmiş; fakat her defasında başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Platon, tahtın varisi olan Dion tarafından davet edilmiştir. Platon, bu

¹⁴⁸ Eflatun, *Büyük Klasikler: Eflatun 1: Sokrates'in Savunması*, 38c

¹⁴⁹ Copleston, F., *Felsefe Tarihi: Platon Cilt 1 Bölüm 1b*, s. 8.

¹⁵⁰ Örneğin *Phaidon*, 80c'de Mısır'daki mumyalama adetinden bahseder.

¹⁵¹ Bu terim, Platon'un kullandığı anlamda ruhla ilgili olan anlamına gelen ve müzik olarak çevrilmiş şarkı-türkü anlamından uzaktır.

¹⁵² *The Great Boks of Western World: The Dialogues of Plato*, s. v. Burada bahsi geçen ifadeler Platon'un yedinci mektubuna atıfta bulunmaktadır. (Platon, *Mektuplar*, "Yedinci Mektup", s. 39.)

¹⁵³ Arslan, Ahmet, Prof. Dr., *İlkçağ Felsefe Tarihi I: Başlangıcından Atomculara Kadar*, s. 71.

¹⁵⁴ Platon, *Mektuplar*, "Yedinci Mektup", s. 39.

ziyaretleri esnasında türlü tehlikeler atlatmış¹⁵⁵ fakat buna rağmen yılmamıştır. Platon, her defasında başarısız olmasına karşın bu ziyaretlerinin öteden beri düşlediği filozof kral idealini gerçekleştirmek için bulunmaz bir fırsat olduğunu düşünmüş olabilir. Copleston'a ise göre Platon'un MÖ. 361'de Syrakusa'ya yaptığı ziyaretinde bir başka amaç vardı ki bu, Kartaca tehlikesine karşı Yunan *polis*'leri arasında bir birlik oluşturacak anayasa taslağı çıkarmaktı.¹⁵⁶ Ancak Dion'un yönetime geçince bir tirana dönüşmesini engelleyemeyince hayal kırıklığı içinde buradan ayrılmıştır. Platon, geçiş ve olgunluk diyaloglarının bir kısmını işte bu uzun yolculuklar sırasında yazdığı sanılmaktadır.

Platon, MÖ. 387'de yurduna döndüğünde Atina yakınlarında bulunan kahraman Akademos'a ithaf edilen kutsal topraklarda, yine Akademos'a ithaf ederek isimlendirdiği *Akademia*'yı¹⁵⁷ kurmuştur. Bu girişimindeki örtük amacı, kamusal alanda ancak erdemli ve dürüst insanların eksikliğini gidererek Atina'ya yetkin devlet adamları kazandırmak olabilir. Çünkü, Sofistler politikacı yetiştirmek ve bazı sanatları öğretmek iddiasındadırlar; fakat Platon'a göre Sofistler, toplumun birlik duygusunu zedeleyerek, toplumun sahip olduğu değer, inanç ve yargıları acımasızca eleştirerek değersizleştirmekte ve *polis*'i yıkıma götürmektedirler. Onların sadece para ve şöhret kazanmak amaçlı olarak¹⁵⁸ sonuçlarını hesap etmeden, bilinçsizce

¹⁵⁵ Hatta rivayetlere göre bir kez Spartalı bir elçi olan Pollis'e esir olarak satılmış, Annikeris adlı bir Kyreneli'nin diyetini ödemesiyle Atina'ya dönebilmişti. Copleston, F. , *Felsefe Tarihi: Platon Cilt 1 Bölüm 1b*, s. 9.

¹⁵⁶ Copleston, F. , *Felsefe Tarihi: Platon Cilt 1 Bölüm 1b*, s. 11.

¹⁵⁷ Bu isim, *Yasalar* adlı eserin "Giriş" kısmında ve Azra Erhat'a ait *Mitoloji Sözlüğü*'nde "Akademeia" olarak geçmektedir (Platon, *Yasalar: Cilt I*, "Giriş", s. XI. ve "Akademos", *Mitoloji Sözlüğü*, Erhat, Azra, s. 26.) fakat diğer tüm kaynaklarda "Akademia" olarak geçtiğinden ve orijinal Antik Yunanca ismine ulaşılamadığından "Akademia" olarak alınacaktır.

¹⁵⁸ Bu konu sadece Sofist diyalogunun tamamında işlenmekle kalmaz *Kratylos* (Platon, *Kratylos*, 391c), Sokrates'in Savunması'nda da (Eflatun, *Büyük Klasikler: Eflatun 1: Sokrates' in Savunması*, 31b, 33b) müteakip defalar tekrarlanır. Bu konuya ileriki bölümlerde ayrıntılı olarak yer verilecektir.

gerçekleştirdikleri bu eğitim-öğretim etkinliğine alternatif bir sistemi ilk kez öneren Platon olmuştur. Platon, burada herhangi bir ders notu olmaksızın öğrencilerin araştırmalarında ileri sürülen problemlerin çözümleri ile bilim ve hukuk dersleri veriyordu.¹⁵⁹ Ayrıca, pratik bilgiler ve sanatların eğitimiyle teorik bilimleri bir arada işleyen Sofistlerin eğitim anlayışları terk edilerek teorik ağırlıklı bilimler, fakat özellikle matematik, felsefenin önemli araştırma kollarından biri haline gelmişti.

Platon'un, olgunluk ve yaşlılık diyaloglarını *Akademia*'da yazdığı sanılmaktadır. *Akademia*'da, mantıksal sınıflandırma sorunları ile bir arada biyoloji ve botanik gibi deney ve gözleme dayalı bilgi formlarına önem verilmiştir.¹⁶⁰ –Aristoteles gibi öğrencilerin varlığı bu konuda ne denli ilerlenmiş olduğunun da göstergesi olabilir.–

Burası kısa zamanda Hellen dünyasının en önemli entelektüel merkezi haline geldi ve dönemdeki tek rakibi Sofistlerden Gorgias'ın öğrencisi olan ünlü hatip İsokrates'in okuluydu.¹⁶¹

Taylor'a göre;

“Onun hayatı boyunca filozofun zorunlu görevi olarak inandığı; ardıllarının, eğer fırsatlar elverişli olursa bir devlet adamı ve yasa koyucu olarak ve aynı zamanda en iyi insanın varolma nedeni olarak bu kimselerin şahsî en yüksek mutluluğu yalnızca hakikatin sükût içinde tefekküründe bulabileceklerine ve gerekirse bu uğurda canlarını feda etmelerine olan inancı kadar hiçbir şey daha karakteristik değildir.”¹⁶²

Ayrıca Platon, bu öğretisini yalnızca Devlet'te vazetmemiştir, gördüğümüz kadarıyla yaşamında da tatbik etmiştir. Taylor, Platon'un geçlik dönemlerinden itibaren sahip olduğu bu inancın çocukluk döneminde oluştuğunu ileri sürer ve şöyle der:

“İlk olarak Platon'un Solon'un gelenekleriyle büyüdüğü ailesi ve ailesinde birkaç kuşağın devletin kamusal yaşamında önemli roller almış olmaları sayesinde alışkanlıkları hatırlandığında atılımını

¹⁵⁹ *The Great Books of Western World: The Dialogues of Plato*, s. v.

¹⁶⁰ Copleston, F. , *Felsefe Tarihi: Platon Cilt 1 Bölüm 1b*, s. 10.

¹⁶¹ *The Great Books of Western World: The Dialogues of Plato*, s. v.

¹⁶² Taylor, A. E. , *Plato: The Man and His Work*, s. 2.

geniş biçimde açıklamaktadır.”¹⁶³

Copleston da Platon’un aristokrat kökenli bir evde yetişmiş olduğunu ve Platon’un üvey babası olan Pýrilampes’in Perikles’in yakın dostu olması nedeniyle Periklesçi rejimin gelenekleriyle yetiştirilmiş olduğunu vurgular.¹⁶⁴ Ayrıca Platon’un Nitekim Platon’un öğrencileri ya da dostları gerek o hayattayken gerekse ölümünden sonra onun yasa koyucu filozof idealini sürdürmekten vazgeçmediler. Platon’un kurduğu *Akademia* öğrencileri yöneticilere önerilerde bulunmak ve yasal düzenlemeler yapmak amacıyla pek çok yere gönderilmişlerdir. Plutarkhos’un kayıtlarına göre Aristonymus Arkhadiyalılar’a, Phormion Elis’e ve Menedemus Pire’ye gönderilmişlerdir.¹⁶⁵

Platon eserlerini, hocası Sokrates’in yorulmak bilmeksizin bilgiyi arayan tavrını simgeleyen diyalog türünde kaleme alır. Platon’un diyaloglarında söz ve karşı sözün hakikati arayışı, sözün kendisine dönerek kendi kendisini sınaması gibidir. Çünkü tüm diyaloglarına diyalektik bir çelişki, hakikat arayışında araştırmaya eşlik eder. Fakat belirtmelidir ki, olgunluk ya da yaşlılık dönemlerine geldiğinde eserlerinin formu diyalogdan çok monologu andırmaktadır.

Platon’un eserleri olarak ileri sürülen kimi diyalog ve *Mektuplar*’ın Platon’a ait olup olmadıkları gibi felsefesinin hangi dönemine ait olup olmadığı ve yazılış sıralaması tartışmalıdır. MÖ 3. yüzyılda Bizanslı Aristofanes’e ait düzenlemeye göre, Platon’a ait olduğu ileri sürülen –*Mektuplar*’ını da bir diyalog olarak kabul edersek– toplam otuz altı eseri mevcuttur. *Minos*, *Theages*, *Amatores* ya da *Rivales*, *Theages*,

¹⁶³ A.g.e. , s. 2.

¹⁶⁴ Copleston, F. , *Felsefe Tarihi: Platon Cilt 1 Bölüm 1b*, Çev: Aziz Yardımlı, İdea Yay, İstanbul, 1999, 2. Basım, s. 7.

¹⁶⁵ *The Great Boks of Western World: The Dialogues of Plato*, s. v.

*Kleitophon*¹⁶⁶, *Anterastai*, *Alkibiades I* ve *Alkibiades II*¹⁶⁷ adlı diyaloglar ile *Mektuplar*'ından yedi ve sekizincisi hariç diğerlerinin Platon'a ait olmadıkları genel kabul görmüştür.¹⁶⁸

Platon'a ait oldukları tartışmalı eserler ise şunlardır: *Ion*, *Meneksenos*, *Büyük Hippias*, *Mektuplar* ve *Epinomis*. Ayrıca *Kritias*'ı *Timaeus* ile birlikte ve ayrı birer diyalog olanlar da mevcuttur.¹⁶⁹ Werner Jaeger, *Epinomis*'in Opuslu Philippus tarafından düzenlendiğini belirtir.¹⁷⁰ *Yasalar*'ın Türkçe'ye çevirisinde veya Macit Gökberk'in *Felsefe Tarihi*'nde ya da Ahmet Cevizci'nin *Felsefe Sözlüğü*'nde *Epinomis*'e ilişkin bir ibare mevcut değildir.¹⁷¹ *Epinomis*, Pythagorasçı eğilimlere mensup ardıllarınca düzenlenmiş bir eser olduğu genel kabul görmüştür ve *Yasalar*'ın bazı kısımlarının tekrarından oluştuğundan ayrı bir diyalog olarak kabul edilmez.¹⁷² Taylor ise bu eseri Platon'un *Yasalar* adlı eserinden ayrı bir eser olarak saymaz fakat onları *Yasalar* adı altında da toplamaksızın "*Yasalar ve Epinomis*" başlığı altında inceler.¹⁷³ *Epinomis*'in 1943 yılında Milli Eğitim Bakanlığı yayımlarına ait çevirisi "Gece Toplantısı" olarak da adlandırılmıştır.¹⁷⁴ Bu diyalog da konuşanlar *Yasalar*'ın karakterleri ile aynıdır. Bilgelik, ruh, öte dünya, astronomi,

¹⁶⁶ Copleston, F. , *Felsefe Tarihi: Platon Cilt 1 Bölüm 1b*, s. 13.

¹⁶⁷ Bu eser Taylor'a göre tümüyle Platonik form ve Platon'un yaşadığı çağın dilini içermemekle birlikte Neo-Platoncu ve Stoacı fikirleri içermektedir. Taylor, A. E. , *Plato: The Man and His Work*, s. 11-13.

¹⁶⁸ Ross, David, Sir, *Plato's Theory of Ideas*, Clarendon Press, Oxford, 1953, Second Edition, s. 2.

¹⁶⁹ Taylor ve Wilamowitz bunları tek bir diyalog olarak kabul ederler.

¹⁷⁰ Copleston, F. , *Felsefe Tarihi: Platon Cilt 1 Bölüm 1b*, s. 13.

¹⁷¹ "Platon", *Felsefe Sözlüğü*, Cevizci, Ahmet, s. 551-554.

¹⁷² George, Burges, *The Works of Plato Volume: VI*, "Introduction to *Epinomis*", Henry G. Bohn's Classical Library, London, MDCCCLIV(1854), s. 1. David Ross da *Epinomis*'i Platon'un ayrı bir eseri olarak kabul etmez.

¹⁷³ Taylor, A. E. , *Plato: The Man and His Work*, s. 463-502.

¹⁷⁴ Eflatun, *Epinomis*, Çeviren: Adnan Cemgil, Maarif Basımevi, İstanbul, 1943, Birinci Baskı.

politika felsefesi konularını kısaca ele alan oldukça kısa bu eser, D. Ross tarafından da Platon'un ayrı bir eseri olarak kabul edilmez.¹⁷⁵

Hemen hemen tüm otoritelerin üzerinde uzlaştıkları,¹⁷⁶ *Yasalar*'ın Platon'un son eseri olduğudur. Diogenes Laertius'un da belirttiği gibi Platon öldüğünde *Yasalar* henüz yayımlanmamıştı. Aristoteles, *Politika* adlı eserinde *Yasalar*'ın *Devlet*'ten sonra yazıldığını açıkça ortaya koyması Platon araştırmacıları tarafından da genel kabul görmüştür.¹⁷⁷ Ayrıca bu eser üzerinde gerekli kimi düzeltmelerin henüz yapılmamış¹⁷⁸ olması, diğer diyaloglarında kullanılan terminoloji ve stil standartlarına göre değerlendirildiğinde, iki eş anlamlı kelimededen özellikle bazılarının seçilmesi, belirli özel takıların veya eklerin kullanımı ve bu eklerin birleşimleri gibi pek çok bağıntısız pek çok noktanın varlığı¹⁷⁹ bu fikre kanıt olarak gösterilebilir. Buna ek olarak, Copleston'un da Dittenberg'in göstermiş olduğu kimi dilbilimsel gelişmeler ve bunlara eşlik eden kronolojik olgularla gösterdiği kanıtları ikna edici bulduğu görülür.¹⁸⁰

David Ross'un *Plato's Theory of Ideas* adlı eserinde Arnim, Lutoslawski, Raeder, Ritter ve Wilamowitz'in yapmış olduğu yazılış sıralaması aşağıda olduğu gibi aktarılır.¹⁸¹

¹⁷⁵ Ross, David, Sir, *Plato's Theory of Ideas*, s. 2.

¹⁷⁶ Copleston, Athenaeus'un aktardığına dayanarak Proklus'un eserlerin asıllığı tartışmasında *Alkibiades II*, *Devlet*, *Epinomis* ve hatta *Yasalar*'ı Platon'un eserleri olarak kabul etmemeye kadar vardırıldığını yazar.

¹⁷⁷ Copleston, F. , *Felsefe Tarihi: Platon Cilt 1 Bölüm 1b*, s. 15.

¹⁷⁸ Sözelimi, Platon, *Yasalar: Cilt I*, 732b 5.

¹⁷⁹ Ross, David, Sir, *Plato's Theory of Ideas*, s. 1.

¹⁸⁰ Bu kanıtlar arasında İsokrates okuluna özgü biçimin Platon'un yapıtlarında görülmeye başlaması ve *Devlet* yazıldığında henüz bu okul mevcut olmadığından bu biçimden uzak olması gösterilir. Copleston, F. , *Felsefe Tarihi: Platon Cilt 1 Bölüm 1b*, s. 15.

¹⁸¹ Ross, David, Sir, *Plato's Theory of Ideas*, s. 2.

	ARNİM	LUTOSLAWSKİ	RAEDER	RİTTER	WİLAMOWİTZ
1		<i>Savunma</i>	<i>Savunma</i>	<i>Küçük Hippias</i>	<i>Ion</i>
2	<i>Ion</i>		<i>Ion</i>	<i>Protagoras</i>	<i>Küçük Hippias</i>
3	<i>Protagoras</i>		<i>Küçük Hippias</i>	<i>Lakhes</i>	<i>Protagoras</i>
4	<i>Lakhes</i>	<i>Euthyphyron</i>	<i>Lakhes</i>		<i>Savunma</i>
5	<i>Devlet-1</i>	<i>Kriton</i>	<i>Kharmides</i>	<i>Kharmides</i>	<i>Kriton</i>
6	<i>Lysis</i>	<i>Kharmides</i>	<i>Kriton</i>	<i>Euthyphyron</i>	<i>Lakhes</i>
7	<i>Kharmides</i>		<i>Büyük Hippias</i>	<i>Savunma</i>	
8	<i>Euthyphyron</i>	<i>Lakhes</i>	<i>Protagoras</i>	<i>Kriton</i>	<i>Lysis</i>
9	<i>Euthydemos</i>	<i>Protagoras</i>	<i>Gorgias</i>	<i>Gorgias</i>	<i>Kharmides</i>
10	<i>Gorgias</i>		<i>Meneksenos</i>	<i>Büyük Hippias</i>	<i>Euthyphyron</i>
11	<i>Menon</i>	<i>Menon</i>	<i>Euthyphyron</i>	<i>Euthydemos</i>	<i>Gorgias</i>
12	<i>Küçük Hippias</i>	<i>Euthydemos</i>	<i>Menon</i>	<i>Kratylos</i>	<i>Meneksenos</i>
13	<i>Kratylos</i>	<i>Gorgias</i>	<i>Euthydemos</i>	<i>Menon</i>	<i>Menon</i>
14	<i>Şölen</i>	<i>Devlet-1</i>	<i>Kratylos</i>	<i>Meneksenos</i>	<i>Kratylos</i>
15	<i>Büyük Hippias</i>	<i>Kratylos</i>	<i>Lysis</i>	<i>Lysis</i>	<i>Euthydemos</i>
16	<i>Phaidon</i>	<i>Şölen</i>	<i>Şölen</i>	<i>Şölen</i>	<i>Phaidon</i>
17	<i>Kriton</i>	<i>Phaidon</i>	<i>Phaidon</i>	<i>Phaidon</i>	<i>Şölen</i>
18	<i>Devlet 2-10</i>	<i>Devlet 2-10</i>	<i>Devlet</i>	<i>Devlet</i>	<i>Devlet</i>
19	<i>Theaitetos</i>	<i>Phaidros</i>	<i>Phaidros</i>	<i>Phaidros</i>	<i>Phaidros</i>
20	<i>Parmenides</i>	<i>Theaitetos</i>	<i>Theaitetos</i>	<i>Theaitetos</i>	<i>Parmenides</i>
21	<i>Phaidros</i>	<i>Parmenides</i>	<i>Parmenides</i>	<i>Parmenides</i>	<i>Theaitetos</i>
22		<i>Timaios</i>	<i>Timaios</i>	<i>Kritias</i>	<i>Kritias</i>
23		<i>Kritias</i>	<i>Kritias</i>	<i>Philebos</i>	<i>Philebos</i>
24	<i>Yasalar</i>	<i>Yasalar</i>	<i>Yasalar</i>	<i>Yasalar</i>	<i>Yasalar</i>
25			<i>Epinomis</i>		

Platon'un felsefesi ve yapıtlarının çeşitli dönemde ele alınması, yapıtlarının zaman, yöntem, biçim ve içerik açısından farklılıklar göstermesinden kaynaklanır.¹⁸² Kimi felsefe tarihçileri ya da Platon otoritelerinden kimileri iki, kimileri üç, kimileri dört dönemde ele alırlar. Taylor, *Plato: The Man and His Work* adlı eserinde Platon'un yapıtlarını ayrıntılı biçimde inceler ve yazılış sıralamalarını tartışır. Taylor'un bu eserinde Platon'u yalnızca iki ana bölümde incelediği göze çarpar. Bunlar; Sokratik Diyaloglar ve Platonik Yazılar biçimindedir.¹⁸³ Taylor, *Mektuplar*'ı arasında Wilamovitz'in tanıklığına dayanarak *VI*, *VII*, ve *VIII. Mektuplar*'ın Platon'a ait olduğuna ikna olduğunu belirtir.¹⁸⁴ Bu ayrıma göre yazılış sıralaması da gözetilmek kaydıyla Platon'a ait eserler şu biçimde sıralanırlar:

Sokratik Diyaloglar:

Büyük Hippias, Küçük Hippias, Ion, Meneksenos, Kharmides, Lakhes, Lysis, Kratylos, Euthydemos, Gorgias, Menon, Euthyphyron, Savunma, Kriton.

Platonik Yazılar:

Phaidon, Şölen, Protagoras, Devlet, Phaidros, Theaitetos, Parmenides, Sofist, Devlet Adamı, Timaios ve Kritias, Yasalar ve Epinomis.

Cornford'a göre kompozisyon düzeni, içeriği bakımından Platon'un *Menon*, *Phaidon* ve *Devlet*'ten oluşan eserleri gençlik, *Parmenides*, *Theaitetos*, *Sofist* ve *Devlet Adamı* olgunluk, *Timaios*, *Philebos* ve *Yasalar* yaşlılık dönemi eserleri olarak kabul edilmektedir.¹⁸⁵

Copleston'un sunmuş olduğu Platon'un eserlerinin sahip olduğu zaman dizim

¹⁸² Turgut, İhsan, Prof. Dr. , *Platon'un Son Dönem Felsefesinde Bilgi Sorunu: (Theaitetos'un Yeni Bir Yorumu)*, s. 1.

¹⁸³ Taylor, A. E. , *Plato: The Man and His Work*, s. 1.

¹⁸⁴ A.g.e. , s. 14.

¹⁸⁵ Cornford, Francis MacDonald, *Platon'un Bilgi Kuramı*, Çeviren: Ahmet Cevizci, Gündoğan Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti. , Ankara, 1989, 1. Baskı, s. 1–3.

ve dönemleri şöyledir¹⁸⁶:

Sokratik Dönem: Platon'un Sokrates etkisinin derinden hissedildiği ilk dönemde, genellikle 'Sokratik Cehalet' düsturunu yinelediği ve negatif diyalog tarzında yazdığı görülür.

Sokrates'in Savunması (Apologia), Kriton, Euthyphron, Lakhes, Ion, Protagoras, Kharmides, Lysis ve Devlet I.

Geçiş Dönemi: Platon'un Sokrates'ten gitgide ayrıldığı 'ruhun ölümsüzlüğü' ve 'Anamnesis' kuramını oluşturmakla birlikte 'İdealar Kuramı'nı da geliştirmeye başladığı dönemdir.

Gorgias, Menon, Euthydemos, Hippias I, Hippias II, Kratylos ve Meneksenos.

Olgunluk Dönemi: Platon bu dönemde İdealar Kuramı yanı sıra kendine özgü politika felsefesini de geliştirdiği görülür.

Şölen, Phaidon, Devlet II-X, Phaidros.

Yaşlılık Dönemi: İdealar Kuramı'nın eleştirildiği ve politika felsefesinin son biçimini aldığı eserlerini bu dönemde ele almıştır.

Theaitetos, Parmenides, Sofist, Devlet Adamı, Philebos, Timaios, Kritias, Yasalar ve Epinomis, VII ve VIII. Mektuplar.

Platon'un diyaloglarının içerikleri ise şöyledir:

1.*Sokrates'in Savunması (Apologia)*: Üç ana bölümden oluşan bu eserin ilk bölümünde Sokrates'in kendisine yöneltilen suçlamalara karşı yaptığı savunma; ikinci kısmında ceza konusunda ileri sürdüğü teklif ve üçüncü kısmında mahkeme karşısındaki son konuşması yer alır.

2.*Kriton*: Sokrates'in haksız olarak suçlu bulunması ve bunun üzerine Kriton ve arkadaşlarının kaçma önerisinin tartışılması ile Sokrates'in her şeye karşın

¹⁸⁶ Copleston, F. , *Felsefe Tarihi: Platon Cilt 1 Bölüm 1b*, s. 17-18.

yasalara bağı kalacağını açıklaması.

3.*Euthyphron*: Sokrates'in dinin özü, dinsel ödevler ve kutsallık konularındaki tartışmasını içerir.

4.*Lakhes*: Sokrates, bu diyalogun da baş kişisidir ve bu diyalogda cesaret konusu işlenir.

5.*Ion*: Sokrates'in Ephesoslu Rhapsodos İon ile karşılaşması sonrasında; şiirin, akılsal, deneyim ya da gözlemlerle elde edilen bilgi ile karşılaştırıldığı ve incelendiği bir eserdir.

6.*Protagoras*: Platon'un, "erdemın özü, kavramı ve erdemler birliğı" konularını işlediğı eseridir.

7.*Kharmides*: Platon, bu diyalogunda "ölçülülüğün ne olduğunu" araştırır.

8.*Lysis*: Sokrates'in baş kahraman olduğu ve dostluk üstüne tartışıldığı diyalogtur.

9.*Gorgias*: Bu eser, Platon'un sofistlerle açıkça hesaplaşmayı sürdürdüğü diyaloglarından. Retorik sanatını derinlemesine işlediğı bu yapıtında sözün gücü, haklılığın ne olduğu gibi soruların da yanıtları aranır.

10.*Menon*: Platon, bu eserinde doğru bilginin kaynağı araştırmasında ruhun ölümsüzlüğü düşüncesine dayandırdığı "erdemın öğretilebilirliğı" teorisini ortaya koyar.

11.*Euthydemos*: Kriton ve Sokrates'in karşılıklı söyleşilerinden oluşan bu eser tartışma sanatı üzerinedir.

12.*Hippias I (Büyük Hippias)*: Platon'un "güzel"ın ne olduğu tartıştığı diyalogudur.

13.*Hippias II (Küçük Hippias)*: "İsteyerek mi yoksa istemeyerek mi haksızlık yapmak tercih edilebilirdir?" sorunu tartışılır.

14.*Kratylos*: Bu eserde kavramların ve adların kökenleri araştırılır.

15.*Meneksenos*: Perikles'in Cenaze Töreni Söylevi'ni alaylı bir dille ele aldığı bu eseri de Platon'un Sokratik diyaloglarından.

16.*Şölen*: Sokrates'in sevgilerin dayanakları ve bu sevgiler arasında en üstün olanını belirleme araştırması yanı sıra tragedya ve komedyaya üzerine tartışmalarından oluşur.

17.*Phaidon*: Sokrates'in ölüm cezasına çarptırıldıktan sonra cezanın infaz

edileceği gün gerçekleşen konuşmaların diyalog formunda aktarıldığı eserdir. Eserde ruhun varlığı, ölümden sonra ruhun deneyimleyecekleri ve Hatırlama (anamnesis) Kuramı gibi konular tartışılır.

18.*Devlet* : Bu uzun diyalog formundaki eserinde adalet, İdeal Devlet ve buna bağlı konular işlenir.

19.*Phaidros*: Sevginin ve ruhun doğasının ne olabileceği araştırılır.

20.*Theaitetos*: Platon'un bu diyalogunda İdealar öğretisinin ilkeleri ve bilgimizin kaynağı araştırılır.

21.*Parmenides*: Parmenides, Zenon gibi yaşlı filozoflar arasında genç ve deneyimsiz bir kişilik olarak tasvir edilen Sokrates'in söyleştiği oldukça girift ve teknik bir eserdir. Platon, bu eserinde ontolojinin temel problemlerinden olan birlik-çokluk meselesi ile İdealar Alemi'ne ulaşma yollarını ve imkanlarını tartışır.

22.*Sofist*: İdealar kuramının tartışılması ve derinleştirilmesi.

23.*Devlet Adamı*: Platon'un, "kim yönetmeli?" ya da "yöneticinin öz nitelikleri neler olmalı?" sorularına cevap aradığı politika felsefesi eseridir.

24.*Timaios*: Yalnızca başlangıç kısmı diyalog formundayken geri kalan kısımlarının tamamı monolog tarzında yazılmış oldukça teknik bir eserdir. Platon'un astronomi, matematik, fizik, kimya, teoloji, antropoloji, psikoloji, kozmoloji konularındaki fikirlerini ve neredeyse tüm bilgi teorisini ortaya koyduğu eseridir.

25.*Philebos*: Haz ile iyinin karşılaştırılması yapılır.

26.*Yasalar ve Epinomis*: hacim bakımından en geniş ve politika, etik, eğitim, psikoloji, felsefi antropoloji, din, yasa, Tanrı, suç, ceza, v.b. konuları işlediği eseridir.

27.*Mektuplar*: Platon'un kimilerine ithafen yazmış olduğu toplam on üç mektupta yaşantısından kimi otobiyografik bilgiler edindiğimiz gibi yazılı olmayan öğretisinin kimi ilkeleri ve açıklamalarını da buluruz.

II. PLATON'UN BİLGİ TEORİSİ

Platon'un felsefesi genellikle üç dönemde incelenmektedir. Bu dönemler arasında önemli yaklaşım değişimleri gözlenebilmekte ve bu değişim son döneminde başlangıçtaki ilk iki dönemini eleştirmekle kalmayıp dış dünya bilgisine ayrı bir açıdan bakmaya dek varır.¹⁸⁷

Platon'un ilk dönemi hocası Sokrates'in derin etkilerinin görülmesi nedeniyle "Sokratik Dönem" olarak adlandırılır. Sokrates'e göre, erdem bilgidir; bu nedenle kişi, isteyerek kötülük yapmaz ve işlenen kötülük bilgisizliğin bir sonucudur. Sokrates, yaşamın pratik sorunlarına tümel bir doğrunun varlığından hareketle çözüm bulunabileceğini düşünür. Erdem ve bilginin özdeşliği, mitlerin, dinin ve geleneklerin otoritesi karşısında akli muzaffer kılmaya yönelik en önemli girişimdir.¹⁸⁸ Çünkü, madem ki erdem bilgeliğe dayanıyor ve bu da öğretilebilirdir, o halde davranışlarımız ve düşüncelerimizin asıl faili ve dolayısıyla dayanağı, aşkın ya da bilinmez mistik güçler değil düpedüz akıl olmalıdır. Bilginin bir insanı erdemli kılması, aynı zamanda o insanı iyi ve mutlu kılacağı için *Eudaimonia*, erdemliliğin ereği ve doğal sonucudur. *Eudaimonia*, Taylor tarafından yüksek mevkide ereği olan kimselerin bu ereğe ulaşmak yolunda tüm yaptıklarının onları ulaştırdığı 'mutluluk' olarak çevrilir. Diğer bir deyişle yaşamlarını yüce bir ereğe adanmış olanların, başarıya ulaşmaları halinde içinde bulunacakları ruh halidir.¹⁸⁹ Platon da ilk döneminde Sokrates'in erdem ve mutluluk anlayışını devralmıştır. Sokrates'ten devraldığı bir başka yaklaşım da onun felsefesinin asli dinamiklerinden biri olmuştur. Bu, sofistlere karşı olan mücadeledir. Platon, ilk hocası olan Kratylos'tan Sofistlerin de büyük ölçüde ilham aldığı Herakleitosçu akış öğretisini yakından tanımıştır.

¹⁸⁷ Turgut, İhsan, Prof. Dr. , *Platon'un Son Dönem Felsefesinde Bilgi Sorunu: (Theaitetos'un Yeni Bir Yorumu)*, s. 1.

¹⁸⁸ Arat, Necla, *Etik ve Estetik Değerler*, Telos Yayıncılık, İstanbul, Aralık 1996, (Telos Yayıncılık'ta) Birinci Basım, s. 19.

¹⁸⁹ Taylor, A. E. , *Plato: The Man and His Work*, s. 26.

Herakleitos, sürekli değişimin ardında bu değişimin kendisine göre gerçekleştiği ve dolayısıyla değişmeden kalan bir ilkenin mevcut olduğunu savunur. Sofistler, onun felsefesinin temel ilkelerinden akış öğretisindeki ilk kısmı alır geri kalan kısmı reddederler ve öğretiyi şu hale dönüştürürler: “Varolan her şey sürekli bir akış ve değişim içerisinde, bu nedenle her şey her an başka şeylere göre şöyle veya böyle bir şey olmaktadır.”¹⁹⁰ Sokrates ise, Sofistlerin savunduğu toplumsal değer ve geleneklerin tümüyle öznel karakterde olduğu ve dolayısıyla hakikatin varlığından ziyade kişisel sanıların varolduğu fikrini bütünüyle reddeder. Platon, bu her iki öğretilerde de hakikat payı bulur ve onlarda doğru bulduğu ve birbirlerine tümüyle karşıt görünen öğeleri telife çalışmıştır. Sokrates’e göre hakiki bir doğru ve kişisel değer ve yargıların üzerinde bir iyi idealine sahip olunmaksızın toplumsal düzen ve refah mümkün olamaz. Ayrıca kişisel çıkar, arzu ve hazlarının peşinde koşmakla elde edilen hazlar hem diğer insanların varlıklarını tehdit edici ve onların mutlu olmalarına engel hem de kısa süreli ve yüzeyseldir. Dolayısıyla mutluluk, ancak ve ancak toplumsal huzur ve uyumla mümkün olduğu gibi toplumsal ve bütünsel anlamda mümkün ve mevcut olabilir. Çünkü, düzen ve ahenk olan yerde iyi, karışıklık olan yerde kötü ile karşılaşırız.¹⁹¹

Platon’un Sokratik döneminin bir diğer belirgin niteliği güzellik, cesaret, erdemlilik, adalet ve bunun gibi soyut ve çoğu zaman ahlakî kavramların değişmez bir özünün ya da formunun araştırılmasıdır. Bu araştırma esnasında tipik olarak negatif tanımlama yöntemiyle verilen tanımlar çürütülür ve geriye hipotetik ve kesinlikten uzak bir tanım kalır.

Orta dönem ya da geçiş döneminin temel özelliği daha önce gerçekleşmiş bir tartışmanın nakledilmesidir ve bu eserlerinde çürütmenin yerini pozitif bir öğreti alır.¹⁹² Bu dönemde Formlar ya da İdealar Öğretisi’ni oluşturmaya başlar. Platon, İdealar Öğretisi’nin nihaî halini son dönemi olan yaşlılık ya da olgunluk döneminde

¹⁹⁰ Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, s. 39.

¹⁹¹ Arat, Necla, *Etik ve Estetik Değerler*, s. 19.

¹⁹² Cevizci, Ahmet (Derleyen), *İdealar Kuramı: Platon’un Felsefesi Üzerine Araştırmalar*, “Platon,” Robinson, R. ve Denniston, J.D., Gündoğan Yayınları, Ankara, 1999, İkinci Baskı, s. 3.

oluşturacaktır.

İdealar, Platon'a göre şeylerden ya da tekillerden mutlak olarak ayırırlar ve varlık hiyerarşisine göre şeyler, ancak bize İdeaların bilgilerini hatırlattıkları oranda ikincil bir değere sahiptirler. Ayrıca duysal şeyler; İdeaların soluk birer kopyası olmaktan ibaret olduklarından ve varolmaları için İdeaların varlıklarına bağlı olmalarından ötürü İdealar Alemi'nin altında yer alırlar. Şeyler alanı; değişmenin, bozulmanın ve yanılmanın varolduğu bir dünyadır. Buna göre 'duysal yolla elde edilen bilgi' olan *episteme*; akılsal, kesin, açık ve değişmez olmaktan uzaktır. Fakat İdeaların bilgisi, hakiki ve değişmez olan İdealar alanına ait oldukları için duysal yolla elde edilebilir nitelikte değildir. Bilgi, beden ruhu hapsedmeden önce ruhun temaşa etmiş olduğu akıl yoluyla bildiğimiz İdeaların anımsanmasından başka bir şey değildir.¹⁹³ Buna göre bilgi gerçekte hatırlamadan başka bir şey değildir. Bu sonuç ise ruhun ölümsüzlüğü tezinin ön kabulüne dayalı olmalıdır.

Platon, felsefesinin önemli bir mihenk noktası olan, ruhun ölümsüzlüğü öğretisini de zıtlık ilişkisi ile açıklarken izlediği argümantasyon şöyledir:

"Tenin canlı olması için kendisinde bulunması gerekli şey ruhtur."¹⁹⁴

"...Ve ruh nereye girerse ona daima hayat getirir. Hayatın karşıtı ölümdür ve ruhun kendisinde daima bulunan şeyin karşıtını kabul etmemesi doğaldır. (Bu durumda) Ruh, ölümü kendisinde kabul etmeyen olmalıdır; o halde ruh ölümsüzdür. ...ölmez, aynı zamanda yok olmayandır ruh da ölüm kendisine geldiğinde tıpkı soğuk geldiğinde sıcakın çekilip gitmesi gibi yok olmaz, çekilip gider."¹⁹⁵

Platon; insanı, 'bir ruh ve beden yanı olan varlık' olarak tanımlarken ruhu, 'ezelî ve ebedî akılla', yani '*Logos*'la özdeş olarak anlamaktadır.

Platon'a göre; "Acılar, hazlar ve tutkuların kölesi olan insanların mutlu olması imkansızdır."¹⁹⁶ Bu durumda yasalar ve doğru eğitim insan ruhu için gerekli olan sınırlamaları getirip gerekli alışkanlıkları kazandıracaklardır. İşte buradaki eğitimde

¹⁹³ Cevizci, Ahmet (Derleyen), *İdealar Kuramı: Platon'un Felsefesi Üzerine Araştırmalar*, s.4.

¹⁹⁴ A.g.e. , s. 105c.

¹⁹⁵ A.g.e. , s. 105 c-e.

¹⁹⁶ Platon, *Yasala: Cilt I*, 636c.

matematik Platon'a göre başroldedir. Çünkü matematik, "Ruhu ve akli terbiye etmekte son derece etkilidir."¹⁹⁷

Hellen uygarlığında düşünce alanında atılan adımlar sayesinde bugün kabaca bilim diyebileceğimiz, dış dünya hakkında pek çok bilgiye sahiptirler. Russell, Grek filozoflar arasında bilimsel diyebileceğimiz düşünceyi önkabul olarak alanlar kadar dinsel düşünceyi de önkabul olarak alanlar olduğunu belirtir ve dinsel düşünceyi de önkabul olarak alanlar arasında Dionysos dinine çok şey borçlu olanlar arasında en başta Platon'un adının geçtiğini belirtir.¹⁹⁸

"Dionysos tapınması köken bakımından oldukça vahşi ve pek çok bakımdan kırıp dökücüydü. Onun Grek filozofları etkileyen biçimi bu değil; çileci, fiziksel esriklilik yerine zihinsel esrikliliği geçirmiş ve Orpheus'tan gelme tinselleşmiş yanındır..."¹⁹⁹ Orpheusçu öğretiler, ilk kaynakları Mısır olduğu anlaşılan, Girit Uygarlığı aracılığıyla Hellen Uygarlığına geçmiş oldukça etkili bir kültür. Müziğe düşkünlük, ruhun ölümden sonra başka bir bedene girdiği ve girdikten sonra bitimsiz bir sevinç ya da azap içinde olacağı, kurban törenleri, insanın yeryüzü ve gökyüzü olmak üzere iki yanının olduğu ve yeryüzü kötülüklerinden arınmak yoluyla gökyüzünde olan yanını güçlendirdiği ve sonunda göksel yanıyla tümünden kaynaşarak Tanrılaştığı gibi inançlar içermektedir... Mezarda ölünün ruhuna, öbür dünyada yolu nasıl bulacağına ilişkin bilgi veren Orpheusçu yazıtlar bulunmuştur...Petalia yazıtında şunlar yazar:

Bir kaynak bulacaksın
Hades'in solunda
Ve
Yanında bir servi ağacı
Beyaz.
Yaklaşma pek o kaynağa.
Bellek Gölü yanında
Bir başka ırmak göreceksin
Suyu soğuk
Önünde gözcüler.
Şöyle konuş:
Yıldızlı göğün ve yerin
Çocuğuyum ben
Göktedir soyum
Bilirsiniz.
Susuzluktan yandım
Bakın!
Bellek Gölü'nün suyunu esirgemeyin sakın.

¹⁹⁷ A.g.e. , 747b.

¹⁹⁸ Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi: İlkçağ*, s. 117.

¹⁹⁹ A.g.e. , s. 117.

Kutsal kaynaktan su verecekler sana
 Öbür yiğitler arasında
 Üstün yerin olacak sonra.²⁰⁰

Ruhun su içmeyeceği kaynaklardan biri, unutkanlık veren *Lethe*, öbürüyse anımsamayı getiren *Mnemosyne* kaynağıdır. Ruh eğer, öbür dünyada kurtuluşu sağlamak istiyorsa, unutmayacak, tersine doğaüstü bir belleğe sahip olacaktır. Platon, bu kadim geleneği kabullenerek felsefesinde ortaya çıkan hakiki bir problemin yanıtı olarak işlemiş ve kullanmıştır. Platon, ruhun ölümsüzlüğü öğretisiyle harmanladığı ve epistemolojisinin temelinde yer alan bu ögeyi dayandırdığı ‘Anamnesis Kuramı’ını açıklarken *Lethe Irmağı* ile ilgili bir mitos anlatır. Burada ruhların on bin yıl süren ve bedenden bedene süren yolculuklarında, seçtikleri kadere bağlandıktan sonra ve yeni bir bedene girmeden önce başından geçenleri anlattığı *Alkinoos Mitos*’una göre ruhlar *Lethe Ovası*’nda bulunan ırmaktan su içtiklerinde bu alemde deneyimledikleri ve bildiklerini unuturlar.²⁰¹ Platon, böylelikle dinleyenlerin akıllarının bir yerlerine kazınmış ve birer hakikate dönüşmüş efsane ve mitlerin puslu sferine kendi felsefesinin nüvelerini yerleştirmekle kadim bir geleneğe yaslanmış olur.

Platon; *Timaios*, *Parmenides*, *Phaidon*, *Symposion* ve *Politeia* eserlerinde görüleceği gibi mitoslara yer vermekte ustadır. Lange, Platon’un *İdealar Kuramı*’nda bahsi geçen duysal niteliklerden müstesna olan “saf”, “yüce”, “yetkin”, “öncesiz–sonrasız” gibi en yüksek türden soyutlamaları ifade edilebilir olanın, akılla anlaşılabilir olanın ve dolayısıyla herkesçe anlaşılabilir olmasının koşulu olarak duysal olanın alanına indirmenin imkansızlığından dolayı mitoslara başvurduğunu söyler.²⁰² Yine bunun devamı olarak Lange, Platon’un iddia ettiği gibi duysalla karışmış olmaksızın ne birliği, ne çokluğu ne özü ne de kendinde bir soyut *idea*’yı

²⁰⁰ Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi: İlkçağ*, s. 117 – 120.

²⁰¹ Platon, *Devlet*, 621a-d.

²⁰² Lange, Friedrich Albert, *Materyalizmin Tarihi: ve Günümüzdeki Anlamının Eleştirisi Cilt I*, Türkçesi Ahmet Arslan, Gündoğan Yayınları, Ankara, Ocak 1990, İkinci Basım, s. 46–47

tasarlayabileceğimizi savunur. Bu durumda, φαίνομενον (*Phainomenon*)²⁰³ alanını, görünür olanı büsbütün değersizleştiren ve asli varlığı İdealar Alemi'ndeki formlara atfeden Platon için kendisine yöneltilen eleştiri büyük ölçüde doğru gibi görünür. Çünkü böylece Platon kendisiyle savaşa giriştiği inanç ve sanı alanına, yani mitoslara, kendisini teslim etmiş görünür. Öyleyse Platon'un düştüğü bu paradoksal durum nasıl açıklanabilir?

Platon, felsefenin duyumlara olan borcunu *Timaios*'ta öder:

“...çünkü gök cisimlerini, Güneşi, göğü görmemiş olsaydık bugün evren hakkında ortaya atılan açıklamaların bir kelimesi bile ağızımızdan çıkamazdı. Ama bize zamanın bilgisini, bütünü özünü incelemek imkanları vermiş olan sayıyı bulduran, gerçekte, geceyle gündüzün, ayların, biteviye giden mevsim değişikliklerinin, gece-gün eşitliğinin, gün durumunun görülmesi gibidir. Felsefeyi... görmeye borçluyuz...(ancak) Gözlerini kaybedince boş yere ağlayıp sızlanan, yalnız filozof olmayandır.”²⁰⁴

Guthrie, bu pasajın Pythagorasçılarının felsefe kavramına *Theoria* etkinliğine yönelik olduğu fikrindedir.²⁰⁵ Platon'a göre “hakikati daha kolaylıkla bulmak istiyorsak yalnız insanları değil bütün bitkileri, bütün hayvanları; yani bütün doğan şeyleri incelemek gerektiğini ve burada bulunan karşıtlıkları incelemekle bütün şeylerin kendi karşıtlarından doğmuş oldukları görülecektir.”²⁰⁶ Böylece Platon'a göre akıl yürütmenin gerekli ilksel koşulu duyumun gerçekleşmesidir, fakat bu akıl

²⁰³ Görünen şeyler anlamına gelen bu kavram, varlığın, gerçek olanlardan farklı olarak kendisine öykünmek veya pay almak suretiyle benzeyenleri kast edilir. Bu ayrım Platon'a ait olarak kabul edilir.

²⁰⁴ Eflatun, *Batı Klasikleri: Timaios*, 47a–c, s. 57–58.

²⁰⁵ Guthrie, W.K.C. , *A History of Greek Philosophy Volume: III: Plato*, s.164.

²⁰⁶ Eflatun, *Batı Klasikleri: Phaidon*, 70e, s. 28.

yürütmenin zorunlu koşulu değildir.²⁰⁷ Platon'un bu sözlerinden felsefenin duyular içinde özellikle görmeye önem verdiğidir. Fakat görme bizim felsefeyi başlatmamıza vesile olmuşsa da görmeme bilgeliğe engel değildir. Çünkü görme ve duyma Platon'a göre doğrudan temasla ilgili olamayan ve dolayısıyla şeyler üzerinde pratik herhangi bir dönüşüme yol açmayan bir etkinliktir. Platon için önemli olan duyusalın bilgisi değil özlerin bilgisidir.²⁰⁸ Çünkü duyusal olan büyük ölçüde değişken ve yanıltıcıdır. Öz ise, Platon'a göre, insanın duyusal tarafının sahip olduğu ve duyusal yoldan elde edilen bir bilgi değil; ruhun başat yetisi olarak aklın ve onun çıkarım gücünün bir ürünüdür.²⁰⁹ Nitekim Platon için gerçek filozoflar; "özlerin bilgisine sahip olanlardır" ancak "bunlar kendilerini bilge sanan kimseler gibi duyusala saplanıp kalmayanlardır." Platon, bu konuyla ilgili olarak *Phaidon*'da şöyle der:

"...en büyük özlüğü içinde gerçekleştirecek kimse, her şeyi incelemek için mümkün olduğu kadar yalnız düşüncesini kullanan ve düşünürken görme duyusuna veya başka duyularından herhangi birine yer vermeyen kimse değil de kimdir? Bu kimse elden geldiği kadar kulaklarından, gözlerinden, bir kelime ile ruhu bulandırmaktan başka bir şeye yaramayan ve ruhla olan her ilişkide, onun gerçek bilgeliği kazanmasına engel olan tenden ayırarak, her bir şeyin özünü araştırmaya koyulacaktır."²¹⁰

O halde görme ve duyma tıpkı felsefe gibi –felsefede tek istisna kavramlardır– şeyleri olduğu gibi bırakır. Platoncu açıdan Heidegger'in deyişiyle "var olan şeyin ne olduğunu gösterdiği bu surete *Eidos* adı verilir ve bu sureti görmüş olmaksızın *Eidenai*,

²⁰⁷ Nitekim dünyanın yuvarlak oluşuyla ve gezegenlerin yörüngelerinin dairesel ilgili teoriler ay tutulmasından dünyanın yuvarlaklığı fikri uyansa da, Pythagorasçı fikirlerin devamı olarak Platon'da görülür. Bu görüşe göre en mükemmel hareket dairesel olandır. Çünkü bir başlangıç ve son noktası yoktur. Ayrıca en mükemmel geometrik cisim küredir çünkü her bir noktasının merkezine uzaklığı eşittir. (Unat, Yavuz, Yrd. Doç. Dr. , "Yer'in küresel olduğuna ilişkin görüşün tarihsel gelişimi", *Bilim ve Ütopya*, Mayıs 2002, s. 9.)

²⁰⁸ Eflatun, *Batı Klasikleri: Phaidon*, 65e, s. 18.

²⁰⁹ A.g.e. , 65e, s. 18.

²¹⁰ Eflatun, *Batı Klasikleri: Phaidon*, 65e–66a, s. 18–19.

yani bilmek demektir.”²¹¹

Russell, Mısırlıların aritmetik ve geometri anlayışlarının gerçek anlamda teorik düzleme Greklerce taşındığını ve Platon diyaloglarında aritmetik ile geometrinin ayrılaşması yolunda epeyce yol alınmış olduğunu belirtir.²¹² Matematik nesnelere bağıntılarının kendilerine dayandıkları aksiyom, postulatlar ile tanımlar ilk bakışta gerçekliğe tekabül eder görülmüşlerdir. Fakat daha sonra bu fikir terk edilmiş, yerine kendiliğinden açık olarak anlaşılabilen (aksiyom) ve ispat edilmesi mümkün olmayan önermelerin (postulatlar), tanımların ve bunların değişmez bağıntılarından o denli etkilenilmiştir ki bir hakikat olarak uzun yüzyıllar boyunca kutsal ve dokunulmaz olarak sayılmışlardır.²¹³ Geometrik nesnelere gibi geometrik bağıntılar sadece teorik düzlemde ve duyuşsal nesnelere ihtiyaç olmaksızın, bütünüyle tutarlı biçimde açıklanabilirler.²¹⁴ Platon’a göre; ilksiz–sonsuz, zaman dışı, başlangıç ve bitimi olmayan nesnelere, duyuşsal yolla algılanabilir değildirler ve ancak Tanrı’nın düşünce ürünü olarak kuramsal dünyaya aittirler.²¹⁵ İsmail Tunalı da Platon’un özellikle son dönem felsefesinde derinden etkilerini gözleyebileceğimiz Pythagorasçılığın etkisiyle geometrik formların uzay ve zamana aşkın özler olduğunu savunduğunu vurgular.²¹⁶ Dolayısıyla somut, duyuşsal gerçekliklere ait bilgiden, soyut, tümel gerçekliklere ait bilgiye geçilmesi tümevarım yoluyla bazı durumlarda mümkündür.

²¹¹ Ege Üniversitesi Ed. Fak. Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Hakkı Hünler’in 2002 yılında vermiş olduğu “Estetik Kuramları” dersine ait yayımlanmamış notlardan alıntı yapılmıştır.

²¹² Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi: İlkçağ*, s. 140.

²¹³ Eralp, Vehbi, “Prensipeler ve Bazı Mantık Prensipleri”, *Felsefe Arkhivi*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, Yıl:1972, Sayı:18, s. 3.

²¹⁴ Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi: İlkçağ*, s. 140.

²¹⁵ A.g.e. , s. 140.

²¹⁶ Tunalı, bu dönemdeki *Philebos*, *Theaitetos* vb. eserlerinde görüldüğü üzere Platon’un *İdea* terimini kullanmaktan özellikle imtina ettiğini de belirtir. (Tunalı, İsmail, *Grek Estetik’i: Güzellik Felsefesi, Sanat Felsefesi*, s.59.)

Fakat, soyut, tümel gerçekliklere ait bilgiden geriye doğru tekil olana, duyusal olana dönüş ise bu formların ve bağıntıların temelinde dış dünyadan bağımsız aksiyom ve postulatlar yattığından imkansız; fakat aynı zamanda, bu sistem kendi içerisinde tamamıyla tutarlı olduğundan, gereksizdir. Platon, önce apaçık olan aksiyom ve postulatların kabulünün ardından tündengelim yöntemiyle elde edilenlerden hareketle gerçek dünyayı yorumlamaya girişmiş olanlardandır. Aslında soyut bir kavramı açıklamak istersek başvurmamız zorunlu olan şey “soyut kavramlar” olacaktır. Çünkü değişen, dönüşen, bozulan ve yiten şeylerden ziyade ilksiz–sonsuz, zaman dışı, başlangıç ve bitimi olmayanlar peşinden koşulmaya değer yegane gerçeklik olacaksa, duyusal şeylerin bilgisinden ziyade öğrenilmeye ve peşinden koşulmaya layık olan hakiki gerçekliğin bilgisi “İdealar” olabilecektir.

İsmail Tunalı’ya göre de Platon’un yaşlılık çağı, gençlik ve olgunluk çağlarının içerdiği fikirler bakımından önemli farklılıklar gösterir.²¹⁷

“...*Parmenides*’te, *Sophistes*’te ve *Timaios*’ta henüz İdealar öğretisinin ontolojik karakteri devam eder. Ama bütün gücünü koruyormuş gibi görünmesine rağmen, olgunluk çağının İdealar öğretisi, Platon’un düşünme dünyası için artık yitirilmiştir. Örneğin, bu çağın eserlerinden *Philebos*’ta *Theaitetos*’da, *Nomoi* ve *Kritias*’ta artık İdealar öğretisi, eski gücünde değildir. Bu çağda Platon başlıca iki felsefe okulunun etkisi altına girer. Bunlardan birisi, Parmenides’in kurmuş olduğu Elea okulu, öteki de Pythagorasçılıktır.”²¹⁸

Pythagoras ve Pythagorasçılığı sergilememiz söz konusu olduğunda, bunların ortaya çıkışını mümkün kılan veya daha iyisi açıklayan, anlaşılır kılan dönemin dinsel atmosferine, dinsel fikir uygulamalarına, bu arada daha özel olarak Orphik–Dionysosçu sır ve kurtuluş dinlerine ilerleyen kısımlarda geniş biçimde temas edilmesi zorunlu görülür.

Werner Jaeger de, İlkçağ Yunan felsefesini ele aldığı ve üç ciltten oluşan *Phaideia* adlı ünlü eserinde; özellikle Sokrates öncesi İlkçağ filozoflarının Tanrı’yı dışta bırakan çağdaş doğabilicileri oldukları yönündeki fikirleri reddederek onların

²¹⁷ Tunalı, İsmail, *Grek Estetik’i: Güzellik Felsefesi, Sanat Felsefesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, Şubat 1996, Dördüncü Basım, s. 58.

²¹⁸ A.g.e. , s. 58–59.

hem filozof hem de teolog olduklarını ve bizim için bugün mevcut olan din, felsefe ve bilim arasındaki ayrımın henüz var olmadığını²¹⁹ söyler. Çünkü;

“Doğa filozofları, Tanrı ile doğayı birbirine özdeş kılmakta ve insan için en yüksek bilgeliği kendisinin dünyadaki yerini bilmesinde ve Bütün’ün yasasını kabul etmesinde yattığını görmekteydiler.”²²⁰

Böylelikle onları özgün kılan şeyin aslen dinin artık cevap veremediği meselelerde akılsal ölçülerden ve ilkelerden yine akla dayanan yanıtlar vermeleri ve bu yanıtları yine akılsal ölçüler ve ilkelerle meşrulaştırma girişimidir. Ve bu girişim;

“şüphesiz filozofların felsefelerinin, din ile, mitos ile, içinde yaşadığı toplumdan miras aldığı genel dünya görüşü, pratikler ve değerler sistemi ile olduğu kadar bireysel deneyim, fikir ve duygularını katmasıyla oluşur.”²²¹

²¹⁹ Arslan, Ahmet, Prof. Dr. , *İlkçağ Felsefe Tarihi I: (Başlangıcından Atomculara Kadar)*, s. 4’te adı geçen eserin bilgileri ve yapılan alıntının sayfaları şunlardır: Jaeger, Werner, *Phaideia: The Ideals of Greek Culture, Volume 3 Conflict of Ideals in the Age of Plato*, German Edition, 1947, Originally Published in German, Translated by G. Highet, 1945, New York and Oxford: Oxford University Press, 1986, s. 7–8 ve 195.

²²⁰ Jaeger, Werner, *Phaideia: The Ideals of Greek Culture, Volume 3 Conflict of Ideals in the Age of Plato*, s. 12–15.

²²¹ Arslan, Ahmet, Prof. Dr. , *İlkçağ Felsefe Tarihi I: (Başlangıcından Atomculara Kadar)*, s. 2–3.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YASALAR'IN BÖLÜMLERİNİN İÇERİĞİ VE KOMPOZİSYONU

A. YASALAR'IN BÖLÜMLERİNİN İÇERİĞİ:

I. Kitap:

Girit ve Sparta yasaları, yasaların hedefinin ne olması gerektiği, içkili toplantıların yararı, eğitimin ilk ilkeleri.

II. Kitap:

Koroların eğitim açısından önemi, adalet mutluluk ilişkisi, öz, doğruluk ve ahlak güzelliği, içkili toplantılar sorununun tartışılmasının devamı, *musike* ve beden eğitimi.

III. Kitap:

Yönetim biçimlerinin ilk olarak nasıl ortaya çıkmış olabilecekleri, Büyük Tufan, Troia'nın kuruluşu ve yıkılışı, Pers savaşları ve monarşisi.

IV. Kitap:

İdeal Devlet'in kurulacağı yerin coğrafi nitelikleri, yasa koyucunun uyması gereken ilkeler ve en iyi yönetim biçimi, İdeal Devlet'in yerleşimcilerine sesleniş, yasa koyucu ozanlar, yasalarda giriş bölümü.

V. Kitap:

Ruhun üstünlüğü, ailede çocuklara verilecek eğitim, yabancılar erdem ve mutluluk, İdeal Devlet'in kuruluş yöntemi, toprakların dağıtımı, ideal sayı ve nüfus, sınıfların belirlenmesi, matematiğin önemi.

VI. Kitap:

İdeal Devlet'teki görevlilerin sınıflandırılması, yasaların bekçileri, askerlik görevi, meclis, mahkemeler, konutların niteliklerini, evlilikler, törenler.

VII. Kitap:

Yeniden eğitim konusuna dönülerek müfredatın detaylarının açıklanması, eğitimi yasaklanacak ve zorunlu kılınacak konular, *musike* kuralları, kadınların eğitimi, serbest yaşam, edebiyat, matematik, astronomi, dans, eğitimde yeniliğin tehlikeleri, beden eğitimi, komedi ve tragedya, avcılık.

VIII. Kitap:

Toplu yemek geleneği, spor, askerlik, ticaret, yarışmalar, doğaya aykırı cinsel ilişkiler, toplu yemekler, tarım yasası, komşuya karşı görevler, dışalım ve dışatım, göçmenler, ürünlerin paylaşılması, *musike* yarışmaları, silahlı karşılaşmalar.

IX. Kitap:

Tapınak soygunculuğu, devlete karşı işlenen suçlar, diğer suçlar hakkındaki ceza yasaları, mahkemelerin oluşturulma ve işleme prensipleri, adaletsizliğin tanımı, cinayet, intihar, yasaların gerekliliği.

X. Kitap:

Üç dinsizlik kaynağı, dinsizlik suçu ve cezasının belirlenmesi, Tanrılara ya da kutsal mekanlara yönelik diğer suçlar, dinsizlerin görüşlerini çürütme zorlukları, Ruhun üstünlüğu, özel tapınaklar, Tanrı'nın insanlarla ilgilendiğine ilişkin kanıtlar, ruhun gök cisimlerini hareket ettirmesi, Tanrıların adaleti ve ruhun yazgısı.

XI. Kitap:

Mülkiyete ilişkin suçlar, miras yasaları, boşanma ve evlilik yasaları, ana-babaya saygı, cezanın amacı, komedyanın yasaklanması, sanıklar ve avukatlar.

XII. Kitap:

Bu son kısımda ise devlet görevlilerinin işlediği suçlar, denetçilik ve işlevleri, dış dünya ile ilişkiler, devlet görevlilerine karşı işlenen suçlar, dış dünya ile ilişkiler, gözetmenler, erdemlerin birliği, cenaze törenleri, devletin korunması ve nihaî olarak gece konseyinin yapısı, işlevlerin belirlenmesi.

B. YASALARIN KOMPOZİSYONU:

Yasalar'da üç temel karakter vardır: Atinalı Yabancı, Spartalı Megillos, Giritli Kleinias. Eser, Platon'un diğer eserleriyle benzer tarzda yani diyalog formunda olsa da incelendiğinde diyalog formuna eşlik eden diyalektik tarzda bir diyalog, bir araştırma olmaktan ziyade genelde monolog ve ders verir tarzda olduğu görülür.

Platon, eserlerinde genellikle tarihi bir değeri olan, döneminin herkes tarafından bilinen karakterlerini konuşmacı olarak seçer.²²² Bu eseri ise Sokrates'in bulunmadığı nadir diyaloglardandır. Ama anlaşılabilir ki, kendi çağının yaşlı, sözüne önem verilen karakterleriyle birlikte bu kez gizemli bir 'Atinalı Yabancı'nın ağzından konuşmayı tercih etmiştir.

Karakterlerin bulunduğu sahne de gözden kaçırılmaması gereken bir önemdedir. Atinalı Girit'e dinsel bir bayram kutlaması için gelmiştir. Bu bayram gün dönümünün kutlandığı bahar şenliklerinden biri olmalıdır. En uzun günün doğumuyla başlayan bu eserde üç yaşlı kimse Knossos'tan Zeus mağarası ve tapınağına giden yolda laflayıp yolun uzunluğunu anlamadan hoşça vakit geçirmek için sohbet ederler gibi resmedilirler. Oysa bu yılın en uzun ve dolayısıyla en sıcak gününde uzun ve zorlu yolculuk sonunda varacakları yerin Minos'un da her dokuz yılda bir ziyaret ettiği Zeus'un tapınağı olduğu, dahası bu ziyaretlerin amacının yeni yasalar koymak için Tanrılara danışıldığı kutsal bir mekan olması, konuşulacak meselenin de siyasî yönetim ve yasalar olduğunu bildiğimizde daha anlaşılır birer imgenin tecessümüne dönüşürler. Sahne artık hazırdır: Yasaları Tanrı tarafından konduğu veya Tanrılarca verilen esinle konduğu bilinen iki şehrin ileri gelenlerinin bir araya geldiği bir gündür bu. Üstelik bu Tanrı'nın mağarası ve tapınağına giden uzun yokuşta tırmanışlarını daha da güçleştirecek, dirayetlerini ve azimlerini sınavacak biçimde sıcak bir hava ve yılın en uzun günü yaşanmaktadır.²²³ Gün

²²² Taylor, A. E. , *Plato: The Man and His Work*, s. 263. ve Platon, *Diyaloglar Cilt 1*, "Menon Üstüne", Çev: Adnan Cemgil, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982, 1996, s.146.

²²³ Plato, *The Laws*, May, 1999 Translated, Introduction And Analysis By Benjamin Jowett, The Project Gutenberg E book, 11th Edition, E book Number: 1750, s. 3.

ağarıken başlayan bu sohbet yaklaşık öğle saatlerinde Dördüncü Kitap'ta Zeus'un mağarası ve Tapınağı'nın önündeki gölgelikte devam eder. Girit'te bulunan Zeus'un mağarası ve Tapınağı önceleri Apollon'a aitti²²⁴ ve buradaki Zeus, Homeros'un Zeus'u olmaktan çok Thebai de doğmuş olduğuna inanılan 'Dionysos'a yakındır.²²⁵ Esin perileri *Mousalar*'ın da başı olan Apollon'un²²⁶ Delphoi'deki Tapınağının yanı başında bulunan bir mağarada ise ünlü kahininin mağarası bulunurdu. Kısacası esin yoluyla Tanrıların sözlerini ileten ister bir kahin, ister bir şair, ister bir bilge veya bir yasa koyucu olsun²²⁷ Tanrıların şahadetine mahzar olur, bilgeliğine ortak olurdu. Üç yaşlı kişi Tanrıların huzuruna tırmanırken meşakkatli ve uzun ve sarp bir yolu tırmanırken son derece incelikli ve zorlu meseleleri ele alıyorlardı. Tüm bu sahnenin kuruluş amacı ne olabilirdi? Platon bu kişileri neden akşam vakti, yenilip içildikten sonra yapılan bir şölende veya dost sohbetinde değil de gün ağarıken zorlu bir yolda konuşurmaktadır?

Yanıt bize göre yine kendi eserlerinin birinde yanıtlanmıştır. *Devlet*'te şairlerin dizelerini aktararak şöyle der Platon:

“İnsanlar kötülüğe akın akın gider,
Kolay ulaşılır ona.
Yolu düz, yeri yakındır kötülüğün.
İyiliğin önüneyse, alın terini koymuş Tanrılar
Ona varan yol uzun ve sarpdır, derler.”²²⁸

²²⁴ Zeus'un oğlu Apollon da aslen Girit kökenli bir Tanrı olup sonradan Delphoi'ye ait bir Tanrı olmuştur. (Thomson, George, *Tarih Öncesi Ege I*, s. 352.)

²²⁵ Thomson, George, *Aiskhylos ve Atina*, s. 200 ve 202.

²²⁶ Thomson, George, *Tarih Öncesi Ege II*, s. 241.

²²⁷ Lykourgos'un yasalarının Dephoi kahini Pythia tarafından verilmiş olduğu rivayeti Herodotos tarafından aktarılır. (Herodotos, *Herodot Tarihi*, I. Kitap 65, s.43.) Platon'un da Akademia'yı kurduğu Akademos'a atfedilmiş kutsal topraklarda ünlü bir kehanet merkezi barındırmaktaydı ve burası aynı zamanda Dionysos tapım merkezlerindendi.. (Thomson, George, *Aiskhylos ve Atina*, s. 196.)

²²⁸ Platon, *Devlet*, 364d.

Yasalar'da ise bu Hesiodos'tan yapılan alıntının devamı olan dizeleri şöyle aktarır:²²⁹

Onunla aramıza, alın terini koymuş Tanrılar
Uzundur, sarptır yolu,
Zor çıkılır tepesine, ama bir de çıktın mı,
Ne kadar zor olsa, kolaylaşır her şey."²³⁰

Onlar İyi'ye doğru yol alıyorlardı o halde ve yolları ne denli sarp ve uzun olsun alın teriyle, Tanrılarının huzuruna çıkar gibi İyi'nin huzuruna çıkacaklardı. Ulaştıkları yerde İdeal Devlet'in yasalarının temel ilkeleri konacaktır ve burası Tanrılardan ve özellikle Zeus adında fakat Apollon kılığındaki Dionysos'tan²³¹ esin almak için en ideal yerlerden biri gibi görünür.

Son olarak *Yasalar*'ın Platon'un diğer eserleri gibi kendisinin kaleme almayı öğrencileri tarafından derlenen ders anlatılarından birisi olduğu sanılmaktadır. Eser, Platon'un yazıcılığını yapan Oposlu Philippos tarafından 12 kitap halinde derlenerek bastırılmıştır. Wilamowitz'e göre eserde bulunan ayrıntı tutarsızlıkları ve sentaks bozuklukları Platon gibi dile hayli önem veren ve özenli bir filozof için olduğu kadar, yeniden yazma işine girişmiş bir yayıncının göz yumamayacağı kadar dikkat çekicidir²³². Bu nedenle tüm bu ipuçları, eserin öğrencileri tarafından ya da daha sonra ardıllarınca elden geçirilmiş olmasının mümkün olmadığını gösterdiği gibi ayrıca Platon'un bu eserin düzeltmelerini yapamadan öldüğü sonucuna da götürmektedir.

²²⁹ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 718e..

²³⁰ Hesiodos, *Hesiodos Eseri ve Kaynakları, İşler*, 289-293, s. 152.

²³¹ Hesiodos'un Theogonia'sında da Esin Perileri Apollon'dan çok Zeus ile ilişkilendirilir. (Hesiodos, *Hesiodos Eseri ve Kaynakları*, s.44.)

²³² Platon, *Yasalar: Cilt I*, s. XXXIV.

C. YASALAR'IN İNCELENMESİ:

I.KİTAP

Platon'un eseri Girit ve Sparta yasalarının incelenmesi ile başlar. Atinalı, Kleneias ve Megillos'a sorar:

“Sizde bir Tanrı mı, yoksa bir insan mı yasa koyucu sanını almaya hak kazanmıştır, yabancılar?”²³³

Yasalar, Yunanca söz dizimine göre “Tanrı” sözü ile başlar. Platon'un bu sözcükle başlattığı yegane eseri *Yasalar*'dır. Bu söz Tanrı tanımazlıkla suçlanan ve idam edilen hocası Sokrates'in akıbetini paylaşmamak için midir? Strauss'a göre bu, manidar bir başlangıçtır. Çünkü hocası Sokrates, Atinalılarca dinsizlik suçlaması ve gençleri yoldan çıkarmakla ahlaksızlığa sürüklemek²³⁴ suçlamalarıyla idama mahkum edilmişti. Platon, böylelikle Atina sitesinin tapındığı Tanrılarının varolduğuna inanmama suçlamasına karşı kendisini korumuş olur. Bunun Strauss'a göre kanıtı ise felsefe ve sitenin Tanruları arasındaki çatışmanın işlendiği ve Sokrates'in suçlamalara karşı kendisini savunduğu *Sokrates'in Savunması* adlı diyalogunun ‘Tanrı’ sözcüğüyle son bulmasıdır. Böylelikle ‘Tanrı’ sözcüğü bu iki eser arasında organik bir bağ kurulmasına ve anlam bakımından birinin diğerine bağlanmasına aracı olur.

Yasalar'ın ilerleyen bölümlerinde görüleceği gibi, Platon'un İdeal Devlet'inde Tanrılar tüm yurttaşlar tarafından var oldukları kabul edilmekle birlikte varlıkları yasalarca güvence altına alınmıştır. Bununla birlikte tıpkı Atina'da olduğu gibi dinsizlik ya da Tanrılara saygısızlık bir suçtur. Fakat Atina'daki yasalardan farklı olarak felsefe ile Tanrılar arasında bir harmoni sağlayacak ve dolayısıyla site ile filozof arasındaki çıkması muhtemel bir itilaf durumunda filozofun yaşamını güvence altına alacak yasalar eklenmiştir.²³⁵

Atinalı, başlangıçtaki konuşmalarından anlaşıldığı üzere, sanki Knossos (Girit)

²³³ A.g.e. , s. 624a.

²³⁴ Eflatun, Büyük Klasikler: Eflatun 1 Sokrates'in Savunması, Çev: Prof. Niyazi Berkes, s.165.

²³⁵ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 908 b-909 d.

adasına bilinen en eski yasalar olan kadim ve atalarından miras kaldığı haliyle korunan Girit ve Sparta yasalarını incelemek üzere gelmiş gibidir. Oysa diyalogların ilerleyen kısımlarında bu başlangıçtaki izlenimin ne denli yanlış olduğu ortaya çıkacaktır. Girit yasaları herkesçe bilinen mitlere göre Zeus'un oğlu Minos tarafından konmuş olmalarıyla meşruiyet ve kutsiyet kazanırlar. Sparta'da ise Lykourgos'un MÖ 885'te koymuş olduğu eski yasalar uygulanmaktadır.²³⁶

Homeros'un tanıklığına göre Sparta, zamanın adeta durduğu, yüksek surları olmayan dağınık köylerden ibaret, gösteriştense uzak, mülkiyet ve servetin insanların huzurunu henüz bozmadığı bir yerdir. Xenophon'un yazdığı gibi "neredeyse tüm Hellen devletleri Sparta'daki yaşamın bozulmamışlığına, sadeliğine ve tüm bunları sağlayan yasalarına sadakatle bağlılıklarına hayranlıklarını gizlemezken hiçbiri bu yasaları benimsemeyi düşünmemiştir."²³⁷ Grekler arasında bu topluma yönelik hayranlık ve saygı duyguları büyük ölçüde diğer site devletlerinde süre giden iç çekişmeler ve dış tehditler nedeniyle durmaksızın değişen koşulların yarattığı bıkkınlıktan da kaynaklanır. Çünkü Sparta yasaları, akıp giden zamana karşı direnişi ve sadakatle korunarak uygulanışı yanında erdemler geleneğini yaşatmayı başarmış (Girit ile birlikte) kadim toplumlardandır. Fakat bu toplumlarda Erdemler Geleneği'nden anlaşılan, diğer erdemler arasında büyük ölçüde yiğitlik ya da cesaret'in öncelikli ve asıl olduğudur.

Yaygın inanışa göre, en eski olan yasalar en iyi yasalar olup Tanrılar, yarı Tanrılar ve insanların bir arada yaşadıkları Altın Çağ'a ait kökenlere sahiptir. Atinalı bu nedenlerden dolayı Girit ve Sparta'nın kadim yasaları hakkında konuşurken son derece itidalli ve ihtiyatlıdır.

Öncelikle yasalar hakkında konuşabilmenin meşru ve ortak zemini "yasaların herkesçe iyi olduğunun kabulü"dür. Bunun nedenlerinden biri; onların herhangi biri gibi dahası yasaya baş kaldıran biri gibi yasaların varlığı ve meşruluğunu inkar etmekten kaçınmak olabilir. Bir diğer neden, hakkında konuşulacak yasalara uzun yıllar boyunca itaat etmiş ve yasalara sadakati sorgulanmayacak duruma gelecek

²³⁶ A.g.e. , s. 208.

²³⁷ Xenophon, Şölen- Spartalıların Anayasası, s.113.

kadar yaşlı olmak ve iyi niyetinden kuşku duyulamayacak hale gelmiş olmak gereğine duyulan inançtır.

Atinalı da işte bu zorunlu koşulu konuşmasının başlarında vurgulamakla gerçekleştirmiş olur. Ancak sonraları anlaşılacaktır ki Atinalı, *Knosos* (Girit) adasına Girit ve Sparta yasalarını incelemek üzere değil, Atina'nın kimi âdetleri ve yasalarının yanında felsefeyi *Knossos*'a getirmek üzere gelmiştir.²³⁸ Bir bakıma da Strauss'a göre, medeniyet bakımından kendilerini daima üstün görme alışkanlığına sahip olan Atinalı, Girit ve Sparta'yı medenileştirmeye gelmiş gibi görünür.

Platon, *Yasalar*'da yönetim biçimlerinin formları ve kurallarıyla ilgilenir. *Yasalar*, pratik yaşamın âdetleri ile pratik yaşamı yöneten kurallar arasındaki ilişkinin incelendiği bir eserdir. Bu eser, Platon'un diyalogları arasında Sokrates'in bulunmadığı nadir diyaloglardandır ve eserdeki tüm kişiler yaşlı ve ömürlerini farklı farklı yasalara sadakatle bağlı olarak geçirmiş kimselerdir. Platon, *Timaios*'ta yaşlı bir Mısırlı rahibin Solon'a şu sözleri söylediğini aktarır:

“Ah Solon, siz Hellenler, her zaman çocuksunuz, sizin memleketinizde hiç ihtiyar yok...Sizin hepinizin ruhları çok genç; çünkü kafanızda ne eski bir geleneğe dayanan bir fikir ne de zamanla ağarmış bir bilginiz var.”²³⁹

Aslında bu sözler Platon tarafından Atina'ya yönetilmiş bir eleştiridir. Çünkü, “Giriş” kısmında da ayrıntılarıyla işlendiği üzere, yasalar Atina tarihi boyunca pek çok kereler değişikliğe maruz kalmışlar ve kökenlerini ve asli amaçlarını yitirmişlerdir. Bu değişikliklerin nedeni ise durmaksızın değişen iktidar sahiplerinin kendi çıkar ve amaçları için yasaları tahrip etmiş, değiştirmiş olmalarıdır. Aslında Atinalı kadim yasa koyucular, tüm Atinalılar tarafından olduğu gibi Platon tarafından da daima üstün yetilere sahip, Tanrısal bir esin ve bilgelikle donatılmış kimseler olarak kabul edile gelmişlerdir; dolayısıyla yasalar da Tanrısal ve kutsal görülmüşlerdir. O halde konacak yasalar da ancak kadim, atasal ve Tanrısal olana yaslanmakla hakiki iyiye yaklaşabilir. Bu nedenle Platon daha yasaların başında Sparta ve Girit yasalarının bilinen en eski, atasal ve Tanrısal oluşlarından övgü ile

²³⁸ Strauss, Leo, *Politika Felsefesi Nedir?*, s. 61 ve 65.

²³⁹ Eflatun, *Batı Klasikleri: Timaios*, 22b, s. 18–19.

bahseder.

Kleinias, Girit yasalarının hazırlanışında göz önüne alınan ölçütün “savaşa hazırlıklı olmak” olduğunu gururla söyler. Bir kent için barış sadece sözden ibarettir ve yaşam boyu bir savaş olduğunu hatırlatmak için yasalar tıpkı savaş halinde olduğu gibi düzenlenmiştir. Bu nedenle yasalar, birlik ruhunun korunacağı ve güçlendirileceği birlikte yemek yeme geleneğinin sürdürülmesini, beden ve silah eğitimini, orduların barış zamanında da savaş zamanında olduğu gibi hazır olmasını buyurur. Yani Girit ve Sparta’da yasalar, yurttaşlarının savaş haline hazırlıklı olmasını sağlar. Böylece iyi yönetilen devlet: “Bir kentin savaşta öteki kentleri yenecek biçimde düzenleyerek yönetilmesidir.”²⁴⁰

Ancak bir yasa koyucu sadece dış tehditlere karşı koyacak yasalar değil, ayrıca bir iç savaş olasılığını da gözetmelidir. Yani, devlet içindeki yurttaşların, barış ve huzurunu sağlayan, adaleti de tesis eden yasalar ortaya koymalıdır.²⁴¹

Platon, ilk kitabında iç savaş konusundan bahsederken ilk kez bir yasa koyucunun yasaları düzenleme ilkelerinden ilkinin ortaya koyar. Buna göre bir yasa koyucu “adalet, ölçülülük, akli başındalık ve yiğitlik bir araya geldiğinde ortaya çıkan erdemler bütününe uygun olarak yasa koymalıdır.”²⁴² Erdemi yiğitlikle özdeş tutan Sparta yasalarını eleştiren Platon; nasıl bir insana iyi demek için yalnızca yiğit olması yetersizse bir devletin de doğru ve adil olabilmesi için erdemlerin yalnızca bir veya birkaçının var olmasının yetersiz olduğunu savunarak erdemlerin bir arada olması gerektiğini savunur.

Ardından Atinalı, doğru yasaların varoluş amacı olan “iyiliği” açıklamaya girişir. Atinalı iyi şeyleri ikiye ayırarak işe başlar; “insanî iyiler ve Tanrısal iyiler”

“Birinciler Tanrısal olanlara bağlıdırlar ve bir kent daha önemli olanları elde ederse daha önemsiz olanları da kazanır: yoksa her ikisinden de yoksun kalır. Önemsiz olanlar içinde ilki sağlık, ikincisi güzellik, üçüncüsü koşu ve bütün öteki beden hareketlerini yapabilmek için yeterli güç, dördüncü olarak zenginlik; ama sağduyuyla birlikte gitmesi koşuluyla keskin görüşü olan zenginlik.

²⁴⁰ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 626b.

²⁴¹ A.g.e. , 628d.

²⁴² A.g.e. , 630b.

Tanrısal iyilerin en önde gideni '*phronesis*' (aklı başındalık), ikincisi usla birlikte giden '*sophrosyne*' (ölçülülük sahibi ruh huyu), üçüncüsü bu ikisinin bir araya gelmesiyle oluşan '*dikaiosyne*' (adalet) ve dördüncüsü de '*andreia*' (yiğitlik) dir.²⁴³

Dolayısıyla aslında Tanrısal İyi, diğer bütün iyilikleri kapsayan ve onlara anlam ve dayanak veren olduğundan diğer iyiler yalnızca onunla ölçülebilirler. Platon'un burada bahsini ettiği iyi konsepti Sofistlerin de savunucusu olduğu ve döneminin Atina'sını temelden sarsan yararçı ya da bireyci iyi anlayışına verilmiş bir karşılıktır. Çünkü, Platon ile Homerik toplumun sahip olduğu 'Erdemler Birliği' düşüncesine geri dönecek bu etik anlayış, bütünsel ya da toplumsal bir erdeme adanmışlığı ön gerektirir. Diğer bir deyişle 'iyi'nin ölçütü insan değil ona yaşam bahşeden ve yaşamının amacını anlama yetisi olarak akıl veren Tanrı olmalıdır.²⁴⁴ Elbette insan, kültür, dil, sanat, bilim yapmasıyla da diğer hayvanlardan ayırt edilebilir; ancak tıpkı Protagoras Miti'nde²⁴⁵ olduğu gibi bütün bunlara sahip olsa da erdeme sahip olmaksızın kendi soyunu ya da kendi kendini yok etmekten kaçamayacaktır.

Platon, İdeal Devlet'inde yurttaşlara hakiki iyileri göstermeyi ve korumayı amaçlayan yasalar konmasını önerir. Bu yasaların konuları şunlar olmalıdır.²⁴⁶

" Yurttaşları birbirine bağlayan evlilikleri, erkek ve kız çocuklarının doğumunu, yetiştirilmesini, gençliklerinde ve yaşlılıklarında onları hakkıyla ödüllendirip cezalandırmak üzere yasa kapsamı içine almalıdır, onları bütün ilişkileri içinde, acılarını, hazlarını, tutkularını, hatta bütün aşk ateşlerini gözleyip araştırarak bu yasalar aracılığı ile hakkıyla cezalandırmalı ya da ödüllendirmelidir.; öfke, korku durumlarında, talihsizliğin getirdiği ne kadar ruh sarsıntısı varsa ve her şey yolundayken bunlardan ne kadar uzak olunursa, insanlar hastalıkta, savaşta, yoksullukta ve bunların tersi koşullarda nasıl bir duruma düşerlerse, bu koşulların hepsinde her bir insanın tepkisindeki güzel (soylu) olanı ve olmayanı öğretmeli ve belirtmelidir. Bunlardan sonra yasa koyucunun yurttaşlar arasında alım satımların ne biçimde olacağını

²⁴³ A.g.e. , 631c-d.

²⁴⁴ A.g.e. , 727d.

²⁴⁵ Eflatun, *Protagoras*, Çeviren: Nuri Şazi Kösemnihal, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1965, İkinci Baskı, 320c-323a.

²⁴⁶ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 631d.

düşünmesi, aralarında isteyerek ya da istemeyerek kurulan birlikleri ve ayrılmaları, bütün bunların her birini birbiriyle ilişkili olarak nasıl yapacaklarını incelemesi; hakkın nelerde olup nelerde olmadığını, nelerde ise eksik kaldığını görmesi, yasalara uyanlara ödül verip, uymayanlara belli caydırıcı(lık)lar getirmesi zorunlu; hatta bütün devletin düzenlenmesi sona erince, ölümlerin nasıl gömüleceğini ve onurlandırılacağını da hesaba katmalıdır.”²⁴⁷

Bunlardan başka yasa koruyucu savaşı göz önüne alarak toplu yemek yeme ve beden eğitimini buyurmalıdır. Ayrıca güreş karşılaşmalarında ve türlü bedensel acılara karşı sürdürülen eğitim ile, avcılık ve *kyrpteia* denen ‘savaş oyunu oynama’ ile ve *gymnopadia* denen ‘kavurucu güneş altında dayanıklılık yarışı’ ile ilgili yasalar da konması unutulmamalıdır. Bu noktada denebilir ki, yasaların kapsayacağı alan insan ve onun yaşamına ait neredeyse tüm alanlardır.

Atinalı Yabancı, Kleinias ve Megillos’un beden eğitimi ve toplu yemek geleneklerini eleştirdikten sonra bir başka alanda Sparta ve Girit yasalarını eleştirmeye girişir:

“...yasalar üzerine çalışan kişilerin neredeyse bütün araştırması kentlerdeki bireysel alışkanlıklardaki haz ile acı durumlarıyla ilgilidir; çünkü acı ve haz doğal olarak fışkıran iki pınar gibidir: Bunlardan gerektiği yerde, gerektiği zaman, gerektiği kadar alan, devlet olsun, birey olsun, her canlı varlık mutlu olur, buna karşılık bilinçsizce zamansız alan, mutsuz yaşar.”²⁴⁸

Atinalı için bir yasa koyucunun gözeteceği öncelikli ilke getireceği kuralların öncelikle doğa yasalarına aykırı olmaması gereğidir. Fakat aynı zamanda doğal eğilim ve güdülerimizi de büsbütün yok saymamalıdır. Bu ayrımı yaparken başvuracağı ölçüyse bizzat “ölçülülük” erdeminin gerçekleştirilmesinden, gereklerinin yerine getirilmesinden ibarettir.

Atinalı Yabancı’nın eleştirileri üzerine Spartalı Megillos, bitmez tükenmez Atina şölenlerini eleştirir ve hatta açıkça alay eder. Çünkü yasaların en eskileri ve korunmuşları olarak herkesçe kabul görmüş Girit ve Sparta yasalarında; “insanları taşkınlığa kaptıran ve akıllarını başlarından alan ne varsa bunların hepsini yasa

²⁴⁷ A.g.e. , 631 d5 - 632 c5.

²⁴⁸ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 636c.

koyucu yasaklamıştır.”²⁴⁹ Dolayısıyla içki içmek, kendini bedensel hazlara kaptırmak ve hatta gereğinden fazla yemek yeme dahi yasaklanmıştı.

Kuşkusuz atalarından miras kalmış ve özenle saklanmış olan bu âdetler ve yasaların korunması Spartalı Megillos için övünç kaynağıdır. Ancak Atinalı şehrinin yasalarını savunur ve içki içmemenin savaşta kazanmak için değil başka biçimde ele alınması gerektiğini söyler.

Atinalı’ya göre şölenler, toplumsal yaşam için son derece faydalı ve hatta vazgeçilmez etkinliklerden olmalıdır. Çünkü şölenler kişilerin kendilerini hazlara karşı sınıadıkları ve bunun yanında toplumsal kaynaşma ve kişilerin kendilerini topluma ispatının gerçekleştirildiği ortamlar olarak anlaşılmalıdır. Şölenler, iki kısımdan oluşur ve asıl kısmı olan sohbet bölümü içkili kutsal akşam yemeğinin yenilip bitirilmesinden sonra dualar okunup Tanrılara şarap sunuları döküldükten sonra başlar. Bu toplantıların konusu herkesin üzerinde uzlaştığı yaşlı bir kişi tarafından belirlenir ve aynı zamanda bu yaşlı kimseye toplantı başkanlığı yetkisi verilir. Toplantı başkanı, yeri geldikçe söz vererek kimilerinin diğerlerinden daha fazla veya daha az konuşmalarını engelledikleri gibi sohbet konusunu belirler ve belirlenen konudan farklı meselelerle zaman yitirilmesini de önler.²⁵⁰ Düzenlenecek şölenlere katılım eserin ilerleyen kısımlarında belirtildiği üzere on sekiz yaşın altındaki çocuklar, otuz yaşına kadar olan gençler ve kırkını aşmış olanlar olarak üç grup halinde gerçekleşecektir.²⁵¹ Bu yaş gruplarına göre olacak katılımında henüz ruhları bedenleri üzerinde kontrol yetisi kazanmamış olan on sekiz yaşın altındaki çocukların şarap içmelerine müsaade edilmeyecek fakat otuz yaşına kadar olanların da kontrollü biçimde şarap içmelerine izin verilecektir. İşte bu gelenek Platon tarafından tümüyle korunarak İdeal Devlet’inin kutsal ve aynı zamanda resmi ritüelleri arasında ayrıcalıklı bir yere konmuştur.

Toplu yemek yeme geleneği, kabileci yaşamın korunan son izlerindedir. Zaten kıt olan kaynakların bir arada tüketilmesi kabile üyeleri arasında eşitlik ve

²⁴⁹ A.g.e. , 636c.

²⁵⁰ Eflatun, *Şölen: Sevgi Üstüne*, “Şölen Üstüne Birkaç Söz”, s. 12.

²⁵¹ A.g.e. , 666a-c.

kardeşlik duygularına temel olmaktadır. Thomson'un aktardığı kelimelerle, "birlikte yemek yeme ancak bütün toplumsal işlerde birleşmiş, aynı zamanda karşılıklı toplumsal görev ve sorumlulukları olan din kardeşi insanlar arasında gerçekleştirilir."²⁵² Böylece hem birlik ruhu oluşturulmuş hem de dost ya da düşman da ayrılmış olur.

Atinalı, yiğitliğin salt acılara değil haz ve tutkulara karşı da gösterilmesi gerektiğini tekrar hatırlatır. Şarap içmek, acıları, hazları, öfkeleri ve aşkları daha da yoğunlaştırır. Ancak algılar bellek, sanı ve düşünce gücü zayıflar ve hatta yok olurlar. Bu durumda tüm tecrübelerimizi yitirip çocukluğumuza geri dönmüş oluruz. Bu haldeyken kendini kontrol edemeyen kişi en büyük kötülüklerden birini işlemiş görünür. Oysa tıpkı *gymnasium*'lara, yani 'beden eğitimi yapılan özel sahalara' giderek bedenlerini çalıştıranlar ya da hekimin yanına gidip ilaç alalarda da günlerce sürececek bir halsizlik ve kötülük görülmez mi? Atinalı, şarap içme konusunda işte böyle düşünülmesi gerektiğini söyler. Ancak içkinin nasıl bir faydası olabilir ki? Atinalı Yabancı'ya göre şarap içmenin bedene özen göstermekten daha az yararlı olmadığını göreceğiz olursak, belki beden eğitimi ya da ilaçtan bile değerli olacaktır. Bedensel eğitim mükemmel denebilecek bir seviyeye gelse bile sohbetlere yabancı olan, bir ayartıcının, bir Ayrıca bu şölenlerin bir yönetici gözetiminde düzenli olarak her gün yapılmasını, böylece erdemler içinde en önemlilerinden biri olan ölçülülüğün sağlanacağı ve dolayısıyla erdem kazanma yolunda bunun önemli bir adım olduğunu vurgular Atinalı bunun bir başka faydasını da şöyle açıklar:

"Bir Tanrı insanlara korku iksiri vermiş olsa da insan bundan ne kadar çok içmek isterse kendini, her yudumda o kadar mutsuz hissetse, içinde bulunduğu durumdan gelecekte korksa, sonunda iyilerin en yiğidi olsa bile her türlü korkuya kapılsa, içmeyi bırakınca da yeniden eski haline dönse?

"Ya da korkaklık ve yiğitlik konusunda güvenlik içinde ve büyük tehlikelere girmeden yurttaşları sınavacak bir şey aranırsa, bu iksir "şarap" olmalıdır."²⁵³

Platon'un deyişiyle; şölenler ve şarap, bir insanı korku karşısında devlet eliyle

²⁵² Thomson, George, *Tarih Öncesi Ege II*, s. 88.

²⁵³ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 648a.

ve yasaların buyruğuyla korkusuz kılmak için en tehlikesiz araç olarak görülmelidir.²⁵⁴

Şölen bahsi burada sona ermeyecektir. Çünkü, Platon'un da belirttiği gibi, önemsiz bir mesele gibi duran şölenlerin üzerine, diyalog ilerledikçe ve yeri geldikçe yinelenen uzun uzun bahislerle şölenlerin eğitim ve diğer devlet uygulamaları hakkındaki faydaları daha da belirginleşecektir.

Şölen bahsi esnasında *Devlet* eserinde geçen “kim yönetmeli?” sorusunu yanıtlarken kullandığı “devlet ve gemi” alegorisini²⁵⁵ bir başka kanıtlamasında daha kullanır. Atinalı, hem gemicilikte bilgili olduğunu söyleyen hem de deniz tutan bir kaptanın ne denli güvenli olacağını sorar. Ardından buna benzer şekilde hem korku karşısında sükunetini yitirip adeta sarhoş gibi davranan hem de savaş konusunda tecrübeli olduğunu söyleyen bir komutanın ne denli inandırıcı olabileceğini sorar. Tüm bunlardan çıkartılabilecek sonuç, siyasetçi ya da komutan olsun tüm yöneticilerin topluluk karşısında hitabet gücünün gelişmiş, aşırı duygular karşısında korkup yılmayan ve bu duygularına hakim olabilecek kimseler olması gereğidir, ki bu yolda en uygun eğitimin de ancak şölenler yoluyla sağlanabileceğidir.

Bu bahsin ardından, daha önce şölenler ve faydaları konusunda dolaylı olarak değinilen eğitim meselesine doğrudan ve derinlemesine tartışılmasına girişilir. Bu bahse geçilmesi zorunluluğunu Atinalı Yabancı şöyle gerekçelendirir: “...yasalar ve devlet yönetimi hakkında tartışmak istiyorsak... *musike* eğitiminin tamamı bilinmelidir.”²⁵⁶ Fakat hatırlatılmalıdır ki, burada bahsi geçen ‘*musike* eğitimi’ terimi bugünkü anlamından son derece uzak bir kapsama sahiptir.

Antik Yunan eğitim ve öğretimine ait bilgileri Homeros ve Hesiodos’un

²⁵⁴ A.g.e. , 647c.

²⁵⁵ Platon, *Devlet*, 488a.

²⁵⁶ Aslında orijinal kavramı *musike* olan terimin çevirisi ‘müzik’tir. Fakat Platon’un kullandığı biçimiyle Antik Yunan terminolojisinde bu daha kapsamlı ve incelikli bir anlama sahip olduğundan, sadece tam anlamıyla ‘şarkı, türkü’ anlamı haricinde müzik yerine ‘*musike*’ terimi kullanılacaktır. (Platon, *Yasalar: Cilt I*, 642a.)

eserlerinde bulmak mümkündür.²⁵⁷ Aktarılanlardan anlaşılabilir ki, bedensel ve zihinsel olarak ikiye ayrılacak düzenli bir eğitim almak sadece ayrıcalıklı soylu sınıfının gençlerine özgüdür. Beden ve savaş eğitimi; bedensel bakımdan güçlendirmek, iyi silah kullanmak, cesareti ve dayanıklılığı arttırmak yanında bedensel disiplin ve güzelleştirmeyi amaçlamaktaydı. Atina yurttaşı olan gençlerin bu eğitimi iki yıl süren askerlik hizmeti ile sona erirdi.²⁵⁸

Sparta toplumu temelde savaşçı olarak tanımlanabilir. Çünkü, her erkek ve kadın son derece ağır eğitimler içeren büyük askerî okullarda okutulur. Başarılı olanlar fiilen yirmi yaşında askerlik görevine başlayarak ileri yaşlarına kadar sürdürürlerdi. Yaşlanan kimselere, ancak özellikle savaşlarda yiğitlik ve kahramanlık gösterenlere tüm toplum tarafından saygı göstermek geleneksel ve yasal bir zorunluluktur. Ayrıca, ailede büyüklerin, yaşlıların olduğu gibi devlette de yöneticilerin buyruklarına uymak ve saygısını açıkça göstermek onurlu bir davranış sayılmaktadır.

Sparta toplumu temelde askerî bir toplumdur. Bu yüzden, sağlıklı bir bedene sahip ve iyi eğitilmiş askerlerden kurulmuş ordularla zafere ulaşılacağından Sparta'da beden eğitimi ve savaş eğitimi oldukça ağırdır. Ünlü 'Perikles'in Cenaze Töreni Söylevi'nde Spartalıların bu eğitim anlayışları ince bir ironiyle Atina eğitimi karşısındaki yetersizliği vurgulanır ve Sparta karşısında elde edilen zaferlerle ölçülerek yerilir²⁵⁹. B. Russell'a göre, Sparta'da tanınmış hiçbir şair ya da filozof yetişmemesinin nedeni, her şeyin savaşta elde edilecek zaferlere feda edilmesidir.²⁶⁰ Gerçekten de gelenekler, yasalar ve gündelik yaşamın tamamı savaş durumuna göre düzenlenmiştir. Burada, diğer Hellen devletlerinden farklı olarak iktidarda söz

²⁵⁷ Küken, A. Gülnihal, Dr. , *Felsefe Açısından Eğitim: Platon, J.J. Rousseau, B. Russell*, Alfa Yayınları, İstanbul, Mayıs 1996, Birinci Basım, s. 54.

²⁵⁸ A.g.e. , s. 60.

²⁵⁹ Thukydides, *Peloponnesos'lularla Atinalıların Savaşı- İkinci Kitap*, Çeviren: Halil Demircioğlu, Ankara Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları No:124, Ankara, 1975, Basım Sayısı Belirtilmemiş, I-39, s. 24.

²⁶⁰ Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi: İlkçağ*, s. 208.

sahibi olmak için varlıklı sınıflar mevcut değildi ve dolayısıyla ne sanata ne belagata ne felsefeye ayıracak vakit vardır. Çünkü tüm Spartalı gençlerin savaş eğitimleri haricinde başka bir şeye ayıracak vakitleri yoktur. Sanat, belagat, felsefe gibi etkinliklerin ortaya çıkmayışında bir başka neden de gençlerin yemek için toplandıklarında onlara sadece kahramanlıkların anlatılması ve düşünce ya da dileklerini mümkün olan en kısa, özlü biçimde (*Lakonik*) ve askerce anlatmalarının öğretilmiş olmasıdır.²⁶¹ Dolayısıyla *musike* ya da felsefe eğitimi yerine kahramanlık hikayelerinden oluşan tarihi öyküler anlatılması yeterliydi.

Atina'da ise ruh, zihin ya da erdem eğitimi müfredatında; şarkı, şiir, edebiyat eserleri mevcuttu ve tüm bu eğitime *musike* eğitimi adı verilirdi. Fakat burada kullanılan anlamıyla bugünkü anlamı arasında son derece derin farklılıklar olduğunu da belirtmek gerekir. Bugünkü anlamıyla müzik, Antik Yunanca'da daha çok 'μελωδία'²⁶² (melodia) kelimesiyle karşılanırdı. Oysa Platon'un kullandığı terim 'μουσική' (*mousike*)'dir.²⁶³ Bu terim ise Esin Perileri *Mousalar* ile aynı kökten gelir ve 'harmoni, erdemlilik, ariflik ile edebiyat' anlamlarında kullanılır.²⁶⁴ Bunların tümüne *musike* denmesinin nedeni bu eğitimle ruha harmoni ve düzen kazandırıldığı fikri olabilir. Çünkü Antik Yunanca'da *harmonia* terimiyle karşılanan ve 'harmoni, ahenk, uyum' anlamına gelen bu terim, özellikle Pythagorasçı terminolojide 'evrenin düzenliliği'ne gönderim yapan başlıca kavramdır. Fakat özel olarak, uzayda farklı yörüngelerde ve farklı hızlarda gezindiği düşünülen gezegenlerin Tanrısal bir yasa ve bu yasanın gereği olan zorunlulukla düzenli bir biçimde devindiği için, bu

²⁶¹ Tanilli, Server, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası - Cilt 1*, s. 240–241. Ayrıca, yabancı dillerde kullanılan 'Lakonik' deyiimi Sparta'nın Başkenti Lakonike'den gelir ve 'Spartalı gibi kısa ve öz konuşmak' anlamına gelir.

²⁶² "μελωδία", *Yunanca-Türkçe Sözlük*, Sinanoğlu, Suat, Dr. , s.174. Nitekim Platon'da "şarkı yada türkü ruhu etkileyip büyüleyerek uyum denen şeyi sağlamada bir araçtır".(Platon, *Yasalar: Cilt I*, 659e.)

²⁶³ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 642a.

²⁶⁴ "μουσική", *Philosophical Greek: An Introduction*, Fobes, Francis H. , s. 156.

düzenliliğe *harmonia* dendiği oranda, bunun aynı zamanda Tanrısal olana ve hatta bizzat Tanrı'nın kendisine gönderimde bulunan bir kavram olduğu da belirtilmelidir.²⁶⁵ Platon için de *Harmonia*, Pythagorasçılar'da olduğu gibi 'iç barış ve uygunluk' anlamlarına da gelir.²⁶⁶ *Harmonia* veya düzen, evreni ve onun bir parçası olan ruhun düzenli bir biçimde devinimi olduğu kadar 'matematikteki sayıların, geometrideki şekillerin ve müzikteki notaların da ahenkle bağ kurması, ardi ardına sıralanması' olarak algılanmaktaydı. Böylelikle *harmonia* matematik ile müzikte tam olarak karşılığını bulmuştur.²⁶⁷ Platon'un İdeal Devlet'inde eğitimin, neredeyse *harmonia* ile eş anlamlı olarak kavranmasının altında insanın ruhu ile bedeni arasındaki uyumun bir iç huzuru sağlayacağı, bu duyguların tüm yurttaşlarca ortak olarak paylaşıldığında paylaşılacak şeyin mutluluk olacağı inancı bulunur. Çünkü, "düzensizliğin yeryüzündeki karşılığı felaketler, insanda hastalık, devlette ise adaletsizliktir."²⁶⁸

Platon'a göre *musike* ve beden eğitimi erdem eğitiminin asli unsurları arasındadır. Ne zaman *musike*'ye gereken önem verilmeyip beden eğitimi ağırlıklı bir eğitime geçilirse bu durumda ruhtan çok bedene önem veriliyor demektir ki; Platon bu durumda bilgeliğin yerine beden güzelliği güç yada cesaretin ön plana alındığı ve İlahi düzenin bozulduğu anlamına geleceğini hatırlatır.²⁶⁹ Çünkü, Pythagorasçılar'da olduğu gibi Platon'da da *musike*, tıpkı bedenin sağaltımında tıbbın gördüğü işleve benzer biçimde ruhun eğitimi ve sağaltımında kullanılır.²⁷⁰ Cornford'a göre bu, Platon'un *musike*'nin *logos* ile birleşmiş halde *arete*'nin* tek güvenilir, sağlam

²⁶⁵ Anar, İhsan Oktay, *Antik Yunan Felsefesinde Zaman Kavramı*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet Arslan, İzmir, Mayıs 1994, s. 48, 67, 72.

²⁶⁶ Thomson, George, *Aiskhylos ve Atina*, s. 251.

²⁶⁷ "ἁρμονία", *Yunanca-Türkçe Sözlük*, Sinanoğlu, Suat, Dr. , s. 30.

²⁶⁸ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 906c.

²⁶⁹ Platon, *Devlet*, 546d.

²⁷⁰ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 654a ve Platon, *Timaios*, 47d-e.

* *Arete*: Erdem anlamında kullanılan, varlığın varoluş amacını gerçekleştirmek suretiyle ulaştığı payayı gösterir deyim.

bekçisi olarak gördüğünün ifadesidir.²⁷¹

Atina'da *musike* ve beden eğitimleri topluluk halinde “*Gymnasion*” ve “*Palestra*” adı verilen yerlerde özel hocalarca verilirdi. Felsefe, gramer, retorik ve geometri dersleri ise temel eğitimin ardından alınan yüksek öğretim dersleriydi. Belagat ve eristik alanlarındaki eğitim ise hukuk ve politika alanlarında pratik fayda için gerekli görülürdü. Çünkü her soy sırayla yönetime geldiğinde icraatlarını gerçekleştirebilmek için öncelikle halk meclislerinde²⁷² icraatlarının haklılığını kanıtlamak, gerekliliğini ispatlamakla yükümlülerdi. Ya da bir Atina yurttaşı ansızın kendisini halk mahkemelerinin (*Boule*) önünde herhangi bir suçlama ile karşı karşıya bulabilirdi. Bu durumda da tıpkı icraatlarını savunmak zorunda kaldığındaki gibi retorik, belagat gibi söz sanatlarına ihtiyaç duyabileceğinden bu sanatların ustalarından öğrenilmesi neredeyse zorunluydu. İşte bu ihtiyaca karşılık veren gezgin öğretmenler gurubu Sofistlerdir. Fakat, görünen odur ki, Atinalı gençlere retorik, belagat, dilbilgisi, geometri ve felsefe dersleri veren Sofistler onlara bunlardan daha fazlasını da öğretmiş görünürler. Platon'un da katıldığı Sokrates'in yorumuyla “bilgiye sahip olduğunu savunan bilgi tüccarları”²⁷³ olarak anılan Sofistler bu bilgi alanlarında getirdikleri yorumla kadim geleneklerin ve değerlerin yıkılmasında baş sorumludurlar. Sofistlerin öğretilerini kabul eden ve yaşamlarına aktaran pek çok Atina vatandaşı, ben merkezci ve faydacı yaşam görüşleriyle gitgide demokrasiyi işlemez hale getirmişlerdir. Daha önemlisi mevcut geleneklerin ve değerlerin yıkılması, Atina'da varolan birlik ruhunu yaralamış, demokrasi geleneğini ve dolayısıyla Atina *polis*'ini tehdit eder hale getirmiştir. Bu noktada belirtilmelidir ki, Platon'un karşı çıkışı mevcut değerlerin değişimi değil, yıkılan değerlerin yerine yenisini önermeyen yıkıcı ve geriye doğru götüren değişimdir. Çünkü, eğer ortak değerler, amaçlar ve gelenekler yoksa insanlar ortak bir ilke, amaç ya da düzene göre bir arada yaşamayı başaramazlar; bu nedenle burada düzensizlik ya da kaos hakimdir

²⁷¹ Cornford, Francis MacDonald, *Republic of Plato*, Oxford Press, April 1941, Introduction. Cornford bu alıntıyı Platon'un *Devlet* adlı eserinden yapmıştır. (Platon, *Devlet*, 549b.)

²⁷² *Heliaia* ve *Ekllesia*

²⁷³ Platon, *Diyaloglar Cilt 2*, “Sofist'e Giriş”, Çev: T. Aktüral, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995, s.273.

ve en kötü düzen dahi düzensizlikten yeğdir. Ayrıca, çok sonraları Jean Jacques Rousseau tarafından “Demokrasi Paradoksu”²⁷⁴ olarak adlandırılacak duruma düşmekten kaçınmak için; yani demokrasinin sağladığı mevcut özgürlüklerin demokrasinin bizzat kendi kendini ortadan kaldırmayla sonuçlanacağı durumdan kaçınmak için tek çıkar yol amaçlar, gelenekler ve değerler ile tüm bunların kurumsal halde yaşatıcısı ve koruyucusu olan *polis*’e gönülden bağlı yurttaşlar yetiştirmek olacaktır. İşte bu nedenlerden dolayı, Platon’un ‘en yetkin devlet’e giden yolda ‘en iyi insan’, ‘en iyi toplum’ ve nihayet ‘en iyi yurttaş’ ihtiyaç duyduğu oranda²⁷⁵, “kamusal ve kurumsal eğitim” kullanılacak en etkin araçtır.

Kamusal ve kurumsal eğitimin ilksel koşulu eğitimin belirli ilkeler ve kurallara göre olması gereğidir. Nitekim, eğitim konusunda, anne karnından başlayıp yetişkinliğe dek süren süreçlerin özen ve titizlikle hazırlanmış olan bir program halinde incelendiğinden bu konunun Platon’un İdeal Devlet’i için ne denli önemli bir mesele olduğu daha da iyi anlaşılacaktır.

Çalışmamızın “Giriş” kısmında da belirtildiği gibi; Platon eğitim meselesine “eğitimin ne olduğu, nasıl bir gücü olduğunu tanımlayarak”²⁷⁶ giriş yapar. Ancak bu tanımlar “eğitimin hali hazırda ne olduğundan ziyade ne olması gerektiği ile ilgilidir.”

İlk olarak yaptığı işte başarılı olmak isteyen birinin çocukluğundan itibaren eğilim duyduğu konuda oyun oynarken dahi çalışmalıdır. Çünkü:

“...eğitimin özü oyun çağındaki çocuğun ruhunu yetişkinliğinde mükemmel bir insan olması için işinin erdemini gerektiren şeye karşı özellikle heveslendiren, doğru yönlendirir...”²⁷⁷

“...bence bizim bu temellendirmemiz bu yetiştirme biçimini ayrı tutarak yalnızca buna eğitim denmesini uygun görmektir; paraya, beden gücüne ya da ustan ve haktan uzak başka bir bilgiye yönelik olan eğitim ise bayağı, özgür insana yakışmayan, eğitim adına hiç

²⁷⁴ “Demokrasi Paradoksu”, *Felsefe Sözlüğü*, Cevizci, Ahmet, s.173.

²⁷⁵ Arslan, Ayten, *Devlet ve Utopia’da Eğitim*, “Önsöz”, Y. Lisans Tezi, 1999, İstanbul Üniversitesi, Danışman: Prof. Dr. Betül Çotuksöken, YÖK Tez No: 92378, s. 2.

²⁷⁶ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 643b.

²⁷⁷ A.g.e. , 643d.

layık olmayan bir şeydir.”²⁷⁸

Aslında bu son derece yenilikçi ve hatta devrim denebilecek denli orijinal bir yaklaşımdır. Çünkü o döneme değin ve neredeyse 19. yy.ın sonlarına kadar kabul görmüş anlayışa göre ebeveynler çocuklarına sahip oldukları sınıf ya da meslek grubuna ait eğitim verilmesi gerektiğini düşünürlerdi. Fakat ancak neredeyse iki bin yıl sonra çocukların ya da gençlerin doğuştan sahip oldukları kimi yeteneklerin geliştirilerek bu yeteneklerine uygun eğitim verilmesi gereğinin farkına varılmıştır. Perennialist ya da ‘*Paideia*’ da denilen bu eğitim kuramı Platon, Aristoteles gibi Antik Yunan filozofları ile John S. Mill gibi çağdaş düşünürlerin eserlerindeki ortak nüvelerden hareketle oluşturulmuştur.²⁷⁹ Bu eğitim kuramı da Platon’un eserinde belirtildiği gibi çocuk ya da gençteki psikolojik ve zihinsel potansiyellerin tarih, dil, mantık, edebiyat, insan bilimleri ve fen bilimlerine dayalı müfredatın uygulanmasına dayanır.

Atinalı, uygulanacak eğitimin temel ilkelerini açıklamaya devam eder ve konuşmasını şöyle sürdürür:

“...çocukluktan başlayarak erdem yolunda mükemmel bir yurttaş olma tutku ve hevesi uyandıran, hakça yönetmeyi ve yönetilmeyi bilen kişi olmayı sağlayan bir eğitim olmalı...”²⁸⁰

O halde eğitimin devlet eliyle düzenlenmesinin ilk nedeni ve amacı iyi yurttaşlar yetiştirmek olmalıdır. Platon’un yerinde ve nitelikli bir eğitim almış herkesin “iyi bir insan” olacağına inancı tamdır. Fakat ola ki bir insan iyi bir eğitim almamışsa, bu, yerilecek ya da geri dönüşü olmayan bir durum değildir. Platon’un eğitim felsefesinin temelindeki bir başka ilke de her bir insanın kendine özgü karakteristiklere, eğilimlere sahip olduğunun bir ön kabul olarak alınmış olmasıdır. Bu durumda Platon’un İdeal Devlet’inde tek tip insan ya da yurttaş yetiştirmek olmadığı ortaya çıkar. Diğer bir deyişle eşitsizliklerin ve farklılıkların doğuştan itibaren mevcut olduğu ve bunların korunarak en uygun biçimde uzlaştırılmasıyla

²⁷⁸ A.g.e. , 644b.

²⁷⁹ Gutek, Gerald L. , *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*, s. 306.

²⁸⁰ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 644a.

adil bir yönetime sahip olunacağıdır.²⁸¹ İlerleyen kısımlarda da görüleceği gibi Platon'un İdeal Devlet Kuramı'nda tasvir edilen toplum modeli, farklı yetenekleri birbirlerini tamamlayan kişilerin karşılıklı ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir arada yaşama zorunluluğunu kabullerine dayanır.²⁸² Fakat amaç sadece hayatta kalmak değil zaman içinde bu temel ihtiyacın üzerine kurulmuş daha iyi yaşama arzusudur.²⁸³ İyi yaşam ise ancak iyiyi kötüden ayırt edebilecek denli gelişmiş bir akla ve sağduyuya sahip, erdemli kimselerin bu amaçla örgütlenmeleriyle gerçekleşebilir ki, bu da ancak "iyi bir devlet" çatısı altında olabilir.²⁸⁴

Doğru eğitim aynı zamanda bedeni ve ruhu olabildiğince güzel ve iyi kılacak güçte ve düzenlilikte de olmalıdır.

"Bir insanda haz, acı gibi iki karşıt ve akıldışı dürtü yanında gelecekteki şeylere ilişkin olduklarından ortak adları beklenti olan sanılar vardır. Bunlardan acı beklentisi, korku; olumlu yönde olanı güvendir. Bütün bunların üstünde neyin daha kötü olduğuna karar veren "uslamlama" vardır. Bu bir kentin ortak kararı haline gelince 'yasa' adını alır."²⁸⁵

Atinalı tam bu noktada Homerik *ethosa* uygun bir düşünüşle duyguların bizlere Tanrılar tarafından esinlendiği ve davranışlarımızın altında yatan temel motivin Tanrılar ve onların ruhlarımıza esinledikleri olduğu fikrine bir şerh ekler. Erdemli olan, güzel ya da soylu olan ile erdemsiz olan arasındaki ayırım, birincisinin aklın gerekleriyle diğerininse duyguların esinlemesiyle eylemesinden kaynaklıdır.

Eğitim kişinin en başta kendisini yönetmesi için gerekli güven ve uslamlama gücünü kazandıracaktır. Platon'un deyimiyile "kendini yenmiş, galip gelmiş biri"; yani bedensel haz, tutku ve eğilimleri ile duygusal itkilerinin onu yönlendirmelerine

²⁸¹ Kaya, Müge, *Platon'un Siyaset Felsefesinde Öznellik Elemanının Yeri*, Y. Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Tülin Bumin, İzmir, 1987, YÖK Tez No:19557, s. 8.

²⁸² Kaya, Müge, *Platon'un Siyaset Felsefesinde Öznellik Elemanının Yeri*, s. 7.

²⁸³ Sabine, George H. , *Siyasal Düşünceler Tarihi: Cilt I*, s. 16.

²⁸⁴ Kaya, Müge, *Platon'un Siyaset Felsefesinde Öznellik Elemanının Yeri*, s. 6

²⁸⁵ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 644d. Aynı zamanda burada daha sonra Platon'un tekrar vurgu yapacağı gibi *logos* ile *nomos* arasında köken bakımından benzerliğe işaret edilmektedir.

karşı koyabilen bir kimsedir. Bu kişiler, Tanrısal yasayı içselleştirmiş, kavramış ve erdeme ulaşmış sayılırlar ve bu gibi kimselerin öncelikli görevi, kötülüğün erdeme galip gelmemesi için çalışmak olmalıdır. Kendine yenilmiş olanlarınsa böyle bir kentte yaşamak istediklerinde diğerlerinin erdemi karşısında eğilmeleri aklın ve yasanın bir gereği olmalıdır. Platon bu bahsin ardından yukarıda aktarılan şarap ve şölenin faydaları meselesine dönüş yaptıktan sonra siyaset sanatını şöyle tanımlar: “Siyaset sanatı, insanların ruhlarının yapısını ve huylarını anlamak sanatıdır.”²⁸⁶

²⁸⁶ A.g.e. , 650b.

II. KİTAP

‘İkinci Kitap’ a başlarken Atinalı Yabancı; “insanın sahip olduğu ruhsal yapıyı tanımlamak gerektiğini”²⁸⁷ söyler. Böylece Platon, bir siyaset felsefesi, eğitim felsefesi ya da etik teorisini ortaya konacağı zaman, ileri sürülecek ön kabulleri temellendirmek için psikolojik ya da felsefi antropolojik zemin hazırlama geleneğini de başlatmış olur. Çünkü insanların karşılaştıkları varsayılan davranış seçenekleri içinde şunun yerine neden bunu seçmiş olduklarını ya da onların hangi benzer olaylar karşısında hangi benzer tepkileri verdiklerini söylemek de ancak onların sahip oldukları davranış kalıplarını belirleyerek, yani belirli bir doğaya sahip olduklarını kabul etmekle mümkün olur.

Platon, insanların doğumlarından itibaren haz ve acı duyumlarına karşı duyarlı olduklarını ortaya koyarak felsefi antropolojisine giriş yapar. Onların içlerinde duydukları erdeme ya da kötülöklere yönelmelerindeki temel itki işte bu iki duyum olmalıdır. Ancak asıl mutluluk, akli başındalık ve sağlam doğru yargıların oluşmasıyla elde edilen ruh halidir. Eğitimin başlıca amacı Atinalı tarafından bu amaca uygun olarak şöyle yapılır:

“Eğitim diye çocuklarda her şeyden önce erdemin oluşmasına diyorum; haz ve sevgi, acı ve nefret henüz akılla kavrayamadıkları çağda çocukların ruhunda doğru biçimde oluşursa, akılla kavramaya başladıkları zaman da uygun alışkanlıklar edinme konusunda akılla doğru uyum kurarlarsa, bu uyumun bütünü erdemdir; hazlar ve acılar konusunda, daha başlangıçtan sonuna kadar nefret edilecek şeylerden nefret edecek, sevicek şeyleri de sevicek biçimde doğru yetişmiş olmayı usamlama ile ayırıp da ‘eğitim’ diye adlandırdığında benim tanımıma uygun, doğru bir tanım yapmış olursun.”²⁸⁸

Platon’un bu tanımlamasında hazzın ve sevginin ya da acı ve nefretin insanın varoluşundan beri doğasında bulundurdukları duygular oldukları kabul edilir. Önemli olan bunların doğamızdaki etkilerinin her nasılsa öyle kabul edilmeleri değil “etkilerinin nasıl olması gerektiğidir.” Çünkü bu etkileri her nasıllarsa öyle kabul edersek her şeyi doğal işleyişine bırakmışız anlamına gelir. Oysa Platon için amaç erdemli yurttaşlardan oluşan bir devlet kurmak olduğundan bu doğal etkileri eğitim

²⁸⁷ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 652a.

²⁸⁸ A.g.e. , 653c.

yoluyla ortadan kaldırılması yerine kontrol altına alınması ve yönlendirilmesi amaçlanır.

Platon, kutsal şenlikler vasıtasıyla *Mousalar*'ın, Apollon'un ya da Dionysos'un diğer Tanrılarla bir araya gelerek insanda zamanla etkisi azalan haz ve acı eğitimini yinelemelerini sağladığını anlatan bir rivayeti aktarır. Ve buralardaki insanların yaşam boyu çalışmak zorunda kalışının, yaşamı boyunca sürdürmek zorunda kaldığı rutin işlerin verdiği sıkıntıdan coşku ve rahatlama yoluyla kısa süreliğine de olsa kurtulma imkanı sağlandığını da ekler.²⁸⁹

Sokrates öncesi felsefede ve genel olarak felsefe tarihinde, felsefenin kendisiyle en yakın ilişki içinde bulunduğu temel insanî entelektüel etkinlik alanlarından biri bilim ise diğeri hiç şüphesiz dindi.²⁹⁰ Randall ve Buchler'in *Felsefeye Giriş* adlı eserindeki özellikle Sokrates öncesi dönem için felsefe, şu şekilde belirlenir:

“normal olarak dinin her zaman pratik ve duysal olarak yaptığı şeyi, yani insan hayatını insanın içinde bulunduğu evrenle belli ölçüde doyurucu ve anlamlı bir ilişkiye sokma ve insanî işlerin yürütülmesinde birazcık bilgelik sağlama çabasını entelektüel planda gerçekleştirme girişimidir.”²⁹¹

Antik Yunanda bugün din diyebileceğimiz, *Olympos* Tanrılarıyla değil Şarap ve Esriklik Tanrısı ya da Bereket Tanrısı, Dionysos Kültü'dür²⁹². Çünkü *Olympos* Tanrıları fazlasıyla insancıldır ve diğer insanlardan yalnızca kimi insanüstü güçlere sahip olmaları ve ölümsüz olmalarıyla ayrılırlar. Homeros'un mitoslarında ruh, ölümsüzlük, kurtuluş gibi temalara yer yoktur; çünkü Homeros'un aktardıklarını

²⁸⁹ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 653d-e.

²⁹⁰ Arslan, Ahmet, Prof. Dr. , *İlkçağ Felsefe Tarihi I: Başlangıcından Atomculara Kadar*,”Önsöz”, s. XII.

²⁹¹ Randall, J. H. Jr. & Buchler, J. , *Felsefeye Giriş*, Çev: Prof. Dr. Ahmet Arslan, İzmir, 1989, 2. Baskı.

²⁹² Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi: İlkçağ*, s. 115.

sahipleneler genelde gelecek kaygısı duymayan erk sahibi, elit bir sınıftır.²⁹³ Sıradan insanlardan oluşan geniş kitleler arasında ise, genellikle atalar kültü, panteizmin ilkel formları ile Demeter ile Dionysos kültü, Orpheusçuluk ve Orpheusçuluğun derinden etkilediği Pythagorasçılık yaygındı²⁹⁴.

Uygar kişi vahşiden, özellikle bir durumun ya da gerçekleştirilen davranışın öngörüsüne sahip olmakla ayrılır.²⁹⁵ Şimdinin zorluklarına, uzak da olsa geleceğin zevkleri uğruna katlanmayı göze alır. Uygarlık aklın gereği olan bu planlı ve programlı davranma güdüsünü yasa, ahlak, gelenek ve din aracılığıyla da denetler. Russell, Hellenler'in kendilerini büyük ölçüde uygar gördüklerini ve bu yüzden geri kalan diğer toplumları "barbarlar" olarak andıklarını belirtir. Homeros, Dionysos'u hiç anmaz ve kuzeyden gelen bu yabancı Tanrı'yı yok sayar.²⁹⁶ Çünkü, bu dinin müritleri çılgınca kendinden geçmeyi, ahlaksızca davranışları bu inanışın gizemli ayinleri esnasında gerçekleştirmekle belki de onu uygar diye nitelemeye yarayan tüm meziyetlerini de yitirmiş oluyordu ki bu durumda *Olympos* Tanrıları inanışı ile yüzyıllar boyunca oluşturulmuş *polis* kültürü de ortadan kalkıyordu. O halde denilmelidir ki Platon'un yaşadığı dönemlerde adı konmamış ya da yüksek sesle telaffuz edilmemiş gizli bir dinler çatışması süre gitmekteydi.

Dionysos, Antik çağlarda önceleri özellikle halk arasında yaygınlaşmış, sonraları Peisistratos döneminde (Panatheneia Bayramı gibi) kimi kutlamaları devlet kutlaması ya da devlet bayramı haline gelmiş kült ya da dinlerdendir. Dionysos, en çok 'Şarap Tanrısı'ydı, fakat aynı zamanda 'Ağaç Tanrısı' olarak da anılırdı.²⁹⁷ Dionysos , Kybele ve başka doğa Tanrıları gibi dağlarda, ormanlarda,

²⁹³ Arslan, Ahmet, Prof. Dr. , *İlkçağ Felsefe Tarihi I: Başlangıcından Atomculara Kadar*, s. 61.

²⁹⁴ "Orphik", *Mitoloji Sözlüğü*, Erhat, Azra, s. 295.

²⁹⁵ Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi: İlkçağ*, s. 116.

²⁹⁶ Cassirer, Ernst, *Devlet Efsanesi*, Çeviren: Necla Arat, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, Birinci Basım, s. 52.

²⁹⁷ Frazer, James G. , *Altın Dal: Dinin ve Folklorun Özellikleri-I*, Çeviren:Mehmet H. Doğan, Payel Yayınları, İstanbul, Aralık 1991, Birinci Basım, s. 311.

çayırarda coşkun biçimde diğer yabani hayvanlarla bir arada yaşar biçimde tasvir edilir. Onun diğer doğa Tanrılarında farklı olarak asıl gücü doğa ile insan arasında bir bağ kurması, insanın doğanın sırlarına ulaşmasını sağlayacak büyümlü güçlere sahip olmasıdır. Antik Yunanca’da doğanın sırlarına erme gücüne erişmiş, yani Tanrılaşmış insanın durumunu belirten iki sözcük bulunur²⁹⁸: $\mu\acute{\alpha}\iota\nu\omicron\mu\alpha\iota$ * (*mainomai*) ve $\epsilon\upsilon\theta\upsilon\sigma\iota\alpha\sigma\mu\acute{\omicron}\varsigma$ ** (*enthousiasmos*). Bu vecd haline şarap ve onun vereceği sarhoşluk sayesinde herkes ulaşabilirdi ve bu durumdaki kimseler $\kappa\rho\alpha\iota\pi\acute{\alpha}\lambda\eta$ (*kraipale*) denen “alelade sarhoşluk”²⁹⁹ halinden farklı değerlendiriliyordu. Dolayısıyla devlet eliyle düzenlenen ve kontrol edilen şölenler, salt içki içilerek sarhoş olunan alelade toplantılar değillerdi. Platon’un şölen bahisleri de hiç kuşkusuz zihinsel bir esriklik ve bu yolla yaratıcılığın artması, topluluk/birlik ruhunun oluşması, politik, dinsel konuların harmanlandığı entelektüel toplantılar olarak anlaşılmalıdır.

Yunan Tanrıları içinde onu ayrı kılan bir başka niteliği ise hiçbir *Olympos* Tanrısının onun kadar çok adla anılmamış olmasıdır. Dionysos; *Bakkhos*, *Bromios*, *Euihos*, *Dithyrambos*, *Íakkhos*, *Íobakkhos* adlarıyla da anılır. Dionysos töreninde *enthousiasmos*, adı verilen bir kendinden geçmeyle, tapınan kendini Tanrı’yla bir tutarak gündelik toplumsal yaşantının tüm kural ve gereklerinden kendini kurtarmış olur. Bu, bedensel esrikleşmeden çok zihinsel bir esrikleşmedir.³⁰⁰

Orpheusçuluk ve Pythagorasçılığın dinsel toplulukların MÖ VI. yy.’da, cemaatler biçiminde örgütlendikleri, özellikle Güney İtalya ve Sicilya’da yaygın oldukları görülür. Platon’un felsefesini biçimlendirdiği sıralarda 10–12 yıl boyunca bu yerlerde bulunduğu da hatırd tutulmalıdır. Orpheusçularca şölen olarak adlandırılan, inananın ruhunu arıtacak onu doğuşun çarkından kurtaracak

* Deli, çılgın ya da öfkeli olmak.

** Tanrılardan gelen şevk veya şiddetli ilham.

²⁹⁸ “Dionysos”, *Mitoloji Sözlüğü*, Erhat, Azra, s.119.

²⁹⁹ “ $\kappa\rho\alpha\iota\pi\acute{\alpha}\lambda\eta$ ”, *Yunanca-Türkçe Sözlük*, Sinanoğlu, Suat, Dr. , s. 149.

³⁰⁰ “Dionysos ”, *Mitoloji Sözlüğü*, Erhat, Azra, s. 117.

Hıristiyanlığın ‘sacrament’ töreninde olduğu gibi anlama sahip olan şarap bir simgeydi yalnızca.³⁰¹ Onların aradığı “çoşkunluk” ve “Tanrı’yla birleşmek”ti. Platon’da kadınların cins olarak sofuluğa doğal olarak yatkın olduğunu söyleyen Pythagoras’ın fikirlerine paralel biçimde, Orpheusçuluğun etkisi olarak kadınların tam siyasi eşitliğini istemeye varan feminizm de mevcuttur.³⁰²

Cornford, *Dinden Felsefeye* adlı eserinde Parmenides’in Pythagoras mistisizmini, Platon’unsu Orpheusçuluk ve Dionysos dinini esin kaynağı edindiğini kabul etmektedir. Cornford Pythagoras’ın “İnsanlar, Tanrılar ve Pythagoras gibi olanlar vardır” sözünü aktarır ve şunları da ekler:

“Pythagoras’ın esin verdiği bütün sistemler bütün değerleri Tanrı’nın görünmez birliğine yöneltmişler ve görünür dünyayı yanlış, yanıltıcı ve Tanrısal ışığın pus ve karanlık içinde kırılıp gölgelendiği bulanık bir aracı olarak kınamışlar, dolayısıyla başka bir dünyanın adamı olarak yaşamışlardır.³⁰³

Platon, *Phaidon* diyalogunda “İnsanların bu dünyada kapalı bir yerde gibi buldukları ve oradan kaçıp kurtulmaya hakkı olmadığı” yolundaki pek yüksek ve o derece de kavranılmaz gizemlere inandığını söyler.³⁰⁴ Onun bahsini ettiği bu inanç ve bu inancın bağlı bulunduğu gizemler inancı ‘Pythagorasçılık’tan başkası değildir. Platon, aynı eserinde halkın bilemeyeceği ya da anlayamayacağı şeyin, kendilerini gerçekten felsefeye adanmış filozofların yalnız ölmek ve ölmek için çalıştıkları olduğunu da vurgular.³⁰⁵ Çünkü filozof, kendisini hakikate ulaşmak yolunda ruhunun arınmasını engelleyecek maddi hazlar ve tutkuların sıyrılmış olmalıdır.³⁰⁶ Beden, kendi istekleriyle, hastalıklarıyla ve ruhu bulandırmaktan başka bir işe yaramayan

³⁰¹ Thilly, Frank, *Felsefe Tarihi: Kitap Bir*, Çeviren: İbrahim Şener, Sistem Yayıncılık, İstanbul, Eylül 1999, Birinci Basım, s. 35.

³⁰² Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi: İlkçağ*, s. 121-122.

³⁰³ A.g.e. , s. 136.

³⁰⁴ Eflatun, *Batı Klasikleri: Phaidon*, s. 10.

³⁰⁵ Eflatun, *Batı Klasikleri: Phaidon*, 64a, s.14.

³⁰⁶ A.g.e. , 66b, s.19.

duyularıyla ruhun gerçek bilgeliği kazanması önünde daima birer engel koyar. Bu nedenlerden dolayı bilge kişi ancak bedeninin ruhtan ayrılmasıyla, ki bu ancak ölümlerle gerçekleşebilir, bu nihaî ereğine ulaşabileceğini bilir.

Herodotos, Mısırlıların inançlarını anlatırken şunları aktarır:

“ İnsan ruhunun ölümsüz olduğunu ilk söyleyenler de gene Mısırlılardır, onlara göre, ölen bir kimsenin ruhu peş peşe öbür canlıların gövdesine girer ve karada, denizde ve havada yaşayan bütün hayvanları devrettikten sonra yeniden insan gövdesine gelir; bu göçleri tek milleyebilmek için üç bin yıl geçmesi gerekir. Bu inanışları kullanan eski yeni Yunanlılar olmuştur; bu inanışları kendilerininmiş gibi göstermişlerdir; kimler oldukları bilinir, ama ben burada adlarını anmak istemiyorum.”³⁰⁷

Herodotos’un gönderimde bulunduğu kişi çevirmene göre Pythagoras’tır. Ahmet Arslan’ın da belirttiği üzere Herodotos’un bu belirlemesi doğru değildir.³⁰⁸ Çünkü, Mısır’da ruhun ölümsüzlüğü inancı mevcuttur; ancak ruhun göç ettiği fikri mevcut değildir. Orpheusçu görüşler büyük ölçüde Mısır inanışlarının Anadolu inanışlarıyla harmanlanması ve Hellen geleneklerine uyarlanmasıyla oluşturulmuştur. Pythagoras, ortaya koyduğu dinsel, mistik ve felsefi öğelerle sadece Platon’u değil sonraki yüzyıllar boyunca pek çok gizemci veya mistik öğretileri de derinden etkilemiştir. Platon, “ruhların bu dünyayı terk ederek ahrete gittikleri, oradan da gene dünyaya geldikleri, böylece ölümden hayata döndükleri” fikrini de hatırladığı eski bir geleneğe dayandırır.³⁰⁹ Böylece, Platon’un bilgi teorisinde merkezi bir öge olan bilginin aslında hatırlama olduğu kuramının (*Anamnesis*), ruhun ölümsüzlüğü ve ruh göçü öğretileriyle de uyumlu olmakla birlikte Parmenides, Herakleitos ve Pythagoras’ın öğretilerinden de oldukça etkilendiği görülür.³¹⁰ Cornford’a göre de Platon, *Anamnesis* Kuramı’nı Sokrates’ten, Sokrates ise dinsel konularda bilge olan adamlardan, esinlenmiş ozanlardan kendisinin doğru olduğuna inandığı mitosa benzeyen fakat ondan farklı olarak aslen *logos alethes* olan söylencelerden

³⁰⁷ Herodotos, *Herodot Tarihi*, İkinci Kitap s. 147.

³⁰⁸ Arslan, Ahmet, Prof. Dr. , *İlkçağ Felsefe Tarihi I: Başlangıcından Atomculara Kadar*, s. 70.

³⁰⁹ Eflatun, *Batı Klasikleri: Phaidon*, 70c, s. 28.

³¹⁰ Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi: İlkçağ*, s. 216.

almıştır.³¹¹

Pythagorasçılar, *kosmos*'un evrenin düzenliliğine bakarak tüm parçalarının mükemmel bir *ἀρμονία*³¹² (*harmonia*) ile devindiğini ve içerisinde var olanlar arasında insanın özellikle evren ile aynı yasalarla düzenlendiğini ileri sürmüşlerdir. Pythagorasçılar gökyüzündeki cisimlerin hareketinin bir ses çıkardığını ve bunun müzikal ahenkle karşılandığında ortaya çıkan eş zamanlı seslere *harmonia* demişlerdir.³¹³ Pythagorasçılıkta *harmonia*'nın ifadesi “on” sayıdır ve bunun cisimleştirilmiş hali yani rakamsal ifadesi on noktadan oluşan *tetraktys*³¹⁴ 'tir; ki bu sayı evrende var olan gezegenlerin sayısına eşittir. Pythagorasçılar zamanı hareketin sayısı, sesi ise hareketin hızının ölçüsü olarak düşünürler. Dolayısıyla gök cisimleri aynı zamanda zamanın ifadesidirler. Platona göre de ‘*harmonia*’ gibi zaman mefhumumuz da bizim gök cisimlerini seyretmemizle oluşmuştur. Platon, benzer bir tanımlı Pythagorasçılar’dan alıntılararak Devlet’te şöyle yapar:

“Astronomide nasıl gözün gördüğü bir hareket varsa, armonide de kulak yoluyla duyulan bir hareket vardır. Bu bakımdan harmoniyle astronomi kardeş sayılır. Pythagorasçılar öyle der.”³¹⁵

Platon, nasıl ki evrenin doğasından bahsediyorsak aynı ölçüde insanın da bir doğası olduğu ön kabulünden hareket eder. Buna göre tıpkı doğanın düzenlenişinde doğa yasaları (*Physis*) olduğu gibi insanların oluşturduğu yapılarda da doğadan esinlenilmiş benzer yasalar (*nomos*) olması gerektiğini düşünmek aklın gereği olacaktır. Pythagorasçılar bu uyuma *makrokosmos–mikrokosmos* adını vermişlerdir.³¹⁶

Harmonia kavramı Platon felsefesi içerisinde özellikle beden ve ruh eğitiminde

³¹¹ Cornford, Francis MacDonald, *Platon'un Bilgi Kuramı*, s. 3–4.

³¹² “ἀρμονία”; ‘Ahenk, uyum’ anlamına gelen bu terim, evrenden esinlenilmiştir ve matematik ile müzikte tam olarak karşılığını bulmuştur. (*Yunanca-Türkçe Sözlük*, Sinanoğlu, Suat, Dr. , s. 30.)

³¹³ Anar, İhsan Oktay, *Antik Yunan Felsefesinde Zaman Kavramı*, s. 66.

³¹⁴ Anar, İhsan Oktay, *Antik Yunan Felsefesinde Zaman Kavramı*, s. 69.

³¹⁵ Platon, *Devlet*, 530d.

³¹⁶ Guthrie, W.K.C. , *İlkçağ Felsefe Tarihi*, s. 51.

merkezde yer alır. Nitekim Platon, *harmonia* yetisinin diğer canlılarda bulunmazken Tanrılar tarafından insanda varolan ölçsüz coşku ve karmaşaya neden olan taşkın duyguların önüne geçmek için bu yetinin verildiğini söyler. *Harmonia*, hem ruhun kendi içinde hem bedenle uyumunda hem de insanların diğer insanlarla ve siyasî yapı içerisindeki uyumudur. İşte böylece Platon'un bu denli önemseydiği *harmonia* kavramı'nın kökenlerinin de böylece yine bir kadim geleneğe yaslandığı ortaya çıkmış olur.

Tüm bunlarla bağıntılı olarak '*theoria*' terimini felsefeye kazandıran Pythagorasçılardır. Pythagoras, bu hayatta tıpkı *Olympiad* oyunlarında olduğu gibi üç tür insan bulunduğunu söylemiştir. Bunlar içinde en aşağı olan sınıf, oyunlara bir şeyler almak veya satmak için katılan insanların benzeridir. Ortada bulunan sınıf, Olimpiyatlara yarışmak için gelen insanlardan oluşur. Tüm insanlar arasında en iyileri ve en üstün olanları, yarışmaları seyretmek için gelmiş olanlardır.³¹⁷ Buradaki seyirci terimi 'θεωρία'³¹⁸ (*Theoria*) olarak geçmekte ve Olimpiyat oyunlarının düzenlendiği yerlere kurulmuş olan yüksekçe bir alandan, tüm olup bitenleri izlemeyi mümkün kılacak biçimde 'yüksekçe bir yerden aşağıda olup bitenleri seyretme veya nazariye'dir. *Theoria* fiili 'seyir, manzara' anlamındaki *θεά* (*Thea*), kökünden türetilmiştir, ve Latince'ye 'contemplativa' İngilizce'ye 'contemplation, theory' ya da 'speculation'³¹⁹ olarak geçmiştir. *Theoria*, 'bilimsel amaçlarla, sırf bilmek için gözlemlemek' anlamına Aristoteles zamanında kavuşacağından, Pythagoras'ın bu kavramı bambaşka bir anlamda kullandığını da bilmek gerekir. Pythagorasçılar için *Theoria*, 'temaşa etme, tefekküre dalma' gibi özü itibariyle ahlakî, dinî bir anlamı olan bir etkinlik olarak kavranılmaktadır. Bu terimin ise aslında daha önceleri Orphik dine mensup olan kişinin acı çeken, ölen ve dirilen Tanrı ile birlikte yaşadığı deneyim anlamında kullanıldığını bilmeliyiz.³²⁰ Aslında 'Tanrı ile birlikte olmak' ya

³¹⁷ Arslan, Ahmet, Prof. Dr. , *İlkçağ Felsefe Tarihi I: Başlangıcından Atomculara Kadar*, s. 69. Bu ayrımın pek çok kaynakta Herodotos tarafından zikredildiğini de belirtmeliyiz.

³¹⁸ "θεωρία", *Yunanca-Türkçe Sözlük*, Sinanoğlu, Suat, Dr. , s. 112.

³¹⁹ "θεωρία", *Philosophical Greek: An Introduction*, Fobes, Francis H. , s. 279.

³²⁰ Ahmet, Arslan, Prof. Dr. , *İlkçağ Felsefe Tarihi I: Başlangıcından Atomculara Kadar*, s. 82.

da ‘Tanrı ile bir olmak’ halini karşılayan bir terim daha vardır ve bu herkesçe bilinen εὐδαιμόν ³²¹ (eudaimon) ya da ‘εὐδαιμονίζω’ (eudaimonikso) kavramlarıdır. Orpheusçuluk’ta, daha sonraki yaşam için daha iyi bir kader umudu ancak ölümle mümkündü ve yaşam kirinden arınıncaya zafer tacını giyerek Tanrılarla birlikte yaşayacağına duyulan inanç insanların umuduydu.³²² İşte bu tam da Sokrates’in sürgün ya da yurdundan kaçmak yerine verilen ölüm cezasını tevekkülle kabullenmesinin ardında yatan neden ve Platon’un da katıldığı anlamıyla “ruhun bedenden ve onun zafiyetlerinden arınarak özüne ya da kaynağına döndüğü durum”la aynıdır.

Εὐδαιμόνια,(*Eudaimonia*) ise Yunanlılar için dünyevi mutluluk ve refah için kullanmayı küfür saymaktaydı. Bu sözcük, Tanrılarının yanına katılmayı ve onlarla arkadaş olmayı çağrıştırdığı için ancak ölümle mümkün olabilecek bir paye, bir onurdur.³²³ Necla Arat, *eudaimonia*’nın kendisine ismini verdiği *Eudaimonist* ahlak felsefesinin, yaşamın erek ve değerinin insan ruhunda olduğunu dile getiren bir kavram olarak bireyci bir mutluluk anlayışını temellendirmekte kullanıldığını söyler.³²⁴ Fakat bunun yanı sıra bireysel mutluluktan ziyade toplumsal mutluluğa vurgu yapan yegane düşünür olarak Platon’u vurgular. Gerçekten de Mağara Alegorisi’nde sergilendiği gibi “filozof kadar sıradan insanlar da, bu dünyada ancak kendisini anlayanlar ve erdemli yaşamı tercih edenler arasında mutlu olabilirler.” Çünkü, hakikati deneyimleyen filozof dahi, geri dönüp mağarada zincirlenmiş olanlara hakikatin bilgisini paylaşmaksızın tek başına ve mutsuzdur. Bu nedenlerden ötürüdür ki onların öte dünyadaki cennet tasavvuru da, bir zamanlar bu dünyada yaşamış, bilge ve erdemli kılınmış kimselerin ruhlarının yanısırdır.³²⁵

³²¹ “εὐδαιμόν”, *Yunanca-Türkçe Sözlük*, Sinanoğlu, Suat, Dr. , s. 65.

³²² Thomson, George, *Aiskhylos ve Atina*, s. 150.

³²³ Bu kavramın kökeninde uzun bir tarihçe ile *Eleusis Gizemleri* ya da Dionysos inanışlarının ritüellerinden olan erginlenme ya da olgunlaşma aşamalarının en üst aşası olarak tanımlanır. (Thomson, George, *Aiskhylos ve Atina*, s. 152 ve 155.)

³²⁴ Arat, Necla, *Etik ve Estetik Değerler*, s. 18.

³²⁵ Eflatun, *Büyük Klasikler: Eflatun 1: Sokrates’ in Savunması*, 41a.

Meğer ki sadece hayatta kalmak için olduğu gibi iyi yaşamak için diğer insanlara muhtacız;³²⁶ o halde mutluluk ve mutsuzluk gibi diğer tüm duygularımızın kaynağı da yine diğer insanlar olacaktır. Mutlu olabilmek içinse zorunlu olarak iyi bir yaşam sürüyor olmak gereklidir.³²⁷ İyi ya da mutlu bir yaşam ise ancak ve ancak adil olduğunda mümkünse³²⁸ O halde Platon için bu dünyadaki yegane mutlu yaşam imkanı “diğer insanların ön varsayıldığı ya da diğer insanların durumlarını zorunlu olarak gözeten bir yaşam düzeni olmalıdır.” İşte bu zorunluluğu fark eden biri içinse adaleti tesis edecek ve onu koruyacak kurumsal yapılanmanın zorunlu koşulu olan yasalar ya da hukuk düzeni birinci derecede öncelikli olmalıdır. Dolayısıyla Platon’un yaşamının son döneminde yönetici yerine yönetimin ilkeleri sorunu öne çıkar ve *Yasalar*’ı kaleme alır.

Böylece tüm bu açıklamalardan sonra Platon’un “yaşamdan ve onun kötülüklerinden kurtuluş”³²⁹ mutluluğunu anlamak mümkün olabilmektedir. Nerede “kadim bilgiler ya da kadim inanışlar”, “Tanrılarla bir olma ya da bir arada yaşama”³³⁰, “*Thyrsos*”³³¹ ya da *rhabdos*³³² denen asa” gibi imgeler varsa orada açık, yarı örtülü ya da örtülü bir biçimde Eleusis, Pythagorasçılık, Orpheusçuluk ve

³²⁶ A.g.e. , 679a.

³²⁷ A.g.e. , 662c-e. Platon bu satırlarda yaptığı bir argümantasyonla mutlu ve iyi bir yaşamın ancak adil bir yaşam olabileceğini ispatlar.

³²⁸ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 662e.

³²⁹ Eflatun, *Gorgias*, 493a-b, s.80.

³³⁰ Eflatun, *Büyük Klasikler: Eflatun I: Sokrates ’ in Savunması*, 41a. Ayrıca, Platon, burada da Orpheus’un adını açıkça anar.

³³¹ “Thyrsos”, Dionysos ’un taşıdığına inanılan asma yaprağı ya da sarmaşıklerle süslenen asaya verilen isimdir.

³³² “ῥάβδος” (*Rhabdos*), Bu sözcük aslen ‘değnek, sopa’ anlamındadır. (Yunanca–Türkçe Sözlük, s.238.) Kimi kaynaklarda ‘*Rhapsodos*’ olarak geçer. Fakat doğrusu ῥάβδος (*Rhabdos*) olan bu sözcük, aynı zamanda ‘Homeros, Hesiodos gibi şehir şehir gezen hikaye anlatan ozanların taşıdıkları asa yüzünden, bu geleneğe mensup olan tüm ozanlara verilen addır.’

Dionysosçuluk gibi sır dinleri anıştırılmaktadır.³³³ Çünkü bu simgeler herkesçe bilinen ve üstü kapalı dahi olsa ifade edildiğinde bu sır dinlerinin gizemlerini ve öğretilerini çağrıştıran şeylerdi. Thomson'a göre Aiskhylos ve Platon gibi yazarların bu açık, yarı örtülü ya da örtülü anıştırmaları da bu yönde anlaşılmalıdır.³³⁴ Campbell'a göre de Platon ve Okulu, eskilerden Pythagorasçı düşünceyle gelen rakam, uyum, *musike*³³⁵ ilkelerini Orphik müziğin gizemli büyüyle ustalıklı ilişkilendirdi ve bunu ardında beliren Dionysos figürüyle gösterdi.³³⁶

Sokrates'in, yargılanmasını ve ölüme mahkum edilmesini sadece bir tesadüf olarak görmeyip, ölümü, kendisine gelen esinle kabullenışı ve dahası ölmekle yaşamın bütün acılarından kurtulacağına olan sarsılmaz inancı Platon'u derinden etkilemiş gözükür. Russell'a göre, Sokrates'in *Menon*'daki³³⁷ (Kriton'a yönelik) son sözleri olan “ Asklepios'a bir Horoz adadık, onu yerine getir unutma” sözleri şöyle anlaşılmalıdır: Asklepios'a sayrılıktan kurtulmak için horoz adanırdı ve horoz Sokrates yaşam hummasından kurtuluşunun adağıydı.³³⁸ Çünkü son nefesini Tanrılara olan borcunun ödenmesi için dostlarına ricada bulunarak kullanan Sokrates için canını teslim etmesiyle artık son dileğini yerine getirmiş Tanrılara müteşekkirliliğinin diyetini ödemiş olacaktır. Russell'ın bu konudaki belirlemesini doğrular biçimde Sokrates'in idamından hemen önce dostlarıyla gerçekleştirdiği sohbetin kaleme alındığı Phaidon'da “hastalıkların hakikatin peşinde koşmamıza engel olduğu, bedenimizin istekleri ve ihtiyaçlarıyla ruhumuzu varlığının amacı olan

³³³ Thomson, George, *Aiskhylos ve Atina*, s. 150.

³³⁴ A.g.e. , s. 150. Bunu gösterir biçimde diğer anıştırmalar şunlardır: Platon, *Yasalar: Cilt I*, 653d, 665a, 665b, 671a, 672a, 700b, 700d.

³³⁵ İlerleyen bölümlerde daha derinlemesine açıklaması yapılacak olan bu kavram genellikle müzik olarak çevrilmektedir. Fakat karşılık olarak kullanılan bu kavramın, teriminin diğer derin anlamlarını gözden kaçırmamıza neden olduğu için Antik Yunanca'daki aslı korunarak kullanılacaktır.

³³⁶ Campbell, Joseph, *Batı Mitolojisi: Tanrının Maskeleri*, s. 197.

³³⁷ Bu alıntısı yapılan diyalog *Phaidon* olmalıdır. (Eflatun, *Phaidon*, 118a.)

³³⁸ Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi: İlkçağ*, s. 254–255.

hakikat arayışından alıkoyduğunu” söyler.³³⁹ Böylelikle de “Tanrı’nın kendisi gelip bizi kurtarıncaya kadar kendimizi arıtmaya çalıştığımız nispette hakikate yaklaşmış olacağımızdan”³⁴⁰ gerçek bir filozof tüm yaşamını ölmeye hazırlanarak geçirmelidir. Russell’ın da dediği gibi Antik Yunanda sık görülen bir davranış biçimi olarak³⁴¹ herhangi bir sayrılıktan kurtulduğunda Asklepios’a adak sunulmasına benzer biçimde, filozof tarafından hakikate ulaşma anı, yani beklenen ölüm geldiğinde Tanrılara şükranlarını sunmak için; Sokrates’in de Asklepios’a onu yaşam sayrılığından kurtaracağı için adak kurban etmesi anlaşılır.

Acaba Sokrates’in *Phaidon*’daki bu son sözleri şu biçimde de yorumlanabilir mi? Asklepios, anlatıla gelen mitosa göre Zeus’un oğlu Apollon, hekimliğin babası Asklepiyon’un olduğu gibi Orpheus gibi pek çok ozanın da babası sayılır. Fakat aynı zamanda Apollon kahinler ya da bilicilerin esin kaynağı, *Mousalar*’la da yakından ilişkilidir.³⁴² Asklepiyon’un Orpheus ile tek ortak yanları babalarının Apollon olması da değildir. Asklepiyon hekimlik sanatını öğrendiğinde sağlığın kaynağı doğa olduğuna göre doğanın sırlarına erişmiş olmayı da temsil ederdi.³⁴³ Hatta ölüme dahi deva bularak Minos’un oğlu Glaukos, Hippolytos ve Lykourgos gibi kimseleri öldükten sonra diriltmiştir. Zeus onun haddini bilmezliği ve doğa düzenini bozmasına kızarak onu yok etmiştir. Böylelikle babaları Apollon’un kendilerine esinlemesiyle doğanın sırlarına erişmiş olmak, Asklepios kadar Orpheus’un da yetilerinden sayılır. Esin perileri *Mousalar*’ın yöneticisi Apollon’un, ozanlar kadar kahinlerin, bilgelerin, sahip olduklarına inanılan esin yeteneğinin kaynağı olduğuna inanılır.³⁴⁴ Daha sonra Platon tarafından bu Tanrısal esine sahip olanların listesine,

³³⁹ Eflatun, *Batı Klasikleri: Phaidon*, 66c, s. 20.

³⁴⁰ A.g.e. , s. 67a, s. 21.

³⁴¹ Malay, Hasan, *Epigrafi (Yazıbilim)*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1987, Basım sayısı belirtilmemiş, s. 20.

³⁴² “Apollon”, *Mitoloji Sözlüğü*, Erhat, Azra, s. 61.

³⁴³ “Asklepios”, *Mitoloji Sözlüğü*, Erhat, Azra, s. 78.

³⁴⁴ Thomson, George, *Tarih Öncesi Ege I*, s. 352.

filozoflar ve/veya yasa koyucular da eklenmiştir. Bu kimseler, Mousalar'dan ilham alan ozanlardan farklı olarak; erdem, gizemlerin bilgisine erişme ve hakikate erişme yollarını bilen ve bu yolda diğer insanları aydınlatanlarsa Platon'a göre Bakkhos'tan ilham alan gerçek filozoflardır.³⁴⁵ O halde tüm bu kavramlardaki ortak payda şudur:

“Bu dünyada yaşayanların adak sundukları bir Tanrı'ya kurban adamak ise ölümü yaşama, yaşamı ise bilgeliğe yeğ tutmak anlamına gelir. Doğanın sırlarına ermek, hakikate erişmek için Tanrısal inayete ve Tanrıların esinlemesine ihtiyaç duyduğumuz oranda akıl, Tanrısal gizemlerin, sırların açıklanmasında ve nihayet ruhun ebedî mutluluğa, yani Tanrılarla bir olmaya yarayacak tek aracımız ve tek yetimizdir. O halde akıl şu ya da bu şekilde Tanrı'nın ya da Tanrısalın karşısına konumlandırılmaz ve Platon'un akıl'dan anladığı saf insanî bir yeti olmaktan çok uzak, Tanrısal olandan otonomisini ilan etmekle bağdaştırılmazdır. Sokrates bu sözleriyle Platon'un da tamamıyla sahip çıkacağı bir öğretinin ilk nüvelerini ortaya koymaktadır: Bilgelik ancak Tanrısal inayet ile mümkünse ona esin veren Tanrılara bilgeleri son yükü olan bedenlerinden kurtararak hakikati deneyimlemelerini sağladıkları için ne denli müteşekkir olduğunu göstermektedir.”

Ayrıca, Sokrates'in savunmasındaki ifadeleri acaba kendisini Atina'ya yeni Tanrılar getirmekle suçlayanların dolaylı da olsa haklılığını mı işaret ediyordu? Çünkü o zamana dek sitenin kabul ettiği resmi *Olympos* Tanrıları inancı onun bu sözlerine taban tabana zıttı. Bunu gösterir pek çok örnek olmakla birlikte Homeros'un *İlyada*'sındaki efsanevi kahraman Akhilleus'un ölümler arasında bir kral olarak yer almaktansa yaşayanlar arasında bir serf olmayı yeğleyeceğini açıklaması³⁴⁶, onun her şeyi bu dünyadan beklediği, öte dünya ile ilgili herhangi bir beklentisi olmadığını da anlatır.³⁴⁷ Yani ölümden sonraki yaşanacaklar veya “Mutlu Adalar”

³⁴⁵ Eflatun, *Batı Klasikleri: Phaidon*, 69c, s. 26 Ayrıca hatırlatılmalıdır ki, Bakkhos, Dionysos'un isimlerinden biridir.

³⁴⁶ Homeros, *Odyseia*, Çeviren: Azra Erhat, A. Kadir, Can Yayınları, İstanbul, 1998, 10. Baskı. , XI, 489.

³⁴⁷ Thomson, George, *Aiskhylos ve Atina*, s. 192 ve Ahmet, Arslan, Prof. Dr. , *İlkçağ Felsefe Tarihi I: Başlangıcından Atomculara Kadar*, s. 24.

tasviri bir kahramanı bile ikna etmemektedir, değil ki ikna olması beklenecek kişi sıradan biri olsun.

Hesiodos ise bambaşka bir dünya tasvir eder. Onun aktardığı dünyada yaşayanlar kahramanlar değil, serfler ya da madenlerde çalışan mahkumlar ya da köylülerdir. Bunların hepsi hayatlarını sürdürebilmeleri için soyluluktan fersahlarca uzak edimi, yani çalışmayı yazgıları olarak kabullenmiş kimselerdir. Bu insanların neredeyse tamamı, Orphik ve Dionysosçu bir inanca sahiptirler ve acılarından bu yaşamda kurtulma umudu olmadığından ölümden sonra mutluluğu tadacaklarına inanırlar ve bu nedenle ölümü bir kurtuluş olarak sevinçle kabullenirlerdi.³⁴⁸

Bu satırlar acaba Sokrates ve öğrencisi Platon tarafından aynen ve defalarca kere tekrar edilmiş olması onların bu inanışa mensup olduklarını ve bu inanışın sahip olduğu dogmalara yürekten inanmış olduklarını gösterebilir mi? Acaba Homeros'un eserlerinin Hellenler tarafından sevinçle kabullenilip, hatta tüm *Panathenaia* gibi bayramlarda ezberden okuma yarışmaları düzenleyecek denli destek bulurken³⁴⁹ Hesiodos'un eserlerinin en az Homeros'ununkiler kadar biliniyor olmasına rağmen, yokmuş farz edilmesinin ardında Hesiodos'un eserlerine konu edindiği sıradan halkın Orphik ve Dionysosçu inanışları olabilir mi? Çünkü, Boiotia yöresinin tek şairi olan Hesiodos, bu bölgede yer alan Thebai ve Eleutherai şehirleri vardı. Thebai, Sparta'daki Staphylodromia Festivali'nin kendisine adandığı Apollon ve Dionysos Festivalleri'nin tamamıyla benzeri olan Lampadaphoria Festivali'ne ev sahipliği yapmaktaydı. Dionysos ile akrabalığı olduğuna inanılan Apollon, Girit'te Zeus ile bir tutuluyordu.³⁵⁰ *Eleutherai*, bahar törenlerinin (*Kent Dionysia*) kutlama merkeziydi. Buraya Dionysos tasviri bütün yıl boyunca kaldığı tapınaktan alınıp başlarına taç takmış genç kızlar, silahlı korumalar ve yerli yabancı pek çok insan önce *Eleutherai*'ye daha sonra Atina'ya götürülürdü.³⁵¹ *Thebai* ve *Naksos*, pek çoklarının Dionysos'un doğum yeri olarak de anılırdı. Ayrıca, Thebai, efsaneler ve lanetin de

³⁴⁸ Thomson, George, *Aiskhylos ve Atina*, s. 192.

³⁴⁹ Hesiodos, *Hesiodos Eseri ve Kaynakları*, s. 79.

³⁵⁰ Thomson, George, *Aiskhylos ve Atina*, s. 158.

³⁵¹ Thomson, George, *Aiskhylos ve Atina*, s. 196.

mekanıdır.³⁵² Aristophanes, komedyalarında iyice yerer bu bölgelileri, Ona göre bu bölge halkı kaba, görgüsüz, hantal ve eğitimsizdir. Atina ile Sparta, demokrasi ve oligarşinin savaşında Sparta'dan yana çıkmış olmasıyla da tarih boyunca hep yerilmiş, aşağılanmışır³⁵³. Sokrates de eğer kendisine verilen ölüm cezasına katlanmamış da dostlarının dileğini yerine getirip kaçmış olsa Megara ya da Boiotia'ya gitmiş olacağını söyler.³⁵⁴ Platon'un da Sokrates'in idamı sonrasında Atina'dan kaçarcasına ayrıldığında, yine bu iki yerde uzun yıllar kalmasına ve kadim dostlarını buralardan seçmiş olmasına da tesadüf denebilir mi? Öyle görünüyor ki Dionysos'un ve Orpheus'un bir zamanlar yaşadığı varsayılan ve pek çok ozana ve filozofa esin veren bu yerler Platon'un ruhunda da derin izler bırakmıştır.

Platon için ilk eğitmenler *Mousalar* ve Apollon'dur.³⁵⁵ Ancak, “neden Esin Perileri ve Esin Tanrısı ilk eğitmenlerdir?” Bu sorunun yanıtı ileride bir bilgenin, bir yasa koyucunun nitelikleri sıralanırken yinelenen olan açıklamalarla yanıtlanabilir. Yine de kısaca yanıtlamak istersek şu yanıt uygun olabilir:

“Üstün bir hafıza yeteneği, hafıza ya da hatırlama Tanrıçası *Mnemosyne*'nin kızları *Mousalar* ile, hatırlama insan aklının bir yetisi olması sebebiyle ruhla, ruh ve hafıza zaman dışı olanla ilişkilendirildiğinde ortaya çıkar ki, iyi bir hafıza aslında İdeaların bilgisine erişebilir, çünkü o, yeryüzüne düşerken bedeninin susuzluğuna karşı direnip *Lethe*'nin unutturan suyundan pek az içmiştir. O halde iyi bir hafıza zaman dışı olanla ilgili deneyimlerini hatırladıkça bizim geçmiş, şimdi ve gelecek dediğimiz zaman dilimleri anlamını ve bağlayıcılığını yitirecek; bu yetilere sahip olanlar ise geçmişi iyi bilen, şimdikiyi iyi kavrayan ve geleceği de gören haline dönüşecektir.”

Gençlere verilecek koro eğitimi oldukça önemlidir; çünkü bu eğitim ruh ile

³⁵² Thebai, Antigone'nin ve Oidipus'un dramları gibi Dionysos'un Anadolu'dan gelen Tanrıya kapıyı açmaması üzerine ortaya çıkmış lanet, yıkım ve felaketler kentidir.

³⁵³ Hesiodos, *Hesiodos Eseri ve Kaynakları*, s.16.

³⁵⁴ Eflatun, *Batı Klasikleri: Phaidon*, 99a, s. 91. Bu iki merkez de ünlü kahinlerin ve Dionysos inanışlarının mekanı olması “neden özellikle bu iki şehir?” sorusuna verilebilecek yanıtlardan birisidir.

³⁵⁵ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 654a.

bedenin sahip olduğu erdemi oluşturmakta ve sergilemekte kullanılacaktır.³⁵⁶ Çünkü ritim ve armoni doğru orantılılıktan doğar. Bu basitçe şarkı söyleyip coşup eğlenmek, gürültü yapıp hareket etmek değil, ritim ve uyumu öğrenmek için bir araçtır. Platon'un sözleriyle söz, ezgi ve ritim *musike*'nin bütününü oluştururlar.³⁵⁷ Doğru ritim ve ezgiyi bilmek coşkunun değilse bile mutluluk ve hazzın anahtarı olacaktır. Koronun sese özgü kısmı ezgidir, bedene özgü yanı ise figürdür.³⁵⁸ Uyumlu ezgi ve doğru ritim, ruh ve bedenin birlikte devinmesini de sağlayacaktır. Bu birlikte devinen bedenler birlikte devinen ruhlarla uyum sağlayacaktır. Uyum ise gerek yurttaşlarda gerek bir devletin yasalarını savunacak koruyucularda gerekse askerlerde aranan bir şeydir. Böylece denebilir ki, ritim, ezgi, figür, *musike*, beden eğitimi aslında bir ve aynı şeyin yani *harmonia*'nın evren ve insanın farklı alanlarında açılımlarından, *modus*'larından, aynı öze sahip farklı formlarından ve tezahürlerinden başka bir şey değildir.

Ozanların eğitim içinden uzaklaştırılması savı da tam bu noktada görülür. Ozanlar kendi istek ve beğenilerine göre gerçek iyi, gerçek kötü ya da erdemli erdemsiz ayrımı yapmaksızın gençlere eğitim verirler. Ayrıca çoğu zaman geleneksel olandan uzaklaşmaya neden olacak pejoratif anlamda "yaratıcılığa" sahip kimselerdir. Ozanlar, nedenlere dayanmadığı gibi sonuçları da hesap edilmeyen bir esinle karmaşık, düzensiz ve apaçık biçimde ölçüsüz bir coşkunun ürünü olan eserler ortaya koyduklarında kendilerine kulak veren insanların geleneksel güzellik ve *harmonia* anlayışlarını sarsabilecekleri ima edilir.³⁵⁹

Sonuç olarak, doğru ezgiler Platon'a göre ancak yasa tarafından belirlenerek korunduğunda insanların bozulmamış bir *musike* geleneğine ve *harmonia*'ya sahip olmaları mümkündür. *Nomos*'un iki anlamı vardır. Bunlardan biri 'yasa' diğerisi ise

³⁵⁶ A.g.e. , 656a.

³⁵⁷ A.g.e. , 669b.

³⁵⁸ A.g.e. , 673a.

³⁵⁹ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 657a.

‘ezgi’³⁶⁰dir ve Platon da ‘ezgi’yi ‘yasa’ ile eş anlamlı kullanır.³⁶¹ Ancak onun bu eşanlamlılıkta ezgi ile kastı *Yasalar*’ın ilk bölümünde ayrıntılarıyla açıkladığı gibi *harmonia* ve ritimden oluşan düzenliliklerdir. Atinalı, bu meseleyi tartışırken sözü Antik Yunan’da geleneksel olarak düzenlenen şiir, komedyalar, tragedyalar ve koro yarışmalarına getirir. Fakat meselenin ele alınışı, verilen örnekler göz önüne alındığında incelikli bir alegoriyle karşı karşıya olduğumuzu fark ederiz. Atinalı, düzenlenen *musike* yarışmalarındaki değerlendirme ya da oylamaların her bir oylamaya katılan için yaş, eğitim, sahip oldukları erdem ve tecrübe gibi kriterlere göre yapıla geldiğini söyler. Böylece kukla gösterisi yapan kişi çocuklar tarafından, komedyalar veya tragedyalar sunan kişi gençler tarafından olduğu gibi hemen hemen tüm kalabalık tarafından ve Homeros ya da Hesiodos’un eserlerini sunan kişi ise yaşlılar tarafından ilgi görecektir ve onlardan oy alacaktır. Fakat bu noktada hangi grup insanın seçtiğinin birinciliği hak edeceği sorunu çıkar. Atinalı, herkesin kendine haz vereni seçmekte haklı olduğunu fakat yanlışlığın yaşlıların oyunu almış olanın değil kalabalığın oyunu almış olanın birinci olmasına izin veren değerlendirme biçimini de eleştirir.³⁶²

Platon böylece bir yandan yarışmaların düzeninden bahsederken, *polis*’in de işleyiş düzenine gönderimde bulunmuş olur ve Atina demokrasisindeki çoğulculuk ilkesinin giderek hiçbir nitelik gözetmeyen kalabalığın ilgi, görgü, yargı ve beğenilerine göre; diğer bir deyişle salt niceliğe indirgenmiş bir popülarizme vardığı belirtilmiş olur. Bahsedilen sistemin var olduğu bir toplumda komedyenler, soytarılar, hokkabazlar ya da insanların çeşitli duygularını harekete geçirmek suretiyle kalabalığın teveccühüne mazhar olanlar, elde ettikleri şan ve şöhret yanında kalabalıkları kendi ilgi, beğeni ve eğilimleri ile yönlendirme ve etkileme gücüne sahip olanlar haline gelirler.³⁶³ Diğer bir deyişle demokrasi, toplumdaki tüm

³⁶⁰ Platon, *Kratylos*, 418a, s. 79’da da ‘ezgi’ şeklinde kullanır.

³⁶¹ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 659d, 713e, ve 722e.

³⁶² A.g.e. , 658e-659c.

³⁶³ Platon’un serzenişi sanki henüz kitle iletişim araçlarının mevcut olmadığı bir çağa değil de bugüne ait gerçekler gibidirler. Tek yetenekleri eğlendirmek olanların gördükleri ilgi ve sevgiyle yetinmeyip,

grupların kendilerini eşit olarak temsil ettikleri çoğulculuk ile nitelik bakımından üstünlüğü görmezden gelen ve yönetim erkini salt niceliksel çoğunluğun ellerine teslim olmaya zorlayan bir hal almış çoğunlukçuluk arasındaki gerilimi barındırır. Rasyonel ve yasal anlamda otorite tarzı olan meşruiyet yerini en fazla sayıda kişinin desteklediği ve arzu ettiği için tercih edilen bir yönetim biçimine dönüşür ki; bu, apaçık biçimde çoğunluğun tiranlığı³⁶⁴ anlamına gelir. Platon'un bu yaklaşımı çürütmesini, Tanrı ve/veya aklın temellendirdiği yasalara ve meşruiyete sahip bir yönetim önerisi izler. Platon için yaşamının ilk ve orta dönemlerinde kim yönetmeli sorusu merkezdeyken yaşlılık ya da olgunluk döneminde artık bu soru daha önemli bir sorunun gölgesinde kalmıştır: Adaletin sağlanması ile meşruiyetinin ve varlığının korunması. Nitekim daha önce de vurgulandığı gibi ilk ve pür politika felsefesi eseri *Devlet*, yaşlılık döneminde yerini yurttaşların adalet ve birliktelik duyguları ile devlete bağlılıklarını tesis edecek ayrıntılı bir eğitim sistemiyle örgütlenen veya örüntülenen *Yasalar*'a bırakmıştır.

onur ve saygıya da talip olmaları, yönetmeye de talip olmaları anlamına gelir. Bu isteklerine yeter sayıda destek buldukları, fikirleriyle kitleleri yönlendirdikleri iktidara geldikleri -o günden bu güne- rastlanmamış bir şey değildir.

³⁶⁴ Bu noktada şu soru sorulabilir: Çoğunluğun azınlıklar üzerinde mi yoksa azınlıkların çoğunluk üzerinde mi mutlak iktidarı tercih edilebilir? Bu soruya Platon'un yanıtı son derece inceliklidir. Platon Demokrasiyi insanlığın bir kazanımı olarak görmekte fakat zaaflarını gidermekle daha pratik ve etkin bir yönetime ulaşmayı arzu etmektedir. Onun birincil sorunu filozof için yaşanır bir toplumun mevcut olanlar içinde hangisi olduğudur. Bu araştırmasının sonucu menfi olunca, yani tüm insan yapısı yönetimlerin kendi içinde pek çok açmazı ve problemi barındırdığı sonucuna varılınca artık kötüler arasından en az kötüyü seçmek durumunda kalmıştır. Mektuplar'ında ve diğer eserlerinde çoğunluğu ikna etmektense bir tek kişiyi ikna etmenin daha kolay olduğunu fakat bu tek kişinin iktidar erkiyle kendi olmaktan kolayca çıkıp tanınmaz hale gelebildiği işaret eder. O halde geriye tek bir seçenek kalır. Madem ki Atina demokrasisi Sokrates'in hiç değilse seksen yaşına kadar dilediği gibi yaşamasına imkan vermiştir. O halde kendisi de bu mevcut yönetimin revize edilmesi için çaba göstermek yoluyla daha yaşanır bir toplumun yaratılması için çabaya girişmelidir.

Atinalı, Sicilya ve İtalya'daki örneklerinin tersine Atina *polis*'inin sahip olduğu Dört yüzler Meclisi'nin (*boule*)³⁶⁵, halk meclisinin üstünde bir karar yetkisine sahip olmasının seçimlerdeki sadece çoğunluk gözetilen anlayışı dengelemekte kullanılan olumlu bir uygulama olmasından bahseder. Bu meclis, *Eklessia*'nın gündemini saptanması ve üzerinde görüşeceği yasa ve karar tasarılarını hazırlamak gibi yetki ve görevlere sahipti. olduğu bu mecliste, her dört Attika kabilesinden seçilen üç sınıf üyesinden oluşuyordu. Platon'un İdeal Devlet'ine aynen devraldığı bu meclis, Atina'dakinden farklı olarak yaşlı bilgilerden oluşmaktadır.³⁶⁶ Görünen odur ki Platon, *musike* yarışmalarından çok *polis*'in yasalarının düzenlenişinden bahsetmekte ve yine *musike* yarışmalarından çok *polis*'in yasalarının düzenlenişini kritik etmektedir. Nitekim sonraki satırlarda bu eğilim daha da belirginleşir.

“Ben de müziğin haz verme açısından değerlendirilmesi gerektiği konusunda çoğunlukla aynı şeyi düşünüyorum, ama rastgele kişilerin değil, yeterince eğitim görmüş olanların hoşuna giden, özellikle de erdemi ve eğitimi ile sivrilen tek bir kişinin hoşuna giden sanatın en güzel olduğunu düşünüyorum; bu nedenle, bu yarışmadaki hakemlerin erdemli olmaları gerektiğini söylüyoruz, çünkü akli başındalık ve cesareten de pay almaları gerekir. Nitekim, gerçek hakem çoğunluğun alkışıyla heyecanlanıp da beceriksizliği yüzünden seyircinin tepkisine göre değerlendirmemeli; gevşeklik ve korkaklıkla karar verip bu görevi üzerine aldığı zaman Tanrıları andığı ağızıyla yalan söyleyerek kararını umursamazca bildirmemelidir. Hakem seyircilerin öğrencisi değil, daha çok öğreticisi olmalıdır doğrusu da budur, seyircilere uygun ve doğru olmayan hazlar veren kimselere karşı çıkmak için orada bulunmaktadır-çünkü *eski Yunan yasası* bunu gerektirir-...”³⁶⁷

Platon'un bahsini ettiği eski Yunan yasası Solon'un da zikrettiği “yurttaşlara, en hoş gideni değil en iyiyi salık ver” düsturu olmalıdır. Çünkü açıktır ki, kalabalığın beğenileri yerine onların iyiliklerini, erdemlerini koruyup gözetecek olan “erdemi ve eğitimi ile sivrilen tek bir kişi” Platon'un “Filozof Kral”ı ve/veya “yasa koyucusu” olmalıdır. Fakat *Devlet* adlı eserinde çokça sözü geçen bu kişi artık yerini yaşlı bilgilerden oluşan bir gruba ve hatta yazılı yasalara bırakmış görünür.

³⁶⁵ Bu yaşlı ve soyluların etkin olduğu bir meclisti.

³⁶⁶ İdeal Devlet'te para ve özel mülkiyet olmadığından, zenginlik-yoksulluk ayrımı ile bunlar arasındaki ezeli çekişme tamamen ortadan kaldırılmıştır.

³⁶⁷ A.g.e. , 659b.

Kalabalıkça onaylanma isteği erdemli bir kimse için bile büyük bir tehdittir.³⁶⁸ Kalabalıklar sıklıkla karar değiştirir ve pek de derin olmayan fikirleriyle ileriye dönük kararlar alırlar. Ayrıca tarih, toplumsal histeriye kapılmış insanların, normalde gösterdikleri davranışları terk ederek akıldan ve sağduyudan yoksun bir biçimde ve her şeyi yıkıp yok eden bir güruha dönüşmelerinin örnekleriyle doludur.³⁶⁹ Toplumun bekası için erdem sahibi olanlar kitlelerin yerine karar verecekler, erdeme sahip olmayanlar ise bu kararlara uyacaklardır. Fakat daha iyisi, topluma erdem kazandırarak onların da iyiyi kötüden ayırt edebilecek sağduyuya ve akli başındalığa sahip olmalarıdır. Ve nitekim Platon'un *Yasalar*'ında ayrıntılarıyla işlenen kitlesel ve kurumsal erdem eğitimi, işte bu nedenle vazgeçilmez ve kaçınılmaz çözüm olarak sunulur.

Böylece, eğitim konusuna yeniden girilir ve Atinalı, önceki tanımını şöyle genişletir:

“ Eğitim, çocukları yasada doğru dile gelen ve yaşını başını almış en akıllı kimselerin deneyimleriyle doğru buldukları ilkeye çekmek ve gütmektir;...gerçek yasa koyucu sanatçıyı güzel ve övülecek sözcüklerle ölçülü, yiğit ve tam anlamıyla erdemli insanlara özgü figürlerle ezgileri ritim ve uyum gereğince yaratmaya ikna edecektir, ikna edemezse zorlayacaktır.”³⁷⁰

Atina'da eskiden beri süregelmiş olan geleneklerin aksine eğitim artık, gezgin şair ve sofistlerin ya da eğitim görevi verilmiş kölelerin sorumluluğu olmaktan çıkarılıp yasaların güvencesine alınacaktır. Eğitim görevi, devlet tarafından erdemliliği herkesçe kabul görmüş, toplum ve devlet tarafından onurlandırılmış kimseler tarafından gerçekleştirilecektir. Bu eğitime tüm yurttaşların kız veya erkek

³⁶⁸ Platon'un ünlü Mağara Alegorisi'ni hatırlatan bu sözler, filozofun mağaranın dışındaki hakikati gördükten sonra mağaraya geri dönerek insanlara gördüklerinin hakiki olan olmadığını anlatmaya ve iknaya çalışması nihaî olarak onaylanma isteği olarak yorumlanırsa ortaya çıkan durum tam bir paradoks olarak nitelenebilir.

³⁶⁹ Platon bu konuda Miletos, Boiotia ve Thuroi gençleri örneğini vermişti. (Platon, *Yasalar: Cilt I*, 635c.)

³⁷⁰ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 659d-660b.

diye ayırmadan bütün çocukları zorunlu olarak gönderilecektir.

Atinalı bu bahsin ardından “iyi bir yaşamın, ancak adil ya da erdemler bütününe uygun bir yaşam olabileceğini” Giritli ve Spartalı’ya da kabul ettirir. Buna bağlı olarak, zenginlik, ün ya da haz peşinde koşmak kadar koşanları öven kimseleri yasalarla sınırlandırmak gereğinde de uzlaşılır.

Kurulacak üç koro çeşitli yaş gruplarındaki yurttaşlara hep aynı şeyleri söyleterek söylenen şeylerin ruhlarında yer etmesini sağlayacaktır.³⁷¹ Siyasî yaşama doğrudan katılan yurttaşlar kadar çocuklar, kadınlar ve hatta yabancılar ve köleler dahi bu korolarda yer alacaklardır. Fakat yaşları koronun şarkılarına eşil etmeye ve ritim tutarak dans etmeye müsait olmayan yaşlılar Dionysos Korosu’nu oluşturacak ve masallar anlatarak kendi üstlerine düşen yükümlülüğü yerine getireceklerdir. Atinalı, bu kişilerin hangi şarkıları nasıl söyleyecekleri konusunda Giritli Megillos’a sorduğu soruyla konuyu Sparta ve Giritlilerin yaşayış düzeni ve eğitim anlayışlarına getirir.

Atinalı, Sparta ve Giritlilerin yaşam biçimini ve siyasî örgütlenişini bir *polis*’ten çok bir ordugâha benzetir. Sparta ve Giritlilerin eğitim sistemini ise bir çayırda at yetiştirmeye benzetir. Bu sistemdeki en önemli eksiklik Atinalı Yabancı’ya göre herkesi bir tutan ve sadece cesur askerler yetiştirmeye dayalı anlayıştır. Ona göre bunun yerine farklı karakterde kimselere farklılıklarına uygun olarak farklı yöntemler kullanarak öncelikle erdem eğitimi ve ardından kentini yönetebilmesi için eğitmek gerekir. Ardından, Atinalı tarafından tekrar erdemler bütünü olmaksızın her bir erdem tek başına yeterli olamayacağı vurgulanır ve bunun yanında erdem deyince önce ve sadece “cesaret”i anlayan eğitim anlayışını reddedilir.³⁷²

Şarap bahsi yeniden açıldığında Atinalı, “Dionysos korosu” adını verdiği elli

³⁷¹ Ulusal marşlar başta olmak üzere, kahramanlık marşları, mitoslar ya da masallar kadar okulların her sabah yinelenen ant ve bayrak törenleri neredeyse bugünün eğitim sistemine yerleşmiş kuralların ardını aydınlatır gibidir.

³⁷² Platon, *Yasalar: Cilt I*, 667a.

yaşın üstündekilerden oluşan yasa koyucu ve yardımcılarının öncelikle Tanrılara³⁷³ seslenme hakkına sahip olduklarını daha sonra da şölende sarhoş olanların davranış ve sözlerini gerek örnek davranışlarıyla gerekse yasanın verdiği yetkilerle kontrol altında tutacaklardır. Böylece Spartalı ve Giritlilerin savunduğunun aksine devletin resmi ritüelleri, kutlamaları arasına katılmalıdır.³⁷⁴ Çünkü şarap, Tanrılar tarafından başkalarının söylediği gibi kendimizden geçmek için değil, tersine ruhun utanma duygusu³⁷⁵, bedene de sağlık ve güç kazanması için bir ilaç olarak verilmiştir.

Fakat tüm bunların yanında Atinalı'ya göre şarap içilmesi ile ilgili kimi istisnalar da olmalıdır. Bunun için Sparta ya da Girit yerine yine savaşçı uluslardan olan Kartacalıların yasaları örnek alınmalıdır. Buna göre; asker olan sınıf ya da askerlik süreleri boyunca tüm yurttaşlar ordugâhta sadece su içeceklerdir. Gündelik yaşam içinde kentte oldukları sürece ne kadın ne erkek ne de köleler hiçbir zaman içki içmeyeceklerdir. On sekiz yaşın altındakiler şölenler dahil içki içmelerine izin verilmemesi gerektiği daha önce söylenmişti.³⁷⁶ Yönetici olarak görev yapacaklar yönettikleri yıl boyunca, önemli toplantılara katılacak olanlar ve çocuk sahibi olmayı düşünenler gibi, gemiciler denizde oldukları, yargıçlar görevde oldukları süre içinde içki içemezler.

³⁷³ Şarap Tanrısı olarak da anıldığı için özellikle de Dionysos'a atfen, Platon, *Yasalar: Cilt I*, 666b.

³⁷⁴ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 672a.

³⁷⁵ Platon için bu duygu aynı zamanda "Tanrısal korku"dur da. Platon, *Yasalar: Cilt I*, 671c.

³⁷⁶ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 666b.

III. KİTAP

Yasalar'ın III. Kitap'ı insanların devlet düzeni içinde yaşamaya başladığından beri pek çok devletin kurulduğu, yıkıldığı, büyüdüğü, küçüldüğü, bozulduğu ve düzeldiği hatırlatmasıyla başlar. Atinalı, işte bu değişimlerin nedeninin araştırıldığında ilk siyasî düzenin nasıl ortaya çıktığı ve nasıl geliştiği sorusunun da yanıtlanmış olacağını söyler.³⁷⁷ İlk siyasî düzenin nasıl ortaya çıktığı ve nasıl geliştiği sorusunun yanıtı ise Platon tarafından önerilen siyasî düzenin, felsefi antropoloji ile temellendirilmesine ve kimi mitoslara da dayandırılarak ispatlanmasına girişilir. Platon, eserinin bu kısmında yönetim biçimlerinin ortaya çıkışını ve daha önemlisi bir tufan sonrasında insanların tüm bildiklerini unuttukları bir 'cehalet durumu'ndan akıl ve *anamnesis* ile nasıl adil ve erdemli -yani insanın varoluş ereğine uygun- bir yönetime kavuştuklarını hikaye eder. Platon, retrospektif* yaklaşımla katastrofik** bir başlangıç yaparak, Grek soyuna özgü bu durumu tüm insanlığa projekte eder. Diğer bir deyişle; belirli bir soya özgü bu durum, doğal bir yönelimle, her şeye ilk var olduğundaki bilgisizlik ve deneyimsizlikle başladığında bugünkü duruma nasıl ulaşıldığının yol haritasını, tarihsel gelişimini aktardığı bu konseptiyle, tüm insanlığa mâl edilmiş olur. İşte bu yoktan var olma esnasındaki gelişim evrelerinin doğal bir zorunlulukla cereyan ettiği ve siyasî düzenin, felsefi antropoloji ile temellendirilmesi fikri gelecekteki pek çok düşünürü cezp edecektir.³⁷⁸

Atinalı, buldukları zamana kadar büyüklü küçüklü ve pek çok farklı türde siyasî yönetim tarzına sahip devletin kurulduğunu belirterek bu değişimlerin

³⁷⁷ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 676c.

* Retrospeksiyon: Geçmişe, tarihe dayalı olarak geriye doğru ilerleyen ve nedenleri araştıran bir yaklaşım.

** Katastrofik: Felaket, mahvolma ve tükenme anlamında kullanılan terim.

³⁷⁸ Modern düşünürlerin sahip oldukları "doğa durumu", "doğal durum", "cehalet peçesi", vb. , siyasal düzen öncesi toplumsal yaşam fikirlerinin kendisine dayandıkları fikirlerin nüveleri ya da kaynağı Platon'un bu felsefi yaklaşımı olabilir.

nedeninin ne olduğunun asıl bulunması gereken mesele olduğunu söyler.³⁷⁹ Platon, burada büyük bir olasılıkla Grek mitolojisinde yer alan ve diğer pek çok uygarlık tarafından farklı versiyonları bulunan bir mitosa; yani “Büyük Tufan” ya da “Nuh Tufanı” söylencesine gönderimde bulunmaktadır. Cassirer’e göre ise bu başlangıç, Antik Yunan’da Platon’un yaşadığı dönemde herkesçe bilinen bir mitosa gönderimde bulunmaktadır.³⁸⁰

Bu arada daha önce de belirtildiği gibi, Platon’un İdeal Devlet Kuramı’nda tasvir edilen toplum modelinde bir araya gelen insanların amacı başlangıçta sadece hayatta kalmakken zaman içinde bu temel ihtiyacın karşılanmasının ardından bunun üzerine kurulmuş her bir kişinin sahip olduğu kendine has doğal yetenekleri geliştirmek, topluma bütün maddi refah, sanat, din ve özgür akılsal gelişme olanaklarını barındıran “daha iyi yaşam arzusu”na dönüşmüştür.³⁸¹ Daha önce de vurgulandığı gibi iyi yaşam, ancak iyiyi kötüden ayırt edebilecek denli erdemli kimselerin bu amaçla örgütlenmeleriyle gerçekleşebilir.³⁸² Nitekim Platon, *Protagoras* diyalogunda anlattığı ‘Prometheus Miti’nde vurguladığı üzere; “devlet, ancak herkesin erdemden pay almasıyla varolabilir.”³⁸³ Erdem ise öğretilir ya da öğrenilebilir olduğundan sadece belli bir grubun değil kitlesel olarak eğitimi anlamına gelir. Bu nedenle de eğitim *Yasalar*’da devletin kuruluş şemasına paralel olarak devlet eliyle ve belirli bir müfredata göre gerçekleştirilmesi zorunlu görünür.

Platon, büyük bir tufandan sonra insanlığın sahip olduğu tüm kültür ve sanat

³⁷⁹ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 677a.

³⁸⁰ Bu anlatıya göre Zeus insan ırkının üzerine büyük bir tufan gönderir ve bundan yalnızca Deucalion ve eşi Pyrrha kurtulur. Deucalion Parnassus dağında karaya çıktığında bir kahinin ona söylemiş olduğu sözleri yorumlayarak tarladan yerdeki taşları alıp sırtında toplar ve bunlardan yeni bir ırk doğar. (Cassirer, Ernst, *Devlet Efsanesi*, Çeviren: Necla Arat, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, Birinci Basım, s. 34.)

³⁸¹ Sabine, George H. , *Siyasal Düşünceler Tarihi: Cilt I*, s. 16.

³⁸² Kaya, Müge, *Platon’un Siyaset Felsefesinde Öznellik Elemanının Yeri*, s. 6.

³⁸³ Eflatun, *Protagoras*, 323a.

ürünleri yitirilmiş olduğu ve geriye yalnızca dağlarda yaşayan insanların hayatta kaldığı bir durum tasvir eder. Dolayısıyla, *polis*'ten uzakta yaşamış olan geriye kalanlar şehrin ya da devletin nimetlerinden bihaber haldedirler. Aslında bu başlangıç modernlerce pek çok kereler tekrar edilecek, siyasî durumu meşru kılacak, haklı çıkarımında rol oynayacak bir toplumsal örgütlenme öncesi, -anakronik* bir ifadeyle- “Doğa Durumu” ya da “Doğal Durum”nu** çağrıştıran haldedirler. Aslen, başlangıcın doğal tarihsel seyrin anlatılmasından ziyade katastrofik bir başlangıca sahip olması mevcut durumun meşruluğunu daha da güçlendirebilecek bir yaklaşım gibi görünür. Çünkü, zaten doğal bir gelişimle mevcut siyasî sistem kurulmuş, ardından tüm her şeyi unutturan, izlerini yok eden bir felaketle bu sistem yitirildiğinde neredeyse doğal ve zorunlu bir gelişim seyriyle ya da bir önceki gelişim seyrinin hemen hemen tekrarı olarak yeniden benzer bir siyasî yapılanmaya gidilmiştir. Bu, mevcut sistemin bir değil iki kere de olsa olması gerekenin gerçekleşip tecessüm ettiği intibasını yaratır. Böylesi bir açıklama ise “her şeyin doğal bir zorunlulukla olduğu” gibi ikna edici bir açıklamayla mevcut düzene yöneltilecek eleştiri ve soruları ortadan kaldırmış olur.

Platon bu *arkhe-tip*'in kahramanları olarak açıkça cahil denebilecek bir topluluğu seçer. Aslında bu durum ‘*Anemnesis* Kuramı’³⁸⁴ nı kanıtlamada kullanılan ve cahil bir kölenin örnek figür olarak kullanıldığı *Menon* diyalogunun bir başka versiyonu gibidir. Ancak *Menon*'da³⁸⁴ Platon, bize bilginin aslında doğuştan var olduğunu, fakat ruhun düşüşüyle unutulduğunu kanıtlamak isterken, *Yasalar*'daki bu özel örnekle “organik toplumsal örgütlenmenin doğamızda bulunması dolayısıyla kıymetli ve meşru olduğunu” kanıtlamak ister. *Yasalar*'daki felaket öyküsü Platon'un yine son dönem eserlerinden olan *Timaios*'ta neredeyse kelimesi kelimesine yinelenmiştir. Platon, yaşlı bir Mısırlı rahibin ağzından insanlığa en büyük felaketlerin ateş ve sudan gelmiş olduğunu söyledikten sonra şunları da ekler:

* Anakronik: Zaman dizimsel bakımdan öncelik sonralık ilişkisi gözetmeksizin.

** Doğa Durumu: İnsanların henüz siyasi, politik yapılanmaya gitmeden önce buldukları; genellikle küçük gruplar halinde yaşadıkları varsayılan dönem anlamına gelir.

³⁸⁴ Platon, *Diyaloglar: Cilt 1, Menon*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982, Birinci Basım, 82b.

“...Tanrılar, bir tufanla dünyayı yıkadıkları zaman yalnız dağlardaki sığırtmaçlarla çobanlar kurtuluyor, ama sizin şehirlerin ahalisini nehirler alıp denize sürüklüyor...(bu nedenle) kendinizi yeniden toy çocuklar gibi hareket ettiğiniz yolun başında buluyorsunuz.³⁸⁵

Platon, siyasî düzen öncesi kurgusal durumu şöyle açıklar: “Bu durumda insanlar az sayıda kalmışlar ve doğa koşullarına karşı büsbütün savunmasızdılar.” Bu sözler ise Platon’un daha önceki diyaloglarında anlattığı ‘Prometheus Miti’ni³⁸⁶ anırtır ve burada da insanları doğa karşısında güçlü kılan zanaatların yitirildikten sonra yeni baştan keşfini resmeder. Buna göre insanlar hiç bir kötülüğü, erdemsizliği yaşamadan, fakat aynı zamanda hiç bir özel mülke de sahip olmadan hayatta kalmaya çalışırlar. Bunun nedeni, Platon’a göre insanların hayatta kalmak için birbirlerine ihtiyaç duymaları ve zaten sayıca az oldukları için yiyecek, barınacak ihtiyaçları ile hayvanları için gerekli otlakların bol miktarda olmasıdır.³⁸⁷ Yani, modernlerin ifadesiyle bu sistemdeki toplumsal-siyasî dinamiklerin belirleyicisi bolluk ekonomisidir. Burada zenginlik olmadığı gibi yoksulluk da yoktu; çünkü, değerli madenlerin hepsi medeniyetle birlikte yitirilmişti ve mülkiyet ortaktı. Zenginlik ya da yoksulluğun olmadığı bir toplum ise rekabet, haksızlık, aç gözlülük, ayaklanma, yalan ve bunun gibi kötülükler olmadığından kirlenmemiş ruhlara sahip, saf ve soylu insanlardan müteşekkildir. Bu noktada sanki Platon bir arada yaşayan bu insanların “daha iyi yaşam nedir?”den ziyade bir ölüm kalım mücadelesinde birbirlerinden başka tutunacakları, sığınacakları bir başka şey olmadığını; kibirlenmelerine, bile bile kötülük işlemelerine sebep olabilecek saflıklarını bozucu öğeleri henüz içlerinde barındırmadıklarını da ima eder. Aslında onun bu iması tüm Hellen yönetimlerine de damgasını vurmuş ve daima kendisine öykünülen ‘Altın Çağ’a duyulan hayranlık ve bu çağa dönüşe duyulan istek ve özlemini anlatır gibidir.³⁸⁸

³⁸⁵ Eflatun, *Batı Klasikleri: Timaios*, 22d-23b. Parantez içindeki ifade bize aittir.

³⁸⁶ Eflatun, *Protagoras*, 320d.

³⁸⁷ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 679a.

³⁸⁸ Ephesoslular, Herakleitos’un tiran Melankomas’ı iktidardan çekilmeye ikna etmesini ve gerekeni kelimelelere başvurmaksızın simgelerle anlatan bu bilgeye hayranlık duymuşlardır. Öyle ki, tiran iktidarı terk edip demokrasi kurduklarında Herakleitos’u yasa yapması için davet etmişlerdir. Bu

Fakat böylesine adil ve erdemli insanlar, adeta Tanrısal bir düzende yaşamlarını sürdürürken, neden yasalara ve yasa koyuculara ihtiyaç duymuş olabilirler ki? Atinalı Kleinias'a yönelttiği bu sorunun yanıtını yine kendisi şöyle verir:

“Bu insanların yasa koyuculara gereksinimleri yoktu...Çünkü o dönemin bu evresinde yaşayanlar yazıyı bilmiyorlar, babadan kalma kurallar denen töreleri izleyerek yaşıyorlardı.”³⁸⁹

Platon'un sözleri içinde 'kurallar' olarak çevrilmiş kelime 'νόμοις' (nomois) yani 'yasalar'dır. Bu haliyle yeniden çevirdiğimizde ortaya çıkan cümlenin ikinci kısmı “babadan kalma kurallar denen töreleri izleyerek yaşıyorlardı.” Haline gelir ki, bu durumda 'yasa' terimi Platon'un kullandığı anlamda, 'yazılı olmayan yasalar' anlamında kullanılan 'thesmoi' ile özdeş hale gelir. Böylece Platon'un 'töre' ya da 'yasa' ile toplumun sahip olduğu ve atalarından bu güne taşıyıp getirdiği ve bir araya getirerek kendisine uydukları “ortak akıl” ya da “bir araya getirilmiş toplumsal tin” olarak yorumlamak mümkün hale gelir.³⁹⁰ Nitekim Platon 'yazılı olmayan yasalar' ya

yönetim Herakleitos için tatmin edici olmaktan uzak ve kendisine tepeden baktığı bir çabadır. Bununla ilgili Herakleitos hakkında şöyle bir söylence anlatılır: Ephesoslular Herakleitos'un Artemis tapınağında çocuklarla birlikte oyun oynadığını duymuşlar. Aslını öğrenmek için gittiklerinde, Herakleitos'un onlara dönüp şöyle dediği rivayet edilir: “Ne şaşırıyorsunuz reziller! Yoksa böyle yapmak sizinle birlikte devlet yönetmekten daha iyi değil mi?” Fakat yine de Ephesosluların yurttaşlar arasında barışın nasıl sağlanacağı ile ilgili agoraya çağrısını kırmaz ve kürsüye çıkıp bir bardak suyun üstüne arpa unu döküp bir çöple karıştırdıktan sonra içip gider. Bu yaptıkları bilge *Ephesos*'lularca şöyle anlaşılmış: “Elde bulunanlarla kanaat edildiğinde ve lüksten vazgeçildiğinde kentlerdeki dirlik ve düzen içinde yaşayacaklardır.” (Kranz, Walther, *Antik Felsefe: Metinler ve Açıklamalar*, s. 61.)

İşte bu ilke İdeal Devlet'in yasa koyucusu Platon tarafından da bir düstur olarak kabul görmüş gözükür. Platon için devletin temelindeki düzen bir bolluk değilse bile yeterlilik ekonomisine dayanır.

³⁸⁹ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 680a.

³⁹⁰ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 713e'de de yasayı 'akılın paylaşımı' olarak tanımlar.

da ‘babadan kalma yasalar’ için şöyle der:

“bunlar tam anlamıyla geleneksel ve eski yasalar olarak, yazıya geçirilmiş yürürlükteki bütün yasalarla, daha çıkarılacak yasaların arasında buldukları için, tüm devlet düzeninin bağıdır...”³⁹¹

Yasa, Platon için geçmiş, şimdi ve yarının *harmonia* ile bir araya getirilerek oluşturulan kurallar bütünü olmalıdır. Çünkü Platon için akıl, ruhun başat yetisi olmakla birlikte, zaman dışı olanla -‘İdealar’ ile- temasa geçebilen, onu temaşa edebilendir. Fakat aynı zamanda akıl, hafıza yeteneği ile geçmiş, şimdiyi ve geleceği kavrayabilendir. Ölümsüz olan ruh, geçmişin, şimdinin ve geleceğin bir olduğu İdealar Alemi’nde; ya da Pythagorasçı deyişle “asıl evinde”, *Lethe* Irmağı’nın unutturan suyundan içtiğinde önceki yaşamlarını unuttur ve döngüsel zaman, aslında yeni hiçbir şey yokken onu duyuları yoluyla durmaksızın aldatır. Pythagorasçı düşüncenin barındırdığı, Grek düşüncesine sirayet etmiş ve Platon’un da sahiplendiği bu inanca göre güçlü bir hafıza güçlü bir kehanet yeteneği de getirir.³⁹²

“Tanrı’nın geleceği görmek bilgisini, insanoğlunun akıldan yana zayıf tarafına vermiş olduğunu göstermek için şu tek ispat yeter. Gerçekten tamamıyla akli başında olan hiçbir insan tam manasıyla doğru, geleceği tam görür bir biliciliğe varamaz. Bunu ancak aklın kudretini bağlayan uykuda iken, yahut da akli hastalık veya coşkunluktan, yolunu şaşırırken başarabilir. Rüyada ve uyanırken, bilicilik kudretiyle, coşkunlukla söylenmiş sözleri hatırlayıp, onlar üzerinde düşünmek, görülmüş bütün hayalleri akılla denemek, onların ileride olacak veya olmuş kötülük veya iyiliği nasıl kime haber verdiklerini araştırmak insanoğluna düşer. Ama bir insan sayıklama halinde iken akli başına gelmeden ne gördüğü ne de söylediği şeyler hakkında hüküm verebilir; kendi işini kendi görmenin, kendi kendini bilmenin ancak bilge kimselere vergi olduğunu söyleyen atasözü doğrudur. İşte bunun içindir ki yasa, Tanrıların ilham ettiği biliciliklere dair hüküm yürütmek için peygamber soyunu ortaya çıkarmış. ...bunun için onlara bilici değil, biliciliğin tercümanı demek daha doğru olur.”³⁹³

Böylece geçmiş, şimdi ve gelecek akıl yoluyla kavranabilir hale gelir. Daha sonra da değinileceği üzere Platon her nerede “güçlü bellek ve çabuk

³⁹¹ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 793b-c.

³⁹² Anar, İhsan Oktay, *Antik Yunan Felsefesinde Zaman Kavramı*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet Arslan, İzmir, Mayıs 1994, s.89.

³⁹³ Platon, *Timaios*, 71e-72b.

kavramaktan”³⁹⁴ bahsediyorsa, orada “filozof”tan bahsediyordur. Dolayısıyla üstün bir kavrama yetisine eşlik eden güçlü bir hafızaya³⁹⁵ ve İdealar Alemi’ni temaşa etmiş sezgisel³⁹⁶ bir akla sahip filozof, yasa koyucu olacaktır. Yasa koyucu ve filozof da biliciden çok Platon’un ‘biliciliğin tercümanı’ ve ‘peygamber soyu’ dediği kehanet yorumcularına benzer.³⁹⁷ Sonuçta; “tıpkı ozanın sözlerinin, kendi şahsi yaratmaları ve hayal gücü ürünleri olmaması gibi, filozofun veya filozofların koyduğu yasaların da öncelikle bütün topluluğun ortak ürünü olarak üzerinde uzlaştığı belli inanışların, belli bir kültürün ve ortak yaşanmışlıkların, yaşanıyor olanların ve aynı zamanda yaşanacakların bir arada olduğu İdealar Alemi’ne öykünmesi, Tanrısal olması zorunludur.”

Platon’a göre *oikos*’un* model alındığı reislik ya da kavimler büyüyerek çoban krallıklarına yani bugün beylik ya da kabile diyebileceğimiz yönetimlere dönüşürler. Bu gelişim esnasında gruplar kendi yasalarından daha iyi yasalar adına vazgeçerek birlik sağlamışlardır. Elbette doğal olarak bu yasalar her topluluğun yaşayışına, kültür ve alışkanlıklarına uyumlu olacak, her birini uyum içinde bir araya getirecektir. O halde bu birlik, savaş sonunda, güçlünün buyruğuyla ve zor kullanarak değil

³⁹⁴ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 710a-908c-747b ve Platon, *Mektuplar*, “Yedinci Mektup”, s. 40.

³⁹⁵ Daha önce de belirtilmiş olduğu gibi topluluğun kendi ortak hafıza Tanrıçası *Mnemosyne*’nin kızları *Mousalar*, mitik anlatımda toplumsal olarak kabul edilen bu ilahi aracılık rolünü oynarlar. *Mousalar*, ozanın söylediği sözün esinleyicisi; yani ilk ve asıl kaynağı olduğu gibi, aynı zamanda garantörleridirler. Platon’a göre ise ozanlar ve yasa koyucuların ortak özelliği Tanrılar tarafından esinlenmiş olmalarıdır.

³⁹⁶ Sezgi kavramının da Platon için son derece önemli olduğu ve Platon için hakiki bilgi, duyuşal olandan ziyade akıl ya da sezgi yoluyla ulaşılandır ve Platon için filozof ilim sahibi olandan ziyade irfan sahibi olandır.

³⁹⁷ Platon biliciler ya da kahinleri içermeyen, fakat bilinmez, çözülmüş sözleri yorumlayanlar için *exegetes* sözcüğünü kullanır. (Platon, *Yasalar: Cilt I*, 759c. ve Platon, *Yasalar: Cilt II*, 828b.)

* *oikos*: Ev ya da hane.

“uzlaşma yoluyla” sağlanmıştır.³⁹⁸

Atinalı, Greklerin yönetim biçimlerinin geçirmiş olduğu değişimleri ele aldıktan sonra bir yasa koyucunun ve koyduğu yasaların sahip olması gereken nitelikleri araştırmaya girişir.

Atinalı yasaların tek bir erdeme uygun olarak değil erdemler bütününe gözeterek yasa konması gereğini yineledikten sonra *Şölen*'de ortaya koyduğu ‘yasalar ile çocuk benzetmesi’ni³⁹⁹ geliştirerek yasa koyucu ile baba, yönetilenler ile çocuk benzetmesi yapar. Buna göre; bir çocuğun pek de derin fikirli olmaması nedeniyle kendi için istedikleri kötü sonuçlara varacaksa bunları yerine getirmekten ziyade onun için iyi olacak seçimleri yapması gereğini söyler. Benzer biçimde bir yasa koyucu da yurttaşların hoşuna gidene ya da her dilediğini gerçekleştirmek yerine erdemin gereklerini yerine getirerek, onlar için şimdi ve gelecekte gerçekleşmesi yaşamlarını en iyi hale getirecek yargılar vermelidir. Bu sözler yine tıpkı Solon’un düsturlarından birinin; yani “yurttaşlara, en hoşna gidene değil en iyiyi salık ver” ilkesinin bir başka versiyonu gibidir. Platon’a göre

“akıldan yoksun olanların dilekte bulunması tehlikelidir, (çünkü) istediklerinin tersi başına gelebilir”.⁴⁰⁰

Çünkü halk ve çoğunluk ruhun acı ve hazlarla ilgili kısmiyken bilgi ve akılla özdeş kısmı ise yasa koyucu bilgilerdir. Nasıl ki bir insan acıdan kaçmak, haza yönelmekten ibaret bir yaşamı seçtiğinde bedbaht bir yaşamı seçtiğinin farkına varamazsa; yaşamını, acı ve haz yöneten insanlar da adaletten yoksun ve yıkılmaya mahkum bir yönetimi seçtiklerinin farkına varamazlar. Öyleyse bu insanlar için en iyi olan, kendileri için en iyi olanı bilmediklerini kabul ederek, en iyiyi bilenlerin kendilerini yönetmelerine “gönüllülükle boyun eğmeleri”⁴⁰¹ olacaktır. Hatırlarsak, bu konu eserin ‘II. Kitap’ında işlenmişti.⁴⁰² II. Kitap’ta işlenen bu konuya yeniden

³⁹⁸ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 681c.

³⁹⁹ Eflatun, *Şölen: Sevgi Üstüne*, 209a–e, s. 72–73.

⁴⁰⁰ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 688c. Parantez içindeki ifade bize aittir.

⁴⁰¹ A.g.e. , 659d.

⁴⁰² Platon, *Yasalar: Cilt I*, 658e-659c.

dönülerek bu kısımda yapılan örtük ima ve göndermeler, daha açık biçimde ve şerhler eklenerek derinleştirilir.

Siyaset alanında geçerli akıl yürütme Platon için eğitim alanında da aynen geçerlidir denebilir. Çünkü Platon'a göre, "kent kurma ve yasalarını yapma, insanları erdeme yönelten en iyi araçtır."⁴⁰³ Platon, insanı bir ruh ve beden yanı olan varlık olarak tanımlarken ruhu ezelî ve ebedî Akılla özdeş olarak anlamaktadır. Meğer ki insanlar hem iyiye hem de kötüye meyilli doğarlar, o halde bir insanın ruhunu doğru çevre ve doğru eğitim ile verilen doğru bilgilerle iyiliğe yaklaştırılması mümkündür. Platon'a göre; "Acılar, hazlar ve tutkuların kölesi olan insanların mutlu olması imkansızdır."⁴⁰⁴ Bu durumda yasalar ve doğru eğitim insan ruhu için gerekli olan sınırlamaları getirip gerekli alışkanlıkları kazandıracaklardır. İşte bu erdem eğitiminin nedeni ve nasıl araştırıldığındaysa, Platon için bu zemin Tanrı'ya varana dek geri götürülebilirdir.⁴⁰⁵

Platon'a göre eski yönetim biçimlerinin ve devletlerin ortadan kalkmalarının nedeni cesaretlerinin eksikliği ya da yurttaşların savaş konusunda bilgisizlikleri değil, insana ilişkin olguların en önemlilerinin bilgisizliği yüzünden yıkılmışlardır. En büyük bilgisizlik, insanın güzel ya da iyi bulduğu bir şeyi sevip ona bağlanmayı kötü ve haksız şeyleri sevmesi ve bunların peşinden gitmesi olmalıdır. Halk ve çoğunluk bu bilgisizliğe düşmeye meyillidir; fakat aynı zamanda bu yanlışında ısrar edip yasa koyucuya ve onun yasalarına boyun eğmediğinde en kötü bilgisizliğe düşmüş olur. Yasa koyucunun görevi ise işte bu yanlışlığa karşın akli başında kalmak ve erdemler bütününe uygun yargılarda bulunmak olacaktır.

Platon'un buraya kadar ortaya koyduklarından neden kitlesel ve devlet eliyle eğitime ihtiyaç duyduğunu, eğitimin nasıl olması gerektiğini de anlamak güç değildir. Açıktır ki, geçmişte kurulmuş devletlerin olduğu gibi hali hazırda varlığını sürdüren devletlerin de karşılaştıkları en ciddi tehdit daima dış düşmanlar değildir. Çünkü cesaret ve savaş becerisiyle ölçülmüş olsaydı pek çok savaşçı toplumun ortadan

⁴⁰³ A.g.e. , 708d.

⁴⁰⁴ A.g.e. , 636c.

⁴⁰⁵ A.g.e. , 643b.

kalmış olmasını açıklamak imkansız hale gelirdi. Bu durumda yasalar, en küçükten büyüğe doğru; yurttaşların -ruh ve bedeni ve/veya ruhun kısımları arasında- kendi içinde başta olmak üzere, yurttaşlar arasında, yurttaşların yasalarla, devletin ile diğer devletler, dünya ve *kosmos* ile *harmonia* sağlayacak ya da gözetecek biçimde düzenlenmiş olması gereklidir. Aksi halde, “insana ilişkin olguların en önemlileri konusunda bilgisizlik geçmişte olduğu gibi şimdide de ve gelecekte de devletler için kaçınılmaz sonu, bozulma ve çöküşü hazırlayacaktır.”⁴⁰⁶

Atinalı’ya göre *polis*’te zorunlu olarak yöneticiler ve yönetilenler olmalıdır. Yönetme ve yönetilme ilkesi; ailede ana-babanın çocukları, soyluların soylu olmayanları, yaşlıların gençleri, efendilerin köleleri, güçlünün zayıfı ve kurada⁴⁰⁷ kazananın kaybedeni yönetmesi biçiminde tezahür eder ve bu Atinalı için doğaya uygun bir durumdur. Platon, daha önce de hatırlatıldığı gibi Thebaili Pindaros’un “Yasa, dünyanın, ölümlülerle ölümsüzlerin kraliçesi; yeryüzünü, insanları ve Tanrıları yönetir.” sözlerini anırtırarak doğa yasasına uygun olan yasanın zorla değil gönülden boyun eğenleri yönetmesinin gereği olduğunu vurgular.⁴⁰⁸

Yönetici genç ve güçlü olsa da tek bir kişi olması Platon için sonu hüsrarla bitecek, başı sonundan belli bir öykünün yinelenmesi anlamına gelir. Yetkinin dengesini bozduğu ruhu ölçsüzlüğe kayan yönetici dostlarının söylediklerini de önemsemeyeceğinden zihni cehaletle dolacaktır. Bunun olmaması için, Atinalı’ya göre Sparta’daki gibi iki krallı veya yaşlı bilgeler kurulundan oluşan meclise yönetim erkini dağıtılması yerinde bir uygulama gibi görünür. Platon’un bu satırları *Mektuplar*’ında açıkladığı, Syrakusa Kralı Dion ile yaşadığı deneyimlerinden çıkardığı sonuçlardandır.⁴⁰⁹ Çünkü, daha önce de belirtildiği gibi felsefe konusunda son derece yetenekli ve istekli olmasına karşın Dion, iktidara geldiğinde bir anda kural tanımaz, acımasız bir tirana dönüşmüştür. Platon’un yönetici merkezli yönetim

⁴⁰⁶ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 688d.

⁴⁰⁷ Daha önce de vurgulandığı gibi, moiralar, daimonlar ve kleros bahsinin geçtiği giriş kısmında açıklandığı gibi, ‘Tanrısal yazgının tayin ettiği durum’ anlamında kullanılır.

⁴⁰⁸ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 690c.

⁴⁰⁹ Platon, *Mektuplar*, “Yedinci Mektup”, s. 39.

anlayışını terk ederek hukuk ya da yasa temelli yönetim anlayışına geçişindeki akıl yürütmenin temel öncülü “iktidara her kim gelirse gelsin devletin ve yurttaşların iyiliğini gözetmesinin garantisi olarak, kendi üstünde bir konumdaki yasaların kontrolüne tâbi olması” gereğidir. Çünkü ruhunda henüz ölçülülük, akli başındalık, adalet ve cesaret gibi erdemlerin ruhuna henüz yer etmediği kişilerin ilk yitirdikleri yetisi ölçülülüğüdür; fakat hiç yitirmediği ve tek başına erdem olmaktan çıkıp kara bir cehaletin bekçisi haline gelmiş cesaretidir.

O halde Platon’a göre demokrasi ve monarşi dilemmasını temel iki yönetim biçimi olan demokrasi ve monarşinin güçlü yanlarını birleştirerek zayıf yanlarını bertaraf edebiliriz.⁴¹⁰ Özgürlük, uyum ve görüş alışverişinin olduğu bir monarşi örneği olarak Persler, bu nitelikleri nedeniyle askerlik ve yönetimde bir süre başarılı oldular. Fakat ne zaman ki askerliğe verdikleri önem artıp, evine ve çocuklarının eğitimine önem vermemeye başladı, o zaman devletini makus bir kadere mahkum etmiş oldu. Çünkü çocuklar, bedensel bakımdan adeta camdan bir fanus içinde bolluk ve yapay bir mutlulukla hiçbir güçlülükle karşılaşmadan büyüyorlardı. Zihinsel bakımdan ise hiçbir karşı görüşle sınımadıkları fikirlerinin yapay bir mutlaklığa sahip olduklarını bilmedikleri doğruluk fikrine saplanarak düşünsel derinliğe sahip olmadan yetişiyorlardı. Böylece, Pers kralı ve diğer yöneticiler askerî zaferler peşinde bir seferden ötekine koşarken, başarılarının, çocuklarının eğitimi eğitimsiz kadınların eline bırakmakla gelecekteki yönetici ve yönetilenleri cehaletin kucağına bırakarak başarısızlığa dönüştüğünü fark edememişlerdi. Atinalı, yasa koyucunun tarihteki bu örnekleri göz önünde bulundurarak sistemli bir eğitimi sağlaması gerektiğini savunur.⁴¹¹ Spartalılar’ın aksine doğaları birbirlerinden farklı çocukları sadece cesaret erdemini kazandırmayı amaçlayan değil, erdemler bütünü, ölçülülük esas alınarak *harmonia* ile bütünleştiren ve bunları dayanışma ile güce dönüştürecek bir eğitim sistemi tasarlanmalıdır. Fakat öte yandan Atinalılarda olduğu gibi tam bir başıboşluk ve ölçsüzlük ile kadim olana saygısızlığın olağan sayıldığı bir yönetimin varacağı sonuç da Perslerinki ile aynı olmuştur. Çünkü, aşırı baskıcı

⁴¹⁰ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 693d.

⁴¹¹ A.g.e. , 696a.

yönetim kadar aşırı özgürlüklerin yer aldığı yerde de birlik ve bütünlük duygusu yok olacak ve dış tehdit veya iç çatışmalarla yok olacaklardır.

Tam bu noktada Platon'un göreceliğe dayalı öğretileri olan Sofistlerle hesaplaşmayı sürdürdüğü görülür. Çünkü Sofistler siyasî alandaki öğretmenler olarak yeteneği olsun ya da olmasın doğruluğu, adaleti gözetmesin ya da gözetmesin, isteyen herkese para karşılığı ders vermişlerdir. Ardından Platon'un şair bahsinden yine Sofistleri anıştırdığına yönelik yeni bir kanıtla karşılaşırız:

“(şairler) tiyatrolar sessizlik içindeyken gürültüye boğuldu. Ve bu sanattaki yönetimde ‘aristokrasi’ yerini *theatrokratia* yani seyirci egemenliğine bıraktı. Eğer özgür insanların demokrasisi bununla kalsaydı sonuç bu kadar da kötü olmazdı. Ama şimdi bizde müziğin ardından ‘herkesin her şeyi bildiği’ sanışı ve kural tanımazlığı aldı yürüdü. Sonra da başı bozukluk geldi.”⁴¹²

Kuşkusuz ki “herkes her şeyi bilir” ve “insan her şeyin ölçüsüdür” düsturları Protagoras’a aittir. Sofistlerin başta gelen isimlerinden Protagoras’ın fikirlerinin, toplumda bozulma ve başıbozukluk yarattığı fikrini böylece temellendirmiş olur. Çünkü herkesin ölçüsünün kendi olması, kendi beğeni, değer, eğilim, çıkar ve arzularının adalet, ahlak gibi toplumsal içerik ve anlamlı kurallara da ölçü olması demektir. Böylesi bir toplumda, varolan kişiler kadar ölçü var demektir ki, bu aslında söz konusu toplumda hiçbir uzlaşma zemininin mevcut olmadığı ve sözün, diyalogun yerini çatışma ve kavganın aldığı ölçüsüzlüğün var olduğu anlamına gelir. İşte Platon’un karşı çıktığı, ortadan kaldırmaya çalıştığı anlayış tam da budur.

Platon, yasa koyucunun üç şeyi; yani yasalarını yaptığı kentin nasıl özgür, uyumlu ve akli başında olacağını göz önüne alarak yasa çıkarması gerektiğini söyler.⁴¹³ Ozanlar ise bu konuda safсатаcı Sofistler kadar site dışına atılmayı hak etmektedirler ise de Platon bunu apaçık söylemez. Ancak ozanların eğer mümkünse yasa koyucu ya da denetleyicilerle denetlenmesini önerir.

Tüm bu konuşmaların ardından Atinalı, sohbetlerinin asıl amacının bir devletin en iyi nasıl yönetileceğini, özel olarak da bir kişinin yaşamını en iyi nasıl

⁴¹² A.g.e. , 700d.

⁴¹³ A.g.e. , 701d.

yöneteceğini görmek olduğunu açıklar.⁴¹⁴ Kleinias ise bunun sadece hoş bir sohbet olmaktan öte pratikte faydalı olabileceğini söyler. Çünkü dediğine göre; Knossos kentinin yetkilileri Kleinias ve dokuz arkadaşını yeni bir yerleşim merkezi kurma hazırlıklarıyla görevlendirdiklerinden, konuşulanlarla kurulacak devletin öncelikle kuramsal alt yapısı hazırlanmış olacaktır.

⁴¹⁴ A.g.e. , 702a.

IV. KİTAP

Dördüncü Kitap, kurulacak İdeal Devlet'in coğrafi konumu ile ilgili araştırmalarla başlar. Eski bir yerleşim merkezi olan İdeal Devlet'in kurulacağı yer, engebeli, ovalık araziye bir arada barındıran, denize on beş kilometre uzaklıkta ve limanları olan bir mekandır. İdeal Devlet, denizden uzak olmasıyla dışarıdan gelecek denizcilere, tüccarlara ve onların getirecekleri kötülöklere karşı doğal bir korumaya sahip olacaktır. Platon bu konuyu açıkça belirtmez fakat kimi ipuçları vermekle yetinir.

Platon kurulacak devletin konumu, yerleşimcilerinin niteliklerinin ardından en iyi yönetim biçimine konuyu getirir. Platon, Atinalı'nın ağzından şunları söyler:

“Peki yasa koyucuya nasıl bir kent verilmeli ki onu gerektiği gibi düzenleyebilsin?”⁴¹⁵

Bu soruya yanıt son derece ilginçtir. Atinalı'ya göre yasa koyucu tiranlıkla yönetilen bir kent ister. Başındaki tiran ise:

“...Genç, belleği güçlü, kolay kavrayan,yiğit ve yaradılıştan eli bol olsun...içindeki öteki erdemlerin işe yaraması için de ölçölülük ve akli başındalığa da sahip olmalıdır.”⁴¹⁶

Fakat talih eseri -kaderin ya da Tanrıların isteği uyarınca- aynı zamanda, bu tiranın yaşadığı çağda övgüyle karşılanmış faaliyetleri olan bir yasa koyucu da varsa ve tiranla karşılaşarak yasaları düzenlemesine yardımcı olursa;

“Bu koşullar talihin de yardımıyla gerçekleşirse bir kent için en büyük iyilik Tanrı tarafından bahşedilmiş demektir.”⁴¹⁷

Yönetim sıralamasında, iyilik bakımından, bir tiran ve yasa koyucunun bir arada bulunduğu yönetim biçiminin ardından gelecek yönetim biçimi krallık, daha sonra demokrasi ve en son oligarşidir. Fakat daha sonra, aslının bir kopyası olduğu ima edilen tüm bu dünyevi yönetim biçimlerinin üstüne hakiki iyi ve adil yönetim

⁴¹⁵ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 709e.

⁴¹⁶ A.g.e. , 710a.

⁴¹⁷ A.g.e. , 710c.

biçimi olarak Tanrıların yönetimini yönetimlerin en iyisi olarak tanımlar.⁴¹⁸ Verilen örnekte anlaşılır ki bu yönetim biçimine duyulan hayranlık, Kronos çağına ya da Kahramanlık çağına duyulan hayranlık, özlem ve öykünmenin bir yansımasıdır. Yönetim biçimleri sıralamasında oligarşi en sondadır; çünkü oligarşi pek çok kişinin güç sahibi olduğu bir ortamdır ve böyle bir oluşumu kabullenmeleri zor görülür. Diğer bir deyişle;

“...Tiranlıkta olduğu gibi iktidarın sayıca en az ve en güçlü kişinin olduğu yerde ancak o zaman kolay ve hızlı bir değişim ortaya çıkar.”⁴¹⁹

Platon, böylece tarihsel bir gerçeğe işaret ederek yönetimlerin en iyisi olduğu düşünülen pek çok yönetimin ortadan kalkmış olmasını şöyle hatırlatır:

“Hiçbir insan yapısı (yönetim), kendini bilmezliğe ve adaletsizliğe sürüklenmeden insan işlerini kendi başına yönetmeye yeterli değildir.”⁴²⁰

İşte bu satırlar eserin yüreğinin attığı yerlerden biridir. Çünkü bu satırlar, Platon’un düşünce evriminde yeni bir aşamanın, yeni bir anlayışın üzerine yerleşeceği zemini oluştururlar. Böylece, “kim yönetmeli?” ya da “en iyi yönetim biçimi hangisidir?” soruları, Platon’un bu sözleri ile nispeten cevaplanmış olur. Platon’a göre ancak Kronos çağında ya da Kahramanlık çağında olduğu gibi Tanrıların/yarı Tanrıların yönetici olduğu ve insanların Tanrısal buyruklar uyarınca yönetildiği form örnek alındığında felaketler ve acılardan kaçınmak mümkündür. O halde, özde aklın paylaşımının, yani ‘yasanın’, yöneticilerin üstünde konumlandırıldığı bir yönetim biçimi, hangi bir formda olursa olsun erdemli ve dolayısıyla sürekli daim, adil, huzurlu bir yönetim olabilir. Fakat daha önce de belirtildiği gibi bir yönetimin devamlılığı ve yurttaşlarının gönülden bağlılığı için çoğunluğun onay verdiği bir yönetimin huzur ve adaleti tesis edebileceği sonucuna varır. Çünkü yasa daima yaşamın her alanında hazır ve kontrol eden olamaz, aynı

⁴¹⁸ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 713a.

⁴¹⁹ A.g.e. , 711a. Platon aynı fikrini 7. mektubunda da söyler. Platon, *Mektuplar*, s. 42.

⁴²⁰ A.g.e. , 713c.

zamanda konulan her yasa kimi belirlemeler yaparken belirsiz alanlar hakkında yorum yapmadığında doğal olarak kötü niyetli kimselerin elinde bu açıkları kullanılabilir. Dolayısıyla güçle yönetmek, daima daha güçlü birinin ya da birilerinin çıktığında yani bir gücü yeten çikana kadar gücün esiri olmakla aynı anlama gelir. Bu nedenle; iyi niyetin, sadakatin, gönüllülükle boyun eğmenin ve itaatın tesisi için ikna ve eğitim birer çözüm yolu olarak, bir anlamda bir araç olarak kullanılabilir.

Devlet'te ayrıntısıyla ele alarak çürüttüğü, Thrasymakhos'un "adaletin güçlü olan tarafından belirlendiği ve dolayısıyla adaletin güçlünün işine gelen olduğu"⁴²¹ fikrinin yinelenerek kimin kimi ve nasıl yönetmesi gerektiği konusuna dayanak yapıldığı görülür. Daha önce ele alınmış olan yönetme ve yönetilme ilkesinin doğal bir zorunluluk olduğu kabulüne,⁴²² Thebaili Pindaros'un; "Yasa, dünyanın, ölümlülerle ölümsüzlerin kraliçesi; yeryüzünü, insanları ve Tanrıları yönetir" sözleri dayanak olmuştur. Fakat bu sözler Platon'a göre şiddeti, gücü gücüne yetenin kıyasıyla savaştığı bir durumu da doğaya uygun ve haklı göstermektedir.⁴²³ Böyle bir yönetim biçimi kabul edildiğinde soylu, zengin, güçlü oldukları için birinin ya da birilerinin yönetici olduğu durumda huzursuzluk sürecek ve iç savaşlar her an gerçekleşebileceğinden birlik ruhunun asla tesis edilemeyecektir. Oysa yöneticiler yönetimin merkezinden alınarak yasaların hizmetkarı statüsünde görev aldıklarında, şahsi yanlış tutumlar, anlayışlar, yaklaşımlar ve eğilimlerden doğabilecek zararlar da en aza indirgenmiş olacaktır.

O halde İdeal Devlet'in yurttaşları, mutlu ve huzurlu bir yaşamın ön koşulunun adil bir yasa olduğunu ve adil bir yasanın Tanrısal yasalara en uygun yaptırım, ilke ve kurallarla oluşturulduğunu bilen kimseler olacaktır. II. Kitap'ta konu edinilmiş olan Protagoras'a ait "insan her şeyin ölçüsüdür" fikrinin, toplumda bozulma ve başıbozukluk yarattığı tekrar edilerek, kurulacak İdeal Devlet'in yasalarında ve toplumsal yaşantısında her şeyin ölçüsünün Tanrı olduğu fikri içerilmiş olacağı da

⁴²¹ Platon, *Devlet*, 338c–348a.

⁴²² Platon, *Yasalar: Cilt I*, 690c.

⁴²³ A.g.e. , 715a.

önemle vurgulanır.

Atinalı'nın hatırlattığı bir mitosa göre bir ozan *Mousalar*'ın üç ayağına oturduğunda kendinden geçer ve çelişkili anlamsız sözler söyler.⁴²⁴ Platon'un bu tasviri Pythia adındaki Delphoi kahini hakkında anlatılanlarla bire bir örtüşür.

Azra Erhat, kahinin kendinden geçerek -tıpkı Homeros'un vezni olan hexametron biçiminde- anlaşılması güç sözler söylemesini "bilicilik sanatı" olarak tanımlar.⁴²⁵ Şair ve kahin artık özdeşleşmiştir ve yaptığı eylem tıpkı yasa koyucununki gibi Platon tarafından daha önce de vurgulandığı üzere yaratıcılık (*poiesis*) eylemi olarak nitelendirilir. Fakat kahinin sözleri dinleyenler için çoğu zaman tutarsız, saçma ve anlamsızdırlar; dolayısıyla da açıklanmalarına veya yorumlanmalarına ihtiyaç vardır. Kahinlerin (*manteis*) gizemli örtük sözleri, tapınakta bulunan *Prophetai*, *Hermeneus* ya da *krités* denilen 'yorumcu ya da sözcülerce' açıklanır, yorumlanır ve böylece herkesçe anlaşılır hale getirilirdi.⁴²⁶ Platon'un, tüm bu anlamlarda, 'yorumlayıcı' karşılığı olan bu Attika Lehçesi sözcükler yerine İonia lehçesi karşılığı olan *ἐξηγητής* (*exegetes*)'i kullanır.⁴²⁷ *Exegetes*, Eleusis gizemciliğinde 'bir rahiplik unvanı' olarak kullanılır ve bu kimseler gizemlerin, söylenen gizemli sözlerin yorumcularıdır ve aynı zamanda dinsel, ruhanî önderlerdir.⁴²⁸ Daha önce de bilici ve yorumcuların Grek dünyasında siyasî, askerî, toplumsal ve bireysel yaşamı nasıl yönlendirme gücünün olduğundan bahsedilmişti. Böylece, bu kimselerin aynı zamanda 'önder' anlamına gelen bu isimle anılmalarının hem dinsel hem de politik bir art alana sahip olduğu da ortaya çıkmış olur. Bunun konumuz açısından önemi, yasaların, tıpkı Spartalı yasa koyucu Lykourgos'un, Atinalı yasa koyucu Solon ve Giritli yasa koyucu Minos gibi Tanrıların onayı alındıktan sonra yürürlüğe konmuş olması; dolayısıyla da yasaların meşruiyeti için

⁴²⁴ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 719c.

⁴²⁵ "Apollon", *Mitoloji Sözlüğü*, Erhat, Azra, s. 60.

⁴²⁶ Thomson, George, *Tarih Öncesi Ege II*, s.136. ve Thomson, George, *Aiskhylos ve Atina*, s. 214-215.

⁴²⁷ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 828b.

⁴²⁸ Thomson, George, *Aiskhylos ve Atina*, s. 215. Bu kavramın bir diğer anlamı da 'idare eden, önder'dir. ("ἐξηγητής", *Yunanca-Türkçe Sözlük*, Sinanoğlu, Suat, Dr. , s. 3.)

Tanrı'nın garantörlüğüne sığınılması geleneğinin sürdürülmesidir.

Çıkarılabilecek bir başka sonuç, Platon'un Attika lehçesindeki karşılıkları yerine kökeni Eleusis gizemciliğine dayanan ve bu anlamda mevcut geleneksel Olympos inanisına karşıt bir dinsel inanışın sahip olduğu bir terimi, bir payeyi kullanmasının da manidarlığıdır. Böylece, Platon'un aslında eski olan fakat o döneme değin sadece Peisistratos'un birkaç uygulaması dışında kamusal alanda kabul görmeyen bir inanışın *Olympos* inanışı yerine tercih edildiği ve kamusal alanda, rahibi, yöneticilerden biri olarak kabul gördüğü, bunların yanı sıra toplumsal yaşamda da önemli bir konuma taşındığı söylenebilir. Bu durum daha önceki kısımlarda da vurgulandığı üzere Platon'un epistemolojik, politik, ahlakî, toplumsal, gerekçelerle İdeal Devlet'inde *Olympos* inanışı yerine Eleusis Gizemciliği, Orphik-Dionysos inanışını tercih ettiği savını destekler konumdadır.

İşte yasa koyucu da şairlerin ve bilicilerin yaratıcılığından farklı olarak 'koyulan kuralların akla ve/veya Tanrısal olana uygunluğu konusunda diğer insanları teşvik ve iknaya çalışan bir yorumcu'ya benzemesiyle *Prophetai*, *Hermeneus* ya da *krités*'lerle benzeşir.⁴²⁹ Bu konuyla ilgili olarak yine sıkça başvurduğu benzetmelerden biri olan 'hekim benzetmesi'ne başvurur.⁴³⁰ Bu benzetmeye göre hekimlik sanatı eğitim ve gözlem ya da deneyim yoluyla olmak üzere iki yolla öğrenilir. Özgür yurttaşların hekimliğini üstlenen, eğitimle hekimlik sanatını öğrenmiş özgür hekimler, hasta olanlara hastalıklarını, tedavilerini açıklar ve onları ikna yoluyla kısa sürede sağaltmaya çalışır. Kölelerin hekimliğini yapan ve bu sanatı gözlem ya da deneyimle edinmiş köle hekimler ise hastalara –ama açıklamalarıyla ilgilenmediklerinden ama cehaletleri nedeniyle açıklamanın hiçbir etkisi olamayacağını bildiğinden- hiçbir açıklama gereği duymadan, tiranca bir

⁴²⁹ Fakat Platon, *Devlet Adamı* adlı eserinde, yöneticileri emir veren olarak, başkalarının emirlerini aktaran bilici ve habercilerden ayırır. (Eflatun, *Devlet Adamı*, Çevirenler: Dr. Behice Boran, Mehmet Karasan, Cumhuriyet Yayınları, Ankara, Temmuz 1998, Üçüncü Baskı, s. 20.

⁴³⁰ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 720b. Bu konu, daha önce Platon, *Devlet*'te, (Platon, *Devlet* 342a) konu edilmiştir.

buyurganlıkla yapmaları gerekenleri sayıp döker.⁴³¹ Yasa koyucu ise bu iki hekimlik sanatı biçiminden de faydalanacak; gerektiğinde ikna, gerektiğinde baskı ve buyurganlığı seçecektir. Yasa koyucu eğitimli yurttaşlar için yasalara giriş kısmı ekleyecek ve böylece ikna yoluna gidecek; daha sonra ise bunları bilerek ya da bilmeyerek dikkate almayanlar için yaptırımlar içeren ana metni biçimlendirecektir. İlerleyen kısımlarda hekim ile yasa koyucu benzetmesini yeniden hatırlatan Platon, kölelere hekimlik yapan bir hekimin, özgür yurttaşlara açıklama ve ikna yoluyla tedaviye çalışan hekimi gördüğünde kahkahalarla gülerek hekimler arasında alışlagelmiş şu sözleri yineleyeceğini söyler:

“Hay aptal, sen tedavi etmiyorsun, neredeyse eğitiyorsun, sanki iyileşmeye değil de hekim olmaya ihtiyacı varmış gibi.”⁴³²

O halde yasa koyucu sadece yasa çıkarmakta değil aynı zamanda yurttaşları da eğitmektedir.⁴³³

⁴³¹ Platon, *Devlet*'te aksi halde hekimin tedavi etmek yerine hastaya hekimlik sanatını öğretmeye çalıştığında komik duruma düşeceğini söylemişti.

⁴³² *Yasalar: Cilt II*, 857d.

⁴³³ A.g.e. , 857e.

V. KİTAP

Bu Kitap, Atinalı'nın "ruhun" niteliklerini sıralamasıyla başlar:

"...Sahip olduklarımız içinde Tanrılardan sonra en Tanrısal olan ve en çok bize ait olan şey ruhtur..." "...ve insan, Tanrılardan ve onları izleyen varlıklardan (*diamon*lar ve kahramanlar) sonra kendi ruhuna değer vermelidir..."⁴³⁴

Ne kendisini büsbütün hazlara adayan, ne başına felaketler geldiğinde sorumluluğunu dışta arayan, ne kendisini acıların, çilelerin ve korkuların ellerine bırakan, ne yaşamın başlı başına iyi, ne de kötü olduğunu düşünen ruhuna değer vermektedir. Ayrıca bedensel güzelliği erdeme yeğlediğinde, haksız yollarla para kazanmaktan utanç duymazsa; yasa koyucunun kötü ya da çirkin diye nitelediği şeylerde kaçınmazsa, Tanrı'ya en yakın varlığını, ruhunu son derece aşağılık ve çirkin kıldığını bilmemektedir.⁴³⁵ Öyleyse, yasa koyucunun ereği, iyileri izlemek ve düzelebilir kötülerini de olabildiğince yola getirmek olacaktır.

"...Para ve mal sahibi olma da değer ölçüsüne sahip olmalıdır..."⁴³⁶

diyen Platon, çocuklarına rahat etmeleri için bolca altın, mal ve mülk bırakmak yerine utanabilme duygusunun bırakılmasının gerektiğini söyler. Çünkü birincisi, bir kentte zenginler etrafında dolmuş dalkavuklar ya da hazıra alışmış serseriler ordusu yaratıp düzensizliğe yol açar; diğeri ise uyumlu, sıkıntısız ve onurlu bir yaşam sağlar. Platon için utanma ve ar duygusu, Tanrısal korkuyu kastetmek için kullanılmaktaydı.⁴³⁷ Utanma duygusunun eksikliği sadece gençlerde değil yaşlılarda da ortaya çıkabilir. Bu durumda yasanın gözeteceği ilke, yaşlıların ar duygusunu incitecek davranışlardan daha fazla sakınması ve böylelikle gençlere boş nasihatlerden ziyade örnek olmak yoluyla eğitilmelerine ön ayak olmalarıdır. Aslında bu satırlar gençlere ailelerde verilecek ilk eğitimin ne olduğunu ortaya koymaktadır.

⁴³⁴ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 726a.

⁴³⁵ A.g.e. , 728a.

⁴³⁶ A.g.e. , 722a.

⁴³⁷ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 671d.

Çünkü, özellikle ahlak alanında nasihat edip boş sözlerle avutulmak yerine, erdem sahibi kişiler tarafından bizzat yaşayarak iyi örneklerini ya da sonuçlarını yaşamda göstererek öğretmeleri en ikna edici yöntemdir.

Şairin sözlerinden olan ve herkesçe bilinen “Bütün bunları yapan, bunların tohumunu atan Zeus’tur deme; korku olan yerde saygı da vardır” fikrine karşı çıkar.⁴³⁸ Çünkü Platon’a göre korku olan yerde saygı olmaz tam tersine saygı olan yerde korku olur. Çünkü sözgelimi pek çok insan korku duydukları hastalıklara saygı beslemedikleri gibi korktukları kimi şeylere saygı beslemezler.

Platon bir yasanın giriş metni dahilinde doğruluk (*aletheia*), cömertlik, ölçülülük, akli başındalık, adillik yanı sıra, kendini sevme, bencillik, cehalet ve bilgelik, aşırı gülme ve ağlamayı bastırmak konularında deyim yerindeyse etik yasalarını sıralar.⁴³⁹

Devlet düzeninde bulunan temel işlevlerin yerine getirilmesine yönelik görev dağılımında yetki verilecek kimselerin doğuştan kimi karakter özelliklerine sahip olmaları zorunludur. Oysa yeni kurulacak bu devlet çeşitli kültür, gelenek ve yaşayış seviyelerine sahip çok çeşitli insanlardan kurulacaktır. Yasa koyucunun görevi işte bu özünde çok farklı yapıya sahip insanları bir araya getirerek birlik ruhu oluşturacak, daha sonra bunları organize hale getirerek *harmonia* içerisinde yaşamalarını, devinmelerini sağlayacak düzenlemeler yapmak olacaktır. Yerleşmek için gelen göçmenler, daha önceki alışkanlıklarına göre belirli bir toprağa sahip olmak ve geçimini buradan sağlamak isteyecektir. Oysa kurulacak İdeal Devlet’te tıpkı III. Kitap’ta bahsedilen yoksunluk durumuna düşmüş insanların sahip olduklarına benzer bir biçimde özel mülkiyet ve para veya değerli madenler olmayacak,⁴⁴⁰ böylelikle açgözlülük, anlaşmazlık, rekabet, haksızlık, ayaklanma, yalan ve bunun gibi kötülükler de en aza indirgenmiş olacaktır. Fakat her ne kadar bu devletin kuruluş dinamiklerini bolluk ve ortaklaşalık anlayışı oluştursa da adalet, eşitlik ilkeleri ile

⁴³⁸ Eflatun, *Büyük Klasikler: Eflatun I: Euthyphron*, Hürriyet Yayınları, İstanbul, Nisan 1973, Birinci Baskı, 12b–c.

⁴³⁹ A.g.e. , 730c-731e.

⁴⁴⁰ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 679a. Bu ilke, Sparta yasalarından aynen alınmış görünür.

yönetilebilir olmaları için belli sayıda olmaları zorunlu görünür. Çünkü, ilk olarak eğer bir *polis* belli sınırlara sahipse, toprak da ancak belli miktarda insana yetebilir anlamına gelecektir. İkincisi *polis*, dışarıdan gelecek saldırılara karşı koyabilecek kadar nüfusa sahip olmalıdır. Böylece toprak, barınaklar, bir kişiye (aile reisine) bir kura payı dağıtacak şekilde 5040 eşit parçaya ayrılacaktır.⁴⁴¹ Bu sayı oldukça özeldir, çünkü savaş ya da barış zamanlarındaki ortaklaşa işler için olduğu gibi, vergi, antlaşma, ortaklık gibi işlerde kalansız olarak bölünebilecek 59 farklı kısma ayrılabilir.⁴⁴² Bu nedenle İdeal Devlet'in nüfusunun 5040 aile ile sınırlandırılmasına özen gösterilecek, gerekirse fazla sayıda olanlar göç ettirileceklerdir.

Yeni kurulacak bu devlette yerleşimci olarak gelecek göçmenlerin sahip olduğu inançlara anlayış gösterilecek, fakat özellikle Delphoi, Dodona ve Ammon'dan gelen kültlerin korunması sağlanacaktır.⁴⁴³ Atinalı özellikle vurguladığı Delphoi, Dodona ve Ammon'dan gelen kültler ile hangi inanışları kast etmektedir?

Delphoi, Apollon Tapınağı yer alan ve hemen tapınak sınırları içinde tüm Helenlerce bilinen kehanet merkezine sahipti. Dodona, Boiotia yöresinin Phokis'teki Zeus tapınağı yanında bulunan en ünlü kehanet merkeziydi ve bu topraklar her yıl hac düzenlenen bir kutsal merkezdi.⁴⁴⁴ Ammon ise günümüz Libya'sında bulunan Mısır kökenli Tanrı inanışı olan kehanet merkeziydi.⁴⁴⁵ Bu bölgelerin ortak özelliği devlet işleri ya da özel bir mesele hakkında karara varıldığında veya kararsızlığa

⁴⁴¹ A.g.e. , 737d.

⁴⁴² Platon'un ortaya çıkardığı toplam toprak parçası sayısına, Plutarkhos'un kedi ve yavruları için saptadığı formüldeki aynı gizemsel diziye varılmaktadır. $1 \times 2 \times 3 \times 4 \times 5 \times 6 \times 7 = 5040$ Ayrıca 7 sayısı Herakleitos ve Pythagorasçılar için olduğu kadar Platon için de mistik ve kutsal bir sayıdır. Öncelikle Platon için kozmolojisinin temelinde bulunan gezegenlerin sayısının toplamı 7'dir. Ayrıca, gezegenlerin sayısının olduğu gibi hareketin formu da 7 çeşittir. (Eflatun, *Batı Klasikleri: Timaios*, 43a ve 34a.)

⁴⁴³ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 738b.

⁴⁴⁴ Thomson, George, *Tarih Öncesi Ege II*, s.136.

⁴⁴⁵ Herodotos, *Herodot Tarihi*, I. Kitap 46.

düştüğünde kendilerine başvurulması ve yapılmış olanların ya da yapılacakların sonuçlarının Tanrılara danışıldığı kehanet merkezlerine sahip olmalarıdır. Fakat aynı zamanda gözden kaçırılmaması gereken bir ayrıntı olarak bu bölgelerin aynı zamanda, Eleusis Gizemleri Kültü, Orpheusçuluk ve/veya Dionysos inanışlarının da yerleştiği merkezler oldukları belirtilmelidir. Ayrıca, Atinalı, on iki kabileye ayrılacak⁴⁴⁶ her bir gruba ayrı bir Tanrı, bir daimon ya da kahraman vererek bunlara tapınmalarını sağlayacak sunu, kurban, tapınma merkezleri kurulması gerektiğini söyler. Tüm bunlar, eski inançların tek bir inanış etrafında birleştirilmesini ön koşul olarak gören merkezîyetçi anlayışın tersine Platon'un farklılıkların korunmasını sağlayacak düzenlemelerle tek tip bir toplum ve yurttaş modeli yaratmayı amaçlamadığını ortaya koyar. Platon, her bir karakterin gerçekte neyse olduğu gibi başkalarının tanınması gerektiğini de söylemekle yurttaşların ikili bir yaşam sürmelerini önlemeyi amaçlar. Çünkü ona göre farklılıkların olması değil, farklılıkların gizlenmesine neden olan baskıcı anlayışlar yurttaşların dürüstlüğünü bozarak kamusal alanda başka, aile ya da şahsi yaşantısında başka türlü davranmaya iteceğini;⁴⁴⁷ bu durumun da, farklılıkların olmasından daha tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini ima eder gibidir.

Atinalı kendilerinin önerdikleri, başında bir tiranın olmadığı devlet düzeninin alışık olunmadığı için kabul görmeyebileceğini fakat yine de onların en iyi devlet düzeni arayışlarını değersiz kılmayacağını söyler. Daha önce de belirtildiği gibi bu var olmayan, var olması da mümkün olmayan mükemmel bir devlet düzeni hayal etmekten, ulaşılması imkansız düşler olmaktan öte, gelecekte kendileri için en iyiyi arayacak kişilere ya da yurttaşları için en iyiyi arayacak bir yönetici için açıklamalı, akılla temellendirilmiş bir model olacaktır.

Platon'a göre akıllı bir devlet adamı, iyi bir yasa koyucudan çoğunluğun isteği olan zenginliği, refahı, başka devletlere egemen olmayı amaçlamaktan önce erdemli ve mutlu bir devleti amaçlamalıdır. Çünkü erdem ve mutluluk bir sonuç olmaktan çok, zenginlik ve refaha önce gelir ve onları içerir. Ayrıca zenginlik ve refahın daima

⁴⁴⁶ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 745d.

⁴⁴⁷ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 738e.

mutluluk ve erdem getireceği de yanlış bir inanıştır.⁴⁴⁸

Dolayısıyla bu yalnızca mevcut sistemin revizyonu ve iyileştirilmesi gibi pratik ve güncel amaçların yanında, gelecekteki toplumlara ideal belirlemek, doğru yol ve yöntemleri işaret etmek misyonlarını üstlenmiş öngörü ve ön belirleme çabaları gibidir. Mevcut tarihsel, güncel deneyimlerin, önyargılarını, tikelliklerini aşan bu girişim, tümeli amaçlamasıyla ve içermesiyle zaman üstü bir değer ve anlam kazanır. İşte Platon'u günümüzde dahi anlamlı kılan ve gelecekte de anlamlı kılacak ayrıntılardan biri de budur.⁴⁴⁹

Platon'un önerdiği toplumsal, siyasî düzende para, zenginlik gibi maddi değerler önem sıralamasında en sonda veya üçüncü sırada yer alırken eğitim olmaksızın değer taşımayan ruh ve beden bir ve ikinci sırada yer alacaktır.⁴⁵⁰

Aile ve devlet yönetimi ile tüm sanatlarla ilgili olarak matematik kadar bir başka önemli dal olmadığını belirten Platon, matematiğin en büyük yararlarını şöyle sıralar:

“...yapısındaki özelliği ile kalın kafaları uykusundan uyandırması, bu Tanrısal sanatla yaradılışının tersine onu geliştirerek çabuk kavrayan, belleği güçlü ve kıvrak zekalı yapmasıdır...”⁴⁵¹

Demek ki, tüm daha önce sayılan niteliklerle birlikte kısıtlamalar, eğitim kuralları yardımıyla, düzenli bir yaşam ve uyumlu yurttaşlar yetişmesini sağlayacaktır.

⁴⁴⁸ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 742d-743d.

⁴⁴⁹ Örneğin; Platon'un inanışlar hakkındaki fikirleri günümüz demokrasilerinde çoğulculuk fikrinin temellendirilmesinde veya çok kültürlülük anlayışının tesisinde pekala kullanılabilecek denli tümel değer ve yargılar içerir.

⁴⁵⁰ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 743e.

⁴⁵¹ A.g.e. ,.747b.

VI. KİTAP

Atinalı, kurulacak devlette, yöneticilerin görevlerinin belirlenerek kaç yöneticinin nasıl seçileceği ve bu görevlere uygun yasaların çıkarılması gerektiğini söyleyerek yeni bir meseleye giriş yapar.

Bir kentin sahip olduğu yasalar ne denli iyi ve yerinde olursa olsun, eğer bu yasaların uygulayıcısı konumundaki yöneticiler yeterince iyi seçilmemişse ve iyi eğitim almamışlarsa devletin zarar görmekten ve yıkılmaktan kurtulamayacağı söylenebilir. Henüz bir araya gelmiş yerleşimciler henüz birbirlerini tanımadan, üstelik de iyi bir eğitimden yoksun olarak yöneticilerini seçmekle karşı karşıya kaldıklarında hata yapmadan seçim yapmaları neredeyse imkansızdır. Bu nedenle öncelikle yasaların birleştirici ve yol gösterici etkilerini kullanarak yasaların gölgesi altında yaşamaya alışınca kadar yerleşimcilerin seçim yapmaları ertelenecektir. Bu aşamada devlet görevlilerinin yetiştirilmesi sürerken öncelikle Atinalı'nın 'yasa bekçileri' dediği idareci veya yürütmeci görevliler seçilmelidir. Zamanı geldiğinde daha önce savaş tecrübesi olan kişiler yönetici adayı olacak ve her bir kabilenin adaylarının aşama aşama elenerek 37 kişi kalana kadar seçimler sürecektir. Kalan kişiler yönetici olarak göreve başlayacaklardır. Buraya kadar anlatılanlar demokratik kriterlere uygundur, fakat seçimlerin alışlageldiği üzere *agorada* değil de *kosmopolis*'in, yani başkentin, en görkemli tapınağında yapılacak olması seçimi daha kutsal, Tanrısal ve dinsel bir havaya sokar.⁴⁵²

Peki ama tüm bu aşamaların düzenli bir biçimde takip edilmesini sağlayacak kimler olacaktır? Atinalı bu görevi yerleşimciler arasında bulunan yaşlı ve erdem sahibi olanlar arasından seçilecek yüz kişi ve kurucu *polis* olarak ayrıcalıklı Giritliler arasından seçilecek yüz kişinin eklenmesiyle oluşacak yaşlılar meclisine verilmesi gerektiğini söyler.⁴⁵³ Fakat bu kurucu yüz Giritli, devletin kuruluş işleri sona erdikten ve yöneticiler seçildikten sonra kentlerine geri dönecek, diğer yüz bekçi görevlerine devam edeceklerdir.

Kurulacak devletin iç ve dış tehditlere karşı savunmasını üstlenecek silahlı

⁴⁵² Platon, *Yasalar: Cilt I*, 753d.

⁴⁵³ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 754c.

birlikler ve bunları yönetecek komutanlara da ihtiyaç vardır. Lykourgos'un, Sparta için Mısır'dan model aldığı ve o döneme değin pek çok parlak başarıya ulaşmış olan asker sınıfını halktan ayırma modeli Platon tarafından da Mısır ziyaretleri olduğu kadar başarılı bir model olan Sparta'dan alınmış gözükür.⁴⁵⁴ Atinalı, komutanların yasa bekçileri içerisinden oylama ile seçilmesi gerektiğini ve bunların savaş tecrübesi olan kimseler olması gerektiğini belirtir.

Halk meclisinin kuruluşu ise Atinalı'ya göre monarşik yönetim biçimi ile demokratik yönetim biçimlerinin güçlü yanlarının birleştirilerek ortaya her iki yönetimin de zaafalarını bertaraf edebilecek biçimde yapılmalıdır. Başlangıçta yerleşimcilerin tümüyle eşit olmaları dilenmiş ancak bunun gerçek olamayacağından her birin servet, eğitim, erdem bakımından benzerlikleri gözetilerek dört ayrı sınıf oluşturulmasına karar verilir.⁴⁵⁵ Bu uygulamada gözetilen ilke ise "eşitlerin doğru ölçü ile kendi aralarında eşit olanlar arasından belirlenmesidir." Adalet ilkesi dağıtıcı adalet anlayışının da bir örneği olarak de bu eşitlik anlayışını koruyacak biçimde niteliğe bakmaksızın niceliği gözeterek büyüğe büyük küçüğe küçük pay vermek ilkesine dayanır.⁴⁵⁶ Diğer bir deyişle, "aritmetik eşitlik ilkesi yerine geometrik eşitlik ilkesinin uygulanması" anlamına gelecektir.

Platon, yasaların düzenlemesinin, eşit olanlara eşit, eşit olmayanlara eşit olmayan onur ve pay vermek ilkesiyle yalnızca şimdi değil, gelecekte de kurulacak devletlerde de yapılması gerektiğini; ayrıca bu adalet ilkesinin, bir ya da birkaç kişinin ve hatta çoğunluğu oluşturan halkın gücüne bağlı olmaksızın uygulanması gerektiğini söyler.⁴⁵⁷

⁴⁵⁴ Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi: İlkçağ*, s. 212.

⁴⁵⁵ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 744b-d.

⁴⁵⁶ "Dağıtıcı Adalet", *Felsefe Sözlüğü*, Cevizci, Ahmet, s. 163.

⁴⁵⁷ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 757d. Onun bu sözleri tıpkı V. Kitap, 739b'de belirttiği gibi sadece kendi döneminin ihtiyaç ve gerekleri gözetilerek hazırlanmış tarihsel bir model değil, çağının, toplumunun koşulları ve gerekliliklerini aşma amacı da içermektedir. Diğer bir deyişle onun modeline hakim olan değer, yargı ve bilgiler tekil ya da tikel olmaktan ziyade tümel olmayı, zaman üstü, koşullar üstü olmayı amaçlamış gözükür. Bu noktada, sadece yasalar üzerine başlayan havadan sudan sohbet,

360 üyeden oluşan halk meclisi, on iki kabilenin ve dört sınıfın aritmetik olarak eşit katılımıyla kurulacaktır. Bir gemi, tehlike durumunda nasıl yön verileceğine karar vermek için demokratik denebilecek yöntemle yönetilmeye uygun değildir. Çünkü her kafadan bir ses çıktığı, uzlaşmanın zaman aldığı ya da güç olduğu bu yönetim tarzıyla, ani bir tehlike durumunda hızlı, kesin ve doğru bir karar vermek imkansızdır. Oysa kimi zaman karasız kalmak yanlış da olsa bir karar vermekten; diğer bir deyişle bir etkiye tepki vermek tepkisizlikten daha hayati bir tehlike doğurabilir. Sözgelimi, kayalıklara yaklaşan bir gemi, sağa ya da sola dümen kırdığında kurtulabilecekken bunu önceden fark edip önlem almayan veya haber aldığı anda hemen karar veremeyen basiretsiz kaptanlarca yönetildiğini varsayarsak; tehlikeyi haber alan kaptanlardan bir grubu sağa, bir diğer grubuysa sola gitmek gerektiğini savunduğundan bu iki grup, hangi kararın uygulanacağı konusunda kıyasıya bir tartışmaya girip kazayı kaçınılmaz kılabilmektedir. Buna benzer biçimde, tarihte gerçekleşmiş bir örneğiyle; silahlı birliklerin yurtlarına doğru yaklaştığını haber alan Atina yurttaşları kıyasıya bir tartışmaya girişmişlerdir. Bir grup derhal diğer polislerle anlaşarak ortak birlikleri toplamayı ve savaşmayı; bir grup bu birliklerin bir başka yöne gidebileceği için birlikleri toplamanın gereksiz olduğunu; bir başka grupsa gelen birliklerin büyüklüğüne bakarak savaşmanın mantıksız olduğundan teslim olmayı ve vergi ödeyerek kurtulmayı savunmaktadır. Sonuç: I. Philippos'un neredeyse hiç dirençle karşılaşmadan ebediyen Atina ve diğer *polis*'leri ortadan kaldırmıştır. Platon, sadece on beş-yirmi yıl sonra gerçekleşecek bu durumu öngörmüş ve önlem alınması yolunda tavsiyede bulunmuştur. O halde kimi acil durumlarda yönetimi ele alarak hızlı biçimde tepki vermeyi sağlayacak kurumlara ihtiyaç vardır ve Platon'a göre bu görevi Gece Konseyi üstlenecektir.

Polis'in yerel yönetimini ise rahip ve rahibelerden oluşan '*astynomos*' ve '*agoranomos*' denilen yöneticiler üstlenecektir. Dinsel konularla ilgili yasalar Delphoi'den alınacak ve göreve bunları yorumlayacak yorumcular getirilecektir.

bambaşka bir havaya bürünmüştür. Artık konuşulanlar tarihin, koşulların, zorunlulukların, gerekliliklerin içine sıkışmış gündelik meseleleri aşmış, zamanın, tarihin, toplumun, koşulların üstüne yerleşmiş bir düzlemden tam anlamıyla *theoria* etkinliğine dönüşmüştür.

Rahip ve rahibeler her bir sınıf ve kabileden eşit sayıda seçilecek ve en çok bir yıl görevde kalacaklardır.⁴⁵⁸ Bu demektir ki, geleneksel olarak kimi ayrıcalıklara sahip, babadan oğula geçen ve dokunulmaz kabul edilen bir sınıf olan rahiplik böylece ortadan kaldırılmıştır. Deyim yerindeyse, İdeal Devlet'te her yurttaş artık sade birer rahip ya da rahibe, her rahip ya da rahibe sade ve sadece birer yurttaş olacaktır.

Peki, nasıl olur da bu geleneksel sınıf ve kurum, gelenek ve töreleri sıkı sıkıya sahiplenerek korumak gerektiğini söyleyen biri tarafından ortadan kaldırılmaktadır? Amacı dindar yurttaşlar yetiştirmek mi, yoksa tam tersi, dindar, yön veren, önder bir sınıfı ortadan kaldırmakla yurttaşları yeni bir önderin ellerine teslim etmek mi yoksa bir başka amaç mı güdülmektedir?

Muhtemel yanıtlar şunlar olabilir: Birincisi; Platon *Olympos* inancıyla hesaplaşmasını sürdürmekte, etik, siyasî, epistemolojik nedenlerle bu inanışa ait tüm izleri silmeye çalışıyor olabilir. İkincisi; sahip olduğu imtiyazlarla geleneksel biçimde siyasî yaşamı veya kişisel yaşamı kontrolü altında tutan rahipler, biliciler ve yorumculardan oluşan din adamları sınıfını ortadan kaldırmaya çalışıyor olabilir. Bir üçüncü yorum olarak; ozan ve bilicilerin birbirleriyle neredeyse özdeş kabul edilen, sahip oldukları Tanrısal, akıl üstü yetileri ile toplumsal ya da kişisel bakımdan derin etkileri göz önüne alınarak kurulması düşünülen siyasî-toplumsal sistemde muhtemel olumsuz etkileri öngörüldüğünden bunların bertaraf edilmek istenmesi olabilir. Böylece bu sınıfın sahip oldukları toplum ya da ruhanî önderlikleri ellerinden alınarak yurttaşlar yasaların rehberliğine ve aklın tecessümü olan yasa koyucunun, erdem sahibi yaşlılar veya filozofların yönetimine zemin hazırlamaktadır. Son bir yorum olarak da; Platon'un dindar olmayan, salt akılsal ve ahlakî yetilerle donatılmış ve bu yetilerinin yaşantılarına yön verdiği bir toplum kurmak amacına hizmet ettiği yorumunun mümkün görünmediği söylenmelidir. Çünkü, akıl, ahlak henüz modern anlamda otonomisine sahip olmadığı gibi Platon'un kendisine yaslandığı gelenek ve bu geleneğin art alanını oluşturduğu kavramlarla örüntülenmiş sisteminde Tanrı, Mutlak İyi ya da İyi İdeası olarak sisteminin her yanında içkin olarak bulunan, fakat tüm her şeye aşkın, en yukarıda konumlanan bir varlığa sahip olmak bakımından diğer tüm var olanların, değer, bilgi ve inançların garantörüdür. Dolayısıyla din,

⁴⁵⁸ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 759c.

Tanrı olmaksızın Platon'un felsefi sistemi bütünlüklü olamayacağından bu öğeleri ortadan kaldırılmak ve yerlerine, zemininde bambaşka bir art alan ve geleneğin barındığı yeni bir anlamda Tanrı ve din anlayışını getirmek istenmektedir denebilir.

Atinalı bundan sonra yerel idareyi, güvenliği ve yargıyı gerçekleştirecek kurumların yapılanmasını anlatmaya girişir.⁴⁵⁹ Her kabilenin *astynom* ve *agoranom*'lar haricinde her kabile bir yıllığına görev yapacak biçimde beş *agronom*⁴⁶⁰, beş *phrouarkh*⁴⁶¹, on iki gencin katıldığı bekçi ya da yerel kolluk kuvveti ile önemli meseleler hakkında yargılama yapacak ve on yedi kişiden oluşacak yargıçlardan müteşekkil bir yönetici kadrosu teşkilatlandırılacaktır. Bu yöneticilerin kendi içlerinde ve üst yönetime karşı denetleme mekanizmaları mevcuttur. Ayrıca bilerek ya da bilmeyerek yetkilerini aşan, kötüye kullananlar için çeşitli düzeylerde ceza ve yaptırımlar da uygulanacaktır. Tüm bu yöneticilerin görevlerini yerine getirirken veya inisiyatif kullanırken göz önüne alacakları ilke ise şöyledir:

“...Hizmet etmesini bilmeyen övgüye değer bir efendi olamaz ve insan gereğince yönetmekten çok gereğince hizmet etmiş olmakla övünmelidir: önce yasalara hizmet etmek ki, bu Tanrılara hizmet etmek demektir, sonra da gençlerin yaşlılara ve saygın yaşamış

⁴⁵⁹ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 760a.

⁴⁶⁰ Bu sözcük ses bakımından benzer olan *agoranom* ile karıştırılmamalıdır. Birincisi, ‘meydan, çarşı’ anlamındaki *agora*, (“*αγοράς*”, (*agora*) *Yunanca-Türkçe Sözlük*, Sinanoğlu, Suat, Dr. , s. 3.); ikincisi ‘toprak’ anlamına gelen *agros* kökünden gelmektedir. (“*αγρός*”, (*agros*) *Yunanca-Türkçe Sözlük*, Sinanoğlu, Suat, Dr. , s. 4.) Buna göre birincisinin şehirdeki yaşayış düzeni ve kolaylığını sağlamak ve imarla ilgili; ikincisinin ise şehrin dışındaki arazi ve toprak ile hayvanlara zarar verenleri engellemek ile dış düşmanlar için aşılması güç siperler, hendekler kazmak gibi sorumlulukları vardır.

⁴⁶¹ Bu konuda eserde açık bir açıklama olmamakla birlikte kelimenin etimolojisine bakarak muhtemel anlamının ne olduğunu çıkarırsak; bu bileşik kelimenin ‘bekçi, nöbetçi’ (“*φρουρός*”, (*phrouros*) *Yunanca-Türkçe Sözlük*, Sinanoğlu, Suat, Dr. , s.203.) anlamına gelen bu kelime ile ‘yönetici’ anlamına gelen *arkhon* kelimelerinin birleştirilmesiyle oluşmuş görünür. Buna göre kelime; ‘nöbetçi komutanı’, ya da ‘bekçi komutanı’ anlamında kullanılmış olabilir.

olanlara hizmet etmesi.”⁴⁶²

On iki kişiden oluşan bekçiler ile beş kişiden oluşan *agronom*’lar belli bir ordugâhta yerleşmek yerine kendi sorumluluk sahalarında düşman ve yabancıların izlerini sürecektir, kendi başlarının çaresine bakacaklar ve gerektiğinde yurtlarını savunacaklardır. Atinalı bunlara ve yaptıkları işe ‘*kryptoi*’⁴⁶³ denmesini de önerir. Kullanılan bu terim, ülkenin, lojistik desteğe ve ordugâha sahip, düzenli ordu yanında çetin koşullara ve kendine has mücadele taktiklerine sahip, barış zamanında arazide gizlenen paramiliter güçlerinin de olacağı anlamına gelmektedir.

Atinalı bu konudan sonra müzik ve beden eğitimi ile ilgili meseleleri araştırmaya girişir. Atinalı, *gymnasion* ve okullardaki barınakların durumu, buralardaki disiplin ve yarışmalarla ilgilenmek üzere ikişer yönetici atanmasını önerir. Ayrıca çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin koro eğitimiyle ve yarışmalarıyla ilgilenmek üzere ayrıca bir yönetici seçilmelidir. Yöneticilerin tümü otuz yaşından aşağı olmayan ve bu konulara düşkün kişiler arasından seçilecektir.⁴⁶⁴

Yasalar’da eğitime verilen önemi, bütün eğitim konularıyla ilgilenecek baş eğiticinin seçimi ve onda bulunması gereken niteliklerin çokluğundan çıkartabiliriz. Yasalarda nitelikleri belirtilecek ve sadece en üst düzeydeki yasa bekçilerinden oluşan yöneticiler tarafından beş yıllığına seçilecek bu görevli, elli yaşından büyük, en az bir tane, tercihen iki tane çocuk sahibi-bir kız bir erkek- ve tüm çocukları yasal olmalıdır. Platon’a göre bu görevin kentteki en yüksek görevler arasında en önemli olduğu bu görevliyi seçenlerce unutulmamalıdır.⁴⁶⁵ Verilen bu üst seviyedeki önemin nedeni ise şöyle açıklanır:

“Çünkü her bitkinin ilk sürgünü doğru sürmüştü, kendi doğasının varabileceği en üst noktaya kadar gelişimini tamamlamak için olanağı var demektir; başka bitkiler, evcil ve vahşi hayvanlarla insanlar için de böyledir: dediğimiz gibi, insan evcil bir yaratıktır; gene de doğru bir eğitim alırsa ve yaratılışı da buna uygun olursa, genellikle Tanrı’ya en yakın ve uygar bir yaratık olur;

⁴⁶² Platon, *Yasalar: Cilt I*, 762e.

⁴⁶³ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 763b.

⁴⁶⁴ A.g.e. , 765a.

⁴⁶⁵ A.g.e. , 765e.

ama yaradılışı buna elvermez, üstelik iyi de yetiştirilmezse, yeryüzündeki en vahşi hayvan olur. Bu yüzden yasa koyucu, çocuk eğitiminin ikinci yere yad da yan işler arasına konmasına izin vermemeli, tersine her şeyden önce çocuklarla ilgilenecek olan kişiyi gereğince seçmekle işe başlamalı: yurttaşlar arasında her açıdan en erdemli kişiyi seçmeli, onu elden geldiğince onların başında yönetici olarak görevlendirmelidir.⁴⁶⁶

Sonraki ele alınan mesele ise yargı sistemi olacaktır. Atinalı, devletin varlığının ilksel koşullarından biri olarak düzenli işleyen yargı sisteminin gereğini şöyle vurgular:

“...Kuşkusuz mahkemeleri yolunca kurulmamış olan devlet, devlet olmaktan çıkar...”⁴⁶⁷

Platon’un ‘İdeal Devlet’i, oldukça ayrıntılı denebilecek bir ceza yasasına ve yargı sistemine sahiptir. Kurulacak mahkemeler temel olarak iki konuda davaları kabul edeceklerdir: Birincisi yurttaşlar arasındaki anlaşmazlıklar hakkında hüküm verecek; ikincisi ise devlet ile yurttaşlar arasındaki meselelerin çözümünü üstlenen mahkemelerdir.⁴⁶⁸ Mahkemeler üç aşamadan oluşacaktır. İlk mahkeme, hakemlik denen, pek çok prosedür ve ayrıntılı işleme dayanan yazılı yasalara dayalı yargı sisteminin tıkanmasını ve gereksiz yere meşgul edilmesini engellemek amacıyla, daha önceden var olan bir geleneğe dayanır. Bu sistem, basit anlaşmazlıkların çözümü için düzenlenmiş kurumdur; dolayısıyla şahitlerle birlikte davacılar karşılıklı olarak dinlenecek; ancak davanın seyri açısından ne fazla kalabalık yargıç topluluğuna ne de şahitlere izin verilecektir. Bu sistemin işleyişindeki temel ilke “yeterlilik”tir. Böylelikle mahkemeler daha hızlı işleyecek ve daha isabetli kararlar verecektir.

Eğer hakemlik kurumu anlaşmazlığa çözüm getiremezse veya verilen karar taraflar tarafından kabul görmezse ikinci düzeydeki kurumsal mahkemeye başvurulabilecek, ancak yine uzlaşamazlarsa üçüncü düzeydeki mahkemeye

⁴⁶⁶ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 765e-766b.

⁴⁶⁷ A.g.e. , 766d. Kullanılan bu terim ‘örtmek, gizlemek, saklamak’ anlamlarına gelmektedir. (“κρύπτω”, *Yunanca-Türkçe Sözlük*, Sinanoğlu, Suat, Dr. , s.152.)

⁴⁶⁸ A.g.e. , 767b.

başvuracaklardır. Fakat bu üç yargı aşamasında hâlâ uzlaşmamışsa, bir üst denetleme kuruluna başvurabileceklerdir. Bu denetçiler, aynı zamanda yasa bekçileri olarak bilinen yasa denetçileridir. Görüldüğü gibi mahkemeler artık insanların gösteri yaptıkları bir tiyatro sahnesi olmaktan çıkıp, az sayıda insanların yasa karşısında olduklarından adaletin tecelli edeceği ciddi kurumlar olacaktır.⁴⁶⁹

Atinalı, yasaların zaman içinde değişebilir olması gerektiğini söyler. Bunun gerekçesi ise, insanın mutlak doğru ve iyi, yani değişmez Tanrısal yasalardan ziyade eksiklik ve kusur içerebilecek yasalara sahiptirler.⁴⁷⁰ Atinalı, yasa koyucu ile koyduğu yasaları, ressam ile eseri arasındaki bağa benzer biçimde anlatır. Buna göre bir resim asla son hali olacak mükemmel formuna ulaşamaz. Yasalar da mükemmel forma ulaşamazlar; çünkü daima değişen koşullar yeni hükümleri gerektirecek ve asla bütünlümlü olamayacaktır. Ayrıca, mükemmel forma ulaştıkları varsayılsa bile, bu kez de bu formun nasıl korunacağı sorunu ortaya çıkar. İşte bu sorun Atinalı tarafından yine aynı benzetme sürdürülerek şöyle ortaya konur:

“(Bir ressamın)...dünyanın en güzel resmini, üstelik zaman geçtikçe bozulmayıp tersine daha iyi duruma gelecek bir resim yaptığını düşünse, kendisi ölümlü bir insan olduğuna göre, resim zamanla bozulursa, ardında bunu düzeltecek ve sanatındaki bir yetersizlik yüzünden eksik kalan bir şeyi güzelleştirerek geliştirecek birini bırakmazsa, bunca çabanın kısa bir süre sonra yok olacağını düşünmüyor musun?”⁴⁷¹

Yasalar daima yönetim biçimi ve düzenin iyiye gitmesi için belirlediği ideallere uygun biçimde ve olabildiğince titizlikle hazırlanmış olmalıdır. Ancak yasa koyucu yine de zorunlu olarak bazı şeyleri eksik bıraktığını ve ardı sıra gelenlerce bu eksikliklerin doldurulacağını bilecek denli öngörüye sahip kimseler olmalıdır. Platon’un bu satırlarından; Solon’un, yasalarını hazırlayıp Atinalılara sunduktan sonra Epimenides’e yazdığı bir mektupta söylediği, “Atinalılara sunduğu yasaların en yetkin olmayıp en uygunu olduğu, ayrıca yasaları uygulayan yöneticilerin de en az konan yasalar kadar önemli olduğu” sözlerinden hayli etkilenmiş olduğu görülebilir.

⁴⁶⁹ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 768e.

⁴⁷⁰ A.g.e. , 769c-d.

⁴⁷¹ A.g.e. , 769c.

Bu nedenle, konmuş her yasa, on yıl denendikten, uygulandıktan sonra yetkililerin, yurttaşların, ve kahinlerin onayı alınmak suretiyle-böylece Tanrı'nın onayını aldıktan sonra- değiştirilemez hükümler haline gelecektir.⁴⁷²

Atinalı yasama işlevinin ardından evlilik, kadınların durumu gibi konuları işler ve insan doğasının tanımlanması konusuna tekrar döner.

Platon'a göre insanlar için her şey üç gereksinime ve arzuya bağlıdır: Yeme, içme ve soyunu sürdürme. Bunlar korku, yasa ve doğru sözle yönlendirilirse insanın erdeme ulaşması mümkün olur; fakat bu arzu ve istekler başıboş bırakılırsa kaçınılmaz olarak erdemsizliğe ulaşacaktır.⁴⁷³

⁴⁷² Platon, *Yasalar: Cilt I*, 772d.

⁴⁷³ A.g.e. , 782e.

VII. KİTAP

Evlilik konusunun hemen ardından Yedinci Kitap doğumdan sonraki eğitim süreçleri ile ilgili uyarılarla başlar. Fakat öte yandan Atinalı yasa koyucu, yasaların bu mesele ile ilgili önerilerin ötesinde kurallar koymasının uygun olmayacağı görüşündedir. Çünkü ev içinde varolan özel yaşamın içerisinde yasa koyucunun ya da devletin bilemeyeceği ve sirayet edemeyeceği denli anlayış, değer ve yargı farklılıkları ile ayrıntı ve nüansların var olabileceğini; bununsa doğal bir eğilim olduğunu hatırlatır.⁴⁷⁴

Ancak bu konudaki açmaz, bir yandan yasalar yaşamın her alanını ayrıntılarıyla ve sistemli bir biçimde düzenler ve denetlerken öte yandan zamanla yurttaşlar arasında derin ayrılıklara yol açacak farklılıkların tohumları olabilecek önemsiz meselelerin tüketici biçimde yasalar tarafından ele alınmasının imkansızlığı ve gereksizliğidir. İmkansızdır, çünkü her bir aile zaman içinde kendine has değerler, anlamlar ve paylaşımlar dizgesine sahip olacaktır ki, bu bir üçüncü kişinin içine tam anlamıyla dahil olamayacağı neredeyse sonsuz bir dizgedir. Bu sonsuz dizge her an dinamik biçimde değişime uğramakta, öte yandan da genişlemektedir ve bu nedenlerle de yazılı olarak yasa koyucu tarafından tüketici bir liste biçiminde düzenlenmesine olanak yoktur. Gereksizdir çünkü yasa, özelin değil genelin, özel durumlardan ziyade kimi zaman tamamıyla içerikten yoksun formel bir çerçevedir. Çünkü aksi halde yasalar belli bir zamanda belli bir kişinin belli koşullar altında neyi nasıl yapmasını buyuruyor demektir ki, bu durumda bu hükümler sadece belli bir kişi içindir ve geri kalan hiç kimse için değildir. İşte bu, yasaların anlamını ve varoluş amacını yitirdiği andır. Bu nedenle, yasanın gereksiz ve tekil olanları içermesi gereksiz olduğu kadar sağlıksız olduğundan;⁴⁷⁵ yasalar, kısıtlayıcı ve cezalandırıcı hükmü olmayan, aksine kimi özendirici, tavsiye verici, yapıcı, olumlu anlamda yol açıcı yargılara da sahip olmalıdır. Bunlardan çıkarılabilecek bir başka sonuç, yasaların bireysel olanı değil toplumsal olan faydayı ve çıkarları gözetmesinin

⁴⁷⁴ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 788a-c

⁴⁷⁵ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 875d ve 876a.

gerekliliğidir.⁴⁷⁶ Çünkü bireye bakılarak yapılan uygulamalar başarısız olmaya mahkumken, toplumsal çıkar ve faydayı amaçlayarak yapılan uygulamalar nihaî olarak bireyin de yararına olacaktır.⁴⁷⁷

İşte bu basit ve ince ayrılıkların azaltılması için birlik ruhu tesis edilmiş olmalıdır. Birlik ruhu ise ortak yaşanmışlıkların gölgesinde ve gelenek, görenek kadar kültürün tüm ürünlerinin hammaddesi olan paylaşımların çokluğunda yeşerecektir. Bunun için olmazsa olmaz olan, yurttaşların küçük yaştan itibaren birlikte aynı şeylere doğru ve iyi, aynı nedenlere haklı ve adil demeleridir. Bu ise, onların birlikte ve evin dışında daha fazla vakit geçirdikleri bir yaşantı sürmeleri anlamına gelir. İşte bu yaşantı baştan sona yaşamın her alanına ve her anına sirayet etmiş kamusal eğitimidir. Kamusal alan, Platon'un İdeal Devlet'inde öylesine gelişmiş, öylesine sistemli tasarlanmıştır özel yaşam alanları dar bir alanda adeta paralize edilmiştir. Eğitim, İdeal Devlet'te özel alan-kamusal alan veya yurttaşların sahip oldukları şahsi farklılıklar-ortak nitelikler gerilimini veya *versus** duruşunu ortadan kaldırmak için sunulmuş esaslı çözümlerden biri olarak belirir. Nitekim; Platon için, “kentlerde özel ev yaşamı doğru düzenlenmiş değilse, kamu yaşamının çıkarılan yasalarla sağlam bir temele oturacağını sanmak boşunadır.”⁴⁷⁸

Doğru eğitim, Platon'a göre “bedeni ve ruhu olabildiğince güzel ve iyi kılacak güçte olmalıdır”⁴⁷⁹ Düzenli yetiştirilme güzel bir beden olduğu kadar iyi bir ruhun da var olması için gereklidir. Bunun için ta en baştan yani daha çocuk anne karnındayken çocuğa özen gösterilmekle işe başlanmalıdır.⁴⁸⁰

Atinalı, hamile kadınların kırlarda yürüyüş yapmasının, iki yaşına gelene kadar bebeklerin kundaklanmasının, çocuk yürümeyi öğrenene kadar yani en az üç yaşına

⁴⁷⁶ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 875a.

⁴⁷⁷ A.g.e. , 875a.

* 'Karşıt pozisyonda olan'

⁴⁷⁸ A.g.e. , 790b.

⁴⁷⁹ A.g.e. , 788d.

⁴⁸⁰ A.g.e. , 789b.

kadar kucakta taşınmasının, bakıcıların sayısının en az iki olmasının yasalara konup konamayacağını sorar. Çünkü, bu tip yasalar konursa bunlara gülüp geçilmesi veya özel hayatlarına müdahale diye karşı gelinmesi tehlikesi vardır.⁴⁸¹ Bu nedenle tüm bu meselelerde yasaların kısıtlayıcı ve cezalandırıcı hükmü olmayan, aksine kimi özendirici, tavsiye verici, yapıcı, olumlu anlamda yol açıcı yargılara sahip olmaları gereğini ortaya koyar.

Yeni doğmuş bebekler huysuzlandıklarında ya da uyumak istemediklerinde; anneleri veya bakıcıların onlara şarkılar söyleyip kucaklarında salladıklarında dinginleştikleri ve kolayca uyudukları görülür. Bunun nedeni, Atinalı'ya göre ruhun duyduğu korkunun ritim ve ezgi yoluyla bastırılarak dinginleştirilmesidir. Bu yaklaşım bebeklerde korku duygusu yerine cesaret ve dinginliğin yerleşmesini ve büyüdüklerinde iyi huylu ve erdemli kimseler olarak yetiştirilmeleri için uygun zemini hazırlayacaktır. Ancak bunun yanında çocukların ve gençlerin yetiştirilirken gevşek davranılması karakterlerinin huysuz, sinirli ve küçük şeylere karşı aşırı duyarlı kılarken aşırı sert ve baskıcı yaklaşımsa aşağılık kompleksine sahip, boyun eğen, ve insan düşmanı haline getirecektir. Peki henüz söyleneni anlayamayacak küçük yaştakilerin eğitimi nasıl mümkün olacaktır?

Henüz duygu ve isteklerini dile getiremeyen bebekler bunları ağlama ve susma ile açığa vururlar. Atinalı'ya göre bir bebeğin ruhunu daha huzurlu ve dingin kılmak adına sürekli ona haz aldığı şeyler sunmak, en yıkıcı yetiştirme tarzıdır. Öyleyse eğitimde kabul edilecek temel ilke, erdemli bir yaşama da yön veren şu düstur olmalıdır:

“...Doğru yaşamın ne haz peşinde koşmak ne de acıdan kaçmak,
tersine dinginlik denen orta yolu bulmak”⁴⁸²

Hatta İdeal Devlet'te bulunan kadınlar, yasalarda bulunacak tavsiye hükümleri gereği hamilelikleri boyunca özel bir bakım uygulanarak yani, aşırı taşkın haz ve acılara maruz kalmadıkları dingin bir ortam sağlanması yoluyla bebekleri henüz anne karnındayken bu eğitime başlayacaklardır.

⁴⁸¹ A.g.e. , 790a.

⁴⁸² A.g.e. , 792d.

Henüz üç yaşında başlayan ve altı yaşına kadar süren gelişim evresinde çocuklar doğal olarak oyun oynamaya gereksinim duyarlar.⁴⁸³ Tüm özgür yurttaşlar için de geçerli olmak kaydıyla fakat özellikle çocukların ruhlarının gevşek olduğu bu oyun çağından başlayarak şiddetle cezalandırarak içine öfke tohumları ekmekten olduğu kadar disiplinden yoksun davranarak başıboş bırakılmalarının da önüne geçilecektir. Bunun için oyun oynamak için köy tapınaklarında bir araya getirilecekler ve başlarında daima yasa bekçileri tarafından atanacak bir yöneticinin başkanlık ettiği bakıcılar bulunacağı yasalarda tavsiye edilecektir. Onların yetiştirme tarzlarına görevi başındayken hiçbir yurttaş itiraz etmeyecek ve eğer itirazı varsa bunu yönetici *astynom*'ların önünde yapacaktır. Dolayısıyla eğitim işi sadece ehil ve devlet tarafından yetki verilmiş kimseler tarafından yapılacak, yurttaşlar tarafından yapılacak yerli yersiz müdahaleler önlenecektir.

Yapılacak savaş eğitimlerine kızlar ve erkekler bir arada katılacaklar, bu eğitimde tüm silahları her iki elleriyle de mükemmelen kullanacak şekilde yetiştirileceklerdir. Savaş eğitimi ve öğrenim erkekler, çocukların oyun çağlarındaki yetiştirilmesini ise kadın görevliler üstlenecektir.⁴⁸⁴

Daha önce belirtilen eğitimin beden eğitimi ve *musike* eğitimi ayrımı Atinalı tarafından tekrar edilir ve dans ile koro eğitiminde uyulacak kurallara eklemeler yapılır. Buna göre, bedene güç, güzellik, çeviklik kazandıracak beden eğitiminde yumruk dövüşü ve güreş teknikleri eğitimi verilecek; yanı sıra koro eğitimi de silahla donanmış olarak sürdürülecektir. Böylece gençler silahlarıyla bütünleşecek ve koro arkadaşlarıyla olduğu gibi silah arkadaşlarıyla da bir bütün halinde, *harmonia* ile hareket etme alışkanlığı edinecektir.

Atinalı, çocukların oyunlarının devlet tarafından belirlenmesi konusuna dönerek bu konuya kimi eklemeler yapar. Giyim kuşamda, şarkılarda olduğu gibi oyunlar konusunda da yenilik getirme çabalarının önüne geçilmelidir.⁴⁸⁵ Çünkü bu gibi konularda yenilikler getirme girişimleri, eskinin değersiz, yeninin değerli olduğu

⁴⁸³ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 793e.

⁴⁸⁴ A.g.e. , 795d.

⁴⁸⁵ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 793e.

kanaati uyandıracaktır; bu durumda da gençlerin ahlakı ve törelere bağlılığı konusunda ciddi zafiyetler doğabilecektir. Ayrıca tıpkı bedenın yiyecek, içecek ve etkinlik alışkanlıklarının değişikliğe uğradığında hastalanmasına benzer biçimde, insanların içinde yaşadıkları yasaların da beklenmedik değişimleri devleti hasta eder. Bunun nedeni ise yurttaşların uzun yıllar sonunda edindikleri saygı ve bağlılığın zarar görmesidir. İşte tüm bu nedenlerden dolayı bu tip değişimlere yol açabilecek tüm etkinlikler devlet tarafından sıkı biçimde kontrol edilecektir.⁴⁸⁶

Bundan sonra kurulacak İdeal Devlet'in resmi inancı ile ilgili ayrıntılar belirmeye başlar. Atinalı yapılacak tüm dans ve ezgileri içeren tiyatro sunularının Mısırlılarınkine benzer tarzda Tanrılara, Tanrıların çocuklarına ve *Daimon*'lara sunulması gerektiğini söyler. Onun bu yaklaşımı geleneksel Grek anlayışına koşuttur. Çünkü bu dönemdeki tiyatro, şiir, şarkı, müzik, koro vb. sanat gösterileri ve yarışmaları bugün olduğu anlamıyla estetik ve eğlence amaçlı olmaktan çok tıpkı adak adama, kutsal mekanları ziyaret etmek veya kurban kesmek kadar pür dinsel etkinliklerdendir. İster Homeros'un destanlarına ister şiirlere ister tragedya veya komedyalarına istersek giriş kısımlarındaki 'Tanrılara Övgü'ye bakalım, içeriklerindeki ve sonuçlarındaki Tanrılara yakarışlarını görmek son derece kolaydır. Çünkü gündelik yaşamın kimi kesitlerini, yaşamın kimi duygularını içeren eserler, söz konusu toplumun alışkanlık, gelenek ve yaşama bakışlarını da zorunlu olarak içermek zorundadır. Henüz sanatın, dilin, felsefenin, dinin yani kısacası tüm kültür eserlerinin henüz birbirlerinden ayırmadıkları, aynı değerler ve yargılar dizgesini içerdikleri gözden kaçırılmamalıdır. Sonuçta denebilir ki; sıradan bir Hellen için kolayca verebileceğimiz yargı Platon için de geçerlidir: şu ya da buna şu ya da bu şekilde inansın, bir Hellen kaçınılmaz biçimde dındardır. Ayrıca Platon için Tanrılar düzeni, insanların toplumsal düzeni için özellikle hakikate, erdeme ve ahlak düzenine sahip olmaları bakımından fayda ve öz bakımından derin bağlara sahiptir.⁴⁸⁷ Tüm bu

⁴⁸⁶ Sözelimi, dışarıdan yabancıların ticaret, seyahat vb. amaçlarla girmesine müsaade etmemek, yurttaşların sadece özel koşullarda yurt dışına çıkmalarına izin vermek, vb.

⁴⁸⁷ Tunalı, İsmail, *Grek Estetik'i: Güzellik Felsefesi, Sanat Felsefesi*, s. 92.

eğitim ölçü ve değerlerinin temelinde Tanrılara adanmışlık⁴⁸⁸ ve dinsellik yanı sıra toplumsal fayda varsa, Platon'un İdeal yönetim biçimleri sıralamasında Tanrısal Devleti en üste yerleştirdiği ve İdeal Devlet'ini biçimlendirirken kendisine öykündüğü ayrıntısına eğitimin temel ilkeleri belirlenirken nihaî ereğin Tanrı'ya ulaşmak olduğu da eklenirse artık şu yorumda bulunmak mümkün olacaktır:

“Kurulacak İdeal Devlet demokratik formda, fakat aslen bir teokrazi ve akıl Tanrısal olduğu oranda Logos kratos ya da logokrazi; yani aklın ve Tanrı'nın egemenliği olacaktır.”⁴⁸⁹

İdeal Devlet'te *Devlet* adlı eserinde ayrıntılarını belirttiği gibi⁴⁹⁰ biri cesareti ve savaş ruhunu canlı tutan Dor müziği, diğeri de ölçülü ve ağır başlı üslubuyla Phrygia müziği olmak üzere iki makam dışında Karia, İonia ve Lydia gibi diğer makamlar yasaklanacaktır.⁴⁹¹

Müzik ile ilgili bir başka yasa ozanların Tanrı'dan iyi dilekte bulunurken dikkat etmeleridir.⁴⁹² Bu tuhaf görünen kuralda ince bir ironi gizlidir. III. Kitap'ta bir uyarı olarak yasalara konmuş olan “akıldan yoksun olanların dilekte bulunmasının tehlikeli olduğu, çünkü istediklerinin tersinin başlarına gelebileceği”⁴⁹³ sözlerindeki ‘akıldan yoksun olanlar’ın kim oldukları böylece ortaya çıkmış olur: Ozanlar. Ayrıca bu ifadenin ilerleyen satırlarında her iyi dileği kötülüğe yol açtığı için gülünç duruma düşmelerinin kaçınılmaz olduğu da belirtilerek ozanlara yönelik ironi, yergiye dönüşür. Böylece, ozanlar, doğru ve iyi olanı ve olmayanı derinlemesine bilmediklerinden, devletin belirlediğinden başka adil, iyi ve güzel konusunda hiçbir

⁴⁸⁸ Platon ilerleyen satırlarda insanın verilecek eğitimle Tanrı olmaya yaklaştığından bahseder. (Platon, *Yasalar: Cilt II*, 818c.)

⁴⁸⁹ Bu yorumu destekler biçimde şarkı, dans vb. konularda yenilik getirenler de, yasalara karşı gelme suçlaması yerine ‘dinsizlik’le suçlanacaklardır. (Platon, *Yasalar: Cilt II*, 799b.)

⁴⁹⁰ Platon, *Devlet*, 399b-c.

⁴⁹¹ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 800a - 801a.

⁴⁹² A.g.e. , 801b.

⁴⁹³ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 688c.

eser vermeyeceklerdir.⁴⁹⁴ Bunun altında yatan neden Platon'un bilgi teorisinde temellendirilebilir: Platon, hakiki iyi olanı, hakikati temaşa etmiş ve onun hakkında yegane doğru bilgiye sahip olan olarak filozofu görürken; sanatçıyı sadece kopyanın (görünen dünyanın) kopyasını taklit etme ediminin sahibi olarak sadece yararsızlıkla ve boş işlerle meşgul olmakla değil, doğru, güzel ve İyi'yi bildiği iddiasıyla insanların zihinlerini bulandıracak için açıkça zararlı ilan eder.⁴⁹⁵ Bir başka neden de ozanın, Platon'a göre akıl tarafından kontrol edilmesi gerekirken taşkın duygulara ve tutkulara kapılmamızı -Tanrıların esinleri olduğundan- normal göstermesi,⁴⁹⁶ böylece kişinin fail değil azmettirilen haline dönüştürmesidir. Bu taşkın duygulara kapılmış insan hakiki olanı arama yetisini yitirip hakiki olana karşı duyarsızlaşır. Platon'a göre insan, diğer hayvanların aksine aklını bedeni ve duyguları üzerinde hükümler kıldır. Tüm bu nedenlerden ötürü, Platon için Ozanın, insanın bu taşkın duygularına hitap eden eserlerinin engellenmesi, insanın ahlak edimine sahip olabilmesi ve diğer insanlarla bir arada yaşayabilmesi için sadece yeter değil zorunlu nedendir.

"Nasıl ki, bir gemi ustası işe koyulduğunda omurgayı çatarken geminin biçimini tasarlar, ben de insan karakterine göre yaşam biçimlerini ayırmaya, aslında bunların omurgasını çatmaya çalışırken, aynı şeyi yapar gibiyim; hangi araçla ve hangi gelenekle varlığımızı bu yaşam yolculuğunda en iyi sürdürürüz, işte bunu ciddi biçimde araştırıyorum. Aslında insan işlerini pek ciddiye almaya gelmez, ama biz ciddiye almak zorundayız; bizim talihsizliğimiz de burada."⁴⁹⁷

Platon için Tanrı, felsefe aracılığıyla ulaşılması mümkün olan fakat gerçekleştirilen eğlence, oyun gibi etkinliklerde dahi amaçlanan nihaî ve ebedî mutluluğun kendisidir.⁴⁹⁸ Geleneksel inanışa göre insan, Tanrı'nın bir oyuncağı olarak tasarlanmış görünür ve Platon'un serzenişi bu yönde kavranan insanın mutlu olabilmesinin imkansızlığıdır. Çünkü, ölümlü olan insanlar için kendisini var eden

⁴⁹⁴ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 801d.

⁴⁹⁵ Tunalı, İsmail, *Grek Estetik'i: Güzellik Felsefesi, Sanat Felsefesi*, s. 88.

⁴⁹⁶ Tunalı, İsmail, *Grek Estetik'i: Güzellik Felsefesi, Sanat Felsefesi*, s. 88.

⁴⁹⁷ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 803a-c.

⁴⁹⁸ A.g.e. , 803d-804a.

Tanrı'ya ibadet ederek onun lütfüne mazhar olmayı amaçlamaları, dahası tüm etkinliklerini ona adanmalarına karşın acınılası bir durumu vardır. Deyim yerindeyse insanlar, kuralların sürekli değiştiği bir oyunda, kısacık bir ömür süresinde ve üstelik bir kukla gibi tüm hareketleri belirlenmiş, uzak bir gelecek planı olmadan, günübürlük bir hayat sürerken, umutsuzca Tanrıları kandırıp memnun ederek kazanmayı; yani mutluluğa ulaşmayı ummaktadırlar. Platon'un itirazı, insanın asıl varoluş amacının bununla sınırlı olamayacağına inancından doğar. Filozofun ya da yasa koyucunun açmazı ve talihsizliği böylesine günübürlük yaşam süren insanlar için varoluş amaçlarına uygun; yani hakikatten pay alan yapılarına uygun biçimde yaşamalarını sağlayacak ilke ve kuralları anlatmanın zorluğudur. Platon'a göre büyük bölümü kukla olan insanlar arasında doğuştan hakikatten pay alma yetisine sahip olan az sayıda insanın var oluş amaçlarına uygun yaşayabilecektir.⁴⁹⁹

Eğitim bahsi yeniden açıldığında bu kez kent içinde üç ayrı yerde beden eğitimi yapılacak ve *gymnasion* ve okullar kurulacaktır. Ayrıca kent dışında atıcılık vb. sporlar için açık alanlar tahsis edilecek ve tüm bu eğitim kurumları halka açık olacaktır. Her bir alan, ders kolu için ücretli yabancı hocalar getirtilecektir. Devlet eliyle yapılacak kamusal eğitim tüm yurttaşların çocuklarını kapsayacak ve yurttaşların okula gönderme konusunda herhangi bir söz hakkına sahip olmadıkları için temel eğitim zorunlu olacaktır. Ayrıca, açık alanlarda yapılacak eğitime erkekler gibi kızların da katılması gerektiğini söyler ve Atinalı sözlerini şöyle sürdürür:

“...Her erkek adam babasından çok devletin malı olduğu için elden geldiğince zorunlu olarak eğitim görecektir. Benim yaşamda erkekler için söylenen şeyler aynen kızlar için de öngörülüyor; yani kızlar da aynı şekilde eğitilmeli...”⁵⁰⁰

Zaten kısıtlı olan kaynakların verimli kullanımı amacıyla ve savaşta yalnızca erkek nüfusun yetersiz kalabileceği ihtimâli de düşünülerek kadınların erkek yurttaşların katıldıkları tüm eğitim etkinliğine katılması yasalarca sağlanmalıdır. Platon'un bu modeli Hellen dünyasında yerleşik erkek merkezli kamusal yaşam anlayışının yıkılması anlamına gelir. Platon için önemi, sağlıklı ve erdemli

⁴⁹⁹ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 804b.

⁵⁰⁰ A.g.e. , 804d.

yurttaşların yetiştirilmesinin ancak ve ancak sağlıklı ve erdemli annelere bağlı olduğu fikridir. Çünkü Platon'un İdeal Devlet'inde de Sparta'da olduğu gibi bebekler doğumundan itibaren bir kölenin yetiştirilmesine bırakılmak yerine *Phaidagogos* denilen 'devletin yüksek yöneticilerince seçilen görevliler'in gözetimine bırakılacaklardı.⁵⁰¹ Sparta yasalarına göre; sağlıklı ve güçlü çocuk doğurmak ancak sağlıklı ve güçlü kadınların harcıdır. Kadınların asli görevinin evde oturup yün eğirmek olduğunu düşünen diğer Hellenlerin aksine Platon için de Sparta'da olduğu gibi kadınların beden eğitimlerine katıldıklarında, eğitimle erdemli kılındıklarında; sahip oldukları sağlıklı ve güçlü bedenleriyle sağlıklı ve güçlü çocuklar doğuracaklar ve onları erdemli bir biçimde yetiştirebileceklerdir. Platon bu modeli açıklarken Karadeniz kıyılarında bulunan Sarmat ve Amazonlar adlı kavimlerle birlikte Sparta'yı da örnek gösterir.⁵⁰² Platon, Hellen dünyasında aykırı bir geleneği savunarak ve Sparta'ya duyulan nefreti, onu savunan biri olarak kendi üstüne çekebileceği neredeyse kaçınılmazken yine de bu modeli savunduğu görülür.

Kurulacak devlette köleler yurttaşların üzerindeki gereksiz yük oluşturan işleri alacaklardır. Kentlere tahkimat yapılması, imar işlerinin yapılması, kanalların kazılması ve çiftçilik gibi işler köleler tarafından yapılacak olduğundan yurttaşların sadece yiyip içerek ömür tükettikleri bir yaşam da Platon için insan olma niteliğine uygun bir yaşam değildir.⁵⁰³ Yaratılacak bu boş zamanlar yasalar tarafından ayrıntılı biçimde tüm gün üzerinden planlanacaktır. Böylece beden ve ruhuna erdem kazandırmayı amaçlayan bir yaşam sürmeleri sağlanacaktır. Çünkü "ancak böyle bir yaşam dengeli, ölçülü, kendine yeten ve kendi amacını kendi içinde taşıyan"⁵⁰⁴ bir yaşam olabilir.

Yasalar'da, gençlerin ve çocukların eğitiminde şiir, şarkı, koro konularında hangi tarz eserlerin müfredata dahil olacağını belirlemişti, bundan sonra, düz yazıyla

⁵⁰¹ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 808d.

⁵⁰² A.g.e. , 805e-806b.

⁵⁰³ A.g.e. , 807c.

⁵⁰⁴ Kale, Nesrin, *Etik Sorunsallar ve Eğitim*, "Değişen Dünyada İnsanın Değeri ve Değerleri", Seçkin Yayıncılık, Ankara, Mayıs 2004, 1. Basım, s. 30.

yazılmış eserler konusunda yapılacak araştırma ile nelerin öğretilip nelerin yasaklanacağı tartışması yer alacaktır.

İlk başta düz yazı ile yazılmış eserler, ardından savaş ile ilgili eserler okutulacak; sonra da savaş, ev ve devlet yönetimi için gerekli olan *lyra* ve aritmetik bilgileri, bundan sonra da gök cisimlerinin dönüşleri hakkında, yıldızlar, Güneş ve Ay hakkında yararlı bilgiler öğretilecektir.⁵⁰⁵ Buradaki ilginç belirleme özellikle bir müzik aleti olan *lyra* çalmakla, iyi bir yurttaş olmak ve savaş, ev, devlet yönetimini öğrenmek arasında kurulan bağıntıdır. Platon, Okuma yazma eğitimine on yaşında başlamasına ve on üç yaşına gelince üç yıl sürecek *lyra* eğitimi görmesi gerektiğini savunur. Çünkü çocuk harfleri öğrendikten sonra güzel konuşma ve yazmayı öğrenmesi için *lyra* eşliğindeki konuşma diline uygun, ritmik *harmonia* 'lı kesintilerle oluşturulmuş eserlerle eğitilecektir. Diğer bir deyişle, *lyra* eğitimi, ritim ve *harmonia* yetisinin oluşmasını ve gelişimini sağlayacak olan en önemli araçlardan biridir.⁵⁰⁶ Daha önce de *harmonia* yetisinin topluluk ruhunun oluşmasında, topluluk halinde yapılan işlerin görülmesindeki önemine ayrıntılarıyla değinilmişti. Bu bilgiler ışığında, *lyra* eğitiminin sosyal yetilerin olduğu kadar şahsi, ruhsal kimi yetilerin gelişmesi için kullanılacak temel bilgileri sağlama işlevini üstlendiği söylenebilir.

Edebiyat konusunda; Atinalı'ya göre, ozanların eserleri pek çoğu doğru gibi pek çok yanlış da içerdiğinden, onların sözlerinin gençlerin eğitiminde kullanılmasının tehlikelidir.⁵⁰⁷ O halde ozanların kimi eserlerinin okutulması kimi eserlerinin yasaklanması gereklidir. Daha önce de aynı bahis geçmiş olsa da bu kez seçimi kimin yapacağı ve en iyi örneklerin hangi kıstaslara göre derleneceği konusu tartışılır. Atinalı, eğer bir metin öğretilenirse bu onların o ana dek söylediklerinin derlendiği bir metin olmalıdır. Yani “*Yasalar*” pekala eğitimde kullanılacak en iyi örnek metin olacaktır.⁵⁰⁸

Sahnelenecek tragedya ve komedyaya konusunda da yine sıkı bir denetim söz

⁵⁰⁵ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 809c.

⁵⁰⁶ A.g.e. , 812e.

⁵⁰⁷ A.g.e. , 811b-c.

⁵⁰⁸ A.g.e. , 811c-812a.

konusudur. Taklit yapmak, gülünç hale düşmek, erdemli bir yurttaşın harcı olamaz. Bu nedenle, eğer bu iş yapılacaksa bunu ya ücretli yabancılar ya da köleler yapmalıdır. Dışarıdan gelecek bir tragedya ya da komedyası en doğru tragedya karşısında galip gelirse sahnelenme izni verilecektir.⁵⁰⁹ Fakat bu yarışma yurttaşların ahlak, töre duygusuna zarar vermemesi için öncelikle yöneticiler huzurunda yapılacak ve eğer izin verilirse sahnelenmesine izin verilecektir.

Özgür yurttaşların eğitimini almaları gereken üç diğer bilgi alanı, hesaplama ve sayı bilgisi; ikincisi uzunluk, yüzey ve hacim ölçme bilgisi; üçüncüsü ise yıldızların dönüşü ve birbirleriyle olan ilişkileri. Bu bilgiler arasında kaçınılmaz ve çoğunluk tarafından bilinmesi gerekenler ile çoğunluğun derinlemesine bilmesi gerekmeyenler vardır. Tanrısal zorunluluklar olan sayıları, günler, haftalar, aylar ve yılları belirleyen gezegenlerin döngüselliğini, kolay ölçülebilir yüzey, uzunluk ve hacim ölçülerini tüm gençlerin öğrenmesi zorunludur. Bunların öğretimine küçük yaşta oyunlar aracılığıyla başlandığı Mısır'dakine benzer yöntem izlemekle; ileride ev, ordu ve devlet düzeni için gerekli bilgiler de kazandırılmış olacaktır.⁵¹⁰ Platon böylece daha önce geçen oyun bahsinde oyunların devlet kontrolünde belirlenmesini ve gerçekleştirilmesinin uygun olacağını belirtmiş fakat hangi oyunların hangi ilkelerle seçileceğini belirtmemiştir.⁵¹¹ İşte bu ayrıntılarla bahsi geçen boşluk da giderilmiş olur.

Matematiğin, ancak özellikle geometri gibi tündengelim yöntemine dayalı akıl yürütmenin mucidi Greklerdir.⁵¹² Matematik, dış dünyadan tümüyle bağımsız postulat ve teoremlere dayanır.⁵¹³ Diğer bir deyişle salt akılsal bir sfere sahiptir. Fakat aynı zamanda onun bir dalı olan geometri yeryüzü şekillerini ölçmekte ve biçimlendirmekte oldukça pratik faydalar da sağlamaktadır. Mükemmel olan, akılsal olan geometri ve aritmetiğin alanıdır, duyusal olansa onunla karşılaştırıldığında ne denli kusurlu olduğu ortaya çıkarılabilen bir dünyaya aittir. Sonsuzluk, zaman dışılık

⁵⁰⁹ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 817b.

⁵¹⁰ A.g.e. , 819c.

⁵¹¹ A.g.e. , 793e.

⁵¹² Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi: İlkçağ*, s. 144.

⁵¹³ A.g.e. , s. 140.

matematik nesnelere özsel bir özelliği olarak görünüşe çıkmaktadır. İşte Platon'un matematiğe bu denli önem vermesinde ve müfredatına yerleştirmesinde etkin olan nedenlerden birisi de Platon'un zaman dışılık ve ölümsüzlük gibi özniteliklere sahip olan ruhun başat yetisi olarak gördüğü akılla benzer *şfere* sahip olmasındandır.

Gezegen terimi Antik Yunanca'da *πλάνητος* (*planetos*) ya da *πλάνης* (*planes*)⁵¹⁴ olarak karşılır ve 'seyir, dolaşma, gezinme' anlamlarına gelen *πλάνη* (*plane*)⁵¹⁵ fiilinden türetilmiştir. Platon bu anlam türetilmesinin önlenmesi gerektiğini; yani Güneş, Ay ve diğer yıldızların düzensiz biçimde gezindikleri inancının doğru olmadığını tüm yurttaşlarca bilinmesi gerektiğini savunur.⁵¹⁶ Aksine, Güneş, Ay ve diğer yıldızlar aslında Tanrısal bir zorunlulukla düzenli bir biçimde devinmektedirler. Bunun böyle bilinmemesi, yurttaşların gezegenlerin en hızlı devindiği görünenin en yavaş, en yavaş devindiği görünenin aslında en hızlı olduğu yolundaki yanlış inancı doğurmuştur. Onların bilmeleri gereken doğal, zorunlu ve Tanrısal düzen fikrine olan inançları sarsılırsa, bir yarışta sonuncu geleni en hızlı olduğu için birinci ilan etmeye benzer komik hatalara düşmelerine yol açacaktır.⁵¹⁷

"Yasa koyucudan beklenen, yasalarını çıkarıp işi orada bırakmaktan daha büyük bir şey; yasaların dışında, küçük çocukların yetiştirilmesi konusunda olduğu gibi konuşmamızda sık sık karşımıza çıkan, öğüt ile yasa arasında başka bir şey vardır: nitekim, bunların söylenmeden geçilmemesi gerektiğini ileri sürüyoruz, ama söyleyince de, yasa gibi konduklarını düşünmek büyük aptallık olur. Yasalar böylece yazıya geçirilip tüm devlet düzeni oluşturulduktan sonra, yasalara mükemmel hizmet ettiği ve son derece bağlı olduğu zaman, 'işte bu adam erdemlidir' demekle, erdem açısından seçkin insanın övgüsü tam olmaz; 'yasa koyucunun yazıya geçirdiği yasalarına, öğütlerine ve kınamalarına uyarak lekesiz bir yaşam sürmüş olan kişi erdemlidir' denirse, övgü daha tam olur."⁵¹⁸

Platon'un bahsini ettiği 'öğüt ile yasa arasındaki şeyler'den kastı yasanın salt ceza hükümlerinden, yaptırım ve kınamalardan ibaret olarak anlaşılması;

⁵¹⁴ "πλάνητος", *Yunanca-Türkçe Sözlük*, Sinanoğlu, Suat, Dr. , s. 228.

⁵¹⁵ "πλάνη", *Yunanca-Türkçe Sözlük*, Sinanoğlu, Suat, Dr. , s. 228.

⁵¹⁶ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 821b.

⁵¹⁷ A.g.e. , 822a.

⁵¹⁸ A.g.e. , 822d-e.

özendirici, yapıcı, destekleyici hükümler de içermesi gerekliliğidir. Kuşkusuz onun bu sözleri kendisinin de belirttiği gibi yasanın söz söylemesinin gerekli olmadığı veya söyleyemeyeceği alanlarda geçerli olacaktır. Bunlar, yasanın kısıtlayıcı ve cezalandırıcı hükmü olmayan, aksine kimi özendirici, tavsiye verici, yapıcı, olumlu anlamda yol açıcı yargılarıdır. Bunlardan başka, yasanın, hakkında doğrudan hükmü olmayan, daha önce belirli benzer konularda varolan hükümlerin kıyaslanması ile veya yasanın uygulamaları sonunda, verilen hükümlerin birbirleriyle uyumları gözetilerek ortaya konmuş yargı ya da teamüllere uygun davranmak olabilir. Platon'un bahsini ettiği övgü ise, yalnızca toplum tarafından verilen ün, nam ya da onur, şeref payesinin devlet tarafından tek bir isim altında toplanmış halidir. Buna göre sadece bilgelik, erdemli olmayı sağlamaz ya da diğer bir deyişle erdemlilik; sadece kendini bilmek, erdemine gereklerine uygun bir hayat sürmek değil; aynı zamanda yazılı belirli bir yasanın altında ve mevcut olan geleneklere de uygun bir hayat sürmüş olmak demektir. Yapılan bu tanımla Sokrates, erdemli bir kişi olmak bakımından ve 'yasa koyucunun yazıya geçirdiği yasalarına, öğütlerine ve kınamalarına uyarak lekesiz bir yaşam sürmüş' olmak bakımından övgüyü hak etmektedir.

Eğitime konu olan son alan avcılıktır ve bu konudaki yasa hükümleri de yukarıda bahsi geçtiği türden öneri, tavsiye niteliğindedir. Buna göre, gençlerin miskinliğe, kolaycılığa kapılmalarını önlemek için ağ, tuzak, zehir vb. yöntemlerle değil, doğrudan avıyla karşı karşıya geldiği, iz sürebildiği, mücadele edebildiği, ve dolayısıyla savaşma, hayatta kalma, cesaret, zeka, hız, çeviklik, güç gibi yetilerini kullanarak kendini geliştirebileceği tarzda avlanmayı ve bu tarzda avlanabilecek hayvanları avlamayı seçmelidir.⁵¹⁹

⁵¹⁹ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 824.

VIII. KİTAP

Atinalı şenlik ve kurban törenlerinin düzenlenme konusuna döner. *Delphi*'den gelen kehanetlere uygun olarak düzenlemek ve yasaya bağlamak⁵²⁰; yani hangi Tanrılara hangi kurbanlar kesilirse devlet için daha uygun, doğru olur; kurbanların sayısı ne olmalıdır; ne zaman kesilmelidir konuları da yasalarda yer almalıdır. Bunun nedeni her klanın hatta her ailenin sahip olduğu başka başka Tanrılara düzenledikleri kurban törenleri, şenlik ya da ölümleri için düzenleyecekleri ağıt törenleri konusunda tam bir keşmekeş yaşanmasıdır. Örneğin bir klan bir koro tutmuş şölen düzenlerken, bir başkası kiraladığı ağlayıcılarla aynı kamusal alanda karmaşaya neden olabilmektedir. Platon'a göre tüm Tanrılara, ister iyiliği ister kötülüğü temsil etsin saygı duyulmalıdır. Bu Tanrılar arasında özellikle yer altı ve ölüm Tanrısı Hades onurlandırılmalı ve ona saygı duyulmalıdır; çünkü Platon'a göre ruh ve beden birliği ayrılığından daha iyi değildir.⁵²¹

Devlet, boş zaman ve zorunlu gereksinimler bakımından tıpkı bir şahıs gibi iyi yaşamalıdır.⁵²² Daha önce de belirtildiği gibi mutlu bir yaşamın birinci koşulu Platon'a göre bizzat haksızlık yapmamak ve başkalarından haksızlık görmemektir; yani adaletli bir yaşamdır. Bunlardan birincisi, yani haksızlık yapmamak ikincisine oranla daha kolaydır. Haksızlığa uğramamak için daima güçlü olmak ve güçlü kalmak zordur. Bunun yerine erdemli bir yaşantı sürülen, erdemli yurttaşların varolduğu bir ortamda yaşamak daha mümkün görünür.

Platon, yeniden eğitimde kullanılacak ve kamusal alanda okunup söylenecek eserler konusuna döndüğünde, bu eserlerin bulunduğu alanı daha da daraltır. Platon, Erdemli tüm yurttaşların sanatsal olmasa bile faydalı eser verdiklerini düşündüklerinde bu eserlerin denetlenmesi için yasa bekçileri ve eğitim sorumlularına sunmasına izin verilecektir. Fakat aynı anlayış, yaratıcılıkta *Mousalar*'la dahi yarışabileceğini söyleyecek denli kibirli ozanlara

⁵²⁰ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 828a.

⁵²¹ Platon'un bu sözleri de Pythagorasçı, Orphik-Dionysosçu inanışların söylemlerinden biridir.

⁵²² Platon, *Yasalar: Cilt II*, 828e.

gösterilmeyecektir.⁵²³

Atinalı kurulacak devletin demokrasi, oligarşi ve tiranlığın kaçınılmaz olarak sahip olduğu zaafı taşımayacağını vurgular. Bunun birinci nedeni bu yönetim biçimlerinde insanların doymak bilmez bir açgözlülükle para kazanma, zengin olma, fiziksel hazlar peşinde koşma hırsının varolmasıdır. Bu nedenle hem yurttaşlar birbirlerinin kuyusunu kazmakta hem bitmez tükenmez çıkar çatışmalarına kapılmakta hem de bir tehlike durumunda yurdunu savunacak cesaret ve yiğitliğe sahip olmak için gerekli askerî ve zihinsel eğitime boş vakitlerinin kalmamasıdır. Kurulacak İdeal Devlet'te ise temel ihtiyaçlar devlet eliyle karşılandığı için eğitim ve topluluk ruhunu oluşturacak toplantı, şenlik ve kutlamalara yeteri kadar boş zamanları kalacaktır.⁵²⁴ Bundan başka, diğer yönetim biçimleri genellikle zor kullanarak; yani güçlünün güçsüz olanı gönüllü olmamasına karşın yönettiğinden, yönetenler yönetilenlerin gerçekten güçlü ve birlik ruhuna sahip olmalarını istememektedirler.⁵²⁵

Yapılacak yarışmaların hangi dinsel törenle birlikte, hangi kategorilerde yapılacağı ve kazanma ölçütleri ortaya konduktan sonra yarışmaya kimlerin katılacağı bahsi içerisinde tüm eğitim sisteminin ortaya konuş amacına değinilir. Buna göre tüm eğitim sistemi erdem açısından yurttaşların gelişimi gözetilerek hazırlanmıştır fakat özellikle tutkuların dizginlenerek ölçülülüğe ulaşılması ilk amaçtır.⁵²⁶

Yasaların yurttaşlar arasındaki cinsel ilişkileri düzenlerken kendisine uyacağı ilkeleri 'Tanrısal ve doğal yasalar' olarak tanımlayan Platon olumsuz örnekleri verirken Olympos mitlerinde geçen Tanrı ve Tanrıçalar ile kahraman ve yarı Tanrıları anar.⁵²⁷ Böylece, bir kez daha yurttaşların ahlakını olumsuz yönde

⁵²³ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 829d-e.

⁵²⁴ A.g.e. , 831c-832e.

⁵²⁵ A.g.e. , 832c.

⁵²⁶ A.g.e. , 836a-e.

⁵²⁷ Aphrodite, (840e); Oidipus, Thyestes, Makareus (838b) herkesçe sapkın ve kötü kaderleriyle anılırlar.

etkileyebilecek bu inanışları yermiş, reddetmiş olur. Yeni kurulacak bu devlette ise yasalar, tutkuların kontrol edilebilmesi için beden eğitimi ve ağır idmanlar teşvik edecek; bu yolla da gençlerin beden gücünü olumlu yönlere sevk etmelerini sağlayacaktır. Bu ilişkilerin devlet eliyle düzenlenmesi, sadece ahlakî yönden değil, hukuki yönden de pek çok sorunun ortaya çıkmasını engelleyecektir.

Bundan sonraki bölüm üretim, toprak, otlaklar vb. meselelerle ilgilidir. Bu kısımda ilk kez eserin başlarında ismini bir kahraman, bir nehir, kutsal bir toprak ya da bir dağın belirleyeceği İdeal Devlet'in ismi ilk kez anılır: *Magnesia*

Platon Girit'in doğal yapısı gereği atlı araba yarışı düzenlemesinin ve yarış atı yetiştiriciliğinin mümkün olmadığını söylediği kısımda bunun yerine at binme ve silahlı at binme yarışmaları yapılmasını önerir. Bu sözler sanki kurulacak yeni devletin Girit adası üzerinde olacağı izlenimi doğurur.⁵²⁸ Atinalı tarafından bu sözlerin hemen ardından Giritliler bu alanda pratiğe sahip oldukları için at üstünde ok ve kargı atma yarışmaları düzenlenmesine karar verilir.⁵²⁹ Eserin son kitabında bu belirsizlik sona erdirilir: Kurulacak devletin yeri Girit'tedir.⁵³⁰

⁵²⁸ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 843b. Oysa pekala bu sözler Yeni kurulacak devlette “kurucu yerleşmeci” ve “yönetici” sıfatlarını taşıyacak Giritlilerin düzenlenecek yarışmalarda kendi topraklarının müsait olmaması nedeniyle atlı araba yarışı ve yarış atı yetiştiriciliği pratiğine sahip olmadıkları için düzenlenecek bu tarz bir yarışta onur kırıcı bir duruma düşmelerini önlemek için söylenmiş olabilir. Nitekim; arabalı at yarışları yerine at üstünde ok ve kargı atma yarışmaları düzenlenecektir.

⁵²⁹ A.g.e. , 834c.

⁵³⁰ A.g.e. , 950d. Platon'un bu konuda neden ketum olduğu, imalarla yetindiği anlaşılması güç durumlarından birine örnek olabilir. Platon başlangıçtan sona dek kurulacak kentin konumunu açıkça belirtmez fakat kimi ipuçları vermekle yetinir. İlk yapılan bahiste kentin kurulacağı yerin Girit olmasından ziyade kenti kuracak, yönetecek ve içinde yaşayacak yerleşimcilerin önemli bir kısmının Giritli olacağından bahsedilir. (Platon, *Yasalar: Cilt I*, 702c-708b.)

Platon kurulacak *polis*'in kıyıda en az seksen *stadia* uzakta olması gerektiğini yazar; oysa Girit herkesçe bilindiği gibi bir adadır. Ayrıca coğrafi bakımdan da ‘İdeal Devlet’in mekanı olması mümkün görünmemektedir. Ayrıca Platon, kentin denizden uzaklığını belirlerken kentin

Bu kısımda son olarak ticaret yerine değiş-tokuş yapılacağı ve dışarıdan gelen yabancı göçmenlere nasıl davranılması gerektiği konu edilir.

tarım,hayvancılıkla geçinmesi gerektiği için topraklarının bu bakımdan kendine yeter olması gereğinden bahseder. Ayrıca kentin deniz kıyısından uzak kurulmasının denizci, tüccar ile işgalcilerden uzak tutmak amacını da taşıdığını söyler. Oysa Girit, en başta tarımla geçinmeyi sağlayacak geniş tarım topraklarına sahip olmaktan ziyade dağlık bir arazi yapısındadır. (Platon da bu coğrafyada atlı arabaların yarışacağı kadar bile düzlük olmadığını hatırlatır) İkincisi, dört yanı denizle çevrili ve askeri bakımdan korunması güçtür. Bunun yanında, en işlek ticaret yolları üzerinde bulunmasıyla denizci ve tüccarların ilgisinden uzak tutulması güç görünmektedir.

Kimi ipuçları İdeal Devlet'in kurulması düşünülen yerin, bugünkü Manisa şehrinin kurulu olduğu coğrafyayı düşündürmektedir. Çünkü; öncelikle *Magnesia*, bugünkü Manisa şehrinin kurulu olduğu Yunan *polis* 'lerinden birinin adıdır. ("*Magnesia*", *Mitoloji Sözlüğü*, Erhat, Azra, s.419 ve Thomson, George, *Tarih Öncesi Ege II*, s. 300.) İkinci olarak, dışarıdan hiçbir şeye ihtiyaç duymadan geçim sağlanabilecek denli bereketli topraklara, ovalara ve ırmaklara da sahiptir. Son olarak da, Platon'un bahsini ettiği kentin denizden uzaklığı (yaklaşık 30 km) bugünkü Manisa'nın kıyıya kuş uçuşu uzaklığıyla yaklaşıktır.

IX. KİTAP

Yasalar'ın bu ve bundan sonraki kısımları büyük ölçüde ceza yasalarına ayrılmıştır.

Platon'a göre iyi bir düzene sahip olacağı ve erdem uğraşında en uygun koşulları yaratacağı söylenen bir devlette engelleyici ve caydırıcı yasalar koymanın utanç verici olduğunu söyler.⁵³¹ Bir yasa, ona göre suç oluştuktan sonra cezalandırmaktan çok suçun oluşmasına sebep olacak koşulları ortadan kaldırmalıdır. Ayrıca cezanın amacı kişiye zarar vermek olamaz.⁵³² Fakat tüm insanların aynı soyluluğa, erdeme sahip olduğunu düşünmek mümkün olmadığından adaletin tesisi için bu yasalara da gerek vardır. Daha önemlisi yurttaş Tanrılara, ana-babaya ve devlete karşı bir suç işlese yargıç onun cezalandırılması yoluyla hem bunca eğitim ve terbiye almasına rağmen suç işlediğine bakarak onu ıslah olmaz kabul etmelidir.⁵³³ O halde verilecek ceza, suçludan daha ziyade diğer suç işlemeyi düşünebilecek insanlara ibret olması için olacaktır. Bu alanlardaki suçlar, mazeret kabul edilmeyecek, istisna uygulanmayacak, özrü mümkün olmayacak denli ağır olduğundan cezalar son derece ağır ve buna benzer suçlara yol açıcı olmayacak şekilde korkutucu ve merhametten yoksun olmalıdır.⁵³⁴ Fakat sanılanın aksine en ağır ceza ölüm değil sürgündür. Sürgün cezası uygarlığın nimetlerini hor kullanan için bu nimetlerin elinden alınmasından ibarettir. Bu aynı zamanda hayvanlar, vahşi barbarlar ve yabancılarla her gün yeni bir yaşam savaşı, hayatta kalma mücadelesi anlamına gelir. Bu açıdan bakıldığında ölüm cezasıyla eşit ve hatta daha ağır sonuçlara sahiptir. Verilecek diğer cezalar; hapis, kırbaçlama, ayakta ya da oturarak yapılan çeşitli utandırıcı duruşlar, uzak tapınaklarda görevli olma, para cezası,⁵³⁵ kimi

⁵³¹ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 853c.

⁵³² A.g.e. , 854d.

⁵³³ A.g.e. , 854b.

⁵³⁴ A.g.e. , 854e. Platon'un ilerleyen satırlarda bu kesin kuralı kendisinin bir istisnaî durum göstermekle çığnediği görülecektir. (Platon, *Yasalar: Cilt II*, 908d.)

⁵³⁵ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 855c.

kamusal etkinliklere katılma hakkının alınması,⁵³⁶ mallarına el konulması ve kınamadır.⁵³⁷

İlk ceza yasası tapınak soygunculuğu hakkında olacaktır. Tanrılara ve dine karşı işlenmiş bir suç olarak, doğru eğitimle yetişmiş yurttaşların böylesi bir davranışta bulunabileceği varsayılmaya da köleler ve yabancılar için bu durum daha mümkün görünür.

Kurulacak devletin en üst düzeydeki mahkeme binası yine devletin en kutsal yeri olan *Hestia* sunağını barındıracaktır. Burada devlet görevlileri ant içerek görevlerini gerçekleştirecek, en üst mahkeme burada karar verecektir. Bu sunağın varlığı hiçbir efsaneye karışmamış, hiçbir belirgin kişilik özelliği olmayan, diğer *Olympos* Tanrıları zaman içinde yükselir ve düşerken O, hep aynı müstesna konumda kalan bir Tanrıçanın Baş Tanrıça kabul edildiğini gösterir işaretlerdendir. Ocağı simgeleyen ve neredeyse hemen her evde ve her tapınakta yerini almış bu Tanrıça, insanlar arasında olduğu kadar Tanrılar arasında da saygın bir yere sahiptir.⁵³⁸

Yasaları kontrolü altına almaya çalışan, bunu parti desteğiyle ya da insanları kışkırtıp ayaklandırarak yasaları çiğneyen kişiler en büyük devlet düşmanı olarak kabul edilecekler; bunlara yardım ve yataklık eden kişiler de bunlarla aynı cezaya çarptırılacaktır. Tapınak soygunculuğunda olduğu gibi, eğer soy olarak bu kimseler daha önce bu suçları işlemişlerse suçu işleyen kimseyle birlikte çocukları da ölüm cezasına çarptırılacaklardır.⁵³⁹ Suçun bireysel olmayıp soydan gelen kalıtsal bir eğilimle işlenebileceği düşüncesi Platon'a özgü gibi görünse de döneminin Hellen dünyasında madem ki soydan gelen sınıfsal meslek grupları, loncalar vardır⁵⁴⁰, o

⁵³⁶ A.g.e. , 873b.

⁵³⁷ A.g.e. , 855a-c.

⁵³⁸ “*Hestia*”, *Mitoloji Sözlüğü*, Erhat, Azra, s. 182. Ancak her evde sunağın bulunması ve bu yerel Tanrılara tapınılması ileriki kısımlarda yasaklanacaktır. (Platon, *Yasalar: Cilt II*, 909d.)

⁵³⁹ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 856d.

⁵⁴⁰ Daha önce de belirtildiği üzere Thomson, babadan oğla geçen ve belli meslek gruplarının soylar biçiminde temsil edildiğini söyler. Sözelimi, Brankhosoğulları ve Krontidailer kahinler soyu olarak bilinirlerdi. (Thomson, George, *Aiskhylos ve Atina*, s. 65 ve 69.)

halde pekala olumlu karakteristik nitelikler, eğilimler kadar olumsuz niteliklerin de babadan oğula geçtiği düşüncesi var olabilir. Nitekim Platon yukarıdaki fikirlerine kaynaklık ettiği düşünülebilecek biçimde, geleneksel olarak, erdemli ve soylu kimselerin erdemli ve soylu çocukların sahibi oldukları ve/veya çocuklar yetiştirdiklerine inanılırdı.⁵⁴¹

Magnesia'da hırsızlık konusunda, çalınan şeyin değerine, önemine bakılmaksızın aynı şekilde cezalandırılmasına ancak hırsızlık çeşidine göre farklı biçimde cezalar verilmesine karar verilir.⁵⁴²

Platon'a göre ceza yasalarının da eğitim ile ilişkisi vardır. Her yasanın konmasındaki amaç özellikle giriş metnine bakarak şunlar söylenebilir: Yurttaşların daha iyi bir yaşam, daha mutlu bir yaşam sürmelerinin ilksel koşulu olan adaletin gerçekleşmesi yurttaşların adil bir yaşamın ancak erdemli bir yaşamla mümkün olduğunu bilmelerinden geçer. Her yurttaşın aynı bilinç ve bilgi düzeyine sahip olmadığını da görürsek, devletin görevi bu anlamda yurttaşların aynı seviyeye getirilmelerini temin etmek olacaktır. Bu nedenle devlet, yurttaşların savunma, barınma, ve diğer temel ihtiyaçlarını tedarik edebilmesi için gereken alt yapıyı ve devamlılığı sağlamak için öncelikle yurttaşlarını aynı erdem düzleminde buluşturmayı da amaç edinmiş olmalıdır. O halde eğitim devletin temel işlevlerinden ve araçlarından biri haline gelecektir. Yasa koyucu da yasa koyarken cezalandırmak değil yasaların giriş metinleri aracılığıyla açıklamalar yapacak, yurttaşlarına yol gösterecektir. Yasa koyucu; İyi, adil, doğru ve soylu olanı işaret edecek, yurttaşları bu yöne yöneltecektir.⁵⁴³ O halde Platon'un da dediği gibi; “yasa koyucu sadece yasa çıkarmakta değil aynı zamanda yurttaşları da eğitmektedir.”⁵⁴⁴

Yasaların varoluş amacı ve ilkesi öncelikle adaleti tesis etmektir. Çünkü bu yolda gerçekleştireceği düzenlemeler ve yaptırımlar aksi halde çoğunluk tarafından kabul görmeyecek, gönüllülükle boyun eğmelerini sağlamak imkansız hale gelecektir.

⁵⁴¹ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 853d.

⁵⁴² A.g.e. , 857a-c.

⁵⁴³ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 858d.

⁵⁴⁴ A.g.e. , 857d.

Daha önce adaletin dağıtıcı adalet olduğundan bahsedilmişti.⁵⁴⁵ Fakat bu noktadaki belirleme çoğu bakımdan belirsizdir. Çünkü isteyerek adalete uygun olmayan davranış göstermiş bir kimse ile istemeden adalete uygun olmayan davranış göstermiş bir kimse aynı şekilde yargılanacak ve yurttaşların adalete olan güvenlerinin sarsılmasına neden olabilecektir. Bu noktada belirlenmesi gereken gerçekleştirilen davranışların hangilerinin bilerek, isteyerek, kendi özgür iradesinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı⁵⁴⁶ ve bunu gerçekleştiren kimse ya da kimselerin sonuçlarını düşünüp taşınabilecek denli bilgi, deneyim ve akli yetilere sahip olup olmadığıyla ilgilidir.⁵⁴⁷ Bir şeyi istemeden yapmamıza neden olan çeşitli nedenlerden biri, kendimiz üzerindeki kontrolü yitirmemize neden olan öfke ve korku, bir diğer neden insanı aldatarak ele geçiren hazlar ve sonuncu sırada yalın ve çifte olmak üzere iki türü olan bilgisizliktir.⁵⁴⁸ İnsan eğer bilgisizliğinin farkına varmaz ve yanılgıya düşerse bu yalın bilgisizliktir. Fakat bilgisizliği yanı sıra bir de derin bilgi sahibi olduğunu iddia ederse bu durumda ciddi ve kaba yanılgılara düşülmesine neden olur. Bu durumlara düşen insanlara karşı yasa hoşgörülü ve yumuşak davranacaktır.

Yasalar, tehlikenin kaçınılmaz olduğu durumda nefsi müdafaa hakkını da vermektedir. Böylece ayaklanma, çatışma, iç savaş durumunda elini ilk kaldırandan sakınmak için öldüren savaşta düşmanını öldürmüş gibi suçsuz sayılacaktır.⁵⁴⁹ Tıpkı bunun gibi, eşini, baba-ana ve çocuklarını, kardeşlerini korumak için veya evine giren hırsız, karşılarına çıkan haydut veya kanun kaçağını öldürmekten suçlu

⁵⁴⁵ Bu uygulamada gözetilen ilke ise “eşitlerin doğru ölçü ile kendi aralarında eşit olanlar arasından belirlenmesidir.” Adalet ilkesi dağıtıcı adalet anlayışının da bir örneği olarak de bu eşitlik anlayışını koruyacak biçimde niteliğe bakmaksızın niceliği gözeterek büyüğe büyük küçüğe küçük pay vermek ilkesine dayanır.

⁵⁴⁶ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 863a.

⁵⁴⁷ A.g.e. , 866e.

⁵⁴⁸ A.g.e. , 863b-864c.

⁵⁴⁹ A.g.e. , 869c-e.

bulunmayacaklardır.⁵⁵⁰

Bilerek ve isteyerek işlenen suçların en büyük nedeni arzunun vahşileştirdiği ruha egemen olan tutkudur. Tutkunun insan davranışlarındaki tezahürleri ise, hırs ve açgözlülüktür. Bunların ortaya çıkmasında, insanın yaratılışından getirdiği eğilimler ile eğitimsizlik en büyük etkidir.⁵⁵¹

Eğitimsizliğin nedeni ise barbarlar ve Yunanlılarda sahip olunan yaygın görüşe göre zenginliğin yanlış değerlendirilmesidir.⁵⁵² Çünkü zenginlik, en büyük iyilikler sıralamasında üçüncü sıradayken bunu ilk sırada görmek ve kendileri ile birlikte sonraki kuşakları bozmakla sonuçlanacaktır. Oysa zenginlik ruh ve bedene erdem kazandırmak amaçlarından sonuncusu olarak bedene refah kazandırmakla ruhun erdem sahibi olmasının önündeki engelleri kaldırmaktan başka bir işlev üstlenmemelidir. Aksi halde daha önce zenginliğin önlenmesi konusunda bahsedildiği gibi tüm erdemleri ortadan kaldıran, yurttaşları birbirine düşman yapan, birlik ruhuna zarar veren bir sorun haline dönüşecektir.

İkinci isteyerek suç işlenmesine neden olan duygu kıskançlıktır; üçüncüsü ise gizlenen sırların açığa çıkması korkusudur. Cinayet ile ilgili suçların engellenmesi için hangi Tanrılara adak ve kurban aracılığıyla hangi yöntemin kullanılacağı hususunda yasa koyucudan başka yasa bekçileri, yorumcular, biliciler ve kahinler yoluyla Tanrı'nın ve *Magnesia*'nın yetkili yöneticilerinin fikir ve onaylarına başvurulacaktır.⁵⁵³

Platon'a göre aslında hiçbir yasa ve düzenleme bilgidен daha üstün değildir ve aklın hiçbir şeye bağlı ya da köle olması doğru değildir.⁵⁵⁴ Çünkü akıl bu ürünleriyle kendisini sınırlamış ve yargı verme ve uygulama, yani yönetme gücünü yitirmiştir. Fakat bu ideal formdaki akla sahip yönetici veya bu niteliklere haiz bir yönetim bulmak mümkün değildir. Çünkü er ya da geç, iktidar erki kişinin aklını bulandırıp

⁵⁵⁰ A.g.e. , 874c.

⁵⁵¹ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 870a.

⁵⁵² A.g.e. , 870a-c.

⁵⁵³ A.g.e. , 871d.

⁵⁵⁴ A.g.e. , 875d.

onu tutkularının, kölesi yapmaya gidecek yolu açacaktır. Bu nedenle yasalara dayalı ve onun varlığını devam ettirecek bir yönetim biçimi, toplumsal düzen seçmek gerekir.⁵⁵⁵

“Yasaların bir kısmı insanların birbirleriyle ne şekilde ilişkiye girerek dostluk havası içinde yaşayacaklarını öğretme amacıyla dürüst insanlar için çıkarılıyor, bir kısmı da bu eğitimden kaçan, yaradılıştan sert ve hiç yumuşamayan insanların büsbütün kötülüğe gömülmemeleri için çıkarılıyor.”⁵⁵⁶

Bu ısrarlı tekrarın amacı cezanın ve yasanın aklı başında ve erdemli yurttaşlardan ziyade eğitimle düzelmeyen yurttaşlar için korku ve baskı unsuru olduğudur. Deyim yerindeyse yasa koyucu bu ceza yasalarını istemeye istemeye çıkarmıştır ve tek arzusu erdemli ve adil yaşayan yurttaşların zarar görmelerini engellemektir.

⁵⁵⁵ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 875d.

⁵⁵⁶ A.g.e. , 880d-e.

X. KİTAP

Onuncu Kitap şiddet hareketlerini tanımlayarak başlar ve hemen ardından dinsizlik konusuna geçer.

“Yasalara uygun olarak tanrılara inanan hiç kimse hiçbir zaman isteyerek ne dinsizce bir hareket yapmalı ne de yasaya aykırı bir söz söylemeli; ancak şu üç nedenden biri yüzünden bunu yapabilir: ya dediğim gibi tanrılara inanmıyordur ya ikinci olarak var olduklarını ama isanlarla ilgilenmediklerini düşünüyordur ya da üçüncü olarak kurban ve dualarla kandırıp kolayca yatıştırabileceklerine inanıyordur.”⁵⁵⁷

Dinsizlik ile ilgili olarak yasalar öncelikle Tanrıların var olduklarını ve bir takım armağanlarla kandırılarak adaletsizliğe göz yummayacaklarının sağlam kanıtlarla gösterilmesini sağlamalıdır. Tanrıların var olduğunun ilk kanıtı gezegenlerin, Güneşin, Ayın hareketlerinin ve mevsimlerin düzenliliğidir. Çünkü nerede bir düzen varsa orada bir düzenleyici vardır ve tüm kosmos için bu düzenleyici Tanrılardır. Buna ek olarak Platon *Epinomis*'te dinsizlere karşı Tanrının varlığını ispat için ruhun bedenden ayrı varlığı ile bu varlığın bir ilk ilkesinin olması gereğinden hareketle Tanrılara ulaşılacağı da söylenmelidir.⁵⁵⁸

Atina'da bir kısmı şiir, bir kısmı düzyazı biçiminde olan Tanrılar üzerine olan ve en eskileri gökyüzü ve başka şeyler gibi ilk varlığın nasıl oluştuğunu, ardından da Tanrıların doğuşu ve doğuşundan sonra birbirleriyle nasıl ilişkileri olduğunu konu alan eserlerin varlığından bahseder. Bu eserler sadece eski oldukları için değer vermenin ve anlattıklarının dinleyenleri nasıl olumsuz etkilediğinin sorgulanması gerektiğini söyler.⁵⁵⁹ Bu bahsini ettiği eserler Homeros ve Hesiodos'un eserleri olmalıdır; bu eserler hakkında sahip olunan ve yüzyıllar içerisinde kemikleşen değer yargılarıyla karşı karşıya gelmemek için doğrudan doğruya eleştiriye girişme de bu anlayışın ürünü olan inanışların insanlar üzerindeki olumsuz etkilerine değinmeden geçmez. Buna göre, yıldızların ve yeryüzünün taş ve topraktan oluştuğunu ve

⁵⁵⁷ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 885b.

⁵⁵⁸ Eflatun, *Epinomis*, Çeviren: Adnan Cemgil, Maarif Basımevi, İstanbul, 1943, Birinci Baskı, 980d-981b.

⁵⁵⁹ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 886c.

Tanrıların insan işleriyle ilgilenecek güçleri bulunmadığını söyleyenler sadece kendileri dinsiz olmakla kalmayıp kendini dinleyen insanları da dinsizliğe sürükleyen tehlikeli kişilerdir. Onların dinsiz kıldıkları kişiler Tanrı korkusu nedir bilmeden salt kendi çıkar, tutku ve hazlarına adanmış bir yaşamı seçmişlerdir. İşte haksızlıkların, adaletsizliklerin ve çatışmaların; yani aile ve toplum yaşamını mahveden yıkıcı etkilerin nedeni de bu insanlar gibi görünürken aslında onlara bu fikirleri aşıl原因an insanlardır.

Dinsizleri, iyilik, adalet ve erdeme dayalı yasalara karşı gelmekle korkutmak, cezalandırmak, sürgüne göndermek çözüm olacak mıdır? Yoksa yasa koyucu sözle inandırma yoluna mı başvurmalıdır? Platon, küçük de olsa bir inandırma yolu varsa yasa koyucunun sonuna dek çabalaması gerektiği;⁵⁶⁰ eğer yasalar bir sanat eseri gibi iseler bir *tekhne* ürünü; yani bir insan yarattığı olmakla birlikte doğal oldukları, doğayla benzeştikleri ve en önemlisi akıl ürünü oldukları savunulması gerektiğini söyler.⁵⁶¹

Yasanın neden yazılı olması gerektiği Platon tarafından, Atinalı'nın ağzından şöyle gerekçelendirilir. Yasa buyrukları aklın ürünleri olduğuna göre;

“sonsuz kadar sorgulamaya açık olarak yazıya geçirildi mi, her bakımdan sağlam kalır, öyle ki başlangıçta dinlemesi zor olsa bile korkmaya gerek yok, çünkü zor öğrenen birinin dahi bunlara sık sık geri dönerek incelemesi mümkün olacaktır.”⁵⁶²

Tüm bu ikna çabalarına karşılık sözleriyle ve hareketleriyle dinsizlik suçu işleyen biri dinsizlikle ilgilenen üç ayrı mahkemeye sevk edileceklerdir. Bunlar toplam üç olan, her bir dinsizlik nedenine göre ayrı ayrı yargılama yapacaklardır. İlk cezaevi agora yakınlarında işlenen suçlar içindir; yani kamusal alanda işlenen dinsizlik suçu ile ilgilenen kamu cezaevidir.⁵⁶³ İkincisi, Gece Konseyi'nin toplantı yeri yakınlarındaki ıslahevi; üçüncüsü ise kırsal alanın ortasında bulunan cezaevidir.

⁵⁶⁰ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 890c.

⁵⁶¹ A.g.e. , 890d.

⁵⁶² A.g.e. , 891a.

⁵⁶³ A.g.e. , 908a.

“Tanrıların varlığına kesinlikle inanmayan birinin yaradılıştan dürüst bir karakteri olabilir, kötülerden nefret ediyordur, adaletsizlikten hoşlanmadığı için böyle işler yapmaya kalkışmadığı gibi adaletsiz insanlardan kaçıyor, dürüst insanları seviyor olabilir. Buna karşılık hiçbir yerde Tanrı bulunmadığını düşünmenin ötesinde, haz ve acıya karşı zayıf olan kimi kişilerde güçlü bir bellek ve çabuk kavrama yetisi vardır; bunların her ikisinin de ortak özelliği tanrılara inanmamalarıdır.”⁵⁶⁴

Bunlardan biri kurbanlar ve yeminler hakkında ileri geri konuşur ve başkaları da alaya alıp kendisi gibi düşünmeye sevk eder. Öteki ise falcı, büyücü, tiran, demagog, komutan, özel ayin düzenleyen din lideri, sofistler arasında bulunan, doğuştan getirdiği yetenekleriyle kafasında bulunan hile ve kurnazlıkları uygulayan kimselerdir. Bunlardan kendilerini gizleyerek suç işleyenler ölümle cezalandırılmalı, ötekiler ise uyarılmalı ve hapisle cezalandırılmalıdır.

Tanrının varlığına inanan ancak insanî işlerle ilgilenmediğine inananlar da buna sadece inananlar ve başkalarını bu fikirleriyle kandırmaya çalışanlar biçiminde ikiye ayrılırlar. Kötü yaradılışa ve karaktere sahip olmayıp ahmaklıkları yüzünden bunları savunanlar beş yıldan az olmamak üzere ıslahevine konacaklar. İslahevinde buldukları sürece Gece Konseyi üyeleri öğüt vermek için ve ruhlarını kurtarmak için görüşebilecek onlar haricinde hiç kimse ile görüştürülmeyeceklerdir.⁵⁶⁵ Süre sonunda fikirleri değişmişse serbest bırakılacak, değişmemişse idam edilecektir.

Dinsizlere yapılacak cezalandırmanın niteliği Platon’un hâlâ hocası Sokrates’in idamını unutmadığı ve hakikatin peşindeki tüm filozofların daima yığınların nefretini, tepkisini uyandırma olasılığı bulunduğu hiç aklından çıkarmadığı kanaatini uyandırır. Çünkü Platon her nerede adil, erdemli ve iyi bir kişiden bahsediyorsa filozoftan bahsediyordur. Gerçekten de eğer dinsiz, adil, erdemli ve iyi ise; bu suçlamalara başışık gibidir.⁵⁶⁶ Yasalar Platon’un güçlü belleğe, çabuk kavramaya sahip demekle filozofların zeka yetisine benzer yetilerle donansa da zekasını, ikna yeteneğini,

⁵⁶⁴ A.g.e. , 908b-c.

⁵⁶⁵ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 909a.

⁵⁶⁶ Ashında kendisinin koymuş olduğu, Dinsizlik, devlete ve ana-babaya karşı işlenen suçlarda, yasanın hiçbir mazereti, istisnayı kabul etmemesi gerektiği biçimindeki kuralı kendisi çiğnemiş olur. (Platon, *Yasalar: Cilt II*, 854e.)

kalabalıklar üzerindeki saygınlığını ve kontrol gücünü kötü amaçlar için kullanan ozanları ve Sofistleri ima etmektedir. Bunlar, Platon tarafından pek çok kereler halkın ahlakını, yaşayış düzenini ve huzurunu bozmakla suçlanır; eğer bu kimseleri yıldırma, korkutma mümkün değilse, hepsinin ortadan kaldırmasından bahseder gibidir. Çünkü eğer bu kişi bir sofist gibi kendi çıkarını düşünüyor, safsatalarla halkı birbirine düşürüyor ve geleneklere saldırıyor ise, dinsizlik suçlaması karşısında ya da devlete karşı bir suç işlendiği duyurusu karşısında idamla cezalandırılacaktır.

Platon cezalandırmayı farklı farklı düzeylerde ve mümkün olduğunca ayrıntılı bir suç listesiyle belirsizlikten kurtarır ve böylece adaletin sağlanacağını düşünür. Bu arada henüz işlevini ve içeriğini bilmediğimiz Gece Konseyi de ortaya çıkmıştır.

Daha önce yerleşimcilerin dinî inançlarına saygı gösterileceği belirtilmişti.⁵⁶⁷ Artık bu satırlarda, daha önceki anlayış ve hoşgörü yerini, sadece devlet tarafından belirlenmiş tanrılara tapınma ve kurban adak sunmaya izin veren kurallara bırakmıştır. Buna göre hiç kimsenin evinde özel tapınma yeri olmasına müsaade edilmeyecek, dahası tanrıları sundukları kurbanlarla aldatabilecekleri inancına sahip oldukları için, yakalandıklarında dinsizlikle suçlanacaklardır.⁵⁶⁸

⁵⁶⁷ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 738b ve *cilt II*, 848d.

⁵⁶⁸ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 910c-e.

XI. KİTAP

Bu Kitap, izinsiz birinin malını almak ya da hırsızlık suçunun incelenmesiyle başlar. Solon'un "Bırakmadığın şeyi alma" düsturuna uygun olarak, *Magnesia*'nın da hırsızlık yasası "kendisine ya da atalarından birine ait olmayan bir şeyi alma"yı suç olarak kabul edecektir.

Bundan sonra köleler ile özgür yurttaşların hukuku, takas hukuku, yalancılık, dolandırıcılık ve sahtekarlık suçları, özel anlaşmalar hukuku, vasiyet ve miras hukuku, yetimlerin yetiştirilmesi, evlatlıktan reddetme, boşanma, büyüklere saygısızlık, zehirlenme yolu ile cinayet, kötü söz söyleme, dilencilik, kölelerin yol açtığı zararlar, mahkemede tanıklık ve avukatlık konuları işlenir.

XII. KİTAP

Platon'a göre bir işi yapmak, elde etmek ve kurmak her şeyin sonu değildir. Ancak ortaya konan eserin korunmasını sağladıktan sonra yapılması gereken her şeyin yapıldığı düşünülebilir.⁵⁶⁹

Dolayısıyla ortaya konan bu eserin; yani *Magnesia*'nın da korunmasını sağlayacak önlemler alınmalıdır. İşte bu devlet düzeninin korunması ve yasaların teminatını üstlenen kişilerden oluşacak konseye Gece Konseyi denecektir. Bu konsey, yasa koyucuların denetlenmesi, çıkardıkları yasaların denetlenmesi ve gerekirse yasaların yenileştirilmesi için vardır. Bu konsey en yaşlı yasa koruyucusu başkanlığında otuz yaşını aşmış, ülke dışına çıkıp bozulmadan gelmiş, onur ödülü almış ve erdemler bütüne sahip kişilerden oluşur.⁵⁷⁰

Gece konseyinin üyeleri, yasalarda kaçınılmaz olarak eksik dile gelen mutlak ahlak ölçülerini, gelenekleri, örfleri ve âdetleri bildiklerine göre *Politeia*'daki filozof kral modeline benzemektedir. Onlar tüm zamanlarını gözettikleri yasanın ve göttükleri devlet politikasının gerçek nedenlerini kavramak için felsefe çalışmaları en son noktasına kadar izlerler. Konsey, gün doğarken, alaca karanlıkta, insanlar özel ya da resmi başka bir işle uğraşmadığı bir sırada toplanacaktı. Konseye ismini veren neden de budur. Ancak neredeyse yasaların, devletin varlığını sürdürme güvencesi olmakla en müstesna göreve sahip olan bu konsey hakkında Platon'un kısa denebilecek biçimde bahsetmesi ilgi çekicidir.

Yasa bekçilerinin seçiminde göz önünde bulundurulacak kıstaslar ise şunlardır: Onlar gerçek yasalardaki hakikati bilmelidirler. Konuşmalarında bunu açıklayabilmeli; ve yapısı gereği güzel olanı çirkin olandan ayırmalıdır.⁵⁷¹ Böylece daha önce bahsi geçen fakat nitelikleri ve kim oldukları belirtilmemiş olan 'yasa yorumcuları'nın da Gece Konseyinin üyeleri olduğu ortaya çıkar.

Bu bilgilerden biri de Tanrılarla ilgili olanlardır. Ayrıca bu konu yasaların son bahsi olacaktır. Sıradan bir insanın anlayabildiği kadarıyla Tanrılar vardır ve

⁵⁶⁹ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 960b.

⁵⁷⁰ A.g.e. , 961b-962d.

⁵⁷¹ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 956b.

güçlüdür. Pek çok insan yasaların sözüne uymakla yetinir ancak bekçiler bu yolda her tür kanıtı getirebilecek kişiler olmalıdırlar. Bu anlamda teoloji *Magnesia*'da bekçilerin Belirlenmesindeki temel ölçütleri sağlar.

Gece Konseyi üyelerinin buldukları konum gereği topluma daima örnek ve önder olacaklarından, bunların ayrıntılı bir eğitime tabi tutulmaları gerekecektir. Öncelikle bekçi olmaya uygun kişilerin listesi çıkarılarak işe başlanacaktır. Ancak öncelikle her konunun felsefi bilgisine sahip olduktan ve bunları sindirdikten sonra gerçek karakterleri oluşacağından diğerlerinden ayrı bir müfredatın daha sonra belirlenmesi kararlaştırılır.⁵⁷² Görünüşe göre içerdiği mitoloji, coğrafya, astronomi, tıp, geometri, fizik ve kimya gibi üst düzeydeki bilgilere bakarak *Timaios*'un işte bu yüksek eğitimin müfredatı olduğu söylenebilir.

⁵⁷² A.g.e. , 968d-e.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ:

Cornford, *Yunan Felsefî Düşüncesinin Kaynakları* adlı eserinde “Doğa Filozoflarının, kendisinden önce varolan kahin – şair – peygamber tipinin bir devamı olduğunu” söyler. Bu üç insan tipi zamanla şair, kahin ve bilge olarak üç ayrı insan tipine dönüşmüştür; filozof ise işte bu üçüncü tipi temsil emektedir.⁵⁷³ Cornford, bu üç tip insan arasındaki ilişkilerin Yunan entelektüel tarihi boyunca bazen uzlaşma, fakat çoğu zaman ise bir çatışma şeklinde cereyan ettiğini düşünmektedir. Bu bağlamda olmak üzere şairin geçmiş, kahinin gelecek, filozofun ise zaman dışı olanı konu alması bakımından aralarında bir işbölümünden bahsedilmesi mümkün olmakla birlikte, onların zaman zaman birbirlerinin alan ve problemlerine karışmış oldukları da ortaya çıkmaktadır. Bu arada filozof, zaman dışı, ezeli–ebedî, ölümsüz gerçeği aramak, onunla Tanrısal esinlenmeye, vahye dayanan bir yolla ilişki kurmak ve düşüncelerini de şiir, aforizma, mitos olarak dile getirmek özelliklerini kazanmıştır.⁵⁷⁴ Cornford, Sokrates öncesi filozofların sistemlerinin bu vahiysel, peygambersi özellikleri üzerinde ısrar etmektedir. Cornford’a göre:

“..bu zamanda Tanrı ve şeylerin gerçek doğası hakkındaki görüşünde kendi kozmik aklı ile kosmos arasındaki eşitliğe dayanmaktadır. Filozof, düşünce gücü ile duyulardan uzak ve onlara kapalı olan bir gerçekliğin varlığını fark eden adamdır. Onun sezgisel aklı, daha önceleri rüyalarda ve peygambersi vizyonlarda etkin olan doğaüstü yetinin yerine geçmektedir. Bu dönemde her felsefe, evrenin akılsal bir düzen olduğu ve bu düzenin algısının duyuusal deney ve gözlem yerine akılla doğrudan doğruya kavrayacağı görüşüne dayanmaktadır. Hatta sadece Sokrates öncesi filozoflar değil, bizzat Platon’un kendisi de ezeli–ebedî nesnelere dünyasına ait olduğu ve geçici olarak duyular dünyasına

⁵⁷³ Ahmet, Arslan, Prof. Dr. , *İlkçağ Felsefe Tarihi I: Başlangıcından Atomculara Kadar*, s. 7–8 ’de adı geçen eserin bilgileri ve yapılan alıntının sayfaları şunlardır: Cornford, F.M. , *The Origins of Greek Philosophical Thought*, London, 1952, s. 7.

⁵⁷⁴ A.g.e. , s. 8’de adı geçen eserin bilgileri ve yapılan alıntının sayfaları şunlardır: Cornford, F.M. , *The Origins of Greek Philosophical Thought*, London, s. V–IX. Bölümler.

düşmüş olduğu anlayışı ile bu şair–kahin–filozof geleneğinin en iyi temsilcisidir.”⁵⁷⁵

Platon’un Tanrısal olana göre biçimlendiğini söylediği insanî iyileri bir ideal olarak, kendisinden daha geriye gidilemeyecek temel referans ve hareket noktası olarak kabul edişi ve bu iyilerin iyiliğini sorgulanamaz halde sunuşu Cornford’un bu belirlemesini haklı çıkarır kanıtlardandır. Fakat bir yandan mistik, Tanrısal olana böylesine tutunurken, öte yandan akılsal olanın savunusunu yapmaktadır. Bir yandan Tanrısal olana bakılarak kurulacak düzenin mükemmel en yakın olacağından, öte yandan bu düzenin zaman içinde gereklilikler uyarınca değiştirilebileceğinden bahsetmektedir. Bir yandan kurulacak İdeal Devlet’in yasalarının tüm yurttaşlarca mutabakat sağlanmış olmasından, bir yandan da çıkartılacak yasaların ancak belirli bir yaşa ulaşmış bilge kişilerce tartışılabileceğinden bahsetmektedir. Sonuçta dikkatsiz bir gözün kolayca yanılacağı illüzyonlara Platon’un bu eserinde sıkça rastlamak mümkündür. Ona hangi soruyu yöneltirsek alacağımız yanıt daima iki yanlıdır ve bizi kutuplara yöneltmekten ziyade görece bir orta noktaya yöneltir. Diğer bir deyişle “şu veya bu” biçimindeki ayrımcılıktan ziyade “şu ve bu” biçimindeki eklektik yaklaşım Platon’un karakteristiğidir ve artık “şu mu yoksa bu mu?” biçimindeki soruların sorulmasını imkansız kılar. Örneğin; “Platon’un sisteminde Tanrı mı yoksa insan mı merkezde konumlanmıştır?” biçimindeki bir sorunun sorulması imkansız ve anlamsızdır. Çünkü insanın kendi varoluş amacını gerçekleştirme demek, ona Tanrılar tarafından bahşedilmiş ve özünde Tanrısal yetisi olan aklın merkez alınarak eylemesine bağlıdır. Tanrısal olan Platon’a göre evrenin ve insan yaşamında -fakat özellikle İdeal Devlet’te sürülecek yaşamda- daima tecessüm etmelidir. O halde; her ne kadar Tanrı evrene aşkın olsa da, Tanrısal olan özünde akılsal olanı, akılsal olansa Tanrısal olanı barındırmaktadır. Bunlardan biri diğerinden önce ya da sonra değil ikisi bir arada ve iç içe geçmiş halde kıymetli ve anlamlıdır.

Ebenstein’a göre Platon’un gücü ve zaafı, toplumsal gerçeklik ile neyin olması gerektiğini karşılaştırabilme yeteneğinde saklıdır ve *Devlet*, fildişi kulesindeki bir filozofun hiç kimseye seslenmeyen soyut tefekkürlerinin eseri olmaktan ziyade

⁵⁷⁵ Cornford, F.M. , *The Origins of Greek Philosophical Thought*, s. 62.

halkın seçtiği hükümete karşı aristokratik bir savunmadır.⁵⁷⁶ Platon, olup bitmiş ya da hali hazırda olup bitenlerin çözümlenmesinden ziyade ‘olması gereken’le ilgilidir. Aslında onun bu ilgisi, siyasî ve toplumsal olan her şeyin kökeninde bir akılsallık olduğu ve bunların cebir ya da dogmalara itaatle değil akıl yoluyla maniple edilebileceğine olan sarsılmaz inancından kaynaklıdır. Ve bir kez ‘olması gereken’in alanına girildiğinde artık burada mevcut olanı bir yana bırakıp kişisel değerler, inanç, önkabul ve kanaatler alanına girmiş oluruz. Bu alan ise şiddetli tartışmaların yaşandığı kamusal alandaki kişisel sanıların, inanç ve kanaatlerin hiçbir dayanak ve destek olmaksızın kıyasıya çatıştığı bir alan olmamalıdır. Çünkü, Atina *polis*’inde de görüldüğü gibi bu tip tartışmalar yarardan ziyade zarara neden olmakta, sahip olunan değerler yitmekte ve değersizleşmekte fakat bunun yanında yerlerine yenileri konulamamaktadır. O halde kamusal alan aslında şahsi olmaktan ziyade gayri şahsi bir alandır ki, orada herkes hem kendi fikirlerini dile getirirken hem de kendi çıkar, tutku ve isteklerini bir yana bırakmış olsun. Fakat bu sıradan yurttaş için tutkularının azmettiricisi olduğu ve onu bir yerden diğerine sürüklediği bir yaşamın figüranı olmak kaçınılmaz olduğundan ya şahsi tutkularından arınmış kimselerin fikirlerine itaat ederek yaşayacak ya da iç ve dış savaşlarla yok olacaktır. Aslında Platon’a göre kamusal alanda karşılaşacak fikir ve inançlar yalnızca bir hakikat idealine sahip oldukları sürece değerlidirler ve ancak bu değerler dikkate alınmalıdırlar. İçerisinde yaşadığı toplumdan daha iyi bir yaşamı arzulamak ve bu yolda çabalamak bakımından sıradan insanlarla hısımlık olan filozof nasıl olur da herkesin kötülüğüne olacak bir şeyin kendi iyiliği, herkesin iyiliği için olanın kendi kötülüğüne olacağını düşünebilir ki? Dolayısıyla filozof, içerisinde yaşama imkanı bulunduğu toplumun gelecekteki kaderinden de kendinin bağımsık olmadığını bilendir. Varlığının devamlılığı organik bir düzende kurulmuş ve çeşitli farklı görevleri gönüllülükle üstlenmiş insanlar arasında yaşamasına bağlıdır. Eğer başıbozuk bir toplumda yaşıyorsa değil felsefe yapmayı sürdürmek, hayatta kalmak dahi zordur. Dolayısıyla felsefe ancak ve ancak diyalog imkanının olduğu, fikirlerin özgürce

⁵⁷⁶ Ebenstein, William, *Siyasî Felsefenin Büyük Düşünürleri*, Türkçesi: İsmet Özel, Şule Yayınları, İstanbul, Eylül 2003, 3. Baskı, s. 36.

tartışılabilirdiği ortamlarda varlığını sürdürebilir. Platon'un amacı da yurttaşları yasaların özellikle giriş kısımlarında yer alacak sözlerle ikna ederek düzenin devamlılığını sağlamak için yasalara mutlak itaati sağlamaktır. Elbette eğitim, ikna yoluyla ve alışkanlık kazandırmak suretiyle, yurttaşların ortak değer, yargı ve inançların etrafında birleştirilmesiyle onlara bir topluluk ruhu kazandırmaktır. Verilecek olan eğitimde ait olunan soyun ya da sınıfın, sahip olunan zenginliğin ya da şöhretin önemi olmaksızın herkese eşit olarak fırsat tanınacak, on yıllık bir eleme süreci sonunda alacağı eğitimin hangi yönde ağırlıklı olarak eğitilmesini gerektirdiği ortaya çıkacaktır. Yöneticiler ve eğitimciler, devletin en üst kademesinde ve en yüksek sorumluluğa sahip kimseler olacaklardır. Bu nedenle yönetici ve eğitimcilerin alacakları eğitim de en üst düzeyde olacaktır.

Platon; “insanın toplumdaki neyi kazandığını, özünü oluşturmada toplumun payının ne kadar olduğu yolundaki araştırmasına insanın doğası nedir? sorusu ya da insanda yaratılıştaki neyin içkin olduğu sorununu çözmesi gerektiğini fark etmiştir.”⁵⁷⁷ Bu sorunun yanıtı Platon için sadece akıl, zeka ve onun belirtileri değildir. Çünkü kimi hayvanlarda sınırlı da olsa bulunan ve Tanrılar dediği gezegenlerin saf biçimde sahip oldukları bu yeti insan için ayırt edici değildir. İnsan için ayırt edici olan yaşamını bir hakikat ve erdem araştırmasına dönüştürebilmesidir.

İnsanlar için hayatta kalmak sorunu aşılır aşılmaz daha iyi yaşamın ne olduğunu araştırmaya girişir. Fakat bu araştırmada verili dogmalar, kurallar, töreler içine doğan insan, kolayca hayatta kalması ve temel ihtiyaçları gidermek için başkalarına ihtiyaç duyduğunu unutabilir. Ya da daha kötüsü bireysel iyilerinin peşine düşerken ve bunları elde etmekle meşgulken pekala başkaları için hiç de iyilikle sonuçlanmayacak edimlerde bulunabilir. Bu nedenle yurttaşlar ancak iradelerini bireysel çıkarlarından özgürleştirebildiklerinde ve sığ ya da kısa vadeli iyileri erek edinmekten ziyade kısa vadede zorluklarla bedel ödense de uzun vadede

⁵⁷⁷ Aslında öznesinde Rousseau olan bu cümle Platon için de mükemmelen uygun olduğu için öznesi dışında aynen alıntılanmıştır. (Bahner, Werner, “Jean Jacques Rousseau'nun Toplumsal-Siyasal Hedefi”, Çeviren: Orhan Gülkaya, *Felsefe Dergisi*, 1789-1989 Fransız Devrimi ve Aydınlanma Felsefesi Sayısı, Yıl: 1989, S:1, s. 86.)

daha büyük iyiye ulaşmayı sağlayacak öngörüye sahip olmalıdırlar ki aralarında en iyi olan için uzlaşsınlar. Bu kavrayışa ulaşmanın zorunlu koşulu ise yurttaşlar arasında erdemin içselleştirilmiş olması ya da en azından karşılaşıldığında tanınabilecek kadar aşına hale getirilmesidir. O halde yurttaşlar ve gelecek nesiller sıkı bir eğitim ve öğretim sürecine tâbi tutulmalıdır. Yasalar, Platon için sadece devletin kurumlarının işleyiş ve yapılarını ya da ceza yasalarını içeren kurallar olmaktan öte yurttaşların kamusal alandaki ilişkilerini ve etkinliklerini düzenleyici olarak da işlev görür. O halde yasa koyucu sadece yasa çıkarmakta değil aynı zamanda yurttaşları da eğitmektedir.⁵⁷⁸ Zaten devletin varoluş amaçlarından başta geleni erdemli yurttaşların yetiştirilmesine uygun olanaklar sağlamak, yani dolayısıyla ahlak eğitimi vermektir.⁵⁷⁹ Bu nedenle yasaların yazılı olduğu metinlerin eğitimde kullanılacak baş eser olması gerektiğini savunması anlaşılırdır.

Platon'un hazzın ya da acının insan hayatı üzerindeki temel etkilerini kabullenmekle birini diğeri için yok saymamış olduğu belirtilmişti.⁵⁸⁰ Şöyle ki, hazlar Platon için tümüyle ortadan kaldırılması gereken doğal itkiler olarak kabul edilmez. Acılar ise doğal olarak kendisinden uzaklaşmak güdüsüne sahip olsak da yaşamdan tümüyle uzak tutulması mümkün olmayan etmenlerdir. Dolayısıyla acıdan kaçınmak için ya da hazza ulaşmak için gerçekte iyi olanı da yaşamımızdan uzaklaştırıyor olabiliriz. Fakat acı ve hazların varlığını kabul etmekle birlikte, Solon'un da dile getirdiği ve Antik Yunan'da herkesçe kabul görmüş bir inanış olan "hiçbir şeyde aşırıya kaçma" düsturuna da uygun olarak bu duyguların hangilerinin iyi ve doğru hangilerininse kötü ve yanlış olduklarını öğretmeyi eğitimin ilkesi saymaktadır. O halde yaşantımızı duyular ve duygular yerine aklın yönetmesine izin verdiğimizde ölçülü olanı ayırt etme olanağı bulduğumuz gibi gerekli gereksiz her şeyden kaçınarak korkarak yaşamaktan da kurtularak cesaretle yaşayabilir; aynı zamanda yersiz korkulardan cesaretle uzaklaşarak ve aklımızla doğru yargılara vararak haklı olana hakkı olanı teslim etmeyi doğallıkla gerçekleştiririz. Bu ise adil bir yaşam

⁵⁷⁸ Platon, *Yasalar: Cilt II*, 857e.

⁵⁷⁹ Thilly, Frank, *Felsefe Tarihi: Kitap Bir*, s. 115.

⁵⁸⁰ Platon, *Yasalar: Cilt I*, 653c.

anlamına gelecek ve diğer yetilerle ve davranışlarla bir araya gelerek erdemler birliğine uygun bir yaşamı sağlayacaktır. Böylece aslen eğitim sisteminin “erdem eğitimi” olduğunu söylemesine karşın yalnızca ruhsal ya da zihinsel değil bedensel anlamda da bütünlenmiş, tamamlanmış bir erdem anlayışına sahip olduğu şerhini de eklemiş olur. Bu belirleme ile başlangıçtaki insanın doğal yetilerine ve eğilimlerine uygun yetiştirme hedefi daha da büyüyerek toplumun tümünden erdemli kılınmasının amaçlandığı bir “yurttaş yetiştirme” amacına ulaşılmış olduğu görülür.

Ackrill’e göre “Platonik İdealar Öğretisi” döneminin iki başat ve çatışma halindeki öğretisi olan Herakleitosçu Öğreti ile Parmenidesçi Öğreti’nin savundukları iki ontolojik teorinin karşı karşıya gelmesidir.⁵⁸¹ Diğer bir deyişle Herakleitosçu akış ve değişme öğretisi ile Parmenidesçi varlık ve değişmezlik öğretisinin uzlaştırılması yolundaki girişim, Platon felsefesinin temelinde yatan düşüncelerdendir. Fakat değişmezlik öğretisi bilgi teorisi alanında yer alırken akış ve değişme öğretisi Platon’un eğitim ile ilgili görüşlerine sirayet etmiş gözükür. Çünkü; insan doğası Platon’a göre *kosmosun* ve doğanın işleyiş formuna uygun biçimde değişim ve gelişme gösterir. *Kosmosun*, insan aklının işleyiş biçimine ve kavrayış formlarına uygun biçimde algılanması insan aklının değişen koşullara ve durumlara uyum sağlayacak biçimde yetiştirilmesini mümkün kılacaktır. Meğer ki insanlar hem iyiye hem de kötüye meyilli doğarlar, devlet kurmak ve yasalarını yapmakla birlikte sistemli bir eğitimle insanlar doğalarındaki iyiyi öne çıkararak kötü yanını kontrol altına alabilmişlerdir.⁵⁸² O halde bir insanın ruhunu doğru çevre ve doğru eğitim ile verilen doğru bilgilerle iyiliğe yaklaştırılması ve yaşam amacı erdeme uygun yaşaması mümkündür. Zaten Platon’un İdeal Devlet’inin eğitimi, bir ideal yurttaş yetiştirme ve erdem eğitimi olacaktır. Ebenstein’in işaret ettiği gibi eğitimin çocuklar kadar yetişkinleri de kapsayan ve hiç sona ermeyen bir süreç olarak bugün dahi uyguladığımız görüşlerin ilk sahibi ise Platon’dan başkası değildir.

Platon için mutluluk her ne kadar şahsi kimi yetilerin geliştirilmesiyle ulaşılabilecek en üst amaç ve paye olsa da, bu amaca ve sonuca ancak organik tarzda

⁵⁸¹ Ackrill, J. L. , *Essays on Plato and Aristotle*, s.16.

⁵⁸² Platon, *Yasalar: Cilt I*, 708d.

örgütlenmiş bir toplumsal yapının barış ve huzur ortamında ulaşılabilir. Çünkü her bir insan kendine has yetenek ve becerilerle dünyaya gelir ve bu becerilere uygun işler ya da mesleklerle uğraşma imkanı bulduğunda, kendisini gerçekleştirme imkanı bulur ve kendisi mutlu olduğu gibi topluma da faydalı olur. Aslen devletin görevi de bu yeteneklere sahip olanları ayırt etmek ve bunlara uygun bir eğitim almalarını sağlamak yoluyla yeteneklerini geliştirmek ve yetkinleştirmek imkanı ve ortamı sağlamaktır. Hatırlarsak Strauss, *polis*'i tanımlarken rejim karşılığının en uygun karşılık olarak kullanılabileceğini önermişti. Rejim ise Strauss'a göre belirli bir yaşam tarzının örgütlenmiş formu olmakla Platon'un felsefesinin asıl meselelerinden biridir. Çünkü:

“...rejim, özgül bir yaşama tarzıdır. Rejim, bir birlikte yaşama olarak yaşam formudur, bir toplum yaşamı ve toplumda yaşama tarzıdır, çünkü bu tarz, kesinkes, belli tipte insanların hakimiyetine, belli tipte insanların topluma apaçık hükmetmesine bağımlıdır. Rejim, bugün esasen parçalanmış biçimde görmeye alıştığımız bir bütünü ifade eder: rejim, eş zamanlı olarak, hem bir toplumun yaşam formu, hem onun yaşam stili, hem onun ahlakî beğenisi, hem toplum formu, hem devlet formu, hem yönetim formu, hem de yasaların ruhu anlamına gelir. Kendisini politeia teriminde ifade eden yalın ve birlikli düşünceyi şöyle dile getirmeye çalışabiliriz: yaşam, bir hedefe yönelen etkinliktir; sosyal yaşam, yalnızca toplum tarafından peşine düşülebilecek türden bir hedefe yönelen bir etkinliktir; fakat özgül bir hedefin peşine kendi kapsamlı hedefi olarak düşmek için toplum, bu hedefe uygun bir tarzda örgütlenmek, düzenlenmek, inşa edilmek, şekillendirilmek zorundadır.”⁵⁸³

Düzenleme, inşa ve şekillendirme ise politik ve felsefi etkinlik yoluyla gerçekleştirilirken sahip olunan değerlerin korunup kollanması ve sonraki kuşaklara aktarılması ortaya konmuş çeşitli kültür ürünleri vasıtasıyla mümkün olur. İşte bu ürünlerin sistemli biçimde ele alınarak, değişmesi gerekli görüldüğü yerlerde maniple edilmek istendiği yerde eğitim en önemli enstrüman haline gelir. Platon'un bu önemli enstrümanı ayrıntılı bir kurumsal/örgün eğitim biçiminde ele alması, şimdinin ve geleceğin inşasının ancak bu yolla mümkün olabileceğini fark etmesinde yatar.

Gosling'e göre, *Yasalar*'da sunulan eğitim son derece önemlidir, çünkü burada

⁵⁸³ Strauss, Leo, *Politika Felsefesi Nedir?*, s. 66.

geleneksel müfredata paralel ve oldukça yakın olan bir sistem sunulur.⁵⁸⁴ Aslında bu bir bakıma Platon'un Grek dünyasında eğitim alanında gerçekleştirdiği bir devrimdir. Çünkü Platon, böylelikle salt pratik amaçlarla eğitim ilkesinin yerine salt teorik ve başka herhangi bir çıkara dayalı olmayan⁵⁸⁵ bir eğitim ilkesini ortaya koymuş görünür. *Devlet*'te sunulan eğitim sistemiyle MacIntyre'ın işaret ettiği gibi İdeal Devlet'te belirlenmiş yönetici, yönetici yardımcıları ve yönetilenlerin soy ıslahı, seçimi ile çoğunluğu oluşturan yönetilenlerin denetimi sağlanacaktır.⁵⁸⁶ *Yasalar*'da da aklın doğuştan varlığına ve yokluğuna inanırsa da bu yetilerin ortaya çıkışı için temel bir felsefe, *musike* ve beden eğitiminin gerekliliğini de savunmaya başlar. Çünkü ancak erdemli bir toplumun insanın insan olma vasfını sağlayacak bir yaşama imkan tanıdığını düşünür. Dolayısıyla eğitim yalnızca yöneticiler için değil her ne kadar yöneticiler kadar derin ve ileri olmasa da yönetilenler için de gereklidir.⁵⁸⁷ *Devlet*'te ilahi varlığa gönderim sayılıyken *Yasalar*'da devlet, ilahi olanın tecessümü ve ahlakın, yasaların kilit taşı olarak, eğitim ulaşılacak nihaî noktasında Tanrının bulunduğu bir süreç ve dolayısıyla teolojiye dönüştürülmüştür. Çünkü eğitimde Tanrı, bedenine ruha itaat etmesi gibi, yönetilenlerin yöneticilere itaat etmesinde ikna aracı olarak kullanılacaktır. Dolayısıyla yurttaşlar dindar biçimde yetiştirilecekler, onların geleneksel olarak bildiklerini yöneticiler, akıl yoluyla kanıtlamak suretiyle daha derin ve doğrudan bilmelerini sağlayacaklardır.

Popper, toplumun birden, bir projeye değiştirilmesini ütopyacılık olarak görmekte ve buna karşı çıkmaktadır.⁵⁸⁸ Bu açıdan *Devlet*'e bakarsak Platon, yönetici olarak filozofların elli yaşına değin çeşitli şekillerde denenmesi gerektiğini, tüm bu denemelerden sonra, dürüst, yiğit, ölçülü vb. tek sözcükle adaletli oldukları görülünce, -ki bu denemenin son on beş yılı halk arasında olacaktır- ancak, o zaman

⁵⁸⁴ Gosling, J.C.B. , *Plato*, Routledge Press, London, 1973, 1.st Published, s. 77.

⁵⁸⁵ Copleston, F. , *Felsefe Tarihi: Platon Cilt 1 Bölüm 1b*, s. 9.

⁵⁸⁶ MacIntyre, Alasdair, *Etik'in Kısa Tarihi: Homerik Çağdan Yirminci Yüzyıla*, s. 52.

⁵⁸⁷ A.g.e. , s. 63.

⁵⁸⁸ Popper, Raimund Karl, *Açık Toplum Düşmanları Cilt 1: Platon*, s.174–179.

yöneticiler arasına katılabileceklerini söylüyor.⁵⁸⁹ Yani “filozofların adaletli olup olmadıkları da halk arasında, sonuç itibarıyla halka yapıp edecekleriyle görülecektir. Şimdi böyle adaletli olmayan her devletin, toplumun mutlaka yıkılacağını -şekli ne olursa olsun geçmişte hep yıkılmış olduğunu- kitabında bir çok kez yineleyen Platon, böylece zorbalıktan, totalitarizmden yana olduğu iddialarını da yanıtlamış olur. Üstelik, bu eğitim, yetiştirme işi bir defaya özgü de olmayacaktır, bu hep böyle sürecektir.”⁵⁹⁰

Aklın evrenin yapısını anlamak, akılla aynı düzenliliğe, aynı ilke ve kurallara göre yönetildiğini söylemekle Platon, Nesnel İdealistlerin öncüsü sayılır.⁵⁹¹ Aklın doğası ise Platon’un ortaya koyacağı eğitimin de doğasını belirler. Çünkü eğitimin asli amacı aklın geliştirilmesi, yetiştirilmesidir. Fakat bu eğitim, evrenin ve aklın özdeş işleyişlere sahip olduğunu söyledikten sonra, Platon’a göre evrenin şüphe götürmez tanrısallığını görüp kavrayarak, aklın Tanrısala olana nüfuz etmesi, ona ulaşma yolunda işlemesi, varoluş nedenini araştırırken kendisine dönmesiyle sonuçlanır. Böylece felsefe, bir hakikat araştırması olarak evrendeki tekillerden ziyade bunları var eden veya bunların kendisine benzediği asıl formları, tümelleri araştırmaya dönüşecektir. Madem ki evren tanrısallığın izleriyle doludur, o halde akıldaki tanrısallığın izlerini takip etmek de zor olmayacaktır. Bu nedenle, İdealar ise tanrısala olanlara yakın, ezeli ve ebedi yapıda olan, matematik nesne ve bunların ilişkilerinden ortaya çıkan bağıntılar olacaktır. Bu nedenlerden dolayı matematik eğitimi, en üst seviyedeki eğitimin müfredatına uygundur ve evrenin, ruhun ve aklın *harmonia* içinde devinimini konu alır. Aslında bir bakıma da aklın eğitimi, nihai olarak teoloji ile sonlanacaktır. Çünkü ister matematik nesnelere ister İdeaların isterse tümel, teorik nesnelere bulunduğu yer, Tanrının temaşa ettiği ve tüm tekileri kendisine bakarak düzenlediği İdealar Alemi, bizzat Tanrının zihindekilerden,

⁵⁸⁹ Platon, *Devlet*, 539 d-e, 540a-b.

⁵⁹⁰ Kaygı, Abdullah, “Platon ve Popper: Adaletli Toplum mu, ‘Açık Toplum’ mu?”, *Felsefe Dergisi*, Kent Basımevi, Yıl: 1987, No:1 Ocak, s.134.

⁵⁹¹ Büyükdüvenci Sabri, Dr. , “İdealizm ve Eğitim”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Yıl:1988, *Cilt* 21, Sayı: 1-2, s. 346.

temaşalarından başka bir şey değildir.

KAYNAKÇA

A. KİTAPLAR:

1. Ackrill, J. L., *Essays on Plato and Aristotle*, Clarendon Press, Oxford, 1997, First Published.
2. Ağaogulları, Mehmet Ali, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, İmge Kitabevi, Ankara, Mart 2000, 2. Basım.
3. Arat, Necla, *Etik ve Estetik Değerler*, Telos Yayıncılık, İstanbul, Aralık 1996, (Telos Yayıncılık'ta) Birinci Basım.
4. Aristoteles, *Retorik*, Çeviren: Mehmet H. Doğan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Eylül 2000, Dördüncü Baskı.
5. Arslan, Ahmet, Prof. Dr., *Felsefeye Giriş*, Vadi Yayınları, Ankara, Şubat 1998, 3. Basım.
6. Arslan, Ahmet, Prof. Dr., *İlkçağ Felsefe Tarihi I: (Başlangıcından Atomculara Kadar)*, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova-İzmir, 1995, Basım sayısı belirtilmemiş.
7. Arnaud, Louis, *Philosophy and Education: An Introduction*, Reid Heinemann, London, 1966, Reprinted Fourth Edition.
8. Campbell, Joseph, *Batı Mitolojisi: Tanrının Maskeleri*, Çeviren: Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi, Ankara, Şubat 1992, Birinci Basım.
9. Cassirer, Ernst, *İnsan Üstüne Bir Deneme*, Çeviren: Necla Arat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Ocak 1997, İkinci Basım, s. 98.
10. Cassirer, Ernst, *Devlet Efsanesi*, Çeviren: Necla Arat, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, Birinci Basım.

11. Cassier, Ernst, *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi*, Çeviren: Doğan Özlem, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, Nisan 1998, 1. Baskı.
12. Cevizci, Ahmet (Derleyen), *İdealar Kuramı: Platon'un Felsefesi Üzerine Araştırmalar*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1999, İkinci Baskı.
13. Copleston, F., *Felsefe Tarihi: Platon Cilt 1 Bölüm 1b*, Çev: Aziz Yardımlı, İdea Yay, İstanbul, 1999, 2. Basım.
14. Cornford, Francis MacDonald, *Republic of Plato*, Oxford Press, April 1941.
15. Cornford, Francis MacDonald, *Platon'un Bilgi Kuramı*, Çeviren: Ahmet Cevizci, Gündoğan Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti., Ankara, 1989, 1. Baskı.
16. Çotuksöken, Betül & Babür, Saffet, *Ortaçağda Felsefe*, Kabalcı Yayınları, İstanbul, Eylül 2000, Üçüncü baskı.
17. Ebenstein, William, *Siyasî Felsefenin Büyük Düşünürleri*, Türkçesi: İsmet Özel, Şûle Yayınları, İstanbul, Eylül 2003, Üçüncü Baskı.
18. Eflatun, *Şölen: Sevgi Üstüne*, Çevirenler: Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1961, 2. Baskı.
19. Eflatun, *Batı Klasikleri: Phaidon*, Çevirenler: Ord. Prof. Suud K. Yetkin, Prof. Hamdi Ragıp Atademir, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1997, 5. Baskı.
20. Eflatun, *Batı Klasikleri: Lysis*, Çeviren: Sabahattin Eyüboğlu, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1997, Üçüncü Baskı.
21. Eflatun, *Devlet Adamı*, Çevirenler: Dr. Behice Boran, Mehmet Karasan, Cumhuriyet Yayınları, Ankara, Temmuz 1998, Birinci Baskı.
22. Eflatun, *Batı Klasikleri: Timaios*, Çevirenler: Erol Güney, Lütfi Ay, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1997, Üçüncü Baskı.

23. Eflatun, *Büyük Klasikler: Eflatun 1: Euthyphron, Birinci Alkibiades, İkinci Alkibiades, Sokrates'in Savunması, İon*, Hürriyet Yayınları, İstanbul, Nisan 1973, Birinci Baskı.
24. Eflatun, *Epinomis*, Çeviren: Adnan Cemgil, Maarif Basımevi, İstanbul, 1943, Birinci Baskı.
25. Eflatun, *Gorgias*, Çeviren: Nuri Şazi Kösemnihal, M.E.B. Yayınları, İstanbul, Haziran 1966, İkinci Baskı.
26. Eflatun, *Protagoras*, Çeviren: Nuri Şazi Kösemnihal, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1965, İkinci Baskı.
27. Eflatun, *Kriton*, Çeviren: Ziya Taşlıklıoğlu, M.E.B. Yayınları, Ankara, 1942, Birinci Baskı.
28. Frazer, James G., *Altın Dal: Dinin ve Folklorun Özellikleri-1*, Çeviren: Mehmet H. Doğan, Payel Yayınları, İstanbul, Aralık 1991, Birinci Basım.
29. George, Burges, *The Works of Plato Volume: VI*, Henry G. Bohn's Classical Library, London, MDCCCLIV.
30. Gilbert, Allan H., *Literary Criticism: Plato to Dryden*, "Plato", Wayne State University Press, First Published.
31. Gosling, J.C.B., *Plato*, Routledge Press, London, 1973, First Published.
32. Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, 10.Baskı., s. 53-67.
33. Gutek, Gerald L., *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*, Çev: Nesrin Kale, Ütopya Yayınları: 52, Ankara, Ekim 2001, Ütopya Yayınlarında Birinci Basım.
34. Guthrie, W.K.C., *A History of Greek Philosophy Volume: IV-V: Plato*, Cambridge University Press, Cambridge, 1989, 4th Published.

35. Guthrie, W.K.C., *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Çev: Ahmet Cevizci, Gündoğan Yayınları, 1988.
36. Hacıkulaoğlu, Hale, *Platon'un Devlet Kuramı*, Ara Yayıncılık, İstanbul, Mart 1991, Birinci Basım.
37. Hare, R.M., *Platon*, Çevirenler: Işık Şimşek, Bediz Yılmaz, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, Ekim 2002, İkinci Basım.
38. Hendles, Brian P., *Plato, Time & Education: Essays in Honor of Robert S. Brumbaugh*, State University of New York Press, 1988.
39. Herodotos, *Herodot Tarihi*, Türkçesi: Müntekim Ökmen, Remzi Kitabevi, İstanbul, Aralık 1973, Birinci Basım.
40. Hesiodos, *Hesiodos Eseri ve Kaynakları*, Çevirenler: Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1977, Birinci Basım.
41. Homeros, *Odysseia*, Çeviren: Azra Erhat, A. Kadir, Can Yayınları, İstanbul, 1998, 10. Baskı.
42. Kale, Nesrin, *Etik Sorunsallar ve Eğitim*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, Mayıs 2004, 1. Basım.
43. Kranz, Walther, *Antik Felsefe: Metinler ve Açıklamalar*, Türkçesi: Suad Y. Baydur, Sosyal Yayınları, İstanbul, Mayıs 1984, Birinci Basım.
44. Küken, A. Gülnihal, Dr., *Felsefe Açısından Eğitim: Platon, J.J. Rousseau, B. Russell*, Alfa Yayınları, İstanbul, Mayıs 1996, Birinci Basım.
45. Küken, A. Gülnihal, *İlkçağda Eğitim Felsefesi*, "Platon", Alfa Yayınları, İstanbul, Şubat 2003, Birinci Basım, s. 441-514.
46. Lange, Friedrich Albert, *Materyalizmin Tarihi: ve Günümüzdeki Anlamının Eleştirisi Cilt: I*, Türkçesi Ahmet Arslan, Gündoğan Yayınları, Ankara,

Ocak 1990, İkinci Basım.

47. MacIntyre, Alasdair, *Etik'in Kısa Tarihi: Homerik Çağdan Yirminci Yüzyıla*, Çeviri&Sunuş: Hakkı Hünler & Solmaz Zelyüt Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul, Şubat 2001, Birinci Basım.

48. Malay, Hasan, *Epigrafi(Yazıtibilim)*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1987, Basım sayısı belirtilmemiş.

49. Plato, *The Laws*, May, 1999 Translated, Introduction And Analysis By Benjamin Jowett, The Project Gutenberg E book, 11th Edition, E book Number: 1750.

50. Platon, *Devlet*, Çevirenler: Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcöz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Haziran 2000, İkinci Basım.

51. Platon, *Devlet*, Çevirenler:Neval Akbıyık, Serdar Taşçı, Metropol Yayınları, İstanbul, Aralık 2002, Birinci Baskı.

52. Platon, *Diyaloglar: Cilt 1*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982, Birinci Basım.

53. Platon, *Diyaloglar Cilt 2*, Hazırlayan: Mustafa Bayka, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995.

54. Platon, *Mektuplar*, Çev: İrfan Şahinbaş, Cumhuriyet Dünya Klasikleri Dizisi, Çağdaş Matbaacılık Basımevi, İstanbul, 1999, Basım sayısı belirtilmemiş.

55. Platon, *Euthydemos*, Çev: Prof. Dr. Halil Vehbi Eralp, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2000, İkinci Basım.

56. Platon, *Sofist*, Çev: Cenap Karakaya, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2000, Birinci Basım.

57. Platon, *Kratylos*, Çev: Cenap Karakaya, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2000, Birinci Basım.

58. Platon, *Parmenides*, Çev: Saffet Babür, İmge Yayınları, Ankara, Ocak

1996, 2. Baskı.

59. Platon, *Yasalar: cilt I-II*, Çevirenler: Candan Şentuna, Saffet Babür, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 1998, 2. Baskı.

60. Popper, Raimund Karl, *Açık Toplum Düşmanları: Cilt 1 Platon*, Çeviren: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989, İkinci Baskı.

61. Randall, J. H. Jr. & Buchler, J. , *Felsefeye Giriş*, Çev: Prof. Dr. Ahmet Arslan, İzmir, 1989, 2. Baskı.

62. Ross, David, Sir, *Plato's Theory of Ideas*, Clarendon Press, Oxford, 1953, Second Edition.

63. Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi: İlkçağ*, Çeviren: Muammer Sencer, Say Yayınları, İstanbul, Mart 2000, Yedinci Basım.

64. Sabine, George H., *Siyasal Düşünceler Tarihi: Cilt I*, Çeviren: Harun Rızatepe, Türk Siyasî İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1969, Birinci Basım.

65. Smith Nicholas D., *Plato: Critical Assessments Volume 1-4*, London, First Published in English, 1998.

66. Strauss, Claude Lévi, *Mit ve Anlam*, Türkçesi: Şen Suer, Selahattin, Erkanlı, Alan Yayıncılık, Baskı tarihi, sayısı ve yeri belirtilmemiş.

67. Strauss, Leo, *Politika Felsefesi Nedir?*, Giriş-Çeviri-Notlar: Solmaz Zelyüt Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul, Haziran 2000, Birinci Baskı.

68. Szlezák, Thomas A., *Reading Plato*, Translated by Graham Zanker, Routledge History of Philosophy, London and New York, First Published in English, 1999.

69. Tanilli, Server, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası - Cilt 1*, Adam Yayınları, İstanbul, Aralık 1999, Dördüncü Basım.

70. Taylor, A. E., *Plato: The Man and His Work*, Methuen & Co. Ltd., London, 1937, 4th Edition, Revised.
71. Taylor, C.C.W., *From the Beginning to Plato*, Routledge History of Philosophy, London and New York, 1997, First Published.
72. *The Great Boks of Western World: The Dialogues of Plato*, Translated by J. Harvard, Encyclopedia Britannica Inc., Chicago-London-Toronto 1952.
73. Thilly, Frank, *Felsefe Tarihi: Kitap Bir*, Çeviren: İbrahim Şener, Sistem Yayıncılık, İstanbul, Eylül 1999, Birinci Basım.
74. Thomson, George, *Aiskhylos ve Atina*, Çeviren: Mehmet H. Doğan, Payel Yayınları, İstanbul, Mart 1990, Birinci Basım.
75. Thomson, George, *Tarih Öncesi Ege II*, Çeviren: Celal Üster, Payel Yayınevi, İstanbul, kasım 1985, Birinci Basım.
76. Thukydides, *Peloponnesos'lularla Atinalıların Savaşı- İkinci Kitap*, Çeviren: Halil Demircioğlu, Ankara Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları No:124, Ankara, 1975, Basım Sayısı Belirtilmemiş.
77. Tunalı, İsmail, *Grek Estetik'i: Güzellik Felsefesi, Sanat Felsefesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, Şubat 1996, Dördüncü Basım.
78. Turgut, İhsan, Prof. Dr., *Platon'un Son Dönem Felsefesinde Bilgi Sorunu: (Theaitetos'un Yeni Bir Yorumu)*, Bilgehan Matbaası, İzmir, 1992, Birinci Baskı.
79. Xenophon, *Şölen-Spartalıların Anayasası*, Çev: Bilge Umar, Sergi Yayınevi, İzmir, 1984, 1.Baskı.

B. MAKALELER:

1. Arat, Necla, Dr., “Ernst Cassirer ve Suzanne K. Langer’da Sembolik Form Olarak Sanat”, *Felsefe Arkhivi*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, Yıl:1972, Sayı:18.
2. Bahner, Werner, “Jean Jacques Rousseau’nun Toplumsal–Siyasal Hedefi”, Çeviren: Orhan Gülkaya, *Felsefe Dergisi: 1789–1989 Fransız Devrimi ve Aydınlanma Felsefesi Sayısı*, Yıl: 1989, Sayı:1
3. Batuhan, Hüseyin, “Sosyal Öğretilerde Mythos ve Utopia”, *Felsefe Arkhivi*, Yıl: 1962, Sayı:13, s. 84–87
4. Büyükdüvenci Sabri, Dr., “İdealizm ve Eğitim”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Yıl:1988, Cilt:21, Sayı: 1-2, s. 343 – 367.
5. Cevizci, Ahmet, “Platon’un Algıyı Eleştirisi”, *Felsefe Dergisi*, Kent Basımevi, Yıl:1987/3, Sayı: 20, s. 26 - 53.
6. Delice, Engin, “Diyalektikçi kimdir?: Platon Öğretisinde Diyalektikçi ve Felsefe Öğrenimi”, *Felsefe Logos: Felsefe ve Eğitim*, Yıl:3 Sayı:10, Mart 2000/2, s. 99-106.
7. Eralp, Vehbi, “Prensipler ve Bazı Mantık Prensipleri”, *Felsefe Arkhivi*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, Yıl:1972, Sayı:18.
8. Eralp, Vehbi, “Felsefede ve Güzel Sanatlarda Ahenk”, *Felsefe Arkhivi*, İstanbul Matbaası, İstanbul, Yıl:1965, Sayı:11, s. 3-18.
9. Helmut, Seidel, “Thales’ten Platon’a-VII: Platon- dönemi, yaşamı ve yapıtları”, Çev: Mehmet Yavuz, *Felsefe Dergisi: Felsefe ve Dil*, Kent Basımevi, İstanbul, Yıl: 1990/2-3, Sayı: 32-33., s:5-21.
10. Kale, Nesrin, “Antik Felsefe ve Edebiyatta Mitosun İşlevi”, Vehbi

Hacıkadıroğlu Armağanı: Felsefe Tartışmaları, Everest Yayınları, İstanbul, Mayıs 2002, 1. Basım, s. 271-300.

11. Kaygı, Abdullah, “Platon ve Popper: Adaletli Toplum mu, ‘Açık Toplum’ mu?”, *Felsefe Dergisi*, Kent Basımevi, Yıl: 1987, No:1 Ocak, s.127-139.

12. Kranz, Walther, “Eflatun ve Devlet”, *Felsefe Arkhivi*, 1945, Yıl:1- Sayı:1, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, Universum Matbaası, İstanbul, s. 160-164.

13. Macit Gökberk, “Hegel’in Devlet Felsefesi”, *Felsefe Arkhivi*, 1946, Yıl:1- Sayı:2-3, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, Üniversite Matbaası, İstanbul, s. 99-129.

14. Unat, Yavuz, Yrd. Doç. Dr., “Yer’in küresel olduğuna ilişkin görüşün tarihsel gelişimi”, *Bilim ve Ütopya*, Mayıs 2002, s. 9.

C. SÖZLÜKLER:

1. *Felsefe Sözlüğü*, Cevizci, Ahmet, Ekin Yayınları, Ankara, Ekim 1997, Genişletilmiş İkinci Basım.

2. *Mitoloji Sözlüğü*, Erhat, Azra, Remzi Kitabevi, İstanbul, Aralık 1972, Birinci Basım.

3. *Philosophical Greek: An Introduction*, Fobes, Francis H., Chicago, The University of Chicago Press, 1970, 5th Impression.

4. *Yunanca-Türkçe Sözlük*, Sinanoğlu, Suat, Dr., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No:78, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1953, Basım sayısı belirtilmemiş.

D. TEZLER:

1. Anar, İhsan Oktay, *Antik Yunan Felsefesinde Zaman Kavramı*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet Arslan, İzmir, Mayıs 1994.
2. Arslan, Ayten, *Devlet ve Utopia'da Eğitim*, Y. Lisans Tezi, 1999, İstanbul Üniversitesi, Danışman: Prof. Dr. Betül Çotuksöken, YÖK Tez No: 92378.
3. Kaya, Müge, *Platon'un Siyaset Felsefesinde Öznellik Elemanının Yeri*, Y. Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Tülin Bumin, İzmir, 1987, YÖK Tez No:19557

KİŞİSEL BİLGİLER

ADI SOYADI: Murat İNCİ
DOĞUM YERİ: İzmir
DOĞUM TARİHİ: 15.04.1974
MEDENİ HALİ: Bekar

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

LİSE: (1988 - 1991) Buca Şirinyer Lisesi/ İzmir
LİSANS: (1998 - 2003) Ege Üniversitesi/ İzmir
YABANCI DİL: İngilizce

MESLEKİ BİLGİLER: